

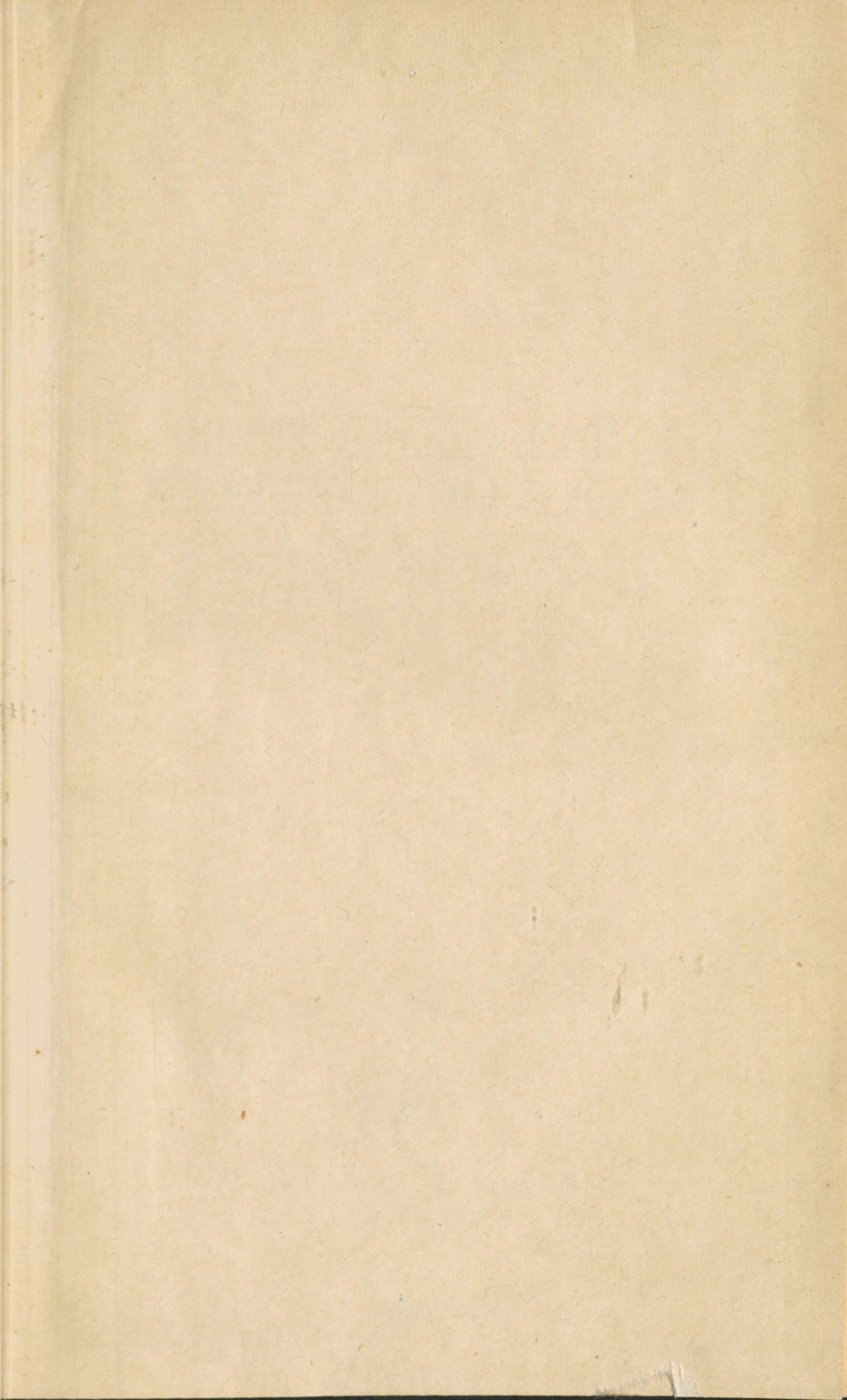

J. SAAT

EESTI BOLŠEVIKUD
OKTOOBRIREVOLUTSIOONI
AJAJÄRGUL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • 1956

WH. 3896

J. SAAT

EESTI BOLŠEVIKUD
OKTOOBRIREVOLUTSIOONI
AJAJÄRGUL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

1166

Tartu Riikliku Kooli
Raamatukogu
3896

SISSEJUHATUSEKS

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon ja nõukogude võimu kehtestamine Eestis 1917. aastal on eesti rahva suurteks võitudeks tema ajaloos. Oktoobrirevolutsioon vabastas eesti rahva nii sotsiaalsest kui ka rahvuslikust rõhumisest, mida ta kannatas balti-saksa parunite, tsaari satraapide ja eesti kodanluse ikke all. Eesti töötav rahvas sai täielikuks peremeheks omal maal. Eesti tööliste ja talupoegade kätte läksid parunite mõisad ning kapitalistide vabrikud ja tehased, mis hakkasid nüüd töötama rahva huvides, mitte aga enam ekspluateerijate klassi rikastamiseks. Teiste suurte võitude hulgas, mis eesti rahvas saavutas Oktoobrirevolutsiooniga, tuleb esikohal nimetada rahvusliku enesemääramise õigust, õigust oma rahvusliku riigi ehitamiseks, mida ta kunagi ei oleks saavutanud, kui Venemaal oleks kehtima jäänud kapitalism.

Oktoobrirevolutsiooni võidud ei jäänud seekord Eestis püsima. Lääne imperialistidel läks Nõukogude riigi alg-aastail korda kiskuda eesti rahvas ajutiselt välja nõukogude rahvaste vennalikust perest ja muuta Eesti imperialistlike riikide käsualuseks poolasumaaks. Eesti rahvas pidi veel paar aastakümnet kannatama imperialistide ja eesti kodanluse iket. Kuid eesti töörahvas, keda Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli 1917. aastal võimu juurde toonud, kes oli tunda saanud nõukogude korra eeliseid, ei unustanud seda aega kunagi. Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel jätkas eesti töötav rahvas, eesotsas revolutsioonilise töölisklassiga, võitlust nõukogude võimu taaskehtestamise eest.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena loodud võimas Nõukogude riik tugevnes järjest ja tegi kommunistliku partei juhtimisel läbi kuulsusrikka võitude tee. V. I. Lenin ennustas, et ainult sotsialismiga algab kiire, tõeline, tõepoolest massiline liikumine edasi kõigil ühiskondliku ja isikliku elu aladel rahva enamiku ja see-

järel kogu rahva osavõtul. See Lenini geniaalne ennustus teostus peatselt. Nõukogude rahvas ehitas maailmas esimese sotsialistliku ühiskonna, millest olid unistanud progressiivse inimsoo parimad esindajad.

Nõukogude Liidu rahvad, eeskätt suur vene rahvas, aitavad ka eesti rahval uuesti vabaneda imperialismi vägivalla alt ja taastada Eestis nõukogude võimu — töörahva võimu. 1940. aasta suvel kihutas eesti rahvas võimu juurest minema rahvusvahelise imperialismi ketikoera — fašistliku valitsuse ja valis vabade demokraatlike valimiste teel uue, demokraatliku Riigivolikogu, kes oli kogu eesti rahva tõeliseks tahtväljendajaks. 21. juulil 1940 võttis Riigivolikogu ühel häälel vastu Deklaratsiooni riigivõimust Eestis, milles öeldakse:

«Nõukogude Liidu eeskujul näitab, et ainult nõukogude võim võib kindlustada rahu, tööd, leiba ja vabadust töörahvale nii linnas kui maal, päästa eesti rahva ekspluateerimisest, puudusest ja õiglusetusest. Ainult nõukogude võim võib kindlustada meile poliitilise, majandusliku ja kultuurilise õitsengu. Ainult nõukogude kord kindlustab eesti rahvale tõelise vaba rahvusliku arenemise.

Väljendades eesti töötava rahva vaba ja üksmeelset taht kuulutab Riigivolikogu välja nõukogude võimu kehtivaks kogu Eesti maa-alal.

Eesti kuulutatakse nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks!»

Eesti rahva esindajate palvel võeti Eesti NSV 6. augustil 1940 NSV Liidu Ülemnõukogu istungil liiduvabariigina vastu Nõukogude Liidu koosseisu.

Leninlik rahvaste vendluse, sõpruse ja võrdõiguslikkuse poliitika, mis on üheks Nõukogude Liidu võimsuse allikaks, kindlustas eesti rahvale ennenägemata majandusliku ja kultuurilise arengu. Juba nõukogude võimu esimesel aastal tõusis tööstusliku tootmise tase vabariigis rohkem kui 60 protsendi võrra. Maata ja vähese maaga talupojad varustati maaga. Talurahvas vabanes ülekohtustest võlgadest. Sotsialistliku korra võimas jõud avaldus eredalt Suure Isamaasõja ajajärgul. Nõukogude rahva võit fašistliku Saksa-maa ja imperialistliku Jaapani üle näitas nõukogude ühiskondliku korra, nõukogude riikliku korra ja Nõukogude Liidu relvastatud jõudude võitmatust ning võimsust. Nõukogude rahvas kaitses fašistlike röövvalutajate vastu mitte ainult enda au ja sõltumatust, vaid tema võitude tagajär-

jel heitis endalt terve rida Euroopa rahvaid kapitalismi ikke ja asus sotsialismiteele. Nõukogude Liidu võit Jaapani üle võimaldas suurel hiina rahval vabastada end imperialistlike riikide orjusest.

Pärast Suure Isamaasõja võitu täitis nõukogude rahvas ennetähtaegselt esimese sõjajärgse viie aasta plaani. Järgnevail aastail saavutas ta järjest uusi võite majandusliku ja kultuurilise ülesehituse alal. Fašistlike okupantide poolt purustatud Eesti NSV tööstus jõudis juba 1947. aastal sõjaeelse tasemeni ja vabariigi 15. aastapäeva lävel, 1955. aasta alguseks ületas meie tööstuse tase sõjaeelse, 1940. a. taseme rohkem kui kuus korda. Teiste vennasvabariikide eeskujul asus Eesti NSV töötav talurahvas sotsialistliku põllumajanduse teele. Teised nõukogude rahvad, eeskätt suur vene rahvas, abistavad pidevalt ning järjekindlalt eesti rahvast tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri edasiarendamisel. Eriti suurt tööd Eesti NSV-s on tehtud põllumajanduse mehhaniseerimisel ja elektrifitseerimisel. Eesti töötava rahva ridadest kasvab uus kaader kõigil rahvamajanduse, kultuuri ja riigi juhtimise aladel.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit ja nõukogude võimu kehtestamine oli võimalik selle tõttu, et Venemaa tööliste ja talupoegade eesotsas seisis ja neid juhtis bolševike partei, kes oli relvastatud marksismileninismi teooriaga, tihedasti seotud rahvaga, leppimatu oportunistide ja kapitulantide vastu. Aastakümneid juhtisid bolševikud Venemaa tööliste, talupoegade ja rõhutatud rahvaste võitlust vihatud tsaarivalitsuse kukutamiseks. Oma väsimatu organiseerimis- ja selgitustööga võitsid nad suure autoriteedi rahva hulgas ja viisid rahva võidule esmalt tsaari ja siis kodanluse üle. Sotsialistliku revolutsiooni võidu ja teised Nõukogude rahvaste suured ajaloolised võidud on kindlustanud ka see asjaolu, et partei ja rahva eesotsas seisis geniaalne Lenin, kes pani aluse partei revolutsioonilisele strateegiale ja taktikale, kes andis parteile õige poliitika ja näitas, et võitluses proletariaadi diktatuuri eest on vaja organiseerida suur töörahva armee, eesotsas oma avangardi — töölisklassiga. Lenin õpetas, et töölisklassi liitlaseks võitluses proletariaadi diktatuuri eest on töötav talurahvas. V. I. Leniniga eesotsas koondas partei enda ümber suured rahvahulgad, organiseeris nad võimsaks armeeks ja juhtis seda armeed võidult võidule. Lenini juhtimisel võitsid bolševikud töölisliikumises määratu

suure autoriteedi mitte ainult Venemaal, vaid kogu maailmas.

Eestimaa Kommunistlik Partei on NLKP üks väesalkadest. Ta tekkis ja arenes kui VSDTP osa, tegi läbi kolm Vene revolutsiooni, välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja ajajärgu, kahe aastakümne pikkuse võitluse kodanlik-natsionalistliku diktatuuri vastu. Käesoleval ajal võitleb eesti rahvas EKP juhtimisel koos kõigi nõukogude rahvastega kommunismi ülesehitamise eest. Seepärast on tähtis koos NLKP ajaloo tundmaõppimisega uurida ka Eestimaa Kommunistliku Partei ajalugu.

Tahtes anda lühikest ülevaadet Eestimaa Kommunistliku Partei tegevusest ja tema juhtivast osast eesti tööliste ja talupoegade võitluses proletariaadi diktatuuri eest Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise ajajärgul, on autor kasutanud toleaege bolševistliku ajakirjanduse andmeid ja arhiivimaterjale. Need andmed ja materjalid näitavad, et Eesti parteiorganisatsioon kui ülevenemaalise bolševike partei lahutamatu osa seisis Eestis revolutsiooniliste rahvahulkade eesotsas, kes ründasid kodanluse võimu ja kukutasid selle.

Käesolevas ülevaates on ulatuslikumalt käsitletud sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise käiku, kuna aga sündmusterikast ajajärku Eestis 1917. a. novembrist-detsembrist kuni 1918. a. märtsini, Eestis nõukogude võimu kehtestamise ajajärku, on vaadeldud üsna lühidalt. Eesti bolševike tegevus sel tähtsal ajajärgul vajab erikäsitlemist.

EESTI BOLŠEVIKUD PARTEI UUE ORIENTATSIOONI VÄLJATÖÖTAMISE AJAJÄRGUL

(1917. aasta märts-aprill)

I. BOLŠEVISTLIKE ORGANISATSIOONIDE OLUKORD EESTIS ENNE VEEBRUARIREVOLUTSIOONI

Balti-saksa parunite, tsaari-isevalitsuse ja kodanluse vastu suunatud revolutsiooniline liikumine Eestis, eesti tööliste ja talurahva võitlus oma sotsiaalse ja rahvusliku vabanemise eest oli alati üheks osaks tööliste ja talupoegade ülevenemaalisest liikumisest. See oli tingitud eelkõige sellest, et Eestit ja kogu Baltimaad sidusid Kesk-Venemaaga järjest tihenevad majanduslikud ja poliitilised sidemed.

Venemaa pealinna ning ühe tähtsama tööstuskeskuse Peterburi lähedus, võimalus kasutada odavat meretransporti, raudteede ehitamine, mis ühendas Eesti sadamad Venemaa keskustega, soodustasid suurtööstuse arenemist Eestis. Siin olid niisugused suurtööstuse ettevõtted, nagu «Dvigateli» vagunitehas, Lutheri vineeri- ja mööblivabrik, Vene-Balti, Peetri (Noblessneri) ja Bekkeri laevatehased, Balti Manufaktuur jt. Tallinnas ning Kreenholmi Manufaktuur Narvas, kus töötasid tuhanded töölisel.

Suurtööstuse arenemise tõttu oli Eestis tekkinud arvukas tööstusproletariaat, kel oli tugev ühtsustunne ja võitlustahe. Esimese maailmasõja aastail (1916) töötas Eesti suurtööstuslikes ettevõtetes üle 50 000 tööliste. Rahvamajanduse militariseerimise tagajärjel tõusis tööliste arv eriti kiiresti metallitööstuses. 1913. aastal oli Eestis ligikaudu 11 000 metallitöölist, kuid 1916. aastaks oli see arv tõusnud üle 26 000. Suurimaks tööstuskeskuseks Eestis oli Tal-

linn, kus tööstustöölise arv maailmasõja eel tõusis 16 000-ni ja 1916. aastal umbes 30 000-ni. Teiseks suuremaks tööstuskeskuseks Eestis oli Narva 15 000 ja kolmandaks — Pärnu (Waldhofi tselluloosivabrik) umbes 2500 tööstustöolisega.¹

Peale selle oli Eesti tööstuse, eeskätt tema ülalnimetatud keskuste tööstuse iseloomulikuks jooneks kõrge kontsentratsioon. Ettevõtete arv, kus töötas 500 ja rohkem töölise, kasvas järjest ja neis töötavate töölise arv moodustas enamiku tööstustöölise üldarvust.

Suurtööstus arenes Eestis koos monopolistliku kapitalismi võrgu tugevnemisega. Finantskapitali aktsiaühingud allutasid suuremad tööstusettevõtted üksteise järel. Esimese maailmasõja eel kuulus ligi pool aktsiakapitalist välismaa, peamiselt saksa-prantsuse kapitalile. Välismaa ja vene kapitalistide kõrval hakkas esile tungima ka eesti kodanlus. Olles esialgu sunnitud leppima laenu- ja hoiuühingutega, läks eesti kodanlus peagi üle aktsiaühingute ja pankade asutamisele. Eesti kodanlusel oli rida lina-, puidu- ja mööblitööstuse ettevõtteid, laevaärisid, telliskivivabrikuid jne. Oli ka rida eesti kodanluse ja balti-saksa parunite ühissetevõtteid, peamiselt krediidiühinguid. Hoolimata sellest, et eesti kodanlus oli veel nõrk, võrreldes teiste suuremate maade kapitalistidega, olid ta huvid tihedasti seotud monopolistliku, parasitliku kapitaliga.

Eesti tööliklass kannatas ränga eksploatatsiooniikke all ja see eksploateerimine süvenes, omandas järjest parasitlikumad vormid.

Kapitalism eesti põllumajanduses arenes nn. «preisi» teed mööda. Eesti talurahvas oli balti-saksa parunite metsiku kurnamise ja rõhumise ikkes. Viimaste käes oli maa põhimass. Kuni 1917. aastani oli Eestis 1149 suurmaapidaja käes 57,9 protsenti kogu Eesti põllupinnast. Ülejäänud 42,1 protsenti maast kuulus 51 640 talupidajale. Jõukam osa viimastest moodustas kulakliku ladvakihi, kuid ka taluomanike hulgas oli 23,3 protsenti neid talupoegi, kellel oli 10 ja vähem hektarit maad.

Kulakute ehk nn. «hallparunite» huvid ühtusid põhiliselt mõisnike huvidega. Nad eksploateerisid töötavat talurahvast mitte vähema julmusega kui balti-saksa parunid. Paru-

¹ Vt. O. Karma, Jooni suurtööstuse arenemisest Eestis monopolistliku kapitalismi ajajärgul (kuni kapitalismi üldkriisi tekkimiseni), Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised nr. 4, 1952, lk. 34—35.

nite kõrval oli Eestis tekkinud ka eesti rahvusest mõisaomanike ja mõisarentnike kiht. Eesti talurahva rõhuva enamiku aga moodustasid sulased, väikerentnikud mõisnike ja kulakute maadel, maata ja vähese maaga talupojad, mis kujutas endast suurt revolutsioonilist jõudu maal. Ainuüksi mõisates ja kulakute majapidamistes töötavate moonameeste ja sulaste arv tsaariaja lõpul ulatus rohkem kui 100 000 inimeseni.

Seoses põllumajanduse intensiivistumisega ja suurtööstuse kasvuga XIX sajandi teisel poolel vedasid eesti kapitalistid ja mõisnikud tööjõudu Eestisse sisse ka teistest Venemaa kubermangudest. Paljudel vene töölistel, kes saabusid Eestisse Venemaa neist tööstuskeskustest, kus tööliikumine oli alanud varem kui Eestis, oli juba tunduv revolutsiooniline staaž ja klassivõitluse kogemusi. Nad moodustasid tuuma, mille ümber koondus Eesti noor tööliikumine, kujunes teadlik tööliklass.

Eesti tööliised ja kogu töörahvas võisid korduvalt oma kogemuste varal veenduda, et võitluses kapitalistide ja mõisnike vastu leiavad nad kõige aktiivsemat toetust vene tööliste poolt. Juba möödunud sajandi lõpul toimusid Eestis tööliklassi ühised väljaastumised ekspluataatorite vastu.

Esimeseks suuremaks streigiks Eestis oli Narva Kreenholmi vabriku streik 1872. aastal, millest võttis osa ligi 5000 töölist. Sellele järgnes veel rida teisi suuri streike, nagu Narva streik 1882. aastal, millest võtsid üheaegselt osa mitme vabriku tööliised, streik Kunda tsemendivabrikus 1883. aastal jt. Streigivõitlus, mis esialgu oli stiihiline ja piirdus puhtmajanduslike nõudmistega, kasvas järk-järgult poliitiliseks võitluseks ja tõmbas endaga kaasa töötavat talurahvast. Võitluses kapitalistide ja mõisnike vastu oli eesti tööliklassil kindel liitlane külakehvistu näol, kes astus välja koos tööliklassiga, viimase juhtimisel, juba esimese Vene revolutsiooni ajal, aastail 1905—1907. Esimese maailmasõja eel muutus tööliklass eesti poliitilise elu suurimaks jõuks.

Teisest küljest asus suur hulk eesti tööliisi Peterburi ja Riiga, kust paljud neist astusid revolutsioonilistesse tööliisorganisatsioonidesse. See osa tööliisi aitas kasvatada kogu eesti tööliiskonna klassiteadvust.

Nagu eesti tööliste ja talurahva revolutsiooniline võitlus oli osa kogu Venemaa tööliste ja talurahva ühisest üritusest,

nii tekkis ja arenes ka Eestimaa bolševistlik organisatsioon kui üks paljudest VSDTP osadest. Esimestena kandis Eestisse revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia ideid Peterburi töölised. On andmeid, et 1895. aastal kujunes Narva tööliste hulgas esimene marksistlik ring, mis oli seotud Lenini Töölisklassi Vabastusvõitluse Liiduga.¹

Bolševistlike organisatsioonide rajamine Eestis algas Lenini õpilase ja võitluskaaslase Mihhail Ivanoviš Kalinini saabumisega Tallinna. Tsaarivalitsus saatis Kalinini revolutsioonilise tegevuse pärast Peterburist välja, esialgu Tifliisi, hiljem Tallinna. Kalinin töötas Tallinna metallitehastes treialina 1901. a. aprillist kuni 1904. a. alguseni. Olles leninliku «Iskra» esindajaks Tallinnas, organiseeris Kalinin «Iskra» artiklite paljundamist eesti keeles ja nende levitamist. Kalinini töö tulemuseks oli sotsiaaldemokraatlike ringide tekkimine Tallinna vabrikutes ja tehastes. Kalinini revolutsiooniline tegevus Tallinnas soodustas üleminekut massilisele agitatsioonile tööliste hulgas ja marksismi ühendamist töölisliikumisega. Erinedes endistest marksistlikest ringidest, mis olid laiadest töölishulkadest isoleeritud, olid M. I. Kalinini poolt organiseeritud ringid juba töölisliikumise juhtijateks, sotsiaaldemokraatlikeks ringideks.

M. I. Kalinini poolt Tallinnas loodud sotsiaaldemokraatlike ringide mõju ulatus üle kogu maa. Peale Tallinna tekisid sotsiaaldemokraatlikud ringid ka mujal Eestis.

Kui 1903. aastal VSDTP II kongressil partei lõhenes kaheks — revolutsiooniliseks-bolševistlikuks ja oportunistlikuks-menševistlikuks — osaks, asus M. I. Kalinin kindlalt bolševike seisukohtadele, samuti ka tema poolt Eestis loodud sotsiaaldemokraatlikud ringid, kes teostasid VSDT Parteis revolutsioonilist joont. Kuid peale bolševismi hakkasid Eestis ilmnema ka teised sotsiaaldemokraatlikud voolud: menševikud ja nende natsionalistlik eriliik — eesti sotsiaaldemokraadid ehk föderalistid. Bolševikud kaitsesid VSDTP eesti organisatsioone menševike ja föderalistide kallaletungide eest, kes püüdsid sotsiaaldemokraatlikes organisatsioonides teostada kodanlik-natsionalistlikku poliitikat. Föderalistid kaotasid peagi tööliste igasuguse toetuse ja kadusid menševike hulka.

Esimesed eesti sotsiaaldemokraatlikud ringid, eesotsas M. I. Kalininiga, pöörasid suurt tähelepanu tööliste ja talu-

¹ Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 1, 1926, lk. 3—4.

rahva liidu arendamisele. Nii suusõnaliselt kui lendlehtedes tegi Kalinin selgitustööd, et maa ei pea kuuluma mitte söödikutele, parunitele, vaid maa seaduslikule peremehele — talupojale. Lendlehtedes paljastati, et samal ajal, kui talupojad virelevad kerjuslikes tingimustes, priiskavad mõisnikud ja imevad talupoja verd. Neis julgustati, et saabuvad paremad ajad, kus mõisnike maa läheb talupoegade kätte.

VSDTP eesti organisatsioonid, mida juhtisid bolševikud, võitlesid töölisklassi eesotsas 1905.—1907. aasta kodanlik-demokraatliku revolutsiooni päevil. Selle revolutsiooni keskel tegid eesti töölised ja talupojad koos kogu Venemaa töölisklassi ja talurahvaga läbi kogemusrikka poliitilise kasvatuskooli. Bolševikud korraldasid töörahva massilisi meelevaldusi ja revolutsioonilisi väljaastumisi ning organiseerisid Tallinnas teiste Venemaa tööstuskeskuste tööliste eeskujul tööliste saadikute nõukogu. Esimese Vene revolutsiooni ajajärgul tekkisid Eestis bolševike algatusel ka esimesed ametiühingud. Tugevnes tööliste ja talupoegade liit. Bolševistlik agitatsioon tungis ka sõjaväkke, mida näitab ülestõus Tallinna lähedal asuval sõjalaeval «Pamjat Azova» 20. juulil 1906.

Eesti sotsiaaldemokraatide konverents Soomes Terijoki linnas 1907. a. veebruari teisel poolel lõppes bolševike võiduga. Lenin andis selle konverentsi tööle hea hinnangu ja seadis ta eeskujuks, kuidas tuleb menševike poolt esitatud kõlbmatuid resolutsioone bolševistlikult ümber teha, nii et need vastaksid töörahva huvidele.¹ Konverentsi tööd juhatas bolševik Hans Pöögelmann.²

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 12. kd., Tallinn, 1953, lk. 211—213.

² Hans Pöögelmann sündis 1875. aastal Viljandimaal Aidu vallas talupoja perekonnas. Pärast linnakooli (Aleksandrikooli) lõpetamist 1892. aastal töötas ta mitmel pool õpetajana, telegrafistina, ajakirjanikuna. Aastail 1903—1905 õppis ta Leipzgis kaubandusülikoolis, kus tutvus marksismiga. 1905. a. lõpul pöördus ta kodumaale tagasi, asus elama Tallinna ja astus sealse VSDTP organisatsiooni liikmeks. Esimesest Vene revolutsioonist võttis H. Pöögelmann aktiivselt osa, viies läbi bolševistlikku joont. Aastail 1907—1909 varjas ta end põranda all ja välismaal. 1909. aastal areteeriti ta ja saadeti Siberisse, kust ta põgenes välismaale. Aastail 1911—1917 toimetas Pöögelmann New Yorgis eesti tööliste lehte «Uus Ilm», andes talle bolševistliku suuna. Pärast Veebruarirevolutsiooni pöördus ta eesti bolševike kutsel kodumaale tagasi. Ilukirjanduslikke töid on H. Pöögelmann avaldanud Rooskaja nime all.

1907. a. kevadel saabus Eestisse Viktor Kingissepp¹, VSDTP Peterburi organisatsiooni liige. Jõudnud Tallinna, asus ta kohalike sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide etteotsa, juhtides neid vankumatult leninlikul teel.

1910. a. juulis toimus Viljandimaal Vastsemõisa vallas VSDTP Eestimaa organisatsioonide järjekordne konverents.

1912. aasta juunis hakkasid bolševikud Narvas välja andma eesti töölislehte «Kiir», mis võttis eeskuju «Pravdast». «Kiir» suleti tsaarivalitsuse poolt, kuid ta ilmus edasi teiste nimede all. V. I. Lenin nimetas Narvas ilmuvat eesti töölislehte pravdistlikuks ajaleheks.² «Kiire» tegelikuks toimetajaks oli Jaan Anvelt.³

«Kiir» pidas ägedat võitlust menševike, likvidaatorite ja eriti nende reeturite vastu sotsiaaldemokraatide hulgast, kes kodanliku natsionalismi tööriistadena nõustusid eesti kodanlikes ajalehtedes toimetama tööliste petmiseks nn. «töölisnurki», nimetades endid sealjuures «marksistideks». «Kiir» kirjeldas tööliste ja talupoegade elu tsaari, parunite

¹ Viktor Kingissepp sündis 1888. aastal Kuressaare (praegu Kingissepp) lähedal tööliste pojana. 1905. aastast alates võttis ta osa revolutsioonilisest liikumisest. Pärast kohaliku gümnaasiumi lõpetamist astus ta 1906. aastal Peterburi ülikooli. Peterburis tutvus ta lähemalt marksismiga ja astus samal aastal VSDTP organisatsiooni, liitudes kohe bolševikega. Peterburi bolševike juhtimisel tegi ta läbi suurepärase parteitöötaja kooli. Peagi saadeti V. Kingissepp parteitööle Eestisse, kus ta paistis silma energilise organisaatori ja propagandistina, võttes eriti agaralt osa bolševistliku ajakirjanduse väljaandmisest ja levitamisest. 1914. aastal saadeti Kingissepp tsaarivalitsuse poolt asumisele esmalt Tveri ja hiljem Kaasani linna, kus ta elas kuni 1916. aastani politsei valve all. Veebruarirevolutsiooni lahtipuhkemise momendil 1917. aastal viibis ta sanitaar-ala töötajana Taga-Kaukaasia rindel.

² Vt. V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., Tallinn, 1953, lk. 353.

³ Jaan Anvelt sündis 1884. aastal Viljandimaal Võisiku vallas talupoja perekonnas. Ta õppis Tartu õpetajate seminaris. Aastail 1903—1905 töötas ta arvepidajana Peterburis ja seejärel õpetajana Toilas. 1907. aastal lõpetas ta Peterburis eksternina gümnaasiumi ja astus samal aastal sealsesse ülikooli, kus hakkas õppima õigusteadust. Üliõpilasena võttis Anvelt osa revolutsioonilisest liikumisest, mille eest ta pealinnast välja saadeti. 1907. aastal astus ta Peterburis VSDTP üliõpilasorganisatsiooni liikmeks ja ühines bolševikega. Pärast Peterburi ülikooli lõpetamist eksternina 1912. aastal asus ta elama Narva, kus töötas advokaadina. Koos teiste Narva bolševikega organiseeris ta töölisajalehete («Kiir», «Töö Hää!» jt.) väljaandmist. J. Anvelt avaldas ka ilukirjanduslikke töid Eessaare Aadu nime all.

ja kapitalistide ikke all, kutsus töölisi ja talupoegi ühinema võitluseks rõhujate vastu, õhutas eesti ja vene töörahva vahelist sõprust, tutvustas eesti keeles «Pravda» artikleid.

1914. aasta märtsis saatis V. I. Lenin Eestisse Riigiduuma bolševistliku fraktsiooni liikme G. I. Petrovski, et see informeeriks eesti bolševikke VSDTP Keskkomitee otsustest, samuti ka bolševistliku fraktsiooni tegevusest Duumas. G. I. Petrovski korraldas eesti bolševike nõupidamise, kus otsustati menševikest täielikult lahku lüüa, vastavalt partei 1912. a. Praha konverentsi otsusele. Pärast nimetatud nõupidamist elavnes Eesti parteiorganisatsiooni töö tunduvalt.¹

15. juunil 1914 toimus Narva lähedal Eestimaa bolševistlike organisatsioonide konverents, kus valiti ka VSDT(b)P Eestimaa Komitee.

«Eesti marksistlike tööliste ülemaaline nõupidamine,» kirjutas Narva bolševistlik töölisajaleht «Töö Kiir», «näitab, et meil töölisklassi poliitilisele organiseerimisele on alus pandud. Marksistide lähem ülesanne peab olema seda tööd jätkata — laiendada. Tarvis on ka need linnad ja maakohad organiseerida, kus seni mingisuguseid marksistlike ühendusi pole... Kõige esimesel kohal peab muidugi otsekohene poliitiliste organisatsioonide loomine seisma. Eesti proletariaadil on aeg enesele kindel poliitiline ilmavaade omandada ja igas väljaastumises kindlat taktikat pidada.»²

Bakuu naftatööliste üldstreik, mis algas 1914. aasta mais ja mille mahasurumiseks tsaaripolitsei võttis tarvitusele julmad abinõud, kutsus esile laialdase vastukaja üle kogu Venemaa. Peterburis tulistas politsei Putilovi töölisi, kes korraldasid Bakuu streigi puhul miitingu. See veretöö tekitas määratu suure protestistreikide laine ja erutuse üle kogu maa. Bolševike partei Peterburi Komitee üleskutsel alustasid pealinna töölised protestistreike, millest 11. juulil võttis osa 200 000 töölist.

Ka eesti töölised ei jäänud sel puhul ükskõikseiks pealtvaatajaiks.

«Pealinna uulitsatel,» kirjutas «Töö Kiir», «liigub juba nädal otsa revolutsiooniline proletariaat. Linnavahid, kaskad ja nuuskurid ei suuda teda rahule sundida — ei suuda

¹ Vt. G. I. Petrovski artikkel ajalehes «Sovetskaja Estonija» nr. 101, 30. aprillil 1947.

² «Töö Kiir» nr. 8, 12. juulil 1914.

tööväge laiali ajada, kõiki vangi võtta, välja saata. Reaktioonipress ei ole küllalt tugev, et «rahutat ollust» kinni pidada, Bakuus võitleb ta juba poolteist kuud, Moskva, Riia, Odessa, Tallinna proletariaat ühineb nüüd Peterburi seltsimeeste protestiststreigiga.»

Samas numbris toob «Töö Kiir» ära ka arvud streigi ulatuse kohta. «Protestiststreigid on järgmistes linnades: Peterburis (streigib 200 000 töolist), Moskvast (10 000 töolist), Riias (45 000 töolist), Nikolajevis (8000 töolist). Peale selle veel Jekaterinodaris, Tallinnas, Odessas, Tifliisis... Tallinnas laotati kesknädalal eesti- ja venekeelseid VSDTP Tallinna Komitee üleskutseid laiali. Proklamatsioonid kutsusid kõiki Tallinna töölisi 10. juulil streigile. Kell 3. p. l. soovitas komitee Viru uulitsal meelevalduse toime panna. Neljapäevastest Tallinna lehtedest ei tulnud meile reedel mitte ühtegi kätte. Selle järgi peab arvama, et seal neljapäeval ülelinnaline streik oli...»

Edasi tõi leht teate, et Kreenholmis hakkasid streikima poolmeistrid. Niipea kui streik algas, kirjutas leht, lendas vabrikupristav ühes alamate politseinikega vabrikusse. Kõigepealt tormas ta vanema töölise juurde ja laskis ta kantseleisse tirida. «Siin algas hoiatamine, noomimine: küll me teame teid. Peterburi töölised streigivad ja lõhuvad linna ja teie toetate neid...»

Need sõnumid näitavad, et Eesti tööliikumisel olid kõige tihedamad sidemed kogu Venemaa, eeskätt aga Peterburi revolutsiooniliste töölistega ja et eesti tööliklass oma bolševistliku organisatsiooni juhtimisel võttis aktiivselt osa Venemaa revolutsioonilisest liikumisest. Need olid eelväe lahingud, mis katkesid imperialistliku sõja algusega, kuid mis puhkesid hiljem uue jõuga, et kukutada tsarism.

Bolševistlik tõesõna äratas poliitilisele elule ka rõhutatud maatööraha hulga.

«Töö Kiir» toob sõnumi Viljandimaalt, mis näitab eesti maatööraha poliitilise teadlikkuse kasvu Esimese maailmasõja eel. «Meie tööliste häälkandjat «Töö Kiir» on ka maatöölise juures näha, ja nagu märgata võib, võetakse teda huviga vastu. Olen mitmel korral näinud, kuidas töölised pühapäeviti selle juures koos käivad, kellel töölisajaleht käib, — ja kuulavad põnevusega, kui keegi loeb. Kuid siis on juba ka mehed platsis, iseäranis agaralt on paar mõisavalitsejat sellega ametis, et seda «hukkaajavat» lehte, nagu

härрад teda nimetavad, mitte maale lasta. Tehakse iseäranis katseid hirmutamiseks, et kes seda lehte tellib, see vangiraudu satub. Töölised-seltsimehed! Ärge kartke, vaid lähme julgesti edasi!»¹

1914. aasta suvel algas Esimene maailmasõda, mida imperialistlike riikide valitsused ja kodanlikud parteid aastakümneid olid ette valmistanud. Imperialistlik maailmasõda, milles tsaarivalitsus otsis pääsu lähenevast revolutsioonist, katkestas ajutiselt töölisliikumise revolutsioonilise tõusu. Sõjaväkke mobiliseerimised, revolutsiooniliste tööliste areteerimised ja väljasaatmised halvasid teatavaks ajaks tunduval määral parteitööd ja kogu töölisliikumist ka Eestis. 1914. aasta algul areteeritute hulgas oli ka V. Kingissepp, kelle tsaarivalitsus saatis välja esialgu Tveri, hiljem Kaasanisse.

Kogu Esimese maailmasõja perioodil oli Eesti sõjategevuse piirkonnas. Juba sõja algul kuulutati Tallinnas välja piiramiseseisukord, sest tsaarivalitsus hakkas siin ehitama merekindlust. Ehitustööd nõudsid suurt hulka töölisi, mistõttu Tallinn kasvas kiiresti. Seoses sõjatellimustega tõusis tööliste arv ka Tallinna laevaehitus- ja metallitöötlemistehaseis. Sõja-aastail oli Tallinnas umbes 40 000—50 000, Narvas 20 000 tööstustöölist. Kuid esialgu oli tööliste teadlikkus ja revolutsiooniline aktiivsus veel nõrk, sest enamik hiljuti külast linna asunud töölistest sai alles aja jooksul aru klassivõitluse tähtsusest ja töölisorganisatsioonide vajalikkusest. Et mobilisatsiooni eest varju pugeda, läks vabrikuisse ja tehaseisse tööle ka tööliklassile võõrast ollust — igasuguseid peremehi, poodnikke jne. Säärased elemendid olid tööriistaks kodanluse ja tema sabarakkude käes.

Lenin ja tema juhtimisel kogu bolševike partei jäi ustavaks revolutsioonilisele internatsionalismile ja pidas otsustavat võitlust imperialistliku sõja vastu, samuti sotsialistide-revolutsionääride (esseeride), menševike ja teiste väikekodanlike parteide vastu, kes aitasid kodanlusel varjata puhkenud sõja imperialistlikku iseloomu. Menševikud, esseerid ja eesti kodanlikud natsionalistid jutlustasid klasirahu tööliste ja kodanluse vahel omal maal ja sõda teiste maade rahvaste vastu. Bolševikud pooldasid ainult vabastussõdasid, mida rahvad pidasid koloniaalriikide ja orjas-

---

¹ «Töö Kiir» nr. 8, 12. juulil 1914.

tajate vastu oma vabaduse ja sõltumatuse eest, kuid nad olid imperialistliku sõja, röövvalitussõja vastu, mida imperialistid pidasid teiste rahvaste allaheitmiseks ja orjastamiseks. Kodanlus ja väikekodanlikud parteid seadsid üles loosungi «Kõik sõja jaoks, kõik võidu heaks!». Bolševikel aga oli «imperialistliku sõja kodusõjaks muutmise» loosung. Bolševikud kutsusid tsaarisõjaväkke mobiliseeritud töölisi ja talupoegi pöörama relvad oma kodanluse vastu, sest ainult kodanluse kukutamise teel võisid töölised ja talupojad pääseda imperialistlikust sõjast ja saavutada õiglase demokraatliku rahu.

Leninlikule positsioonile jäid ustavaks ka eesti bolševikud. Kaks kuud pärast sõja algust õnnestus neil taastada sandarmite poolt purustatud VSDT(b)P Tallinna Komitee ja anda välja lendleht sõja vastu. Hiljem taastati bolševistlikud pörandaalused organisatsioonid ka Narvas ja Tartus.

1916. a. algul külastas Tallinna VSDT(b)P Petrogradi Komitee esindaja. Ta tegi Tallinna Komitee koosolekul ettekanne Petrogradi parteiorganisatsiooni tegevuse ja revolutsiooni perspektiivide kohta. See aitas kaasa parteitöö tugevdamisele Eestis. Eesti bolševikud paljastasid kodanlikke natsionaliste, kes kutsusid üles «kaitsma isamaad» ja aitasid likvideerida tsaari sandarmeil töölisorganisatsioone. Bolševikud paljastasid samuti esseere ja menševikke, kes olid üle läinud kodanluse leeri ja toetasid imperialistlikku sõda. Leninlikust seisukohast kinnipidamine imperialistlikku sõjasse suhtumise küsimuses aitas kaasa eesti bolševistlike organisatsioonide edasisele ideoloogilisele kindlustamisele, aitas neil asuda tööliklassi etteotsa, kindlustas neile töörahva poolehoidu ja lõi sel viisil tingimused nende ajalooliste ülesannete lahendamiseks, mis kerkisid bolševike ette 1917. aastal.

1916. aastal paistab silma uus elavnemine Eesti tööliikumises.¹

1916. a. jaanuaris toimus Tallinnas bolševike illegaalne koosolek, millest võtsid osa Krulli, «Volta», Bekkeri, Tseluloosivabriku, Vene-Balti laevatehase, Noblessneri ning teiste vabrikute ja tehaste tööliste esindajad. Koosolekul otsustati, et tuleb luua parteirakukesed vabrikutes ja tehas-

---

¹ Vt. A. Takkin, «Eesti bolševikud imperialistliku sõja ja kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni ajajärgul» (EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi käsikirjaline fond nr. 11 396).

tes, organiseerida lendlehtede ja illegaalse ajalehe väljaandmist. Koosoleku praktilise tulemusena ilmusidki 1916. a. 20. jaanuaril ja 22. märtsil VSDT(b)P Tallinna Komitee allkirja kandvad lendlehed, millede näidati, kuidas töörahva elu on imperialistliku sõja tagajärjel muutunud väljakannatamatuks, ja kutsuti töölisi üles võitlema oma eluliste huvide eest — palga kõrgendamise eest 50 protsendi võrra, ületunnitööde väljamaksmise eest, tsarismi kukutamise ja imperialistliku sõja lõpetamise eest. Lendlehes rõhutati täie kindlusega, et ähvardav revolutsioon, mis teeb lõpu imperialistlikule verevalamisele, on lähedal.

1916. aastal algasid Tallinnas streigid ja leidsid mitu korda aset kokkupõrked demonstrantide ja tsaaripolitsei vahel. Streigid ei piirdunud enam majanduslike nõudmistega, vaid olid ilmselt suunatud imperialistliku sõja vastu, tsaarivalitsuse, mõisnike ja kodanluse kui sõja ja rahva viletsuse süüdlaste vastu. Streigid ja «korratused» puhkesid sellest hoolimata, et bolševistliku selgitustöö eest ootas «ässitajaid» merekindluse piirkonnas, kus kehtis piiramis-seisukord, surmanuhtlus. Sõjatööstuslikes ettevõtetes aga ähvardas streikijaid kõige väiksema karistumäärana armeesse mobiliseerimine. Nii tahtsidki teha tsaarivõimud Bekkeri laevatehase seitsme «ässitajaga». Kuid tehase töölised astusid oma seltsimeeste eest üksmeelselt välja ning võimud olid sunnitud tööliste sõjaväkke saatmisest loobuma.

Rahulolematus kasvas ka talurahva hulgas. Talurahva rahustamiseks levitasid eesti kodanlikud ajalehed kuulujutte, nagu tahaks tsaarivalitsus kitsendada balti-saksa parunite kui välisvaenlaste toetajate õigusi ja nagu valmistuks ta rekviireerima balti mõisnike viljavarusid. Samal ajal aga ilmus 1917. a. jaanuari lõpul käsk, mille kohaselt kõik talupojad pidid registreerima oma viljavarud valla-valitsuses. Mõisnike õiguste piiramisest polnud juttugi.

Mida kauem kestis laostav imperialistlik sõda, seda sügavamale rahvahulkadesse tungis revolutsiooniline meelepaha tsarismi vastu. Bolševike partei juhtimisel kasutas Venemaa töölisklass esimesena maailmas edukalt kapitalismi nõrgenemist ja murdis läbi imperialismirinde, kukutas tsaari, lõi tööliste ja soldatite saadikute nõukogud.

Veebruarirevolutsiooni eel tegutsesid bolševistlikud põrandaalused organisatsioonid Tallinnas, Narvas ja Tartus. Tsaarivalitsuse poolt toimepandud rüüstamiste tagajärjel nõrgenes Tallinna organisatsioon tunduvalt, eriti juhtivate

jõudude poolest. Tuleb eriti märkida VSDT(b)P Tartu organisatsiooni aktiivset tegevust.

Tartu bolševikest on sellest ajajärgust tuntud vene bolševik K. Jeremejev, leedu bolševistlikud üliõpilased Kazys Rimša ja Karolis Požela ning kohalik bolševik A. Sisask. Eriti aga aktiveerus Tartu organisatsiooni tegevus, kui Tartusse saabus leedu bolševik Vladas Rekašius, põrandaaluses tegevuses tuntud «Volodja» nime all.

Vladas Rekašius, Leedu Kommunistliku Partei üks asutajaid ja juhte, oli pärit Leedust Birzai maakonnast. Revolutsioonilise tegevuse pärast areteeriti ta 1914. aasta juulis ja saadeti Siberisse Tomski kubermangu asumisele. Sealt põgenes Rekašius 1916. aastal ja asus illegaalselt elama Tartusse, kus ta lõi sidemed Tartu bolševistliku organisatsiooniga. Volodja nime all valiti ta VSDT(b)P Tartu Komitee liikmeks.

Teised leedu bolševikud Rimša ja Požela olid Tartu ülikooli arstiteaduskonna üliõpilased. Imperialistliku maailmasõja aastail arendasid nad Tartu tööliste ja üliõpilaste hulgas energilist bolševistlikku agitatsiooni imperialistliku sõja muutmiseks kodusõjaks, töötasid kaasa illegaalse bolševistliku kirjanduse väljaandmisel.

1916. aasta lõpul kuulus VSDT(b)P Tartu organisatsiooni ligi 50 töolist ja üliõpilast. V. Rekašius, kes tegutses Tartus, pidas sidet Petrogradis töötavate bolševikega, kuhu ta korduvalt sõitis ja kust ta tõi kaasa bolševistliku ajakirja «Sotsiaaldemokraat» numbreid ning muud illegaalset kirjandust. Ajakirjas «Sotsiaaldemokraat» ilmunud Lenini artikleid paljundati Tartu bolševistliku organisatsiooni poolt põrandaaluses trükikojas ja levitati Eestis. V. Rekašius ja teiste VSDT(b)P Tartu Komitee juhtivate seltsimeeste kõige tähtsamaks eesmärgiks oli ühendada bolševistlikud organisatsioonid Eestis, taastada juhtiv keskus, mis valiti Narva konverentsil 1914. aastal.

V. Rekašius algatusel moodustati VSDT(b)P Tartu organisatsiooni juures VSDT(b)P Põhja-Balti Keskbüroo, mis täitis eesti bolševistlikke organisatsioone ühendava keskorgani ülesandeid. Rekašius oli Keskbüroo sekretäriks ja tegi ettevalmistusi üle-eestimaalise bolševistlike organisatsioonide konverentsi kokkukutsumiseks. 1917. aasta algul laskis VSDT(b)P Põhja-Balti Keskbüroo välja lendlehe, milles kutsuti üles üle-eestimaalise keskuse loomisele. Kuid areteerimised ja sissekukkumised takistasid VSDT(b)P

Põhja-Balti organisatsioonide konverentsi kokkukutsumist enne tsaarivalitsuse kukutamist. Kukkus sisse Tartu Komitee trükikoda 1917. aasta algul. Areteeriti K. Rimša koos mitme teise bolševikuga. Veel enne revolutsiooni oli Volodja (Rekašius) sunnitud Tartust lahkuma. Ta läks esmalt Petrogradi ja hiljem Moskvasse, kus ta jätkas illegaalset revolutsioonilist tegevust. Üliõpilased Požela ja Rimša jätkasid revolutsioonilist tegevust Tartu bolševike ridades ka pärast Veebruarirevolutsiooni.¹

2. TSAARIVALITSUSE KUKUTAMINE. BOLŠEVISTLIKE ORGANISATSIIONIDE LEGAALSE TEGEVUSE ALGUS EESTIS

Juba 1917. aasta jaanuaris algasid Petrogradis, Moskvas, Bakuus ja teistes suuremates Venemaa linnades tööliste streigid, mis arenesid võimsateks meeleavaldusteks imperialistliku sõja ja tsarismi vastu, kusjuures soldatid, kes olid tsaarivõimude poolt saadetud demonstrante laiali ajama, tihti ühinesid viimastega. Nagu 1905. aastal, nii muutus ka nüüd populaarseks üldstreigi idee.

Kokkuleplased — menševikud ja esseerid — püüdsid alanud revolutsioonilist liikumist muuta truualamlikeks rongkäikudeks, kuid rahvahulgad läksid bolševike kutsel meeleavaldustele. 25. veebruaril (10. märtsil) arenes revolutsiooniline liikumine Petrogradis poliitiliseks üldstreigiks, mis järgmisel päeval, 26. veebruaril kasvas ülestõusukatseteks. Sel päeval avaldas bolševike partei Keskkomitee büroo, kelle tegevust juhtis sm. V. M. Molotov, manifesti, milles kutsuti jätkama relvastatud võitlust tsarismi kukutamiseks ja ajutise revolutsioonilise valitsuse moodustamiseks.

27. veebruaril (12. märtsil) keeldusid soldatid Petrogradis töölisi tulistamast ja hakkasid ülestõusnud rahva poole hulgaliselt üle minema, mis kindlustas revolutsiooni võidu.

Veebruarirevolutsiooni võit oli võimalik selle tõttu, et revolutsiooni eesotsas, revolutsiooni hegemooniks oli tööliklass, kes viis endaga kaasa töötava ja kõige kehvema

---

¹ LKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi andmeil tapeti V. Rekašius leedu fašistide karistussalga poolt 1920. aastal. K. Požela, Leedu Kommunistliku Partei Keskkomitee sekretär, tapeti Leedu fašistliku sõjakohtu otsusega Kaunases 27. detsembril 1926.

elanikkonna laiad hulgad, soldatisinelisse riietatud talupoegade miljonilised massid. Samuti kindlustas Veebruarirevolutsiooni võidu see asjaolu, et rahvahulkade otsesest võitlust tänavail juhtisid bolševikud, kes ei lasknud kokkuleppeparteidel — imperialismi agentuuril — revolutsioonilist liikumist lüüa ja seda imperialistliku kodanluse poolt soovitud «paleerevolutsiooni» raamidesse suruda.

Tsaarivalitsuse kõrgemad ametnikud Eestis püüdsid Veebruarirevolutsiooni algust Petrogradis kõigi vahenditega rahva ja sõjaväe eest varjata. Tallinnast saadeti Tapale sandarmid Petrogradi poolt saabuval rongel läbi otsima, et nendega ei toodaks Eestisse keelatud kirjandust. Juba see asjaolu, et Tallinna, Tartusse ja teistesse Eesti linnadesse ei tulnud 28. veebruaril ja 1. märtsil pealinna ajalehti, tekitas ärevust. Kui raudteelased tõid 1. märtsil Narva eelmisel päeval ilmunud «Petrogradi Tööliste Saadikute Nõukogu Teataja» nr. 1 eksemplare, siis oli huvi nende vastu määratu suur.

Tallinna merekindluse komandant viitseedmiral Gerassimov avaldas 28. veebruaril käskkirja, milles ta lühidalt teatas rahutustest Petrogradis, ja hoiatas nende kordumise eest Tallinnas, kus oli kehtiv piiramiseseisukord. Ka Muhu väina kindlustatud piirkonnas, kuhu kuulusid Saare- ja Muhumaa, kuulutati välja piiramiseseisukord. Sõjavägesid kasarmuist välja ja madruseid laevalt maale ei lastud.

28. veebruaril saatsid Tallinna Bekkeri laevaehitustehase töölised bolševike algatusel oma saadikud pealinna, et selgitada olukorda. Bolševikud püüdsid seal sidet luua VSDT(b)P Keskkomiteega, kuid see ei läinud korda.

1. märtsil¹ algasid Tallinnas tööliste koosolekud ja demonstratsioonid. Sama päeva õhtul organiseerisid Tallinna bolševikud töölisaktivistide koosoleku, et arutada tegevusplaani, kuidas toetada Petrogradi revolutsioonilisi töölisi. Esialgu pärast põranda alt väljatulekut oli Tallinna bolševistlik organisatsioon veel nõrk. Ta ei suutnud organiseerida lendlehtede trükkimist ega luua oma häälekandjat.

2. märtsil toimusid massilised miitingud. Kõigis vabrikutes ja tehastes jäi töö seisma. Revolutsiooniliste madruste esindajad pidasid töölistega läbirääkimisi, mille tulemusena otsustati ühiselt välja astuda. Juba hommikul läksid töölis-kolonnid vabrikutest ja tehastest turuplatsile «Estonia»

¹ Kuupäev on nii siin kui ka edaspidi antud vana kalendri järgi.

teatri juurde, kus toimus miiting tuhandete inimeste osavõtul. Kõnelejad kutsusid töörahvast revolutsiooni võidukalt lõpule viima. Miitingult läksid töölisel sadamasse, kus seisid sõjalaevad. Hoolimata ülemate keelust tulid Balti laevastiku meremehed kaldale ja ühinesid töölistega. Revolutsiooniliste tööliste ja madrustega ühinesid ka soldatid, kõigepealt Dankovski polk, kelle kasarmuist töölisrongkäik möödus. Vaatamata sellele, et sõjaväe juhtkond mitte igal pool ei tunnustanud toimunud riigipööret, ei tekkinud sõjaväeosades suuremaid kokkupõrkeid. Ülestõusnud rahvas ja sõjavägi desarmeerisid politsei ja vabastasid vangid.

Bekkeri tehases jutustasid Petrogradist tagasijõudnud delegaadid oma muljeid pealinnast. Delefaat-bolševik tõi Petrogradist kaasa punase plakati loosungiga «Maha sõda!» ja riputas selle tehases üles. Mõned esseerid tahtsid plakati maha kiskuda, kuid see ei läinud neil korda, sest tööliste rõhuv enamus toetas loosungit.

2. märtsi õhtul toimus Tallinnas tööliste karskusseltsi «Valvaja» ruumides kohaliku bolševistliku organisatsiooni esimene legaalne koosolek. Sellest koosolekust võtsid osa nii parteilased kui ka parteitud, bolševikele kaasatundvad revolutsioonilisemad ja aktiivsemad töölisel. Koosolek otsustas juba järgmisel päeval asuda organiseerima tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogu. Arutati samuti oma häälekandja loomise küsimust. Selleks otsustati Narvast Tallinna kutsuda aastail 1912—1914 ilmunud bolševistliku ajalehe «Kiir» endised kaastöölised. Otsustati uue energiaga jätkata vabrikuis ja tehaseis ajalehe heaks raha kogumist, mida oli alustatud juba enne revolutsiooni. Koosolek otsustas välja anda lendlehe, mis paljastaks sõja imperialistlikku iseloomu ja nõuaks sõja lõpetamist. Seejärel võeti vastu üleskutse elanikkonnale ja sõjaväele. Bolševikud kutsusid Tallinna töölisi, armeed ja laevastikku üles säilitama tänavail kindlat revolutsioonilist korda, mitte tulistama ilma asjata, vaid hoidma padruneid võitluseks reaktsiooni vastu. «Seltsimehed, ärge unustage: vaenlane pole veel puruks löödud,» oli öeldud üleskutses, «võitlus seisab veel ees.»¹

Tallinna töölistele sai teatavaks ka VSĐT(b)P Keskkomitee 26. veebruari manifest, milles räägiti tööliklassi ees seisvatest kõige lähematest ülesannetest, nagu killusta-

¹ EKP Keskkomitee arhiiv, fond 27, toimik 321, leht 2.

tud töölishulkade organiseerimine; proletaarse kaardiväe moodustamine, kes koos revolutsiooniliste sõjavägedega kaitseks revolutsiooni võite ning kindlustaks rahu ja korda; revolutsioonilise valitsuse loomine kogu Venemaa linnades ja külades.

3. märtsi hommikul algasid Tallinna vabrikuis, tehaseis, maaväe ja laevastiku üksustes Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu¹ valimised. Sama päeva õhtul toimus nõukogu esimene koosolek, millest esseeride ja menševike toetusel võtsid osa ka kodanluse organisatsioonide esindajad. Petrogradist olid kohale sõitnud kaks kokkuleppeparteide liidrit, kes kutsusid üles toetama Duuma poolt loodud kodanlikku Ajutist Valitsust. Sõnavõtjaid oli nii palju, et kõnelemisaega tuli piirata kahele minutile. Bolševike esindajad kutsusid töölisi, soldateid ja madruseid seisma valvsalt revolutsiooni kaitsele, nõudma demokraatliku vabariigi kehtestamist ja Asutava Kogu kiiret kokkukutsumist. Üldkoosolek võttis vastu resolutsiooni, milles Tallinna töölised, madrused ja soldatid avaldasid Petrogradi tööliste südamlikku tänu selle eest, et nad olid alustanud võitlust tööliste ja kõigi töötavate hulkade vabastamiseks tsaarivalitsuse ikkest, ning kutsusid töörahvast alustatud võitlust jätkama kuni Asutava Kogu kokkukutsumiseni ja Venemaa vabariigi kehtestamiseni üldise, ühetaolise ja salajase hääletuse teel.

Tallinna Nõukogu istungil valiti 45-liikmeline täitevkomitee, kes pöördus Tallinna kodanike poole üleskutsega täielikult alluda nõukogu korraldustele.

Kuni 4. märtsini oli Tallinna kindlustatud piirkonnas võim otseselt ülestõusnud tööliste, madruse ja soldatite käes. Tallinna Nõukogu Täitevkomitee üleskutse ilmumise momendist, 4. märtsi hommikust alates läks kogu võim Tallinnas ja selle piirkonnas nõukogu kätte. Nõukogu tegi täitevkomiteele kohustuseks anda välja käskkiri 8-tunnilise tööpäeva sunniviisiliseks kehtestamiseks vabrikutes ja tehastes.

Samal Tallinna Nõukogu koosolekul pandi alus ka Tallinna rahvamiilitsa organisatsioonile ja valiti Rahvamiilitsa Komitee. Sellele komiteele allutati ka need miilitsaorganid,

¹ Tallinna Nõukogust võtsid osa tööliste, soldatite ja madruse esindajad. Seepärast nimetati Tallinna Nõukogu mitte tööliste ja soldatite, vaid tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukoguks.

mis olid eelmisel päeval, 2. märtsil, bolševiku I. V. Rab-
tšinski¹ initsiatiivil mitmesuguste Tallinna ühiskondlike
organisatsioonide poolt moodustatud. 6. märtsil avaldati
Tallinna Nõukogu instruksioonid linna ja selle ümb-
ruskonna miilitsa jaoks.

Tallinna Nõukogu enamuse moodustasid armee ja lae-
vastiku saadikud, kes olid veel esseeride ja menševike mõju
all. Bolševikel tuli Tallinna Nõukogus pidada võitlust mitte
ainult esseeride ja menševike, vaid ka kodanlike natsiona-
listide vastu, kes püüdsid tungida nõukogusse kui tähtsa-
masse tööraha organisatsiooni, kelle käes oli kogu võim.
Tallinna Nõukogu menševistlik-esseerlik enamus aitas eesti
kodanlusel demokraatia põhimõtetest kinnipidamise ette-
käändel suunata nõukogusse mitmesuguste kodanlike orga-
nisatsioonide esindajaid. Näiteks Tallinna linnavolikogu,
mis oli «valitud» tsaariajal ja mis koosnes ainult kodan-
luse esindajaist, saatis Tallinna Nõukogusse 12 delegaati.
Alles pärast mitmekordset tööliste ja nõukogu bolševistlike
saadikute proteste kõrvaldati mittetöötavad elemendid
nõukogust.

Narvas, kus proletariaadil olid juba ajaloolised revolutsi-
oonilise klassivõitluse traditsioonid, ei olnud kodanlikel
natsionalistidel ja väikekodanlikel parteidel nimetamis-
väärset mõju tööraha hulkades. Narva proletariaat järgis
kõiges Petrogradi eesrindliku proletariaadi eeskujuga ja tun-
dis kaasa bolševikele.²

VSDT(b)P Narva organisatsioonis oli 40—50 liiget, lin-
nakomitee koosnes 5 inimesest. 2. märtsi õhtul korraldas
linnakomitee parteikoosoleku, kus valiti 7-liikmeline Aju-
tine Revolutsiooniline Komitee. Otsustati kõigepealt muret-
seda trükikoda ajalehe ja üleskutsete trükkimiseks. Selleks
võeti üle kohaliku kodanlik-natsionalistliku ajalehe trüki-
koda. Trükitöölised püüdsid revolutsionääre kõigiti abistada.
Trükikoda kuulutati Narva tööliste Ajutise Revolutsiooni-

¹ Ivan Vassiljevits Rabtšinski, elukutselt elektrotehnik, revolutsi-
oonilises liikumises tegev 1904. aastast alates, töötas 1916/17. a.
Tallinna tehastes, kus ta bolševike partei liikmena võttis aktiivselt
osa põrandaalusest võitlusest tsarismi vastu.

² Petrogradi parteiorganisatsiooni mõju Narva töölistele näitab
ka raha kogumine Narva tööliste hulgas bolševistliku ajakirjanduse
fondi. «Pravdas» nr. 33 17. aprillist 1917 leiame järgmise lühiteate:
«Siinjuures lisame Narva Linaketrusmanufaktuuri tööliste poolt kaks
tuhat (2000) rubla: 1000 rubla «Pravda» ajakirjanduse fondi ja 1000
rubla eesti sotsiaaldemokraatlikule ajalehele «Kiir».»

lise Komitee käsutuses olevaks ja asuti viivitamatult ajutise komitee üleskutsete ning ajalehe trükkimisele. Töölised täitsid meeleldi käsu ja kell 12 öösel olid valmis nii lendlehed kui ka ajaleht «Narva Revolutsiooniliste Tööliste Ajutise Komitee Teataja» nr. 1. Üks ajalehe külg oli eesti, teine vene keeles.¹

Öösel vastu 3. märtsi astus VSDT(b)P Narva Komitee ühendusse sõjavägedega, kes tulid kohe üle revolutsiooni poole. Samal ööl põgenesid kõik politseinikud oma postidelt. Hommikul toimus turuplatsil suurte rahvahulkade ja sõjaväe osavõtul miiting. Bolševikud kutsusid üles looma tööliste ja soldatite saadikute nõukogusid. Revolutsioonilise rahva poolt areteeriti politseimeister, Kreenholmi vabriku pristav ja sandarmid.

Pärast demonstratsiooni läksid soldatite ja tööliste esindajad raekotta, kus olid ka bolševike Narva Komitee esindajad. Siin otsustati valida Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu.

Narva Nõukogusse valiti iga roodu või väeosa poolt kaks saadikut ja iga kahesaja töölise poolt üks saadik. Nõukogus oli bolševikel juba algusest peale suur mõju. Kreenholmi Manufaktuurist valiti nõukogusse ainult bolševikud ja nende poolehoidjad. Ka teiste Narva vabrikute ja tehaste tööliste saadikud olid enamikus bolševikud, sõjaväelaste hulgas olid esialgu ülekaalus parteitud ja esseerid. Nõukogu võttis ühel häälel vastu otsuse mitte lubada nõukogusse kodanlike organisatsioonide esindajaid. Narva Nõukogu Täitevkomitee esimeheks valiti J. Anvelt, asetäitjaiks parteitud sõjaväelased. Nõukogu otsustas, et kogu võim Narvas ja selle piirkonnas läheb tema kätte. Juba revolutsiooni esimesil päevil läksid nõukogu poolt loodud miilitsaorganid tööliste kätte. Linnavolikogu oli veel kodanluse käes, kuid reaalseks jõuks Narvas olid sõjavägi ja töölimiilits, kes toetasid nõukogu. Narva Nõukogu avaldas käskkirja 8-tunnilise tööpäeva kehtestamise ja palga tõstmise kohta. Vabrikutes ja tehastes korraldati töölisvanemate ja vahekohtute valimised.

VSDT(b)P Narva organisatsiooni üelinnaline koosolek toimus 5. märtsil J. Anvelti juhtimisel Kreenholmi koolimaja ruumes, kus korraldati täiendavaid valimisi ja arutati organisatsioonilisi küsimusi.

¹ Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 4, 1928, lk. 21—30.

Tartus toimus Veebruarirevolutsioon teistes tingimustes kui Tallinnas ja Narvas. Seal ei olnud suuri tööstusettevõtteid ja puudus arvukas tööstusproletariaat. Tartus kui ülikoolilinnas etendasid olulist osa revolutsiooniliselt meelestatud üliõpilased. Viimaste hulgas, nagu juba eespool märgitud, olid mõned aktiivsed bolševikud, kes tegid rahvahulkaades energilist revolutsioonilist selgitustööd.

28. veebruaril (13. märtsil) toimus VSĐT(b)P Tartu Komitee istung koos aktiiviga, kus arutati, kuidas talitada võimalike revolutsiooniliste sündmuste lahtipuhkemisel, mille kohta olid kuuldused liikvel, ja kuidas selleks töölisi ettevõtteis ja ametiühinguis ette valmistada.

Kuna revolutsioonilise võimu telegraafilised korraldused peeti Tartu telegraafis kinni, siis saadi täpsemad teated olukorrast pealinnas alles 3. märtsil, kui sealt saabunud reisijad tõid kaasa üleskutseid ja ajalehti. Üleskutsed kleebiti revolutsionääride poolt tänavanurkadele, kus neid rahvahulgad lugemas käisid. Päeval toimus toomkiriku varemete lähedal tenniseväljakul rahvamiiting. Suure vaimustusega tervitati äsja vanglast vabastatud üliõpilasi-bolševikke, nende hulgas VSĐT(b)P Tartu Komitee liiget Kazys Rimšat, kes esines miitingul kõnega, milles ta kutsus revolutsiooni võidukalt lõpule viima. Öhtul toimus «Vanemuise» saalis suur koosolek, millest koos rahvaga võtsid osa ka sõjaväelased, kes teatasid, et Tartu garnison toetab rahvast.

Bolševike initsiatiivil moodustati Tartus Revolutsiooniline Komitee, millest võtsid osa peale tööliste ja revolutsiooniliselt meelestatud üliõpilaste ka Tartus asuva soomusväeosa esindajad. Revolutsioonilisest Komiteest võtsid peale bolševike osa ka esseerid. Revolutsiooniline Komitee toetus peamiselt soomusväeosale, kelle abil rahvas likvideeris tsaarivõimu jäänused ja võttis politseilt relvad. Loodi ka ajutine üliõpilasmiliits.

Tartu bolševikud asusid kohe Tartu Nõukogu valimiseks vabrikutes ja töökodades koosolekuid korraldama. Esseeridel, kes kujutasid endast kitsast üliõpilaste ja koolinoorsoo rühma, tööliste hulgas poolehoidu ei olnud. Viidi läbi tööliste saadikute nõukogu valimine. Valitud nõukogu muutus hiljem Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu töölissektsiooniks. Samal ajal algasid Tartu garnisonis polgu- ja roodukomiteede Tartu Nõukogu saadikute valimised. Revolutsiooni algul said esseerid Tartu garnisoni,

eeskätt selle ohvitserid oma mõju alla ja pääsesid peamiselt sõjaväe kaudu Tartu Nõukogusse.

Tartu Nõukogu koosnes tööliste, soldatite ja üliõpilaste esindajatest ja seetõttu nimetati teda tööliste, soldatite ja üliõpilaste saadikute nõukoguks. Tartus ja selle piirkonnas läks samuti nagu Tallinnas ja Narvas kogu võim nõukogu kätte. Juba esimestel nõukogu koosolekutel tekkis ägedaid kokkupõrkeid bolševike ja esseeride vahel. Bolševikud nõudsid, et nõukogu kuulutaks otsekohe Tartu piirides kehtivaks Petrogradi Nõukogu käskkirja nr. 1, mis andis soldateile väljaspool nende teenistuskohuste täitmist võrdsed õigused kõigi kodanikega. Ohvitserid — nõukogu liikmed — astusid välja bolševike ettepaneku vastu. Esseerlik enamus nõukogus otsustas anda selle küsimuse läbivaatamiseks roodukomiteedele, kus ohvitserid olid enamuses. Bolševistlikel saadikutel läks korda nõukogus läbi viia käskkirja 8-tunnilise tööpäeva kehtestamise kohta Tartus, ehkki käskkirja vastu astusid välja esseerid ja menševikud, kes veensid, et «kodumaa kaitsmise» huvides tuleb töölistel rohkem töötada.

Bolševike mõju tõkestamiseks tahtsid esseerid nõukogu sisekorra nii ümber korraldada, et kindlustada täitevkomitees endale alaline enamus. Nad töötasid välja põhikirja, mille üks paragrahv kõlas: «Täitevkomitees peab soldatite saadikuid olema rohkem kui pool kõigest liikmeist — vähemalt ühe inimese võrra.»¹ Esseerid lootsid ekslikult, et soldatite põhihulgad sammuvad alati nende järel ja sel juhul kindlustab põhikiri neile alalise enamuse täitevkomitees. Vastavalt esseeride põhikirjale, mille nõukogu heaks kiitis, kujunes uue täitevkomitee 24-liikmeline koosseis järgmiseks: 13 soldatite saadikut (1 üle poole!), 5 tööliissaadikut, 4 poliitiliste parteide esindajat, 2 ohvitseride saadikut.

Tallinna, Narva ja Tartu järel likvideeriti tsaarivõim ka teistes Eesti linnades ja maakondades.

Valgas moodustati tööliste ja soldatite saadikute nõukogu 6. ja 7. märtsil. Nõukogu kätte läks kogu võim. Korda linna pidasid soldatite patrullid.

Muhu väina kindlustatud piirkonnas, mille keskuse moodustas Kuressaare linn, algas revolutsioon 5. märtsil. Madrused kogunesid turuplatsile ja liikusid läbi linna, kus nendega ühinesid soldatid. Ülestõusnud madrused ja soldatid

¹ «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 4, 1928, lk. 10—20.

võtsid politseilt relvad, korraldasid nõukogu valimised. 7. märtsil tuli Kuressaares kokku Muhu väina kindlustatud piirkonna nõukogu, kus valiti täitevkomitee. Nõukogu oli esseeride mõju all. Viimased toetasid ka kohaliku kodanluse püüdeid selleks, et haarata linnavalitsus ja teised kohalikud võimuorganid kodanlike tegelaste kätte.

Võrus kõrvaldati 6. märtsil politsei ja loodi miilits. Tööliste ja soldatite saadikute nõukogu aga moodustati alles 30. aprillil.

Rakveres murti tsaarivõim 4. märtsil. Kodanlus haaras ka seal võimu enda kätte. Rakvere Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu valimised toimusid hiljem Kunda tsemendivabriku tööliste algatusel, kes valisid Rakvere Nõukogusse ka oma saadikud.

Pärnus toimus revolutsioon 6. märtsil. Politseilt ja žandarmeerialt võeti relvad ning asutati miilits, milles juhtivat osa etendasid kodanluse tegelinskid. Pärnus katsus kodanlus veel oma soovide kohast nõukogu moodustada, nn. «kõigi kodanike» nõukogu. Selleks lasti tsaariaegset linnavolikogu enda hulgast «täitevkomitee» valida, mida siis nimetati «tööliste, soldatite ja kodanikkude täidesaatvaks komiteeks». Kodanlus tahtis sellest «nõukogust» ka töölisi ja soldateid osa võtma tõmmata, kuid kodanluse tehingud paljastati Narva bolševike poolt, kes tulid Pärnu töörahvast nõukogu valimistel abistama. Narva bolševikud kutsusid 8. märtsil Pärnu teatri ruumides kokku ülelinnalise töörahva koosoleku, kus nad näitasid, et nõukogu peavad moodustama töölisel ja soldatid, kuna aga «kõigi kodanike» nõukogu on kodanluse katse töörahvast petta. Koosolek otsustas, et tuleb valida Pärnu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu. Sama päeva õhtul toimus vaksali lähedal väljakul miiting, millest võttis osa 600 inimest. Miitingul selgitasid Narva bolševikud sõja küsimust ja revolutsiooni väljavaateid, paljastades esseeride ja menševike äraandlikkust ning rõhutades vajadust valida tõeline töörahva nõukogu. Seejärel esinesid kõnedega kohalikud töölisel, soldatid ja madrused. Valiti 5-liikmeline komisjon: 3 soldatit ja 2 töölist, kelle ülesandeks jäi nõukogu valimiste organiseerimine.

Viljandis, kus enne Veebruarirevolutsiooni puudusid töörahva organisatsioonid, läks võim üle kodanluse «seltskondlike» organisatsioonide kätte, nagu teisteski kohtades, kus tööliklass oli arvuliselt väike. 12. märtsil kutsuti käsi-

tööliste seltsi ruumes kokku üelinnaline tööliste ja soldatite koosolek, kus arutati Viljandi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu valimiste küsimust. Nõukogu valimised toimusid 14. märtsil. Viljandi Nõukogu oli menševike ja esseeride mõju all. 11. aprillil käisid Viljandis Petrogradi Nõukogu liikmed, kokkuleppeparteide liidrid, kelle juuresolekul ja instrueerimisel viidi läbi Viljandi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee valimised. Täitevkomitee esimeheks valiti menševik.

Asja valitud nõukogude üheks kõige tähtsamaks samuks oli 8-tunnilise tööpäeva kehtestamine oma piirkonnas. Tallinnas, Narvas ja Tartus, kus bolševike mõju oli nõukogudes tugev, kehtestati 8-tunniline tööpäev juba nõukogude esimestel koosolekutel, kuid väikelinnades ja maal edenes 8-tunnilise tööpäeva kehtestamine ainult sel määral, kuidas töölistel oli jõudu selle läbisurumiseks. Näiteks Viljandi trükikojas kehtestati 8-tunniline tööpäev streigiähvardusega 20. märtsil, linavabrikus — 28. märtsil, Sindi vabrikus — 20. märtsil, Võrus samuti 20. märtsil jne. Toetudes väikekodanlikele elementidele nõukogudes, katsusid vabrikandid mööda hiilida 8-tunnilise tööpäeva tegelikust sisseeadmisest. Niisugustel kordadel organiseerisid bolševikud töölisi üksmeelsele väljaastumisele 8-tunnilise tööpäeva eest. Tartu vildivabrikus, kus omanikud keeldusid nõukogu otsuseid täitmast, organiseeris Tartu Nõukogu bolševike fraktsiooni nõudmisel tööliste komitee kontrolli teostamiseks vabrikantide tegevuse üle.

Pärast Veebruarirevolutsiooni võitu kujunes Venemaal omapärane olukord, mille peamine iseärasus seisis kaksikvõimu olemasolus. Nõukogude kõrvale, kelle käes oli kogu võim, tekkis veel teine võim: reaktsioonilise Duuma poolt moodustatud kodanlik Ajutine Valitsus. Viimane moodustati salajasel kokkuleppel Duuma liberaalsete saadikute ja Petrogradi Nõukogu esseerlik-menševistlike liidrite vahel. Tööliste ja soldatite saadikute nõukogud ja Ajutine Valitsus jagasid omavahel võimu vaba kokkuleppe alusel. Sealjuures oli kogu reaalne jõud nõukogude käes, Ajutisel Valitsusel aga ei olnud mingit reaalselt jõudu võimu teostamiseks. Ta püsis võimul ainult selle tõttu, et teda toetasid menševike ja esseeride mõju all olevad nõukogud.

Kokkuleppeparteid — menševikud ja esseerid, kel oli nõukogudes enamus, laskusid igasugusele pettusele selleks, et võimu kapitalistidele ja mõisnikele üle anda, nad

kasutasid rahvahulkade usaldust kuritegelikult. Esseeride ja menševike liidrite kaasabil läks ka eesti kodanlusele korda Ajutise Valitsuse kubermangukomissari (kuberneri) kohale Eestimaal läbi viia oma kandidaati — endist linna-pead Ivan Poskat.

Sel viisil kujunes kaksikvõim ka Eestis: linnakodanluse ja kulakluse võim, esotsas kubermangu komissariga, ning tööliste ja talupoegade võim nõukogude näol.

Eestimaal bolševikud jätkasid organiseerimistööd, et luua killustatud parteigruppidest VSDT(b)P üle-eestimaalist organisatsiooni. 10. märtsil, s. o. 9 päeva pärast partei põranda alt väljatulekut, toimus Tallinnas VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni esimene ülelinnaline koosolek, kus arutati tähtsaid organisatsioonilisi ja taktikalisi küsimusi. Tallinna Komitee sekretäriks valiti Ivan Vassiljevitsš Rabšinski.

Põhilistes taktikalistes küsimustes valitses parteikoosolekul veel selgusetus. Imperialistliku sõja küsimuses võeti vastu otsus, et kõigi maade sotsiaaldemokraatide esimeseks ülesandeks on taotleda sõja kiiremat lõpetamist ilma anneksioonideta ja kontributsioonideta, kuid «kuni rahu sõlmimise tegelike võimaluste selgitamiseni tuleb jätkata kaitse sõda».¹ Niisugune väär otsus võeti vastu Kamenevi ja teiste oportunistide poolmenševistlike seisukohtade mõjul, mis kaitsesid Ajutise Valitsuse toetamise ja imperialistliku sõja jätkamise poliitikat «kaitse sõja» sildi all.

Partei enamus astus välja esseeride ja menševike kaitse sõjapoliitika vastu, teostas Ajutise Valitsuse suhtes umbusaldamise poliitikat ja kutsus töörahvast üles aktiivsele võitlusele rahu eest. Kuid põranda alt väljatulekul ei leidnud partei kohe uues, kaksikvõimu olukorras kindlat ja selget taktikat. Enne Veebruarirevolutsiooni oli parteil valitsuse otsese kukutamise ülesanne ning võitlusloosungiks proletariaadi ja talurahva diktatuur. Nüüd aga, uutes võitlustingimustes, kus Ajutine Valitsus oli seotud nõukogudega, mis olid kaitse sõjalaste mõju all, polnud võimalik otseselt välja minna valitsuse kukutamisele. Oli vaja üle minna uuele loosungile — nõukogude võimu loosungile, üle minna uuele orientatsioonile. Praktilise võitluse käigus lähenes partei sellele. Kuid selge revolutsioonilise plaani üleminekuks demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule

¹ «Известия Ревельского Совета» № 4, 28 марта 1917 года.

• revolutsioonile andis parteile V. I. Lenin oma Aprilliteesides, kui ta saabus maapaost Venemaale tagasi.

Suurt tööd poliitilise olukorra selgitamiseks tööliste, soldatite ja talupoegade hulgas tegi bolševistlik ajaleht «Pravda», mis pärast Veebruarirevolutsiooni hakkas uuesti ilmuma legaalselt. Esimese numbri juhtkirjas märgitakse, et pärast Veebruarirevolutsiooni seisavad Venemaa revolutsioonilise proletariaadi ees kaks ülesannet. Esiteks — kindlustada vallutatud positsioonid, et lüüa tagasi nii vana võimu kui ka kontrrevolutsioonilise kodanluse kallaletungikatsed. Veel ei ole kadunud vana korra revanši oht. Teiseks — kodanlikud parteid püüavad peatada revolutsiooni edasiarenemist, organiseerivad ohvitseri, manitsevad soldateid sõnakuulmisele, kiidavad monarhistlikku riigikorda. Sellepärast on käesoleva momendi ülesandeks luua proletaarne ja demokraatlik kaardivägi, kes ühes revolutsiooniliste sõjavägedega oleks vajalikul momendil valmis välja astuma revolutsiooni kaitseks, koondada killustatud töörahva hulki, teha hulkades propagandat bolševike partei poliitilise programmi eest.

«Pravdas» hakkas ilmuma tähtsaid poliitilisi artikleid bolševikelt, kes olid vabanenud vanglaist või saabusid tagasi maapaost.

«Pravda» artiklites hoiatati töölisi, talupoegi ja soldateid kontrrevolutsiooni ohu eest, näidati, et kodanlus sirutab käe mõisnikele, et ühiselt organiseerida kontrrevolutsiooni. Ajutine Valitsus on kodanluse organ, seepärast ei ole ta ka revolutsiooniline, vaid on takistuseks Vene revolutsiooni arenemise teel. On vaja mobiliseerida kõik rahva jõud võitluseks kontrrevolutsiooni vastu, on vaja luua üle kogu Venemaa tööliste, soldatite ja talurahva saadikute nõukogud, viivitamatult relvastada töölistel, organiseerida töölistekaardivägi. «Pravdas» hakkas ilmuma ka artikleid maaküsimusest ja talurahva organiseerimisest. Teine suur Vene revolutsioon, kirjutas «Pravda», on tõstnud oma lipudele 8-tunnilise tööpäeva ja mõisnike maade konfiskeerimise nõudmise. Kadetid aga tahavad tasumaksimise vajadusest lahendamiseks venitada, räägivad tasumaksimise vajadusest. Rahvas on küllalt verd valanud, on sõja läbi laostunud, ei või juttugi olla tasu maksimisest mõisnikele. Talupojad

peavad koos töölisklassiga lahendama maaküsimuse, nagu kehtestati 8-tunniline tööpäev, s. o. revolutsioonilisel teel. Selleks tuleb neil kohapeal luua vallakomiteed. Viimased peavad ühinema maakonna, kubermangu ulatuses, astuma kontakti tööliste ja soldatite saadikute nõukogudega.

«Pravda» artiklile oli suur mõju rahvale. Nad innustasid ka eesti bolševikke koos partei enamusega aktiivsele võitlusele imperialistliku sõja jätkamise vastu.

Üle-eestimaalisel parteiorganisatsioonide nõupidamisel Tallinnas 12. märtsil Tallinna, Narva, Tartu ja Petrogradi VSDT(b)P eesti rühma bolševike osavõtul võeti vastu otsus eesti bolševistliku ajalehe «Kiir» väljaandmise kohta «Pravda» eeskujul. Hoolimata sellest, et mõned «Kiire» toimetuse koosseisus ettenähtud liikmed (V. Kingissepp, J. Sihver jt.) ei olnud veel jõudnud asumiselt ja emigratsioonist tagasi pöörduda, otsustas nõupidamine siiski viivitamatult asuda ajalehe väljaandmisele. Valiti komisjon ettevalmistava töö tegemiseks ja materiaalsete vahendite, ruumide jne. hankimiseks. «Kiire» toimetajaks määrati J. Anvelt.

18. märtsil ilmus ajalehe «Kiir» esimene number, mille juhtkiri hoiatas väära ettekujutuse eest, nagu oleks revolutsioonilise töölisklassi ja armee võitlus «sisemise vaenlase» vastu juba lõppenud ja nagu oleks järele jäänud ainult «väline vaenlane», nagu seda kodanlus püüdis tõendada. «Lugege eestigi ajalehti,» kirjutas «Kiir». «Vaadake, kuidas kodanlus, kel revolutsiooni ajal süda hirmu pärast igatahes mitte vanal kohal polnud, nüüd võimu agaralt enda kätte püüab kahmida. Vaadake, kuidas vana korra mädanenud toed, nii politseinikud kui tsensorid ja sandarimid, endid uue korra kaitsjateks kauplevad ja kuidas Tõnissonid ja Poskad neid selle juures toetavad. Kõige selle mõte on selge: töölised ja soldatid võitsid kätte, meie, ühiskonna rõõskoor, jagame!» «Kiir» kirjutas, et ei tohi unustada isevalitsuse võimude metsikut vägivalda, mille ikke all kannatas eriti töölisklass. Kodanlikud tegelased aga värisesid revolutsiooni kartuse ees rohkem kui tsaari saraabid. Töölisklassi võit ei ole nende võiduks. Kuid õigete seisukohtade kõrval esitati juhtkirjas poolmenševistlik väärisseisukoht, et kodanlikku Ajutist Valitsust tuleb tingimisi toetada. «Meie seletame avalikult,» kirjutas «Kiir», «et me Ajutist Valitsust igapidi toetame, niikaua, kui ta tõesti

Venemaal uut demokraatlikku korda aitab teostada ning tööliste ja soldatite saadikute nõukogu otsuseid täidab.»¹

Hoolimata tõsistest vääraseisukohtadest, millel eesti bolševike häälekandja toimetus asus kuni Lenini Aprilliteaside ilmumiseni, muutus ajaleht «Kiir» revolutsiooniliste hulkade organiseerijaks Eestis. Tema lehekülgedel ilmusid VSDT(b)P Keskkomitee dokumendid informatsiooniga partei tegevusest, vene tööliste ja talupoegade elust ja võitlusest. Ta aitas töörahval orienteeruda keerulises poliitilises olukorras, hoiatades neid kodanlike natsionalistide ja kodanluse sabas sörkivate väikekodanlike parteide pettuse eest, kutsudes neid üles oma jõudude ühendamisele ja mobiliseerimisele uuteks võitlusteks.

Bolševistlikul ajalehel «Kiir» oli esialgu raskusi mitte ainult toimetuse moodustamise ja kogenud kaastööliste leidmisega. Iga päev ilmuva ajalehe väljaandmine nõudis suuri summasid, kuid neid võis saada ainult töörahva vaba-tahtlikest annetustest. Oma trükikoda Eestimaa parteiorganisatsioonil polnud. Trükikoja omanikud, kus «Kiirt» laoti ja trükiti, tegid proletaarsele ajalehele igasuguseid takistusi. Ajalehes «Kiir» ilmus sõnum, et trükikoja omanikud on väga vihased bolševistlikule ajalehele ka sellepärast, et trükitöölised «Kiire» väljalaskmisel ei hooli 8-tunnilisest tööpäevast, millest nad teiste trükitööde juures rangelt kinni peavad. Paljud töölised tulevad pärast oma tööpäeva lõpetamist laduma «Kiirt». «Loodame, et «Kiire» trükimine,» kirjutas «Kiir», «lähemal ajal sellevõrra ära korraldatakse, et seltsimeeste trükitöölise ootöö enam tarvilik pole. Härrasid peremehi palume aga endid rahustada... Et trükitöölised «Kiire» korralikku ilmumist oma asjaks peavad ja selleks oma vaba aega tarvitavad, ei puutu peremeestesse mitte sugugi.»²

Peagi moodustati VSDT(b)P Tallinna Komitee juures parteitrükikoja ühing, mis hakkas müüma töölistele trükikoja osatähti. 20. märtsil toimus tööliste karskusseltsi «Valvaja» ruumides partei liikmete ja töölisaktivistide koosolek ajalehe «Kiir» materiaalse olukorra ja levitamise küsimuste arutamiseks. Koosolekul valiti toimetuse majandus- ja revisjonikomisjon.³ Peatselt hakkas «Kiire» majanduslik olu-

¹ «Kiir» nr. 1, 18. märtsil 1917.

² «Kiir» nr. 3, 23. märtsil 1917.

³ Vt. «Kiir» nr. 2, 22. märtsil 1917.

kord paranema. Ta sissetulekud suurenesid ka tiraaži järjekindla kasvu tagajärjel.

«Pravda» tervitas südamlikult eesti bolševistlikku ajalehte. Pealkirja all «Meie kaasvend» kirjutas «Pravda», et «Kiir» on eesti revolutsioonilise proletariaadi häälekandja ja täielikult üksmeelne «Pravdaga». «Selle lehe kõigis numbrites,» kirjutas «Pravda», «peetakse lepitamatut võitlust eesti kodanlusega... Ajaleht kutsub eesti töölisi ja talupoegi looma sidet Tallinna, Narva ja Tartu organiseeritud töölistega. Artiklis «Vabaduse või orjuse laen»¹ räägib ajaleht, et see uus laen ei too vene proletariaadile vabastamist, vaid ikestamise. Ta kinnitab, et teadlikud töölised ei anna selle laenu jaoks mitte kopikatki, vaid ümberpöörduvalt, hakkavad veelgi valjumalt nõudma sõja lõpetamist... Ajalehes antakse palju ruumi eesti töölis- ja talurahvakroonikale.»² Samuti avaldas «Kiir» oma veergudel «Pravda» tähtsamate artiklite tõlkeid, mis abistasid eesti bolševikke võitluses kodanluse vastu.

Oma töös püüdis «Kiir» käia «Pravda» jälgedes. «Pravda» tähtsusest kirjutades ütles «Kiir»: «Temaga käsikäes võitlevad teised töölislehed, mis rahvusvahelise revolutsioonilise marksismi pinnal seisavad. Nüüd on tal kergem võidelda, nüüd võib ta oma tööd laiemale alusele seada. Venemaa arusaaja proletariaat ei jäta oma «Pravdat» toetamata ja saadab ühes meiega talle oma palava tervituse, oma kõige paremad soovid.»³

Märtsi lõpul hakkasid Tartu bolševikud eesti ja vene keeles välja andma VSDT(b)P Tartu Komitee häälekandjat «Tartu Õigus». Ajaleht kriipsutas alla oma ideelist ühtsust «Pravdaga» ning seadis oma eesmärgiks bolševistlike ideede levitamise ja eesti töörahva organiseerimise. Juhtkiri oli võetud «Pravdast». Ajaleht astus otsustavalt välja kodanliku ajakirjanduse laimu vastu, kodanluse katsete vastu takistada «Pravda» levitamist. Artiklis «Meie nõudmised» käsitleti VSDT(b)P miinimum-programmi. Ajaleht kutsus töörahvast üles annetama «Pravda» ja «Tartu Õiguse» fondi. «Tartu Õiguse» ilmumise puhul saabus ajalehele rohkearvuliselt tervitusi töölisorganisatsioonide poolt. Petrogradi eesti töölised saatsid ajalehele

¹ Jutt on Ajutise Valitsuse poolt väljakuulutatud sõjalaenust.

² «Pravda» № 32, 14 апреля 1917 года.

³ «Kiir» nr. 3, 23. märtsil 1917.

raha ja tervitasid teda kui linna ja maa töörahva huvide tõelist kaitsjat, avaldades ühtlasi protesti kodanluse ajalehe «Postimees» vastu, kes levitas provokatsiooni revolutsiooniliste tööliste kohta, laimas rahva vabaduse eest võitlejaid ning õhutas vaenu töörahva ja soldatite vahel. Ajalehte ilmus aga ainult üks number, sest tema väljandmiseks puudusid esialgu materiaalsed võimalused. Tartu parteiorganisatsioon otsustas «Tartu Oiguse» järgmise numbri maipühadeks (18. aprilliks) välja anda, kuid seda otsust ei suudetud täita.

Bolševistliku ajakirjanduse ilmumine oli tõukeks uute parteiorganisatsioonide kujundamisele Eesti linnades, töölisasulais ja valdades.

Märtsi keskel saabus Eestisse kaks Petrogradi bolševike saadikut, et siin abistada parteiorganisatsioonide loomist. Nad esinesid miitinguil Sindis, Pärnus ja mujal, organiseerisid kohtadel bolševikele kaasatundjaist viieliikmelisi rühmi, lootes kujundada neist hiljem parteiorganisatsioone.¹

Uued bolševistlikud organisatsioonid loodi eelkõige niisugustes maakohtades, kus oli tööstusettevõtteid, nagu näiteks Aseris ja Kundas (tsemenditehased), Sindis (tekstiilivabrik), Kohilas (paberivabrik). VSDT(b)P Tallinna Komiteel läks korda tööle rakendada alalist parteiorganisaatorit, kes sõitis välja maakondadesse parteiorganisatsioonide instrueerimiseks ja uute loomiseks.

«Kiir» kirjutas, et Aseris toimus suur tööliste koosolek, millest võttis osa palju rahvast ka lähedalasuvaist küladest. Miitingul esinesid VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni esindajad. Koosolek tervitas ettepanekut moodustada Aseris VSDT(b)P organisatsioon. Pärast miitingut toimus demonstratsioon. Lauldi revolutsioonilisi laule. Sama päeva õhtul peeti tööliste sööklas ära koosolek, kus arutati parteiorganisatsiooni loomise küsimust. Valiti ajutine parteibüroo, mis hakkas kohe liikmeid vastu võtma. Samal õhtul astus organisatsiooni umbes 70 inimest.² Kunda tsemenditehase töölistel olid esialgu esseeride mõju all, kuid pärast Tallinnast saabunud VSDT(b)P organisaatori selgitustööd kasvas bolševike mõju tunduvalt. VSDT(b)P Kunda organisatsiooni astus esialgu ainult

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 27, toimik 326.

² Vt. «Kiir» nr. 15, 12. aprillil 1917.

5 inimest, kuid organisatsioon kasvas järjest ja maikuu oli temas juba 160 liiget ja liikmekandidaati. Ka Rakvere parteiorganisatsioon moodustati lahtisel tööliikide koosolekul.

VSDT(b)P organisatsioonide loomisel ja kindlustamisel Viru maakonnas etendas märkimisväärset osa bolševik Eduard Linder Kundast.¹ Rakvere ümbruskonnas paiknes 53. diviis, kel oli soldatite saadikute nõukogu. Viimase koosseisus oli bolševikke, kes osutasid suurt abi Kunda ja Rakvere töötajate organiseerimisel.

Viljandis moodustati VSDTP organisatsioon 18. aprillil, mis oli esialgu ühendatud organisatsioon. Sellest võtsid osa nii bolševikud kui menševikud. Viimaste vastutöötamise tõttu oli organisatsiooni mõju ka väike.

Varsti hakkasid tekkima parteiorganisatsioonid ka maal, nagu Lehtses, Laiusel jm.

Märtsi jooksul kasvas eriti kiiresti Tallinna parteiorganisatsioon. Puuduvad enam-vähem täpsemad andmed partei liikmete arvu kohta pörandalt väljatulekul. Teada on, et esimesest ülelinnalisest parteikoosolekust 10. märtsil võttis osa 50 liiget. Kuid juba ülelinnalisel koosolekul Kadrioru lossis 19. märtsil teatas aruandja, et Tallinna organisatsiooni 300 liikmest on koosolekule tulnud 200. Märtsis hakkas Tallinna organisatsioon jagunema ka rajoonide järgi. 21. märtsil oli Kopli rajooni bolševike koosolek, millest võttis osa 200 inimest. Koosolekul valiti VSDT(b)P Kopli Rajooni Komitee. 13. aprillil oli Nõmme rajooni bolševike koosolek, millest võttis osa 30 inimest.

Märtsi- ja aprillikuu jooksul organiseeriti bolševike poolt Eestis rida massilisi töörahva meeleavaldusi, mis näitasid partei mõju kasvu töötavates hulkades. Võimsaks demonstratsiooniks ja tööliikide üksmeele väljenduseks muutus Tallinna tööliste, teenistujate ja soldatite rongkäik revolutsiooni ohvrite haudadele 10. märtsil. Demonstratsioon toimus bolševistlike loosungite all.

Suur töörahva demonstratsioon korraldati samal päeval ka Narvas. Töölised ja kogu Narva töötav elanikkond läksid bolševistlike loosungite all organiseeritud ridades esimese Vene revolutsiooni ohvrite haudade juurde ja Narva tööliste ning revolutsionääri Amalie Kreisbergi hauale, kelle tsaarisandarmid olid vanglas tapnud. Töörahva rongkäik

¹ E. Linder tapeti eesti valgekaartlaste poolt 1918. a. lõpul (vt. EKP Keskkomitee illegaalne häälekandja «Kommunist», märts 1919).

oli üle 3 kilomeetri pikk. Majad olid ehitud punaste lippudega. Eesti kodanluse ühing «Võitleja» keeldus oma majale punast lippu välja panemast, kuid oli hiljem demonstrende survele sunnitud seda tegema.

Tööraha meeleavaldused 10. märtsil revolutsioonihvrite mälestuseks toimusid ka teistes Eesti linnades ja maakohtades, nagu Viljandis, Sindis, Abjas jm.

17. märtsil toimus Tallinna tuletõrjemajas töötavate naiste koosolek, kus esinesid Alice Tisler ja teised naised-bolševikud. Pärast koosolekut sammus naistedemonstratsioon revolutsioonilisi laule lauldes Tallinna peatänavail, möödudes raekoja hoonest. Ajaleht «Kiir» kirjutas sel puhul, et naised tundsid endid vabadena. Nad sammusid kindlates ridades, julgesti lauldes. See oli meil esimene selletaoline sündmus.¹

2. aprillil anti Tallinna sadamas viibivale ristlajale «Dvinaa» pidulikult tagasi tema endine nimi «Pamjat Azova». Kell 10 hommikul saabus sadamasse suur Tallinna tööliste demonstratsioon lippudega, lauldes marseljeesi. Toimus Tallinna tööliste, soldatite ja Balti laevastiku meremeeste ühine miiting. Tallinna bolševistliku organisatsiooni esindaja ütles oma sõnavõtus: «Vannume, olgu päike meile tunnistajaks, et meie seda kättevõidetud vabadust käest ei anna, vaid teda hoiame kuni viimse veretilgani.»² 2. aprilli demonstratsioon aitas tunduvalt kaasa sõbralike sidemete kindlustamisel tööliste, soldatite ja madruste vahel, eesti, vene ja läti rahvusest töötajate vahel.

«Kiire» numbrites avaldati aprilli algul V. I. Lenini «Kirjad kaugelt», kus oli antud 1917. a. Veebruarirevolutsiooni sügav analüüs. Vene kodanlikud ajalehed, nende eeskujul ka eesti kodanluse ajalehed, nimetasid seda imeks, et tsaarimonarhia oli mõne päeva jooksul kokku varisenud, ülistasid veebruari ja märtsi revolutsioonilisi sündmusi kui kuulsusrikast «päikesepaistelise» revolutsiooni, püüdes kõigiti veenda töölisi, soldateid ja talupoegi jääma peatuma revolutsiooni käesoleval etapil ning loobuma edasisest võitlusest kapitalistide ikke kukutamise eest.

Lenin selgitas, et imesid looduses ega ajaloos ei juhtu, vaid et tsaarimonarhia kokkuvarisemine mõne päevaga sai

¹ Vt. «Kiir» nr. 1, 18. märtsil 1917.

² «Kiir» nr. 13, 10. aprillil 1917.

võimalikuks ainult terve rea maailma-ajaloolise tähtsusega tingimuste kokkusattumise tõttu.

Üheks tähtsamaks töörahva kiire võidu põhjuseks tsarismi üle oli 1905.—1907. aasta revolutsioon, mis äratas poliitilisele elule miljonid töölised ja talupojad, paljastas kõik vene ühiskonna klassid ja nende jõud, nende tõelised huvid ja eesmärgid. «Ilma 1905.—1907. aasta revolutsioonita, ilma 1907.—1914. aasta kontrrevolutsioonita,» kirjutas Lenin, «oleks olnud võimatu vene rahva ja Venemaal elavate rahvaste kõigi klasside selline täpne «enese-määramine», nende klasside üksteisesse ja tsaarimonaarhiasse suhtumise kindlaksmääramine, mis ilmnis 1917. aasta veebruari-märtsirevolutsiooni 8 päeva kestel.»¹ Tänu 1905. a. traditsioonidele oli vene proletariaat kõige revolutsioonilisemaks proletariaadiks maailmas.

Peale selle oli Veebruarirevolutsiooni saabumiseks vaja niisugust kõikvõimast «režissööri», nagu seda oli esimene ülemaailmne imperialistlik sõda, mida kaks imperialistide leeri omavahel pidasid maade vallutamiseks ja rahvaste orjastamiseks, sõda, mida sotsialistid-oportunistid, kes sõja alguses olid üle läinud kodanluse leeri, kõigi maade töörahva ninapidi vedamiseks ja üksteisest eraldamiseks üles kiitsid kui «isamaasõda».

Lenin kirjutas, et Venemaal avaldusid Veebruarirevolutsiooni kaheksa päeva jooksul kõige täielikuma selgusega kolm poliitilist peajõudu: 1) tsaarimonaarhia — feodaalmõisnike peamees; 2) kodanlik ja mõisniklik-oktobristlik-kadetlik Venemaa, mille sabas sörkis väikekodanlus; 3) tööliste ja soldatite saadikute nõukogu — proletariaadi ja talurahva esindaja.

Kuna Nikolai II monarhia taotles pärast raskeid lüüasaamisi sõjas separaatrahu Wilhelmiga, organiseeris inglise-prantsuse imperialistlik kapital, mis oli seotud oktobristide kapitaliga Venemaal, koos kadettide ja oktobristidega vandenõu tsaarimonaarhia vastu ja valmistas ette «paleerevolutsiooni», et veelgi ägedama ja tulisema imperialistliku sõja pidamise huvides asendada üht imperialistlikku klikki teisega.

Liberaalne kodanlus ja välismaa kapitalistid tahtsid väikest revolutsiooni, et oleks võimalik jätkata suurt sõda, kuid töölised ja talupojad bolševike juhtimisel taotlesid

¹ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn, 1953, lk. 286.

vana korra põhjalikku purustamist — suurt revolutsiooni, et kindlustada rahu ja demokraatlikke vabadusi kõigile inimestele, 8-tunnilist tööpäeva, mõisamaade konfiskeerimist, taotlesid õnnelikku tulevikku kogu töörahvale.

Lenin iseloomustas Ajutist Valitsust kui kodanlustunud mõisnike ja kodanluse klassi esindust. See klass juhtis Venemaad juba ammu majanduslikult ja organiseerus poliitiliselt tsaarivõimu tingimustes, haarates enda kätte kohalikud omavalitsused ja komiteed. Ajutine Valitsus, mis tegelikult oli ainult välismaiste imperialistide teenriks, tahtis revolutsiooni saavutatud kodanlikul etapil peatada.

Kodanlus ja tema teenrid — sotsialistid-kokkuleplased — nõudsid, et töölised toetaksid kodanlikku valitsust. Kuid revolutsioonilisi töölisi ja soldateid, kes võitlesid leiva, maa ja vabaduse eest, ei rahuldanud kodanluse poolt ihaldatav paleerevolutsioon. Nad purustasid põhjalikult alatu tsaarimonarhia. Töölised järgnesid Lenini õpetusele, et ei tule uskuda kodanluse sõnu, vaid peab arvestama ainult oma jõude, tuleb luua oma organisatsioonid, oma ühingud, peab endid relvastama.

Lenin õpetas, et oktoobristide ja kadettide kodanlik valitsus ei saa anda ei rahu, leiba ega vabadust. Rahu ei saa ta anda sellepärast, et ta on imperialistliku sõja jätkamise valitsus, inglise-prantsuse imperialistide agent. Leiba ei saa ta anda sellepärast, et ta on kodanlik valitsus, kes töörahva-vastases võitluses on valmis igasugusteks kuritegudeks. Vabadust ei saa ta anda sellepärast, et ta on mõisnike ja kapitalistide valitsus, kes kardab rahvast.

Oma kirjades Venemaa tööliklassile ja parteile, mis Lenin kirjutas märtsikuul välismaal viibides, kutsus ta töölisi üles organiseerima üleminekuks revolutsiooni uuele etapile. «Töölised,» kirjutas ta, «teie olete näidanud proletaarse, rahvaliku kangelaslikkuse imesid kodusõjas tsarismi vastu, teie peate näitama proletaarse ja üldrahvaliku organiseerimisvõime imesid, et ette valmistada oma võiturevolutsiooni teisel etapil.»¹

Liitlasi on proletariaadil käesolevas revolutsioonis, kirjutas V. I. Lenin, kaks: esiteks Venemaa elanikkonna poolproletaarne ja osalt väiketalupoeglik mass, kes moodustab

¹ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn, 1953, lk. 294.

elanikkonna määratu suure enamuse ja kes vajab rahu, leiba, vabadust ja maad; teiseks liitlaseks on kõigi sõdivate ja üldse kõigi maade proletariaat. Sõja karmid õppetunnid sunnivad esimest sammuma proletariaadi järel, aga teine liitlane — rahvusvaheline proletariaat — vabaneb iga kuuga sotsiaalšovinistide mõju alt. Vene revolutsioon paratamatult kiirendab seda protsessi.

«Nende kahe liitlasega,» õpetas Lenin, «võib proletariaat minna ja lähebki, ära kasutades praeguse üleminekumomendi iseärasused, esmalt demokraatliku vabariigi kättevõitmisele ja talupoegade täielikule võidule mõisnike üle Gutškovi-Miljukovi poolmonarhia asemel, seejärel aga sotsialismile, mis üksi annab sõjast piinatud rahvastele rahu, leiva ja vabaduse.»¹

7. aprillil ilmus ajalehes «Kiir» rõõmustav teade Vladimir Iljitš Lenini saabumisest Petrogradi. Eesti parteiorganisatsioonid saatsid Leninile tervitustelegrammi. «Pravda» tõi ära VSDT(b)P Narva organisatsiooni tervituse Leninile. «Seiske julgelt töörahva klassi huvide kaitsel,» on öeldud tervituses, «teie järel sammuvad revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid.»²

Eesti bolševistlikus ajakirjanduses avaldati V. I. Lenini artiklid: «Kaksikvõimust», «Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis» (Aprilliteesid) ja «Kõne Izmailovski polgu soldatite miitingul». Osutades sellele, et iga revolutsiooni põhiküsimuseks on võimuküsimus, kirjutas Lenin artiklis «Kaksikvõimust», et kaksikvõim, mis tekkis Vene revolutsioonis, seisab selles, et kõrvuti kodanliku Ajutise Valitsusega — Inglismaa ja Prantsusmaa miljardäride «firmade» teenriga — on kujunenud veel teine valitsus, mis väljendab proletariaadi ja kogu linna ning maa elanikkonna vaesema osa huve, — tööliste ja soldatite saadikute nõukogud. See teine valitsus on veel nõrk, kujunemisjärgus, kuid kahtlemata ta eksisteerib ja tugevneb. Selle uue valitsuse klassikoosseis on proletariaat ja talurahvas. Nõukogude võim oma poliitiliselt iseloomult on hoopis teist laadi kui riigivõim parlamentaarsetes kodanlik-demokraatlikes vabariikides. Vaatamata oma välisele näiliselt demokraatlikule kestale kujutab viimane endast kodanluse diktatuuri. Nõukogude võimu algiduks on 1871. a. Pariisi Kommuun,

¹ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn, 1953, lk. 295.

² «Правда» № 37, 21 апреля 1917 года.

millel olid järgmised põhitunnused: võimu allikaks oli rahvahulkade otsene algatus altpoolt ja kohtadelt; riigikorda kaitsesid relvastatud tööliselised ja talupojad ise; bürokraatia oli asendatud rahva enda vahetu võimuga, kusjuures rahva esindajad olid muutunud mitte ainult valitavaiks, vaid ka rahva esimesel nõudmisel tagandatavaiks.

Töölisringkondades üleskerkinud küsimuse kohta, kas on vaja viivitamatult kukutada Ajutine Valitsus, kirjutas Lenin: «Vastan: 1) ta tuleb kukutada — sest ta on oligarhiline, kodanlik, aga mitte üldrahvalik, ta ei saa anda ei rahu, leiba ega täielikku vabadust; 2) teda ei saa kukutada praegu, sest ta püsib otsese ja kaudse, vormilise ja faktilise kokkuleppe tõttu tööliste saadikute nõukogudega ja eelkõige peamise, Piiteri nõukoguga; 3) teda ei saa üldse «kukutada» tavalisel viisil, sest ta tugineb kodanluse «toetamisele» teise valitsuse, Tööliste Saadikute Nõukogu poolt, see valitsus aga on ainuvõimalik revolutsiooniline valitsus, kes otseselt väljendab tööliste ja talupoegade enamuse klassiteadvust ja tahet. Niisugusest valitsuse tüübist, nagu seda on tööliste, sulaste, talupoegade ja soldatite saadikute nõukogud, kõrgemat, paremat tüüpi pole inimkond loonud ega tunne me seni.»¹

Edasi näitas Lenin klassijõudude vahekorda käesoleval hetkel, mis määras ära bolševike partei ülesanded.

Kodanlus taotles oma ainuvõimu, kuid ta oli veel liiga nõrk selleks, et likvideerida nõukogusid. Teadlikud tööliselised aga pidasid võitlust nõukogude ainuvõimu eest, kuid seda võis saavutada ainult tööliklassi teadvuse tõstmise teel, tema vabastamisega kodanluse mõju alt. Seda võis saavutada väikekodanlike parteide paljastamisega, kes olid kodanluse käsilasteks, enamuse võitmisega nõukogudes bolševike kätte.

Lenini artiklid aitasid eesti bolševikel vabaneda kõikumisest ja kõhklemisest ning astuda koos kogu parteiga järjekindla ja laialdase poliitilise võitluse teele rahvahulkade enda poole võitmiseks, juhtida rahvahulki kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt üle minema sotsialistlikule revolutsioonile.

Eriti suur tähtsus VSĐT(b)P edaspidises võitluses oli V. I. Lenini Aprilliteesidel, mis andsid parteile uue orientatsiooni uutes võitlustingimustes pärast tsarismi kukuta-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn, 1954, lk. 21.

mist, andsid talle kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile üleminekuks õige ja selge joone.

«Käesoleva momendi iseärasus Venemaal,» märkis Lenin oma teesides, «seisab üleminekus revolutsiooni esimeselt etapilt, mis seetõttu, et proletariaat ei olnud küllalt teadlik ega organiseeritud, andis võimu kodanlusele, — revolutsiooni teisele etapile, mis peab andma võimu proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte.»¹

«Meie suhtumises sõjasse,» kirjutas Lenin, «mis Venemaa poolt jääb ka uue valitsuse, Lvovi ja Ko valitsuse ajal kahtlemata imperialistlikuks röövsõjaks selle valitsuse kapitalistliku iseloomu tõttu, ei ole lubatud vähimaidki järeleandmisi «revolutsioonilisele kaitsesõjalusele.»²

Suhtumisest Ajutisse Valitsusse kirjutas Lenin: «Mitte mingit toetust Ajutisele Valitsusele, kõigi tema lubaduste täieliku valelikkuse selgitamine, eriti anneksioonidest loobumise suhtes. Lubamatu ja illusioone tekitava «nõudmise» asemel, et see valitsus, kapitalistide valitsus, l a k k a k s olemast imperialistlik, — selle paljastamine.»³

Lähtudes kahe revolutsiooni kogemustest Venemaal, leidis V. I. Lenin, et proletariaadi diktatuuri parimaks vormiks on mitte parlamentaarne, vaid nõukogude vabariik. «Mitte parlamentaarne vabariik — tööliste saadikute nõukogudelt selle juurde tagasipöördumine oleks samm tagasi —, vaid tööliste, sulaste ja talupoegade saadikute nõukogude vabariik üle kogu maa, alt kuni üles.»⁴

Esimesel staadiumil tähendas loosung «Kogu võim nõukogudele!» nõukogude valitsuse moodustamist menševikest ja esseeridest, sest nõukogud olid sel ajal esseerlik-menševistlikud, ja parteide vaba võitlust nõukogudes. Bolševikel oli kindel lootus, et täieliku agitatsioonivabaduse olukorras neil oleks korda läinud võita tööliste ja soldatite massid enda poole ja saavutada enamus nõukogudes. Seega ei olnud mitte bolševikud süüdi selles, et 1917. aastal Venemaal üleminek kapitalismilt sotsialismile ei saanud toimuda rahulikus korras, vaid süüdi oli kodanlus, kes asus kontrrevolutsiooni teele, ja kodanlust toetavad kokkuleppeparteid.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn, 1954, lk. 4.

² Sealsamas, lk. 3.

³ Sealsamas, lk. 4.

⁴ Sealsamas, lk. 5.

V. I. Lenin rõhutas revolutsiooni rahuliku arenemise võimalust. Partei taktika sel momendil ei seisnud selles, et organiseerida relvastatud ülestõusu Ajutise Valitsuse kuku tamiseks. Ajutist Valitsust toetasid nõukogud, kus menševikud ja esseerid olid enamuses. Lenin näitas, et on vaja paljastada esseeride ja menševike rahvavaenulikkust olemust. Oli vaja järjekindlalt ning kannatlikult tõsta tööliste, soldatite ja talurahva poliitilist teadlikkust, koondada neid bolševike partei ümber. Bolševikud pidid võitma enamuse nõukogudes, pidid sealt välja tõrjuma menševikud ja esseerid ning nõukogude kaudu muutma viimaste poolt moodustatava uue valitsuse koosseisu ja poliitikat.

Majanduslikul alal esitas Lenin oma teesides järgmised nõudmised: mõisamaade konfiskeerimine, kogu maa natsionaliseerimine, kõigi pankade üheks üldrahvalikuks pangaks ühendamine ja nõukogude kontroll selle panga üle, tööliste kontrolli kehtestamine tootmise ja saaduste jaotamise üle. Maa üle käsutamise soovitas Lenin anda kohalike maatöölise ja talupoegade saadikute nõukogude kätte.

Revolutsiooni põhijõuks oli proletariaat. Proletariaadi kindlaks liitlaseks sotsialistliku revolutsiooni ülesannete teostamisel oli kehvtalurahvas.

Seepärast pidi partei, nagu rõhutas V. I. Lenin, erilist tähelepanu pöörama kehvtalurahva ja sulaste laiade kihtide enda poole võitmisele ja nende koondamisele tööliklassi ümber, kehvtalurahva saadikute nõukogude loomisele.

Määratledes partei lähimaid ülesandeid, nõudis Lenin partei kongressi viivitamatut kokkukutsumist, partei programmi ja partei nime muutmist.

Venemaa kodanlikud parteid ja nende agentuur — esseerid ja menševikud — kasutasid kõiki vale ja pettuse abinõusid, et peatada revolutsiooni edasiarenemist, et peatada revolutsioon kodanlikul etapil. Nad tõstsid vihast kisa Lenini teeside puhul, ässitades kõiki rahvavaenlasi võitlusele Lenini vastu. Samuti hakkasid ka eesti kodanlikud ajalehed bolševike ja Lenini vastu levitama kõige alatumaid pogrammiartikleid.

VSDT(b)P Tallinna Komitee saatis Petrogradi Lenini ettekannet uue orientatsiooni kohta kuulama I. V. Rab-tšinski, mille üle viimane pärast tagasisaabumist korraldas Tallinnas aruandekoosoleku. Koosolekust võtsid osa partei liikmed ja töölisaktiiv Tallinna vabrikutest ja tehastest, merekindlusest, sõjalaevadelt, oli ka delegaate maatöö-

rahva poolt. Nagu aruandja oma mälestusis kirjutab,¹ oli koosolijate huvi kõige suurem just maaküsimuse vastu. I. V. Rabtšinski selgitas Lenini seisukohta maaküsimuses, näitas, et talupoegadel tuleb oma nõukogude kaudu kogu mõisnike maa otsekohe enda kätte võtta, kuid nii, et ei oleks põletamisi, inventari rikkumist, nii et kohe võiks asuda töö jätkamisele, et saada rohkem leiba soldatitele ja nälgiva rahva jaoks. Koosolijad kiitsid Lenini teeside põhimõtted heaks.

Lenini Aprilliteesid arutati läbi ja võeti vastu ka teistes eesti bolševistlikes organisatsioonides ja need said eesti bolševike tegevusjuhendeiks. Tartu bolševike üldkoosolek võttis vastu otsuse, milles tervitati Lenini Aprilliteese ja nõuti nende kui parteiplatvormi vastuvõtmist. Sama koosolek avaldas soovi, et VSDT(b)P Tallinna Komitee kutsuks kokku VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konventsiooni Lenini teeside läbiarutamiseks ja vastuvõtmiseks.

Pärast Lenini teeside läbiarutamist ja heakskiitmist parteiorganisatsioonides arenes eesti bolševike töö edukamalt. «Partei elab!» kirjutas VSDT(b)P Tartu Komitee liige Karolis Požela vaimustatult oma võitluskaaslasele Petrogradi. «Nüüd on liikmete arv tunduvalt kasvanud. Parteisse on astunud rohkesti töölisi, tulevad ka soldatid...»²

V. I. Lenini artiklitest, mis avaldati ajalehes «Kiir», võisid lugejad veenduda, et bolševikud tahavad vabariiki, mis vastaks töötava rahva huvidele, tahavad tööliste, soldatite, sulaste ja talurahva saadikute nõukogude võimu, mis on suuteline lahendama eriti tähtsat maaküsimust, lõpetama sõja kindla ja õiglase demokraatliku rahuga, kindlustama vabaduse ja täieliku enesemääramisõiguse eranditult kõigile Venemaa rahvastele.

Eesti bolševikud astusid võitlusse leninliku loosungi «Kogu võim nõukogudele!» rahvahulkadesse kandmise eest, selgitades, et nõukogude saadikuid tuleb valida mitte kokkuleplaste ja kodanluse agentide, vaid tööliste, soldatite ja talurahva huvide tõeliste kaitsjate hulgast.

¹ Vt. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, «Mälestused» nr. 2, lk. 192—200.

² «Советская Литва» № 50, 1 марта 1951 года.

3. VSDT(b)P PÕHJA-BALTI (EESTI) ORGANISATSIOONIDE KONVERENTS

Märtsi- ja aprillikuu jooksul tugevnesid eesti bolševike read — vanglaist, asumiselt ja emigratsioonist pöördus tagasi suur hulk partei liikmeid. Irkutskist saabus rühm endisi VSDT(b)P Tallinna Komitee liikmeid, eesotsas Juhan Tippoga¹, kes tsaarisandarmite poolt oli vangistatud ja Siberisse saadetud. Tagasijõudmisel tervitasid nad Tallinna proletariaati ja soovisid, et ta saaks vankumatuks jõuks rahvusvahelise proletariaadi revolutsioonilises armees.

Kogenud poliitiliste võitlejate tagasitulek võimaldas VSDT(b)P Eesti organisatsioonil laiendada organiseerimist ja selgitustööd väiksemates linnades ja maakondades. «Kiir» hakkas tooma teateid tööliste ja kehvtalurahva teadlikkuse tõusust Tallinnast kaugemates kohtades, mida seni oli peetud mahajäänud külakolgasteks. Linnast saabunud agitatorid selgitasid maatöörahvale, et kodanlusega koostöötamine on võimatu, sest töörahva huvid ei saa olla ühised kodanluse huvidega.

Bolševike mõju Tallinna tööliste hulgas, samuti ka Tallinna Nõukogus kasvas aprillikuu jooksul tunduvalt. Tallinna Nõukogus, kus arutati 1. mai demonstratsioonist osavõtivate organisatsioonide järjekorra küsimust, saavutasid bolševikud õiguse olla proletaarse parteina demonstratsioonid esimesteks.

Rahvusvahelise proletariaadi pidupäeva — 1. mai pühitsemise ettevalmistamist² alustasid eesti bolševistlikud organisatsioonid varakult. Tallinna parteiorganisatsiooni koosolekul arutati ajalehe «Kiir» 1. mai numbri kava. Valiti komisjon 1. mai pidustuste korraldamiseks. 16. aprillil avaldas «Kiir» tähtsamad loosungid, mille all pidid sammuma demonstrandid. Nendeks loosungiteks olid: «Maha sõda!», «Elagu rahvastevaheline rahu ilma anneksioonide ja kontributsioonideta!», «Elagu sotsialism!», «Elagu rahvaste vendlus!», «Rahvastele õigus vabaks enesemääramiseks!», «Need on meie esimesed loosungid ja neid me kanname üle kogu maa, võttes osa 1. mai demonstratsioonist.»

¹ J. Tippo lasti maha eesti valgekaartlaste poolt 1919. aastal Isborskis (vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 26, nimistu 1, V. Kingissepa artikkel «J. Tippo ja Ed. Hammer»).

² 1917. a. 1. maid pühitseti Venemaal vana kalendri järgi 18. aprillil.

18. aprilli (1. mai ukj.) hommikul kirjutas «Kiir» pealkirja all «Peanõudmised tänavusel 1. mail»: «Ilmasõjale on tarvis lõpp teha! Selle lipukirja ümber peab kogu töörahvas koonduma!»

1. mai pühitsemise küsimust arutati ka Tallinna Nõukogu koosolekul 11. aprillil. Bolševikud nõudsid, et 18. aprill (teisipäev) kuulutataks puhkepäevaks. Menševikud ja essee-rid olid sellega nõus ainult sel tingimusel, et see kompen-see-ritaks 16. aprilli kuulutamiseega tööpäevaks, missuguse otsuse nõukogu enamus tegigi.

1917. aasta 1. mai demonstratsioon Tallinnas oli osavõtu-rohke ning võimas. Kõige ees sammusid VSDD(b)P Tal-linna Komitee liikmed. Tuhanded töölised, soldatid ja mad-rused liikusid lehvivate punaste lippudega, lauldes revolutsioonilisi laule, pikkades kolonnides Kadriorgu. Balti puu-villavabriku naistöölised olid punaste rätikutega. Lutheri vineerivabriku töölised tulid demonstratsioonile lippudega, mis nad olid alal hoidnud veel 1905. aasta revolutsiooni päe-vilt. Kadriorus möödusid töölised kaheksakaupa reas lossi rõdu eest, kus viibisid Tallinna Nõukogu liikmed. Demonst-rantide nimel sõna võtnud töölised nõudsid nõukogude ainu-võimu kehtestamist ja imperialistliku sõja kiireimat lõpe-tamist.

Kodanlased ja nende sabarakud katsusid demonstrante mitmesuguste võtetega segada. Tallinnas riputasid eesti kodanlikud tegelased mitmel pool välja oma natsionalistli-kud lipud. Madrused-demonstrandid, keda ärritasid kodan-like natsionalistide vaenulikud ja haavavad väljaastumised, kiskusid teel maha mõned kodanluse lipud. Kodanlus hakkas oma ajalehtedes pasundama uuest «rahvuslikust rõhumi-
sest» ja alustas laimukampaaniat Tallinna Nõukogu ja eriti bolševike vastu. Järgmisel päeval arutati seda vahejuhtu-mit Tallinna Nõukogu istungil. Nõukogu väikekodanlik enamus sattus segadusse, kuid bolševike ettepanekul võeti vastu otsus, mis eitas vahejuhtumi rahvuslikku iseloomu ja nägi selle põhjust kodanluse klassivaenus töörahva vastu. Nõukogu mõistis lippude mahakiskumise hukka, kuid sama-aegselt selgitas, et kuna 1. mai on rahvusvaheline töölis-püha, kus kõigi maade töölised väljendavad oma internat-sionaalset ühtekuuluvust ja solidaarsust, siis oli kodanlike lippude väljapanemine sel päeval vaenulikuks demonstrat-siooniks tööliste vastu. Nõukogu otsus, mis mõistis hukka kodanlik-natsionalistlike lippude väljariputamise töölis-

pühal, suurendas veelgi kodanluse märatsemist. Kodanlikud tegelinskid kujutasid endid oma ajalehtede kaudu «tõsieestlastena», bolševikke äga rahva rahvuslike tunnete vaenlastena. 21. aprillil tahtis kodanluse poolt ülesässitatud jõuk, mis koosnes majaperemeestest, poodnikest, kodanlikest ajakirjanikest jne., tungida «Kiire» toimetusse, kuid töölistel läks korda pogrommitegijaid laiali ajada.

Tartus möödus 1. mai pühitsemine halvast ilmast hoolimata hoogsalt. Tööraha rongkäik, millega teel ühinesid sõjaväeosad, liikus muusika ja lauludega Tähtvere parki, kus toimus miiting. Kõlasid loosungid: «Maha sõda!», «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!», «Elagu rahvusvaheline töölistepüha — 1. mai!». Üks ohvitser, kes astus välja imperialistliku sõja jätkamise poolt, sunniti kõnetoolilt lahkuma. Öhtul toimusid kasarmuis ja koosolekusaalides miitingud, kus muude otsuste hulgas nõuti, et kodanluse ajaleht «Postimees» tuleb panna boikoti alla, töölistele ajalehele «Kiir» aga on vaja abi osutada.

Ka Narvas toimus bolševike juhtimisel suur tööliste ja soldatite 1. mai demonstratsioon ja korraldati miitinguid. Demonstratsioonil võeti vastu resolutsioon, mis nõudis, et Ajutine Valitsus võtaks viivitamatult tarvitusele abinõud imperialistliku sõja lõpetamiseks, 8-tunnilise tööpäeva sisseadmiseks üle kogu maa. Edasi nõuti resolutsioonis Asutava Kogu viivitamatut kokkukutsumist, endistele ministritele ja teistele tsaari teenritele pensioni ja palga väljamaksmise lõpetamist, imperialistlike salalepingute avaldamist, tööliste kindlustamist. Rahvas avaldas ägedat protesti kodanliku ajakirjanduse laimukampaania vastu, mis levitas alatut laimu ja valet tööliklassi ja tema juhtide, eriti Lenini kohta.

Miitingud ja demonstratsioonid 1. mai puhul toimusid ka teistes Eesti linnades ja maal. Viljandis algas 1. mai rongkäik turuplatsil ja läks sealt 1905. aasta revolutsiooni ohvrite haudadele. Võrus toimus esmalt miiting «Kandle» seltsi saalis ja seejärel rongkäik. Pärnus oli hommikul sõjaväeparaad ja seejärel rongkäik ning miitingud. Kuresaares algas demonstratsioon kell 2 päeval rongkäiguga. «Sammu korrapärestes ridades: kooliõpilased, organisatsioonide liikmed, garnisoni sõjaväed oma ülematega, kaks muusikakoori ja laulukoor.» kirjutas kohalik ajaleht. «Revolutsioonilised laulud liitsid mitmetuhandlise rahvahulga, mille kohal lehvisid rohkearvulised lipud, ühtseks suure-

päraseks ja võimsaks jõuks.»¹ Aseris võttis demonstratsioonist osa umbes 3000 inimest, kes laulsid «Internatsionaali», «Marseljeesi» ja teisi revolutsioonilisi laule. Järva-Jaanis, Kihelkonnal (Saaremaal), Raikküla, Veriora ja Kõrgepalu vallas ning paljudes teistes kohtades maal toimusid nagu linnades ja alevites rongkäigud punaste lipude ja revolutsiooniliste lauludega.

22. aprillil (5. mail) pühitseti bolševistliku ajakirjanduse päeva. «Kiir» avaldas oma veergudel üleskutse, et töölised annetaksid ühe päeva töötasu sotsiaaldemokraatliku kirjanduse fondi. Järgmistes numbrites avaldati aruandeid tööliiskoosolekutest, mis olid korraldatud raha kogumiseks. Töölised üle kogu maa võtsid osa oma ajalehe toetamisest. «Kiire» juhtkirjas pealkirja all «Oma leht» anti lühike ülevaade eesti töölisajakirjanduse ajaloost.

Aprilli keskel hakkasid eesti bolševikud valmistuma VSĐT(b)P üle-eestimaaliseks konverentsiks. Ajalehes «Kiir» ilmus juhtkiri «Kindla korralduse loomine», milles anti juhendeid, kuidas luua kohtadel parteiorganisatsioone ja kuidas viia läbi konverentsi delegaatide valimised.

«On tarvis igal pool maal, alevikkudes ja linnades, kus Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei osakond puudub,» öeldakse juhtkirjas, «üksikutel seltsimeestel, kes partei programmi oma poliitilise tegevuse programmiks tunnistavad, ühineda ja korraldada (organisatsiooni-) büroo luua. Viimasel tuleb kohe lähema parteiorganisatsiooni poole pöörata, et see tema parteiorganisatsiooniks tunnistaks. Sellest silmapilgust peale on osakond täieõiguslik ja võib ka konverentsist oma esindaja läbi osa võtta.»²

VSĐT(b)P Tallinna organisatsiooni ülelinnalisel koosolekul 12. aprillil võeti vastu otsus, et VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverents tuleb kokku kutsuda Tallinnas 16. aprillil, enne ülevenemaalist parteikonverentsi. Samasuguse ettepaneku olid teinud ka Tartu bolševikud. Tallinna parteikoosolek märkis, et peale põhiküsimuste arutamise, nagu Lenini Aprilliteeside heakskiitmine, maaküsimus jt., tuleb konverentsi päevakorda võtta küsimus VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide keskuse Tallinna jätmise ja ajalehe «Kiir» VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee ja Tallinna Komitee häälekandjaks kinnitamise kohta. Tal-

¹ «Известия Моонзундского Совета» № 17, 20 апреля 1917 года.

² «Kiir» nr. 10, 6. aprillil 1917.

linna bolševike koosolek saatis V. I. Leninile tervitustelegrammi, milles oli öeldud, et Tallinna bolševikud tervitavad teda kui kõige järjekindlamat partei liiget, kes süngetes ning rõhuvates tingimustes ei astunud tagasi oma revolutsiooniliselt proletaarselt ja internatsionaalselt seisukohalt, vaid kes verise reaktsiooni päevil oma eeskujuga sisendas mehisust teistele parteiseltsimeestele. «Nüüd oleme me koos,» oli öeldud telegrammis. «Suurimate ülesannete lahendamine teel üldisele rahule ning rahvusvahelise proletariaadi ja demokraatia edasised revolutsioonilised võidud ei paista meile nii rasketena ja ülejõukäivatena. Ei proletariaat ega armee ei tohi käest panna füüsilise ja poliitilise võitluse relvi, sest vastasel korral järgneks üldine anarhia ja purustamine, mille ulatust on raske ette kujutada. On vaja mõtete ja tahte suurimat kontsentratsiooni, et range ning plaanikindla organisatsiooni alusel lahendada kolm ülesannet: sõja, rahu ja demobilisatsiooni ülesanne seoses Vene revolutsiooni lõpuleviimisega ja III Internatsionaali loomisega.»¹

Tartu bolševike organisatsioon valis konverentsile kaks delegaati ja andis neile kaasa juhendid — kaitsta konverentsil Lenini Aprilliteese ja hääletada nende poolt.

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverents toimus Tallinnas 16.—17. aprillil.² Konverentsist võttis osa 38 delegaati, kes esindasid umbes 2000 partei liiget. Enamik neist oli Tallinnast ja Narvast, ülejäänud Rakverest, Tartust, Kundast, Aserist ja Petrogradi eesti bolševike rühma poolt. Tallinna delegaatide (kokku 22 inimest) hulgas olid I. V. Rabtšinski, J. Heintuk, J. Anvelt, A. Tisler jt. Kõpli rajoon saatis eraldi 6 delegaati ja Nõmme ühe delegaadi. See oli eesti bolševike esimene legaalne konverents.

Konverentsi juhatajaks valiti J. Anvelt, juhataja abiks I. Rabtšinski.

Tähtsamateks küsimusteks päevakorras olid: V. I. Lenini teeside läbiarutamine, maaküsimus, VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni moodustamine, «Kiire» VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni häälekandjaks kinnitamine, partei liikmete relvastamine, delegaatide valimine partei ülevaemaalsele konverentsile, Eesti omavalitsus ja eesti väeosad.

Kohapealseist aruandest selgus, et Tallinna organisat-

1 «Правда» № 36, 20 апреля 1917 года.

2 Vt. «Kiir» nr. 21, 20. aprillil 1917.

sioonis oli 1300, Narvas 400, Tartus umbes 100 ja Petrogradi eesti rühmas 180 liiget. VSDT(b)P Tallinna Komitee koosnes 15, Tartu Komitee 10 liikmest. Liikmemaksud moodustasid eesti parteiorganisatsioonides ühe protsendi, Petrogradi eesti rühmas pool protsenti töötasust. Uute liikmete vastuvõtmine, välja arvatud Tartu organisatsioonis, toimus esialgu ilma soovituseta. Tartus võeti parteisse vastu kahe liikme soovitusel. VSDT(b)P Tartu Komitee juures oli partei liikmete ettevalmistamise klubi. Tallinna ja Narva organisatsioonil oli kummalgi palgaline sekretär ja agitaator. Tallinna Komitee juures oli moodustatud propagandistide ja agitaatorite kolleegium.¹ Petrogradi eesti rühma delegaat teatas, et neil töötab agitaatorite kolleegium ja organisatsioonilise töö teostamiseks on loodud organisatsiooniline komisjon. Neil on päevakorras oma kohaliku trükiorgani loomine. Parteirühma juhtimisel töötas Petrogradi eesti tööliste ja soldatite ühing, millel oli umbes 1000 liiget. Kõigi organisatsioonide esindajad konverentsil kaebasid kogunud parteitöötajate, eriti aga kirjanduslike jõudude puudumise üle.

Pärast kohapealsete aruannete ärakuulamist võeti vastu resolutsioon, milles konverents tunnistas vajalikuks veelgi energilisemalt kui seni organiseerida kogu maal revolutsioonilisi sotsiaaldemokraatlikke organisatsioone, vajalike parteitöötajate ettevalmistamiseks aga asutada Tallinnas propagandistide ja organisatsioonite kool.

Aruannete lõpetamise järel asuti Lenini Aprilliteeside arutamisele. Sõnavõtjad tervitasid Leninit kui Venemaa proletariaadi eesrindlikku võitlejat, kes esimesena astus avalikult sotsialistliku revolutsiooni teele. Konverents tunnistas üksmeelselt, et Lenini teesid põhinevad teadusliku sotsialismi põhimõtetel ja seepärast tuleb need täielikult heaks kiita.

Konverents võttis vastu resolutsiooni Ajutisse Valitsusse suhtumise küsimuses. Vastavalt Lenini teesidele rõhutati resolutsioonis, et Ajutisele Valitsusele ei tohi osutada mingisugust toetust. Resolutsioon nõudis kogu võimu üleminekumist tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele. Samuti võttis konverents vastu resolutsiooni, mis oli suunatud imperialistliku sõja ja kaitsesõjaluse vastu. Resolutsioon

¹ Propagandistide kolleegiumi moodustamise küsimust arutati Tallinna parteiorganisatsiooni koosolekul 20. märtsil 1917 (vt. «Kiir» nr. 2, 22. märtsil 1917).

esitas nõudmise, et viivitatamatult teatataks Entente'ile, et Venemaa loobub täielikult anneksioonidest ja kontributsioonidest ning on valmis otsekohe alustama rahuläbirääkimisi. On vaja viivitatamatult avaldada kõik tsaarivalitsuse ja Entente'i vahel sõlmitud lepingud. Mida rutem läheb võim nõukogude kätte, seda lähemal on sõja lõpp.

Oma sõnavõttudes nõukogude kohta esitasid delegaadid fakte, mis rääkisid, et nõukogud kõhklevad ja annavad Ajutisele Valitsusele ning tema agentidele võimaluse läbi suruda otsuseid, mis on vastuolus demokraatia huvidega. Vastuvõetud resolutsioonis nõudis konverents nõukogudelt energiliste abinõude tarvituselevõtmist demokraatlike vabaduste kindlustamiseks, tegeliku võimu enda kätte võtmist ning revolutsiooni lõpuleviimist rahva ja sõjaväe abil.

Olles arutanud maaküsimust, võttis konverents vastu resolutsiooni, mis nõudis kõigi mõisa-, udelli- ja kirikumaade konfiskeerimist ning nende andmist rahva kätte. Selleks, et organiseerida kehvtalurahvast ja teda kaasa tõmmata maaküsimuse ning kohaliku omavalitsuse küsimuste lahendamisele, otsustas konverents, et tuleb moodustada kohtadel maata ja vähese maaga talurahva komiteesid, siduda need tööliste ja soldatite saadikute nõukogudega maakondades. Nende ühendatud nõukogude kompetentsi kuuluks kõigi kohaliku omavalitsuse küsimuste lahendamine. Konverents kohustas moodustatavat VSĐT(b)P Põhja-Balti Komiteed välja töötama instruksiooni maata ja vähese maaga talurahva komiteede tegevuse kohta.

Tähtsamate küsimuste hulgas, mida arutati konverentsil, olid küsimused Eestimaa omavalitsuse ja eesti rahvuslike väeosade moodustamise asjus.

Konverentsil sõnavõtjad näitasid, kuidas eesti kodanlus igati katsub ignoreerida ja laimata tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogusid ning nende asemele luua oma võimuorganeid.

Sõnavõtjad märkisid, et pärast seda, kui eesti kodanlus oli Ajutiselt Valitsuselt välja kaubelnud oma kandidaadi — Poska määramise kubermangukomissariks, hakkas ta Tallinnas, Tartus ja teistes linnades looma laialdasemat kodanlikku organisatsiooni — nn. «Eesti Liitu». Selleks, et laiendada Poska võimu ka Lõuna-Eestile, mis kuulus Liivimaa kubermangu alla, ja luua ühtne kodanlike organisatsioonide keskus, taotles kodanlus Ajutiselt Valitsuselt

Eestimaa kubermangu ja Liivimaa kubermangu põhjapoolsete Eesti maakondade liitmist ühtseks Eestimaa kubermanguks ja Eestimaa omavalitsuse kodanliku projekti kinnitamist. See projekt valmis pikaajaliste telgitaguste läbirääkimiste tulemusena eesti kodanlike tegelinskite, halti-saksa parunite ja vene kodanluse esindajate vahel. Ajutine Valitsus kinnitas projekti ja 30. märtsil avaldati «Ajutise Valitsuse määrus Eestimaa kubermangu administratiivse juhtimise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korra kohta».

Oma kandidaadi läbiviimine kubermangukomissari ametikohale ja kubermangu omavalitsuse seaduse (mida kodanluse ringkondades ka «autonoomia seaduseks» nimetati) kinnitamine Ajutise Valitsuse poolt kindlustas tunduvalt eesti kodanlust võitluses töörahva vastu. Pealegi püüdis kodanlus kasutada oma «saavutusi» selleks, et näidata ennast väikekodanlike rahvahulkade silmis rahvuslike huvide kaitsjana.

Bolševikud paljastasid eesti kodanluse katseid kujutada ennast eesti rahva rahvuslike huvide eest «võitlejana».

Tegelikult saavutas eesti kodanlus kubermangukomisari määramise ja «autonoomia seaduse» mitte võitlusega, vaid sellepärast, et eesti ja vene kodanlust sidusid ühised huvid võitluses revolutsioonilise töörahva vastu. Eesti kodanlusel läks oma väsimatu truualamlikkusega korda vene kodanlust ja mõisnikke veenda, et eesti natsionalistidel puuduvad igasugused separaatsed taotlused. Aastast aastasse tugevnes side eesti ja vene kodanluse vahel. Eesti kulaklusele oli eriti tähtis Peterburi turg, kuid niisama tähtis oli ülevenemaaline turg ka eesti kapitalistidele. See pärast ei olnud eesti kodanluse huvides mõisnike ja kapitalistide Venemaast lahku lüüa.

1917. a. kevadel organiseerisid eesti kodanlikud natsionalistid oma truualamlikkuse tõendamiseks kongresse, nõupidamisi ja demonstratsioone, nagu tsaariaegsete vallavanemate ja vallakirjutajate nõupidamine, «seltskonnategelaste» nõupidamine Tartus märtsikuus jne., kus osavõtjad maani kummardasid vene reaktsiooni ees, eesti kodanlike natsionalistide demonstratsioon Petrogradis, kus lauldi kirikulaule ja ülistati musta reaktsiooni. Teiseks saavutas eesti kodanlus vene kodanluse käest järeleandmisi rahvuslikul rindel selle tõttu, et nende ühine vaenlane — tööliklass, eesotsas bolševikega —, hakkas järjest rohkem

arendama revolutsioonilist võitlust. Tugevnes eesti ja vene töörahva traditsiooniline vennalik võitlusliit kapitalistide ja mõisnike rõhumise vastu. Juba tsaarivalitsuse päevil mangusid eesti kodanlased tsaarivalitsuselt ustavaid sõjaväeosi tööliste streikide mahasurumiseks. Nüüd, pärast tsaari kukutamist, tahtsid nii eesti kui ka vene kodanlased kaitsta oma klassihuve, kapitalistlikku korda, ja täielikus relvastuses vastu võtta proletaarse revolutsiooni lähenevaid murdlaineid. Sel pinnal leidis eesti kodanlus ühise keele vene reaktionääridega, kellel oli vaja eesti kodanluse abi revolutsioonilise liikumise tõusu mahasurumiseks Baltimaades.

Ajutise Valitsuse määruses Eestimaa kohalikust omavalitsusest oli paragrahv kubermangu maanõukogu kui kubermangukomissari juures asuva nõuandva organi kohta. Maanõukogu¹ mõtles eesti kodanlus välja, et seda vastu seada tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele.

Kodanlikud ajalehed ülistasid maanõukogu kui valitavat organit, kuid tegelikult oli töötav rahvas tema valimistest eemale tõrjutud. Linnades näiteks ei valinud elanikkond, vaid maanõukogu «saadikud» määrati tsariaegsete linnavolikogude poolt. Sellega taheti tööstusproletariaati valimistelt kõrvaldada. Maal olid valimised mitmeastmelised: esiteks vallad valisid nn. «valijamehed», kes tulid kokku maakonnalinna ja seal valisid eneste hulgast saadikud maanõukogusse. Valija pidi olema vähemalt ühe aasta elanud antud valla ühes külas või mõisas. See nõudmine oli välja mõeldud selleks, et kõrvaldada valimistelt põllutöölisi, kes sageli olid sunnitud elukohta vahetama.

Eesti bolševikud VSDT(b)P Põhja-Balti konverentsil paljastasid kodanliku «Eesti autonoomia seaduse» reaktioonilise iseloomu, näitasid, et maanõukogu on antidemokraatlik asutus. Töörahvas ei võinud niisugust asutust tunnistada rahvaesinduseks.

Olles kindlustanud end Ajutise Valitsuse abiga, tahtis eesti kodanlus revolutsiooniliste tööliste ja talupoegade vastu võitlemiseks luua endale oma mõjualuseid rahvuslikke väeosi.

Läti kodanlus organiseeris oma polgud juba enne Veebruarirevolutsiooni. Eesti kodanlikud natsionalistid, kes

---

¹ Maanõukogu (vene keeles «земский совет») hakkas eesti kodanlus nimetama «maapäevaks».

võistlesid läti kurnajatega tsaari trooni ees lõimitamises, hakkasid samuti katseid tegema rahvuslike polkude asutamiseks. Et aga suur osa läti küttidest hävitati ohtlikumates rindelõikudes, kuhu neid puuduliku tehnilise varustuse ja ettevalmistusega kuritahtlikult saatsid kodanlus ja tsaarikindralid, siis tekkis Eestis üldine protestilaine rahvuslike väeosade loomise vastu. Seetõttu pidi eesti kodanlus oma kavatsusest loobuma. Pärast Veebruarirevolutsiooni hakkasid vana armee ja laevastik järk-järgult revolutsioneeruma ega tahtnud enam teenida kulakute ja mõisnike huve, ei tahtnud olla kapitalistliku korra kaitsjaks. Kodanlusel oli töörahva revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks vaja oma ustavat sõjaväelist jõudu, ihukaitseväge revolutsiooni vastu. Vana armee ridades teenis tunduv hulk ohvitseri, kes rõhuvas enamuses olid kulakute ja linnakodanluse võsud, sest töölistel ja kehvtalurahval oli sel ajal väga harva võimalik anda oma lastele kooliharidust. Ohvitserkonnast ja kulakute võsudest lootis eesti kodanlus luua oma ihukaitseväge tuuma.

Uhine võitlus töörahva vastu kindlustas ka selles küsimuses eesti kodanlusele vene reaktsionääride toetuse. Eesti kodanlike natsionalistide ettepanek leidis poolehoidu nii Ajutise Valitsuse kohalike võimude kui ka ministrite Gutškovi ja Kerenski ning kindral Kornilovi juures. Ajutise Valitsuse kohalikud võimud, nagu kindluse komandant jt., leidsid, et kindluse garnison — 118. diviis — «demoraliseerub», s. o. temas kasvab bolševike mõju. See pärast taotlesid nad 118. diviisi Tallinnast väljaviimist ja tema asendamist kodanlusele ustavamate väeosadega. Vene kontrrevolutsionäärid olid kindlalt veendunud eesti kodanlike natsionalistide poolt loodavate sõjaväeosade mustasajalises iseloomus. 7. aprillil Petrogradis üht niisugust väeosa üle vaadates avaldas mustasajaline kindral Kornilov soovi, et üks loodavatest eesti polkudest jääks tema käsutusse.

Eesti bolševikud alustasid aktiivset võitlust kodanluse ihukaitseväge loomise vastu. Oma esinemistes iseloomustasid nad eesti rahvuslike polkude loomist käesoleval etapil kui reaktsioonilist üritust, sest see oleks kergendanud kodanluse käsilastel rahvusliku vaenu külvamist soldatite hulgas ja soodustanud kodanluse provokatsioonilisi väljastumisi.

Edasi tunnistas konverents vajalikuks Punakaardi loomise töolistest ja kehtalurahvast, et kaitsta revolutsiooni kodanluse kontrrevolutsiooniliste väljaastumiste vastu.

Konverents tunnistas vajalikuks VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni loomise, eesotsas üle-eestimaalise komiteega. Arutati läbi ja võeti vastu VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni põhikiri.

Parteitöö tugevdamiseks ja partei eesmärkide täielikumaks saavutamiseks, nagu oli öeldud põhikirjas, ühinevad Eestimaal kohalikud sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid ühte Põhja-Balti organisatsiooni, mis moodustab enda hulgast VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee. Teistes Venemaa osades asuvail eesti bolševistlikel organisatsioonidel on õigus Põhja-Balti organisatsiooni tööst keeleja kirjandusküsimustes otsustava ja muudes küsimustes nõuandva hääleõigusega osa võtta.

VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee, nagu öeldakse põhikirjas, suunab kogu Eestimaal organisatsioone ja koordineerib kohalike organisatsioonide tegevust. Küsimuste lahendamiseks, mis puudutavad Põhja-Balti organisatsiooni, astub komitee kontakti teiste parteiorganisatsioonidega, ka kõrgemate organitega. Ta kutsub kokku ülemaalisi konverentse. Tal on oma häälekandja. Ta kirjastab ja saadab levitamiseks kohapeale kirjandust, kinnitab uusi kohalikke organisatsioone, võtab tööle parteitöölisi ja juhib nende tegevust. Komitee lahendab arusaamatusi, mis tekiavad organisatsioonide, rajoonide ja eri parteiasutuste vahel. Oma tegevuse kohta annab komitee aru järjekordsetel konverentsidel. Ülemaalise komitee otsusega mitte rahule jääjad võivad apelleerida ülemaalisele konverentsile.

Üle-eestimaaline komitee moodustatakse kohalike organisatsioonide delegaatidest — üks delegaat iga organisatsiooni poolt — ja konverentsil valitavast büroost kolmeliikmelises koosseisus.

VSDT(b)P Põhja-Balti Büroo viib ellu konverentsi ja komitee otsused. Tema asukohaks on Tallinn. Ta koosneb esimehest, sekretärist ja laekurist. Büroo liikmete väljalangemise juhiks valib konverents vastavad liikmekandidaadid.

Komitee istungid on: korralised — üks kord kahe kuu tagant ja erakorralised — vajaduse järgi. Istungeid kut-

sub kokku büroo. Komitee istung loetakse otsustusvõimeliseks, kui on kohal pool kohalike organisatsioonide delegaatidest, arvestamata büroo liikmeid. VSĐT(b)P Ülevenemaalise Keskkomitee kasuks antakse üle 10 protsendi Eestimaa Komitee sissetulekuist.¹

Vastavalt põhikirjale valis konverents VSĐT(b)P Põhja-Balti Büroo.

Edasi arutas konverents bolševistliku ajakirjanduse küsimust. Delegaadid märkisid seda suurt osa, mida eesti töölisliikumises etendas aastail 1912—1914 Narvas ilmunud bolševistlik ajaleht «Kiir».

Konverentsi delegaadid nõudsid, et «Kiire» uus toimetus jätkaks pärast tsarismi kukutamist bolševistliku ajakirjanduse kuulsusrikkaid võitlustraditsioone ja peaks leppimatut võitlust kodanluse ja tema teenrite — kokkuleppeparteide vastu.

Konverents tunnistas «Kiire» VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee ja Tallinna Komitee häälekandjaks. Partei ajalehe toimetuse töötajail nõuti, et nad peavad tunnistama partei põhimõtteid ja taktikat. Toimetuse liikmeil ja kirjasaatjail ei olnud lubatud samaaegselt olla ka kodanlike ja oportunistlike väikekodanlike ajalehtede kaastööliseks. Konverents tunnistas vajalikuks kehtestada kindel parteiline kontroll partei ajalehtede üle, et neisse ei satuks artikleid, mis oleksid vastuolus partei põhimõtetega. Nõuti, et kesk-häälekandja toimetuse liikmed määrab VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee ja kinnitab üle-eestimaaline konverents.

Eesti bolševikud koondasid oma read Lenini Aprilliteesides märgitud ülesannete teostamiseks ja alustasid edukat võitlust rahvahulkade enda poole võitmiseks, revolutsiooni edasiarendamiseks. Tormiliselt arenevais revolutsioonilistes sündmustes teostasid eesti bolševikud võitluses sotsialistliku revolutsiooni võidu eest kindlalt leninlikku joont.

Välisminister Miljukovi noot Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistlikele valitsustele, milles Ajutine Valitsus lubas jätkata röövvalitussõda senikaua, kui seda soovivad Entente'i imperialistid, kutsus tööliste ja soldatite hulkades esile protestitormi. Bolševike partei Keskkomitee üleskutsel toimusid 20.—21. aprillil Petrogradis, Kroonlinnas ja mujal üle kogu Venemaa massilised tööliste ja soldatite

¹ Vt. «Утро правды» № 8, 13 июня 1917 года.

demonstratsioonid loosungite all: «Avaldada salalepingud!», «Maha imperialistlik sõda!», «Kogu võim nõukogudele!».

Rahvahulkade meeleavaldused kutsusid esile Ajutise Valitsuse kriisi, esimese võimukriisi.

Massilised väljaastumised, milledes väljendus rahva tormiline rahulolematuse kodanluse ja tema agentide poliitika — imperialistliku sõja jätkamise poliitika vastu, sundisid kodanlust Ajutisest Valitsusest kõrvaldama ministrid Gutškovi ja Miljukovi — avalikud imperialistid, isikud, keda rahvas kõige enam vihkas. Nende asemele kutsus kodanlus valitsusse oma truud abilised võitluses tööliste, soldatite ja talupoegade vastu — esseerid ja menševikud, et moodustada koalitsiooniline valitsus. Esseeride ja menševike astumine Ajutise Valitsuse koosseisu tähendas nende otsest üleminekut imperialistliku kodanluse leeri.

Miljukovi noodi puhul toimusid ka Eesti vabrikutes, tehastes ja sõjaväeosades massilised protestikoosolekud ja miitingud. Tallinna menševikud ja esseerid kaotasid pea.¹ Tehastes ja vabrikuis ei julgenud nad välja astuda bolševike poolt esitatud resolutsioonide vastu. Vastuvõetud resolutsioonides nõudsid töölistes kogu võimu üleminekut nõukogudele ja imperialistliku sõja lõpetamist. Sõjaväeosades, kus esseeride ja menševike poolehoidjaid oli rohkem, püüdsid kokkuleplased imperialistliku sõja lõpetamise küsimust mitmesuguste võtetega koosolekute päevakorrast maha võtta või bolševike poolt esitatud resolutsioonide teravaid kohti «siluda».

Bagdatjevi avantüristlik rühm partei Petrogradi Komitees kutsus üles meeleavalduste ajal Ajutise Valitsuse viivitamatule kukutamisele. Kuid VSDT(b)P Keskkomitee mõistis sellise «pahempoolse» avantürismi teravalt hukka. Ajutise Valitsuse kukutamise loosung oli enneaegne ja ebaõige, sest ta oli vastuolus revolutsiooni rahuliku arenemise orientatsiooniga, mille oli andnud Lenin. Eestis bagdatjevlasti avalikult ei esinenud.

24.—29. aprillil toimus Petrogradis VSDT(b)P VII (aprilli-) konverents. Eestist võtsid konverentsist osa

¹ Kohaliku kodanluse ja esseeride ergutamiseks saabus 10. aprillil Tallinna üks tähtsam esseeride liider Kerenski, kes eesti kodanlike natsionalistide poolt juubeldustega vastu võeti. «Eesti Liidu» esimees O. Strandman kinnitas vastuvõtul truualamlikult, et eestlaste hulgas ei olevat Venemaast lahkulöömise püüdeid.

VSDT(b)P Tallinna ja Narva organisatsioonide esindajad.

Bolševike partei aprillikonverents kiitis heaks partei uue orientatsiooni, mis oli sõnastatud Lenini Aprilliteesides. Oma ettekandes konverentsil näitas Lenin, et partei peab võtma kursi sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamisele, et lõpule viia üleminek revolutsiooni esimeselt etapilt teisele, ja esitas loosungi «Kogu võim nõukogudele!». Oli vaja lõpetada kaksikvõim, anda kogu võim nõukogude kätte ja kihutada võimuorganeist minema mõisnike ja kapitalistide esindajad. Üheks partei tähtsamaks ülesandeks oli bolševike partei poliitika kannatlik ning järjekindel selgitamine rahvahulkadele, esseerlik-menševistlike kokkuleppeparteide reeturliku olemuse paljastamine tööraha hulkade silmis, et isoleerida need parteid massidest ja võita endale enamus nõukogudes. V. I. Lenin paljastas Kamenevi, Rõkovi ja Ko oportunisti, kes kordasid menševike sõnu, nagu poleks Venemaa veel küps sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Sellel revolutsiooni arenguperioodil võis võim kodanluse ja mõisnike käest üle minna proletariaadi ja kehvtalurahva kätte rahulikul teel, ilma relvastatud ülestõusuta, sest Ajutine Valitsus püsis võimul ainult nõukogude toetusel, kelle poolel oli kogu reaalne jõud.

V. I. Lenin esines ettekandega ka agraarküsimuse kohta. Pärast Lenini ettekannet võttis konverents vastu otsuse, milles nõuti mõisamaade konfiskeerimist ja nende andmist talurahvakomiteede korraldusse ning kogu maa natsionaliseerimist. Konverents kutsus töölisklassi üles liitma enda ümber maaproletariaati ja küla poolproletaarlaste hulki, et need ei läheks kulakluse järel, kes taotles liitu imperialistidega.

Bolševike partei aprillikonverents toetas järjekindlalt ja üksmeelselt Leninit kõigis küsimustes ja võttis kursi sotsialistliku revolutsiooni võidule.

Konverents paljastas Kamenevi ja tema toetajate oportunistliku seisukoha Ajutise Valitsuse üle kontrolli sisseseadmise vajadusest ja näitas, et niisugune seisukoht võib rahvahulkades luua vaid väärillusioone, nagu võiks teatava kontrolli juures kodanlikku Ajutist Valitsust tõepoolest muuta rahvavalitsuseks, kes oleks võimeline lõpetama imperialistliku röövvalitussõja ning andma rahvale maad ja vabadust.

Konverentsi üheks tähtsamaks punktiks oli Keskkomitee aruanne rahvusküsimusest, milles selgitati sotsiaaldemokraatia rahvusprogrammi aluseid. Aruandes rõhutati eriti rahvuste enesemääramise õiguse loosungi tähtsust võitluses mustasajalise suurvene šovinismi ja kodanliku natsionalismi vastu.

Rahvusküsimuse õige lahendamine oli väga suure tähtsusega Vene revolutsiooni saatuse otsustamisel. Tsaarivalitsus oli teostanud mitte-vene rahvaste tagakiusamise, rahvaste üksteise kallale ässitamise poliitikat. Venestamine, rahvuslike kultuuriasutuste tagakiusamine ja muu vägivald märatses tsaari-Venemaal täie hooga. Pärast Veebruarirevolutsiooni ei saanud kodanlik Ajutine Valitsus rahvusküsimusest täielikult mööda hiilida. Kasvav revolutsioon sundis teda rahvaste poolt juba kätte võidetud vabadusi seadusandlikult fikseerima. Selleks andis ta välja dekreedid «Usuliste ja rahvuslike kitsenduste kaotamisest». Kuid see dekreet oli poolik. Ta ei andnud rahvastele enesemääramise õigust, ta ei kehtestanud isegi rahvuslikku üheõiguslikkust keele suhtes. Peale vene keele oli teiste keelte tarvitamine lubatud ainult erakoolides ja eraühingutes. Bolševikud nõudsid rahvastele täieliku enesemääramise õigust ja mõistsid hukka kodanlik-natsionalistliku rahvaste killustamise poliitika.

Kodanlikud natsionalistid ja nende «rahvuslikud nõukogud» teostasid rahvaste killustamise poliitikat, nn. «kultuurautonoomia» poliitikat, selleks et luua tõkkeid Kesk-Venemaa revolutsioonilise proletariaadi ja teistest rahvustest töötajate vahel, et väikerahvaste proletaarlasi eemale kiskuda eesrindlikust vene proletariaadist, mis võimaldaks neid kergemini ekspluateerida natsionalistliku kodanluse huvides. Lähtudes tööliste ja talupoegade klassihuvidest, seisid bolševikud kõigi Venemaa rahvaste tiheidaima ühinemise eest, demokraatliku tsentralismi eest, ühtse demokraatliku seadusandluse eest, mis on kohustuslik kõigile riigi osadele. Sealjuures ei ignoreerinud bolševike demokraatliku tsentralismi poliitika sugugi Venemaa rahvaste spetsiifilisi vajadusi, vaid, überpöörduvalt, nõudis nende jaoks territoriaalset autonoomiat juhuks, kui nad ei taha kasutada oma õigust lahku lüüa ja luua oma riiki.

Territoriaalsel autonoomial, piirkonna-autonoomial, on suured eelised nn. rahvusliku kultuurautonoomia ees,

mida soovitasid natsionalistid ja väikekodanlikud sotsialistid.

Piirkonna-autonoomia tingimustes on teataval territooriumil asuvad kultuurhariduslikud asutused, koolid jne. demokraatliku riigi hooldusel ja ühteviisi kättesaadavad kogu elanikkonnale. Kultuurautonoomia tingimustes on need asutused väikese kodanlik-natsionalistliku kliki käes, kes neid kasutab oma kitsastes klassihuvides. Nii näiteks paljastas eesti bolševistlik ajaleht «Kiir» 1912. aastal kultuurautonoomia projekti, mille olid välja töötanud eesti kodanlikud tegelased. Selle natsionalistide plaani kohaselt pidi eestlaste kooliharidus minema riigi käest kodanlike ühingute kätte. Sealjuures oli õppemaks asutada kavatsetavates eesti koolides ette nähtud sedavõrd kõrge, et kool oleks olnud kättesaadav ainult kodanluse, mitte aga tööliste ja talupoegade lastele. Samuti olid ka nende koolide ja teiste eesti kodanluse kultuuriasutuste eesmärgid kitsalt kodanlikud, olles suunatud töölisliikumise ja sotsialismi vastu. Nad olid välja mõeldud selleks, et allutada eesti tööliklass kodanliku natsionalismi mõjule ja kiskuda ta eemale vene proletariaadist ja talurahvast. «Kiir» nõudis riiklikke koole, mis oleksid kättesaadavad kõigile töötajatele, koolikorralduse demokratiseerimist, emakeelset õpetust ja astus kategooriliselt välja eesti kodanluse katsete vastu muuta koolid oma klassihuvide tööriistaks.

Piirkonna- ja territoriaalne autonoomia, nagu seda ette panid bolševikud pärast Veebruarirevolutsiooni, pidi saama rahvuste rahuliku koostöö aluseks. Kuid see koostöö piirkonna-autonoomia juures oli võimalik ainult täieliku demokraatia tingimustes.

Kodanlikud natsionalistid ja kokkuleppeparteid ei tõstnud esiplaanile demokraatia nõudmist. Nad käsitlesid oma rahvuslikku kultuurautonoomiat kui kitsast kultuurhariduslike küsimuste ringi, mis peab seisma väljaspool poliitikat ja on lahendatav ükskõik missuguse reaktsioonilise riigikorra tingimustes. Bolševikud sidusid aga rahvuskuümise lahendamise riigivõimu demokratiseerimise nõudmisega.

Kodanlus ja tema sabarakud — kokkuleplased — püüdsid tõendada, nagu oleks bolševike loosung «rahvaste enesemääramise õigusest» vastuolus nende unitaarse demokraatliku riigi nõudmisega ja et niisugune ühtne riik viivi-

tamatult laguneb, niipea kui rahvad saavad õiguse enesemääramiseks. Kuid niisuguste meeleolude levitamine oli imperialistliku kodanluse agentide tavaliseks laimavaks väljaastumiseks revolutsioonilise proletariaadi ja bolševike partei vastu.

Bolševikud selgitasid töörahvale, et tõeliselt demokraatlik ühtne riik innustab rahvusi vabale liitumisele, et kasutada ühiselt kõiki neid majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeliseid, mida niisugune riik annab.

Oma sõnavõttudes VSĐT(b)P aprillikonverentsil rahvusküsimuse kohta lükkasid bolševikud kategooriliselt kõrvale natsionaalšovunistide Pjatakovi ja Buhharini antileninlikud seisukohad, mis olid suunatud rahvaste enesemääramise õiguse vastu ja kinnitasid, nagu oleks rahvuslik liikumine imperialismi ajajärgul ainult reaktsiooniline nähtus. Bolševikud märkisid, et kõrvuti reaktsiooniliste rahvuslike liikumistega on olemas imperialismi poolt orjastatud rahvaste progressiivsed liikumised. Vaadeldes rahvusküsimust kui osa sotsialistliku revolutsiooni üld- ja põhiküsimusest, osutasid nad võimalusele ja vajadusele moodustada rahvustest, kes astuvad välja rahvusliku rõhumise vastu, revolutsioonilisele proletariaadile tagala tema võitluses sotsialistliku revolutsiooni eest. Sellepärast oli revolutsiooniline sotsiaaldemokraatia igati kohustatud toetama rahvaste imperialismivastast revolutsioonilist liikumist.

Kodanlik-natsionalistlikud ja väikekodanlikud parteid Eestis, kes enne Veebruarirevolutsiooni olid toetanud tsaari ja Entente'i imperialistlikku poliitikat maskeeritud kujul (kujutades, nagu oleks eestlastel käimasolevas sõjas paras aeg kätte maksta oma rahva põlistele rõhujatele — sakslastele), toetasid nüüd Ajutise Valitsuse rahvaste rõhumise poliitikat avalikult, võttes otseselt osa vene ja Entente'i imperialistide sepitsustest revolutsiooni vastu. Kuid imperialistliku poliitika toetamisega ehitasid need parteid ise barjääri endi ja rahva vahele. Bolševikud selgitasid töörahvale, et eesti kodanlus toetab imperialiste sellepärast, et teatav osa kokkuröövitud varandustest satub ka tema taskusse. Bolševike partei marksistlik-leninlik rahvuspoliitika, mille lipukirjaks oli rahvaste enesemääramise õigus, võitis järjest rohkem laiade rahvahulkade poolehoidu.

Esitades rahvuste täieliku enesemääramise õiguse loosungi, ei seadnud bolševikud üles niisugust nõudmist, nagu

peaks see või teine rahvus ühtsest riigist kindlasti lahku lööma. Sõltuvalt konkreetsetest tingimustest võib rahvus oma lahkulöömise õigust ka mitte kasutada. Bolševikud olid kindlalt veendunud, et üheksa kümnendikku rahvustest ei taha pärast tsarismi kukutamist Venemaast eralduda. Rahvaste umbusaldus endise Venemaa vastu oli tingitud eelkõige tsarismi rõhumispoliitikast. Kui aga ei ole enam tsarismi ja tema rahvusliku rõhumise poliitikat, siis kaob ka umbusaldus ja tugevneb Venemaa tõmbejõud. Proletariaadi partei peab eraldumise või ühinemise vajaduse küsimust igal üksikul juhtumil eraldi otsustama, olenevalt konkreetsetest asjaoludest.

Edasi nõudsid bolševikud, et riigi kõigist rahvustest proletarlased peavad organiseeruma ühtsesse jagamatusse proletarissesse parteisse, sest praktika on näidanud, et proletarsete parteide organiseerimine rahvuste järgi tekitab suurt kahju töölisliikumisele ja on hukatuslik tööliklassi solidaarsuse ideele.

Pärast läbirääkimisi võttis konverents vastu resolutsiooni, mis täielikult kinnitas marksistlik-leninlikud seisukohad rahvusküsimuses. Tunnistati kõigi Venemaa koosseisu kuuluvate rahvaste õigust eraldumisele ja iseseisvate riikide moodustamisele. Neile rahvastele, kes jäävad Venemaa koosseisu, nõudis partei piirkonna-autonoomiat, vähemusrahvastele aga erilisi seadusi, mis kindlustaksid neile vaba arenemise. Igasugused ühe rahvuse eesõigused kuulutatakse kehtetuks. Eduka võitluse huvid rahvusvahelise kapitali ja kodanliku natsionalismi vastu nõuavad, et Venemaa kõigi rahvuste töölisel ühineksid ühtsesse poliitilistesse, ametiühingulistesse ja teistesse proletarsetesse organisatsioonidesse.

VSDT(b)P VII (aprilli-) konverents määras kindlaks partei strateegilise eesmärgi pärast tsaarivõimu kukutamist — kodanluse kukutamise ja võitluse sotsialistliku revolutsiooni võidu eest. Edasine sündmuste käik kinnitas täielikult leninismi ideede õigsust, mis olid võetud konverentsi otsuste aluseks. Aprillikonverentsi otsustel, V. I. Lenini teesidel, bolševike esinemistel rahvusküsimuse kohta ja samas küsimuses konverentsil vastuvõetud resolutsioonil oli maailma-ajalooline tähtsus. Eriti tähtsad olid nad Eestile kui Venemaa rahvuslikule ääremaale.

Eestis teostas rahvuslikku rõhumist üks ekspluataatorlikest klassidest — balti-saksa aadel — koos tsaarivalit-

suse bürokraatiaga. See asjaolu andis eesti kodanlusele võimaluse Eestis valitsevaid tegelikke poliitilisi vahekordi oma huvides moonutada. Ta püüdis tsaari satraapide omavoli kirjutada vene rahva arvele.

Eesti kodanlikud natsionalistid tahtsid klassierinevusi eesti rahva hulgas kinni mätsida. Nad läksid vaikides mööda eesti vabrikantide, mõisnike, kulakute ja mitmesuguste teiste tõusikkapitalistide olemasolust, kes olid niisama jõhkrad kurnajad kui saksa parunid. Aprillikonverentsi otsused andsid eesti bolševikele kindlad ülesanded, kuidas tuleb juhtida eesti töörahva võitlust mõisnike ja kapitalistide ikke kukutamise ning rahvusliku rõhumise likvideerimise eest.

Rahvusküsimuse läbiarutamiseks marksismi-leninismi vaimus korraldasid eesti bolševikud rahvakoosolekuid, kus nad selgitasid, et eesti kodanluse «omavalitsus», eesotsas kubermangukomissariga, ei kujuta endast tõelist omavalitsust ega taotle rahvusliku rõhumise lõpetamist, vaid see on teatud kokkulepe eesti ja vene kodanluse vahel töörahva kurnamiseks rohkem rafineeritud kujul.

Ettekanne rahvusküsimuse kohta bolševike partei aprillikonverentsil ja konverentsi resolutsioonid näitasid eesti tööliste ja talupoegadele, et vene tööliklass, eesotsas bolševike parteiga, ulatab oma vennaliku abistava käe kõigile Venemaa rahvastele, sealhulgas ka eesti rahvale, et ühisel jõul rahvuslikule rõhumisele lõpp teha. Eesti bolševikud kutsusid tööliklassi ja kogu eesti töörahvast sõprusele ja solidaarsusele vene tööliklassiga, et ühise võitlusega nii eesti kui ka vene mõisnike ja kodanluse vastu kukutada kapitalism ja võita kätte nõukogude võim, mis täielikult likvideerib igasuguse rahvusliku rõhumise.

Ajalehes «Kiir» avaldati artiklid Leninist kui suurest proletariaadi juhust. Artikleis lükati ümber kodanlike ajalehtede laim Lenini kohta. «Kiir» avaldas samuti aprillikonverentsi tähtsamad otsused ja vastukajad nende läbiarutamisest vabrikute, sõjaväeosade ja laevastiku üksuste parteiorganisatsioonides.

Parteitööd püüdsid takistada oportunistid ja kodanluse varjatud käsilased, kel oli pärast Veebruarirevolutsiooni korda läinud parteisse pugeda ning kes külvasid seal kõhklust, rahutust ja järjekindlust. Tallinna organisatsioonis oli näiteks sääraseid «sotsiaaldemokraate», kes tsaarivõimu ajal olid olnud kodanliku ajalehe «Tallinna Teataja» kaas-

töolisteks, toimetades selle «töölisnurka» (A. Kastru). Viljandis olid bolševikud ja menševikud veel ühes organisatsioonis.

Oportunist K. Astrem astus 30. aprillil VSĐT(b)P Narva organisatsiooni üldkoosolekul, kus kuulati ära aruanne VSĐT(b)P Põhja-Balti konverentsi tööst, avalikult välja Lenini Aprilliteeside, eriti neis püstitatud nõukogude vabariigi loosungi vastu. K. Astrem süüdistas VSĐT(b)P Tallinna organisatsiooni selles, nagu oleks viimane konverentsi kokku kutsunud omovoliliselt. Konverentsi resolutsioonid olevat anarhistlikud, sest nad ei tunnusta kodanlik-parlamentaarset vabariiki. Ta tegi ettepaneku VSĐT(b)P Põhja-Balti Komiteed mitte tunnustada ja tema otsuseid mitte täita.

Narva bolševikud astusid üksmeelselt välja oportunist Astremi vastu, näidates, et sotsiaaldemokraadid ei ole väikekodanlased, kes seavad oma eesmärgiks parlamentaarset riigikorra. Revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia põhieesmärk on sotsialism. Ta võitleb selle eest, et töölisklass võtaks võimu enda kätte ja ehitaks üles sotsialistliku ühiskonna. Revolutsioon tõstis esile tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogud kui ühiskonna poliitilise organiseerimise parima vormi. Nõukogud on juba kehtestanud 8-tunnilise tööpäeva ja parandanud tööolusid. Töölisklass ei tohi lubada, et töörahva revolutsioonilised organid — nõukogud — likvideeritaks, vaid peab taotlema, et nad saaksid kogu võimu enda kätte. See, kes käesoleval ajal räägib veel parlamentarismi eelistest ja koostööst kodanlusega, ei ole sotsiaaldemokraat ega marksist, ja tema koht ei ole bolševike parteis.

Narva parteikoosolek mõistis hukka oportunistide väärad, töölisklassile vaenulikud seisukohad ning otsustas tunnustada VSĐT(b)P Põhja-Balti konverentsi otsuseid ja konverentsil valitud keskorganit. 250 inimesest, kes olid koosolekul, hääletas ainult 2 selle otsuse vastu. Teistes eesti bolševistlikes organisatsioonides konverentsi otsuste vastu väljaastumisi ei olnud, vaid need kiideti üksmeelselt heaks.

Sel viisil moodustati 1917. aasta aprillis legaalses tingimustes üle-eestimaaline sotsiaaldemokraatlik organisatsioon VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni nime all, eesotsas VSĐT(b)P Põhja-Balti Komiteega, kes leninismi

lipu all hakkas arendama võitlust kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamise eest sotsialistlikuks revolutsiooniks, võitlust proletariaadi diktatuuri eest.

Partei uue orientatsiooni väljatöötamise ajajärgul (märts — aprill) on hiiglasuur pöördeline tähtsus meie partei ja kogu Venemaa ajaloos. Selle ajajärgu tähtsaimaks sündmuseks oli VSDT(b)P aprillikonverents.

Ajajärgul, mis järgnes otseselt tsaarivalitsuse kukutamisele, ei olnud proletariaat veel küllalt teadlik ega organiseeritud selleks, et võtta võim enda ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte. Massid suhtusid veel kergeusklikult, ebateadlikult kapitalistidesse, rahu ja sotsialismi kõige õelamatesse vaenlastesse. Tööliste, soldatite ja talupoegade väheteadlikkust püüdsid väikekodanlikud parteid, nagu esseerid ja menševikud, kasutada kodanluse huvides. Oli tekkinud suur üldrahvalik revolutsiooniline kriis, mis tõstis liikvele nii ekspluateeritavate kui ekspluateerijate klassi. Kuid see kriis ei arene revolutsiooniks automaatselt. Selleks, et revolutsiooniline kriis võiks areneda revolutsiooniks, on vaja masside teadlikkust. Objektiivsetele muutustele on tarvis lisaks subjektiivset muutust — revolutsioonilise klassi võimet läbi viia massilisi revolutsioonilisi aktsioone, mis on küllalt jõulised selleks, et kõrvaldada vana valitsus. Venemaal oli olemas ainult üks partei, kes võis rahvahulki õigesti juhtida revolutsiooni jätkamisele, see oli bolševike partei, kel aga esialgu, uues olukorras, ei olnud veel selget strateegilist plaani, vaid kes sellele alles pikka aega lähenes. Kuid ta sai selle plaani V. I. Lenini Aprilliteesides.

Lenini Aprilliteesidega omandas partei mitte ainult selge poliitilise joone, vaid ka majandusliku platvormi, mis väljendas ühiskonna materiaalse elu vajadusi antud etapil ja mis sisaldas selliseid suurtele rahvahulkadele arusaadavaid ja elulisi nõudmisi, nagu mõisamaade konfiskeerimine, kontroll ühiskondliku tootmise ja produktide jaotamise üle, pankade liitmine üheks rahvapangaks nõukogude kontrolli all. Nende nõudmiste alusel hakkas bolševike partei organiseerima rahvahulki üleminekuks kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile.

II

EESTI BOLŠEVIKUD RAHVAHULKADE REVOLUTSIOONILISE MOBILISEERIMISE AJAJÄRGUL

(1917. aasta mai-august)

1. EESTI BOLŠEVIKE TÖÖ RAHVAHULKADE ENDA POOLE VÕITMISEKS, NENDE ORGANISEERIMISEKS JA VÕITLUS- VAIMU KASVATAMISEKS

Pärast VSDT(b)P ülevenemaalist aprillikonverentsi arendasid eesti bolševikud koos kogu parteiga määratu suurt tööd selleks, et võita enamus nõukogudes, ametiühinguis ja teistes töörahva massiorganisatsioonides. Samuti tegid eesti bolševikud suurt tööd sõjaväeosades ja laevastikus. Bolševikud selgitasid töörahva hulkades kannatlikult partei poliitikat, töötasid selleks, et isoleerida rahvahulkadest menševikud ja esseerid, paljastasid nende parteide reetlikku poliitikat.

Töölise ja soldatite tähtsamateks organisatsioonideks võitluses kodanluse vastu olid nõukogud. Selleks, et organiseeritumalt võidelda väikekodanlike parteide vastu, moodustasid bolševikud aprilli lõpul Tallinna Nõukogus oma fraktsiooni. Oma fraktsioonid nõukogus moodustasid ka teised parteid. Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ümbervalimised toimusid fraktsioonide järgi.

Bolševike fraktsiooni loomisel Tallinna Nõukogus püüdsid mõned partei Tallinna organisatsiooni pugenud oportunistlikud elemendid (Kastra ja temataolised) moodustada nõukogus koos menševikega ühtset sotsiaaldemokraatlikku fraktsiooni. Nad püüdsid isegi asutada eesti (föderalistlikku) sotsiaaldemokraatlikku organisatsiooni, missugune katse aga juba algusest peale bolševike poolt nurja aeti.

Töörahva hulkade survele olid menševikud ja esseerid

Tallinna Nõukogus mõnikord sunnitud toetama bolševike loosungeid. Tallinna Nõukogu istungil võeti Miljukovi noodi puhul vastu resolutsioon, milles nõukogu tunnistas, et kogu demokraatia taotluseks peab olema riigivõimu täielik üleandmine tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele ning et on vaja võtta tarvitusele abinõud sõja likvideerimiseks ilma anneksioonide ja kontributsioonideta.

Edaspidi Tallinna Nõukogu sellele seisukohale siiski ei jäänud. Menševikud ja esseerid näitasid jälle oma äraandlikku nägu. Kui 2. mail moodustati esimene koalitsiooniline Ajutine Valitsus, võttis nõukogu 9. mail vastu resolutsiooni, milles ta kutsus rahvast avaldama Ajutisele Valitsusele täit usaldust ja kindlustama temale kogu võimu. Saksa soldatitega vennastumist rindel pidas nõukogu täiesti lubamatuks.

Tallinna Nõukogu kokkuleplik enamus taotles koostööd Ajutise Valitsuse kubermangukomissari Poskaga. Nõukogu täitevkomitee pöördus Poska poole isegi palvega, et see abistaks teda nõukogude loomisel maakondades. Nõukogu valis erilise «kontaktkomisjoni», mille ülesandeks oli pidada alalist sidet Poskaga.

1917. aasta kevadel ja suvel tekkis Eestis nõukogude ja Ajutise Valitsuse esindajate vahel rida konflikte. Nende konfliktide puhul sattus nõukogude väikekodanlik enamus, kartes oma reetliku poliitika paljastamist bolševike poolt, sageli olukorda, kus ta oli sunnitud toetama bolševike ettepanekuid.

Bolševikud paljastasid järjekindlalt väikekodanlike parteide kahepaikseid seisukohti ja Ajutise Valitsuse ametnike omavoli ning reaktsioonilisi sepitsusi. Ajaleht «Kiir» näiteks tõi avalikkuse ette «kuberner» Poska eesti keele vastu suunatud eeskirja vallavalitsustele, milles viimastel keelati eestikeelne kirjavahetus ametiasutustega. Poska arvamuse järgi, kirjutas «Kiir», peab jääma endine kord, kus vallavanem, kes ei oska vene keelt, on sunnitud paberitele alla kirjutama, mille sisust ta aru ei saa. Meie nõuame õigluse nimel, ütles «Kiir», et kättevõidetud vabadused viidaks ka tegelikult ellu. Meie programmilised nõudmised seisavad selles, et kõik kodanikud oleksid üheõiguslikud, vaatamata nende soole, usutunnistusele ja rahvuslikule päritolule, ning et emakeelel oleks riigikeelega ühesugune õigus nii ühiskondlikes kui riiklikes ettevõtteis. Seega paljastasid bolševikud Poska rahvusliku tagakiusamise ja surve poliitikat, millega uus kodanlik-natsionalistlik kuberner püüdis Aju-

tise Valitsuse ees kannuseid teenida. Bolševikud paljastasid ka Poska katse evakueerida Tallinnast sisekubernangusse 60 000 töolist, põhjendusega, et Eestis on tekkinud tootlusraskused. Tegelikult aga plaanitses kodanlus selle abinõuga bolševistlikud töölised Tallinnast välja saata. Bolševikud näitasid, et tootlusraskusi ei saa lahendada inimeste väljasaatmisega, vaid on vaja lõpetada imperialistlik sõda, mis on kõigi hädade allikas.¹

Need imperialistliku kodanluse ja tema käsilaste paljastamised bolševike poolt suurendasid järjekindlalt partei autoriteeti rahvahulkades, mida kokkuleplused, kui nad ei tahtnud täielikult oma mõju kaotada, olid sunnitud arvestama.

Bolševike mõju kasvust Tallinnas 1917. aasta kevadel jutustab oma mälestusis J. Lauristin, kes töötas sel ajal Tallinnas «Dvigateli» tehases rauatreialina. ««Dvigatelis» oli palju vanu enamlasti — Likemets, Lahe, Vennikas ja teised,» jutustab ta. «... Poliitilist kasvatust tehti meil enamasti igal hommikul enne tööle asumist töökojas pinkide vahel ja seina ääres sooja toru peal. Seal arutati päevauudiseid ja parteide vahelisi asju ning võimalikult üksikasjaliselt. ... Oli üsna lust näha, kuidas nõukogudes kasvas poolehoid meie parteile — ise saatsime Tallinna Nõukogusse kolm enamlast ja kutsusime sealt ära sotsiaal-revolutsionärid ning vähemlased.»²

Nõukogude ümbervalimistel Eestis valisid töölised saadikuteks ikka rohkem bolševikke. Näiteks «Volta» ja «Dvigateli» tehases Tallinnas valiti 5. juunil esseeride asemele bolševikud. Selleks, et töolistel ja soldatitel oleks saadikute valimisel kergem otsustada, kes on tõelised töörahva huvide kaitsjad ja kes on äraandjad, ning samuti ka selleks, et töörahva saadik oskaks põhilistes poliitilistes küsimustes seisukoha võtta, avaldasid bolševikud «Kiires» tööliste juhendi oma tööliisaadikule.

Eesti kodanluse katsed tööliste ja soldatite saadikute nõukogude otsuseid igati ignoreerida, kutsusid esile tõsiseid konflikte nõukogude ja Ajutise Valitsuse kubermangukomisari Poska vahel. Seejuures näitas eesti kodanlus, et ta on vene imperialistliku kodanluse kuulekas teener.

¹ Vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Tallinnas, fond 4098, nimistu 1, toimik 4.

² J. M a d a r i k, Jutustused, Tallinn, 1955. lk. 371—372.

Esimene suurem konflikt tekkis Tallinna Nõukogu ja kubermangukomissari vahel valimiste pärast kubermangu maanõukogusse.¹

Kodanlus kiirustas maanõukogu valimiste läbiviimisega, et mitte anda bolševikele aega valimiseelse selgitustöö tegemiseks ja et lämmatada tööraha proteste, milledes nõuti Eestimaa omavalitsuse projekti ümbertöötamist vastavalt töötava rahva huvidele. Kodanlus teadis, et eesti tööliisklass toetab bolševike partei loosungeid ja vihkab kodanlikku natsionalismi, kuid ühtlasi lootis ta, et leiab poolehoidu väikekodanlikes kihtides, kõigepealt talurahva hulgas, kelle viha oli pööratud peamiselt balti-saksa aadli vastu. Sellepärast oli kodanlusel vaja takistada bolševike valimiseelset agitatsiooni eriti maal.

Olles aprilli keskel maanõukogu moodustamise asjus võrvalt Lvovi valitsusega kokku leppinud, määras Poska, ilma et ta oleks Tallinna Nõukoguga, ametiühingutega ja teiste tööraha massiorganisatsioonidega valimiste tähtpäeva ja käigu kohta nõu pidanud, kubermangu ja maakondade maanõukogude valimised 23. maile.

Samal ajal hakkasid VSĐT(b)P Põhja-Balti Büroole ja Tallinna Nõukogu Täitevkomiteele töolistelt ja talupoegadelt üle maa saabuma ikka suuremal hulgal kirju valimiste edasilükkamise ja Eestimaa omavalitsuse projekti tööraha huvides ümbertöötamise vajaduse kohta.

Mitmel pool üle Eesti korraldasid bolševikud maatööraha koosolekuid, kus paljastati kodanluse kavatsust likvideerida tööliste ja soldatite saadikute nõukogud ja asendada need kodanluse esindajaist koosnevate kubermangu ja maakondade maanõukogudega. Selleks, et anda neile maanõukogudele kohalike omavalitsuste ilme, rahvaesinduse ilme, tuli korraldada «valimised», kuid need valimised pidid olema antidemokraatlikud, et kindlustada kodanlusele enamus.

Lõuna-Eesti maatöölise ja kehvtalurahva esindajate koosolekul Tartus mai algul võeti vastu resolutsioon, milles oli öeldud, et 1) omavalitsuse seaduses pole sõnagi sellest, kes määrab kubermangukomissari; 2) valimised ei ole üldised, sest isikud, kes pole elanud valla piirides ühe aasta kestel, ei oma hääleõigust, mis teeb just sulastel ja küla-

¹ Vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Moskvast, fond 398, nimistu 3, toimik 80, lehed 100—107.

kehvikuil valimistest osavõtu võimatuks; 3) valimisõigus pole võrdne, sest väikesed linnad, kus elanike arv ei ületa 3000—4000 inimest, saavad maanõukogudesse ühe esindaja, samal ajal, kui suured linnad võivad saata esindaja 20 000 inimese kohta, mistõttu ühe suurlinna esindaja valimiseks on vaja 4—10 korda rohkem hääli; 4) valimised pole otsesed, vaid kaudsed, mitmeastmelised, linnades valivad aga vanad linnavolikogud, mis koosnevad peamiselt reaktiivsetest elementidest. Kõige selle tõttu tuli koosolek järeldusele, et laiad rahvahulgad on omavalitsusest osavõtmise õigusest peaaegu ilma jäetud. Seepärast pöördus koosolek tööliste ja soldatite saadikute nõukogude ja Ajutise Valitsuse poole nõudmisega, et projekt elanikkonna laiade kih-tide huvides ümber töötataks.¹

Silmas pidades tööliste ja talurahva koosolekuil vastu võetud resolutsioone ja proteste, pöördus Tallinna Nõukogu Täitevkomitee bolševike nõudmisel kubermangukomissari Poska poole ettepanekuga, et valimised edasi lükataks. Kuid Poska jättis selle ettepaneku tähele panemata. See ei olnud esimene kord, kus Poska ei arvestanud Tallinna Nõukogu, vaid ignoreeris teda. Kubermangukomissar oli kohustatud kontaktkomisjoni vahendusel kõik oma tähtsamad sammud Tallinna Nõukoguga kooskõlastama. Maanõukogu valimistähtpäeva omavoliline määramine kubermangukomissari poolt oli, esiteks, kokkuleppe rikkumine ja, teiseks, näitas, et Poska taotleb ainuvõimu, taotleb tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogude likvideerimist.

Siis tegi Tallinna Nõukogu bolševike fraktsioon ettepaneku kõrvaldada Poska kokkuleppe rikkumise, nõukogu otsuste ignoreerimise ja muude seadusevastaste tegude pärast kubermangukomissari ametikohalt. Pärast ägedaid vaidlusi võeti see ettepanek 26. mail Tallinna Nõukogus suure häälteenamusega vastu. Kubermangu tsiviilvõimu juhtimine kuni kubermangu uue juhataja valimiseni otsustati anda Tallinna Nõukogu Täitevkomitee kätte.

Pärast Poska kõrvaldamist komissari kohalt organiseeris VSĐT(b)P Tallinna organisatsioon olukorra selgitamiseks töörahva koosolekuid ja miitinguid. 26. mai õhtul toimus Töölismajas metallitööliste koosolek, kus tervitati Tallinna Nõukogu otsust ja avaldati soovi, et nõukogu ka tulevikus sama järjekindlalt kaitseks tööliste ja kehvatalurahva

¹ Vt. «Töö Lipp» nr. 12, 6. mail 1917.

õigusi. Tallinna läti rahvusest tööliste miiting, Maieri keemi tehase tööliste koosolek jne. võtsid üksmeelselt vastu otsused, milledes tervitati Tallinna Nõukogu otsust ja nõuti, et Eesti kubermangu juhtimine läheks täielikult tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte. Bolševike poolt organiseeritud massilisele koosolekule kogunenud Tallinna madrused ja soldatid tervitasid samuti Tallinna Nõukogu otsust ja avaldasid lootust, et nõukogu võtab enda kätte kubermangu juhtimise ning toetab töörahvast võitluses kodanluse ja mõisnike vastu. Tallinna tehaste töölised organiseerisid suure demonstratsiooni. Demonstrandid suundusid nõukogu ruumide juurde Kadrioru lossis ja nõudsid, et kehtestataks nõukogude ainuvõim.

Olles teada saanud Tallinna sündmustest, sattusid Ajutine Valitsus ja tema agendid — oportunistid — suurde segadusse.

Hiljuti enne seda oli olnud samasugune konflikt Kroonlinna Nõukogu ja Ajutise Valitsuse komissari vahel. Kroonlinna Nõukogu saavutas õiguse ise valida kandidaat komisari ametikohale, keda Ajutine Valitsus omalt poolt vaid kinnitas.

Oma artiklis «Üks põhimõtteline küsimus»¹ kaitses Lenin kroonlinlasi sotsiaaläraandjate Tsereteli, Skobelevi ja teiste laimu eest, kes koos kodanlusega löid lärmi Kroonlinna separatismist. Lenin tuletas neile, nende endi arvates marksistidele, meelde Engelsi sõnu, kes Erfurdi programmi kritiseerides kirjutas, et saksa proletariaadile on vaja ühtset ja jagamatut vabariiki, kuid mitte sellist vabariiki, mis kujutab endast impeeriumi ilma imperaatorita. Lenin näitas, et täielik omavalitsus kogukonnas, maakonnas ja oblastis üldise hääletuse teel valitud ameti-isikute kaudu pole vastuolus ühtse ja jagamatu vabariigi mõistega. Ta tuletas meelde, et Engels soovitas saksa sotsiaaldemokraatidele nõuda oma programmis igasuguste kohalike ja oblastivõimude riigi poolt määramise tühistamist.

Kroonlinna esindajad — Balti laevastiku meremehed — saabusid Tallinna. Turuplatsil toimus tööliste ja sõjaväelaste suur ülelinnaline miiting, kus esinesid Kroonlinna ja Helsingi madrused, kes paljastasid Ajutise Valitsuse kontrerevolutsioonilisi samme, nagu revolutsiooniliste polkude laialisaatmine, «käskude mittetäitmisele ülesässitamise»

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn, 1954, lk. 497.

ettekäändel bolševistlike agitaatorite kohtu alla andmine jne. Kõik sõnavõtjad nõudsid kogu võimu üleminekut nõukogude kätte. Krulli, Bekkeri ja teiste tehaste töölisel tervitasid Kroonlinna meremeeste ettepanekuid.

Viktor Kingissepp, kes oli Eestisse tagasi saabunud, esines Tallinna tööliste koosolekul kõnega «Ajutisest Valitsusest, tööliste ja soldatite saadikute nõukogudest ja revolutsiooni ülesannetest». Tsirkuse ruum, kus toimus koosolek, nagu kirjeldab «Kiir», oli rahvast tulvil, kes pingsalt jälgis haaravat kõnet. V. Kingissepa kõne ajal astus saali kaks Kroonlinna madruste esindajat. Nad rääkisid sündmustest Kroonlinnas ja tervitasid kohalolijaid revolutsioonilise Kroonlinna nimel. Nende sõnavõttud võeti vastu tormiliste kiiduavaldustega.¹

Oportunistid Petrogradi Nõukogu Täitevkomiteest ja Ajutine Valitsus saatsid Tallinna oma esindajad. Tallinna Nõukogu istungil heitsid nad nõukogule ette separatistlikku tegevust. Bolševike fraktsiooni esindaja vastas neile, et Tallinna Nõukogu otsus ei tähenda sugugi katset Venemaast eralduda, nagu sellest lobiseb kodanlus, vaid tähendab ainult nõudmist, et kohalikud valitsusvõimud valitaks nõukogu kui rahva esinduse poolt ja et need võimud ka vastutaksid oma tegevuse eest nõukogu ees, nagu see on juba teostatud Kroonlinnas.

Eesti kodanlus rakendas kogu jõu selleks, et Poskale komissari ametikoht tagasi saada. Petrogradi Nõukogu oportunistlikud esindajad toetasid kõigiti eesti kodanlust. Nad avaldasid tugevat survet Tallinna Nõukogu kõhklevatele elementidele, poliitiliselt väheteadlike soldatite ja madruste esindajatele, taotlede, et nõukogu loobuks oma seisukohtadest, ja pidasid samal ajal salajasi läbirääkimisi reaktioonilise kodanliku organisatsiooni — «Eesti Liiduga». Ühestki pettusest ja valest tagasi kokkumata kasutasid Petrogradi kokkuleplased igasuguseid abinõusid, et Tallinna Nõukogu kõikuvale elemendile oma seisukohti peale suruda. Selleks, et Poska tagasipaigutamine sünniks väliselt «demokraatlikult», otsustasid «Eesti Liit» ja sotsiaaläraandjate liidrid ühiselt kokku kutsuda nn. «rahva esindajate kongressi» — Poska valimiseks, juhtumil, kui Tallinna Nõukogu, vaatamata kõigile kokkuleplaste sepiustele ei loobu oma otsusest. Kongressist pidid osa võtma

¹ Vt. «Kiir» nr. 67, 16. juunil 1917.

mitmesuguste kodanlike ja väikekodanlike organisatsioonide — majandus- ja piimaühistute, põllumeesteseltside jne. delegaadid ning kodanlus oli veendunud, et tal läheb korda moodustada oma poolehoidjatest kongressi enamust. Kodanlus ja kokkuleplased lootsid, et kui Poska on komisariiks valitud selliselt kokkuklopsitud «esinduse» poolt, siis ei julge Tallinna Nõukogu enam säärase võimumehe vastu protestida. «Rahvaesindajate kongressi» (või kodanlike allikate järgi «rahvuskongressi») kokkukutsumise tähtpäev määrati 18. juunile.

Sel viisil leppisid oportunistide — esseeride ja menševike liidrid eesti kodanluse liidritega kokku Tallinna Nõukogu taltsutamise ja «avaliku julgeoleku» loomise abinõude kohta Eestis.

Tallinna Nõukogu kõikuv ning kõhklev koosseis ei pidanud vastu menševike ja esseeride liidrite survele ning loobus oma otsusest. Veel enne kodanluse poolt plaanitud «kongressi» kokkukutsumist paigutas Ajutine Valitsus Poska kubermangukomissari kohale tagasi ja nõukogu kokkuleplik enamus läks sellest sündmusest vaikides mööda.

Ajaleht «Kiir» paljastas esseeride ja menševike pooldajate põhimõttelagedust Tallinna Nõukogus. Algul hääletasid nad Poska kõrvaldamise poolt. Siis aga, kui kodanlustõstis lärmi, rääkides, et niisugune otsus tekitab «korralagedust», loobusid nad varem vastuvõetud otsusest. Samas ajalehes ilmunud artiklis «Paindluse tagajärjed» kirjutas V. Kingissepp Tallinna Nõukogu kokkulepliku enamuse printsibiitu taganemise puhul, et Ajutine Valitsus ja Petrogradi Nõukogu kokkuleplased põhjendavad Poska jätmist kubermangukomissari ametikohale sellega, et üle Eesti olevat saabunud proteste tema kõrvaldamise vastu. Kuid tegelikult esinesid protestiga vaid mõned piimaühingud ja karskusseltsid, eesotsas Türi alevi pasunapuhujate seltsiga. Ajutine Valitsus asetas need protestid vaekausile ja leidis, et need kaalusid üles Tallinna proletariaadi ja seal paiknevate vägede «väikese» hulga. Tallinna proletariaadi ja revolutsioonilise demokraatia võimas protestihääl ei ulatunud Ajutise Valitsuse kõrvu, eesti kodanluse piuksumist aga kuulis ta hästi. Sellega kriipsutas Ajutine Valitsus veel kord alla oma eitavat suhtumist töörahva demokraatiasse. «Kust niisugune jultunud avalikkus? Miks toimetas Ajutine Valitsus hiljuti veel nii «demokraatlikult», et Kroonlinnale

õiguse «andis» komissari valida?» küsib V. Kingissepp ja selgitab, et see toimus sellepärast, et Kroonlinna Nõukogu enamusel ei olnud midagi ühist Tallinna Nõukogu enamusega. Kroonlinna Nõukogu toetas kindlalt oma nõudmisi ja tema ainsaks järeleandmiseks oli see, et ta esitas tema enda poolt valitud komissari Ajutisele Valitsusele «kinnitamiseks». Tallinna Nõukogu esseeridest koosnev enamus tegi aga komissari valimise küsimuses kohe järeleandmise, leppides sellega, et komissar valitakse mitte nõukogu, vaid kodanlike organisatsioonide poolt. Sellega andsid Tallinna Nõukogu kokkuleplased trumbid enda käest ära ja Ajutine Valitsus võis neile takistamatult anda ülbe kõrvakiilu.¹

Analoogiline konflikt toimus Tartu Nõukogu ja K. Partsi vahel. Viimane oli kubermangukomissari abiks Lõuna-Eestis, asukohaga Tartus.²

Revolutsiooni esimestest päevadest peale näitas see tsaariaegne reaktsiooniline tegelane oma vaenulikku suhtumist revolutsioonilisse liikumisse. Ta keelas vallavalitsuste ümbervalimised demokraatlikel alustel ja andis välja ringkirja, milles ähvardas kriminaalkaristusega tsaariaegsete ametnike kõrvaldamise eest. Kaubitsejad-marodöörid olid viinud Tartu tööliste kannatuse katkemiseni. Kui Tartu Nõukogu Täitevkomitee lubas teostada läbiotsimisi kahtlaste isikute, sealhulgas ka eesti kodanluse tegelaste juures, kes olid ära peitnud suured suhkru-, jahu- jne. tagavarad, saatis K. Parts Põhjarinde ülemjuhatajale provokatsioonilise telegrammi, teatades, et linnas on tekkinud korratused, ja nõudis karistussalkade väljasaatmist. Sellise provokatsioonilise telegrammi eest otsustas Tartu Nõukogu bolševike ettepanekul Partsi areteerida.

Üle kogu Eesti toimus töörahva koosolekuid, kus mustasajalase Partsi areteerimine heaks kiideti ja nõuti rangeid abinõusid marodööride-kodanlaste taltsutamiseks. Tallinna Nõukogu lubas abistada Tartu Nõukogu võitluses kodanluse kontrevolutsiooniliste sammude vastu. Tartu konflikt omandas üldpoliitilise iseloomu. Tartu puusepad, mööblivabriku töölised, metallitöölised ametiühing, telefonivabriku töölised, Tartu üürnike ühing ja teised töörahva organisatsioonid saatsid Ajutisele Valitsusele proteste komissar Partsi alatu tegevuse ja kodanlike ajalehtede vale ning

¹ Vt. «Kiir» nr. 59, 7. juunil 1917.

² Vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Moskvas, fond 398, nimistu 3, toimik 80, lehed 130—134.

laimu vastu. Bolševikud paljastasid töörahva koosolekuil kodanluse manöövreid, kes tahtis oma laimuga saavutada revolutsiooniliste väeosade väljaviimist Tartust, sest Tartus asuvas 174. polgus tugevnes tunduvalt bolševike mõju. Nimetatud polgu soldatite üldkoosolekul võeti vastu bolševistlik resolutsioon, mis nõudis kogu võimu üleminekut nõukogudele. Selle polgu asemele tahtis kodanlus organiseerida Tartus eesti reaktsiooniliste ohvitseride abil kulaklikest elementidest koosnevat rahvuslikku polku.

Antud juhul, samuti nagu konflikti korral Tallinna Nõukoguga, hakkas Ajutine Valitsus otsima väljapääsu Petrogradi Nõukogu kokkuleplaste abil. Kuid asi lõppes sellega, et K. Parts, kes nägi, et tema kontrevolutsiooniline ja provokaatorlik tegevus on kutsunud esile massilisi proteste üle kogu maa, loobus kubermangukomissari abi ametikohast, mille järel ta aresti alt vabastati.¹

Lõhe Tallinna Nõukogu ja teiste Eestimaa nõukogude kokkulepliku enamuse ja esseeride ning menševike liidrite vahel tekkis ka eesti kodanluse ihukaardiväe — rahvuslike polkude loomise küsimuses. Ka selles küsimuses asus Tallinna Nõukogu enamus bolševike fraktsiooni seisukohale. Vastuvõetud resolutsioonis nõudis nõukogu eesti kodanluse poolt loodud kontrevolutsiooniliste väeosade viivitamatut laialisaatmist, sest need väeosad oli kodanlus organiseerinud šovinistliku vihavaenu tekitamiseks väeosade vahel, revolutsioonilise armee lõhestamiseks, töörahva mahasurumiseks. Tallinna Nõukogu otsuse kiitis heaks ka Narva Nõukogu, kes lisaks sellele nõudis kontrevolutsiooniliste salkade organiseerijate areteerimist.

Tallinna, Narva ja teiste Eesti linnade töölised ning neis asuvad sõjaväed tervitasid palavalt Tallinna, Tartu ja Narva Nõukogu otsuseid. Esimese ja teise jalaväepolgu koosolekul Tallinnas, millest võtsid osa nii vene kui ka eesti sõdurid, võeti vastu resolutsioon, mis tunnistas, et armee jagamine rahvuslikeks gruppideks võib käesoleval ajaloolisel momendil olla kasulik ainult kontrevolutsionääridele, ning seepärast kokkutulnud sõjamehed tervitasid ja toetasid nõukogude otsuseid. Ka Tallinnas toimunud eesti rahvusest madruste koosolekul võeti ühel häälel vastu otsus, milles rahvuslike polkude asutamist kodanluse poolt

¹ Vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Moskvast, fond 398, nimistu 3, toimik 80, leht 81.

nimetati kontrrevolutsiooniliseks ürituseks. Eesti kodanlus sai ka selles küsimuses abi menševike ja esseeride liidritelt, kellede pealekäimisel Petrogradi Nõukogu saatis Tallinna Nõukogule telegrammi, et rahvuslike polkude organiseerimine on üleriigilise tähtsusega üritus, millesse Tallinna Nõukogul pole vaja end vahele segada.

Sel viisil tuli eesti kodanlus esseeride ja menševike liidrite abiga võitjaks Eestimaa nõukogude üle. Eesti kodanlusele oli võitluses töörahva ja bolševike vastu korda läinud kubermangu maanõukogu («maapäeva») ja rahvuslike väeosade loomise teel tunduvalt kindlustada oma positsioone.

Kuid esseeride ja menševike peameeste äraandlikud teod avasid pikkamööda nende valijate — tööliste, madruste ja soldatite silmad. Paljud tööliste, madruste ja soldatite hulgast nõukogudesse valitud esseeride ja menševike delegaadid hakkasid kahtlema oma liidrite seisukohtade õigsuses, hakkasid läbi nägema nende äraandlikku käitumist. Esseeride ja menševike «tuusad» nõudsid kodanluse toetamist, kaitsesid kapitalistide huve ja mõisnike mõisate puutumatumust, seepärast ei saanud nende poolt petetud rahvahulgad niisugust rahvavaenulikku poliitikat heaks kiita.

Kuivõrd eesti kodanluse «üldrahvuslikud» institutsioonid kinnitasid ainult kodanluse võimu, jäädes täiesti kurdiks «oma» tööliste ja talupoegade põhihuvide vastu, kutsusid nad viimaste keskel esile nurinat ja rahulolematust. Ikka sagedamini hakkasid esseeride ja menševike poolehoidjad, kes kuulusid tööliklassi ja töötava talurahva ridadesse, välja astuma koos bolševikega ja nende poole üle tulema. Seetõttu süvenes järjest lõhe kokkuleppeparteide reameeste ja liidrite vahel, langes liidrite mõju nende poolehoidjate hulgas.

Kõrvuti tööga nõukogudes tegelesid eesti bolševikud ametiühingute ja teiste töötava rahva ühiskondlike organisatsioonide loomise ja kindlustamisega. Eelkõige aga arendasid bolševikud selgitustööd tööliklassi kui kõigi rõhutute eesrindlikuma ja juhtiva klassi hulgas.

Märtsi keskel toimus Tallinna metallitööliste ametiühingu koosolek, millest võttis osa üle 1000 inimese. Metallistid nõudsid ametiühingu juhtkonnalt suuremat aktiivsust tööliste klassivõitluse rindel, uute liikmete värbamisel ja nende teadvuse kasvatamisel. Samal kuul toimus Tallinnas rät-

sepat ülelinnaline koosolek, kus otsustati asutada ülemaaline rätsepate ametiühing, samuti toimusid nahatöölise ühingu asutamise koosolek ning ehitustöölise ja müürseppade koosolekud. 1. aprillil otsustati asutada paberitöölise ametiühing ja valiti põhikirja väljatöötamise komisjon. Esmakordselt organiseeriti Tallinnas elektrimontöörise ja köietöölise ametiühingud. Tallinna Käsitöölise Seltsi koosolek avaldas pärast vaidlusi umbusaldust oma juhtkonnale, kes seisis klassivõitlusest kõrval, ja väljendas usaldust bolševike parteile. Tallinna töölise karskusselts «Valvaja» kuulutas end oma liikmete üldkoosolekul sotsiaaldemokraatlikuks ühinguks ja valis juhtkonda bolševikud. Tallinna Nõukogusse saatis «Valvaja» oma saadikuna bolševiku I. V. Rabštinski. Tallinna jahuveskite töölised organiseerisid oma ametiühingu ja võtsid vastu otsuse avaldada oma kuulutusi ainult bolševistlikus ajalehes «Kiir».

Maikuu toimusid Narvas müürseppade ja metsatöölise äsja loodud ametiühingute koosolekud. Nad võtsid vastu otsuse kodanlike ajalehtede boikoteerimise ja bolševistliku ajakirjanduse toetamiseks raha kogumise kohta. Ametiühinguliselt organiseerusid Narva tekstiili- ja metallitöölised. Viimased võtsid oma koosolekul vastu bolševike poolt esitatud resolutsioonid.

Tartus organiseeriti neli ametiühingut: puidutöötlemistöölise, rätsepate, metallitöölise ja trükitöölise ametiühing. 18. märtsil organiseerisid Tartu bolševikud «Tartu vabatöölise liidu», kuhu kuulusid lihttöölised ja teised ilma kindla kutsealata töölised ja teenistujad. Asutamispäeval korraldas vabatöölise liit demonstratsiooni punaste lippudega läbi linna.

Ametiühingud koos bolševike partei organisatsioonidega korraldasid aprilli algul töölise koosolekuid ja miitinguid Leena veresauna ohvrite mälestuseks.

Aprillis hakkasid ametiühingud ühinema. Moodustati Tallinna Ametiühingute Keskbüroo, mis oli algusest peale bolševike mõju all. Mai alguses kuulus Keskbüroo alla 18 ametiühingut enam kui 12 000 liikmega. Suurim nendest oli metallitöölise ühing, mis aprillikuu jooksul kasvas 1100 liikmelt 5000 liikmeni. 17. juunil kutsuti bolševike initsiatiivil kokku Tallinna piirkonna ametiühinguliste organisatsioonide ja vabrikukomiteede esindajate konverents. Aru-

annetest selgus, et 44 000-st töolisest Tallinnas ja selle piirkonnas olid 13 500 inimest ametiühingute liikmed.¹

Bolševike juhtimisel alustasid ametiühingud võitlust tööliste töötasu suurendamise eest 100 protsendi võrra. Mõnes tehases ja vabrikus õnnestus töölistel oma nõudmisi ellu viia, kuid töötasu tõstmisele järgnes uus elukalliduse tõus, mis oli tingitud Ajutise Valitsuse imperialistliku sõja jätkamise poliitikast.

Vabrikandid kaebasid, et tööliste nõudmistel pole piire. Koos vabrikantidega pöördusid sotsiaaläraandjad tööliste poole manitsusega: «Pidage piiri!» Kuna esseerid ja menševikud olid valitsevateks parteideks, veendus töörahvas, et nemad on koos kodanlusega süüdi riigi katastroofilises olukorras.

Töölised mõistsid, et vabrikandid ootavad sobivat hetke lokaali väljakuulutamiseks, sest mõnes vabrikus olid säärased katsed juba toimunud. Sellepärast pidid töölised välja astuma hästi organiseeritult. 2. juunil arutati Tallinna Nõukogu istungil vabrikute ja tehaste tööliste töötasunormide 100 protsendi võrra tõstmise projekti. Saabusid tööliste esindajad. Nad teatasid, et selle nõudmise mittetäitmise korral algab üldstreik, ja soovitasid nõukogul võtta tööstusettevõtte oma kontrolli alla. Kuid nõukogu menševikest ja esseeridest koosnev enamus talitas kapitalistide huvides. Nõukogu otsustas anda selle küsimuse arutamiseks erilisse komisjoni, neis ettevõtetes aga, kus 100-protsendiline palgalisa oli juba kehtestatud, tühistada see kuni ühiste palgalisa-normide väljatöötamiseni. Pärast seda otsust lahkusid tööliste esindajad demonstratiivselt saalist.

«Kiir» kirjutas sel puhul: «Tööliste majandusliku võitluse ajaloole on tundmata niisugune «riigitarkade» taktika, kus oleks lahti öeldud võitudest, mis juba kätte on saadud. Nüüd aga pannakse töölistele ette «mitte ellu viia» seda, mis nad juba maksma on pannud. See ülitark otsus näitab, et torupill niisuguste pillimeeste kätte on antud, kes ta sedakorda lõhki puhusid...

Mitte igal pool ei toimetata nii. Näide. Hiljuti organiseerusid Peterburi vabrikute ja tehaste kontoriteenijad ja panid kapitalistidele rea majanduslikke nõudmisi ette. Kuid mõnedes vabrikutes olid kontoristid juba kõik nõudmised teostanud. Metsikuseks oleks seda nimetatud, kui keegi oleks

¹ Vt. «Kiir» nr. 71, 21. juunil 1917.

ette pannud, et nende vabrikute kontoristid ennast lahti ütleksid kättesaadud võitudest, kuni — kuni teised järele jõuavad...

Tallinna sotsiaal-revolutsionääride taktika on liiga tarkade riigimeeste taktika, mis töölisklassile omane ei ole ja ühist väerinnet ainult lõhkuda võib, mitte aga kõvemini ühte liita.»¹

Edasi kirjutas bolševistlik ajaleht, et niikaua kui töölisklass Venemaal ei kehtesta tööstuse üle oma kontrolli, ei ole töölistel vähimatki võimalust tungida kapitalistide ärisaladustesse ja määrata kindlaks, kas see või teine vabrik saab tõsta töötasu 100 protsendi võrra.

Pärast seda, kui Tallinna Nõukogu oportunistlik enamus keeldus tunnistamast töölise seaduslikke nõudmisi, algasid Tallinna vabrikuis ja tehaseis üksteise järel nõukogu saadikute ümbervalimised. 5. juunil toimunud ümbervalimistel valiti Tallinnas «Volta» ja «Dvigateli» tehases essee-ride asemele bolševikud. Varsti seejärel toimusid niisama- suguste tulemustega ümbervalimised ka Lutheri vabrikus.

Töölised olid sunnitud oma nõudmiste elluviimiseks alustama streigivõitlust. Bolševike fraktsioon ametiühinguis aitas töölistel luua ametiühingute juures vajalikud streigifondid ja -kassad. Suur tähtsus töölise klassivõitluses Eestis oli ka vabrikute ja tehaste töölisanemate nõukogudel ja vabriku-tehasekomiteedel. 22. märtsil avaldati Tallinna Nõukogu Täitevkomitee instruksioon töölisanemate insti- tuudi, vabriku-tehasekomiteede ja vahekohtute asutamise kohta Tallinnas. Vabriku-tehasekomitee ülesandeks oli ettevõtte töölise esindamine läbikäimises vabrikuomanikuga või ühiskondlike organisatsioonidega ja valitsusasutustega. Ületunnitöö oli lubatud ainult töölisanemate nõukogu loal. Kuid juba enne Tallinna Nõukogu otsust olid töölised bolševike algatusel Tallinna vabrikuis valinud töötingi- muste ja palkade reguleerimise komisjonid, mis hiljem moodustati ümber vabriku-tehasekomiteedeks.

Aprilli keskel toimus Tallinna vabrikute ja tehaste töölisanemate üldkoosolek, kus arutati eri vabrikute ja tehaste töölise nõudmisi, selleks et astuda välja ühiste nõudmis- tega. Töölisanemate nõukogu enamus toetas bolševike partei poliitikat. Ta võttis aktiivselt osa agitatsioonist loo- sungi heaks «Kogu võim nõukogudele!». 29. mail otsusta-

¹ «Kiir» nr. 61, 9. juunil 1917.

sid vabrikute ja tehaste töölisvanemad organiseerida demonstratsiooni solidaarsuse avaldamiseks Tallinna Nõukogu otsusele, millega Poska kõrvaldati kubermangukomisari kohalt. Mitukümmend tuhat inimest suundus organiseeritult Tallinna Nõukogu asukoha juurde, kandes punaseid lippe loosungiga «Täielik usaldus Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogule!». Järgnevatel kuudel etendasid töölisvanemad tähtsat osa tööliste streigivõitluse abistamisel ja läbiviimisel.

Vastuseks kodanluse ja mõisnike katsele taastada vana politsei ja moodustada oma kontrevolutsioonilised palgasulaste jõugud võitluseks töölisorganisatsioonidega ja nende eesmise väesalgaga — bolševike parteiga, alustas tööliklass bolševike juhtimisel relvastatud tööliissalkade loomist oma organisatsioonide ja ajalehtede kaitseks kodanluse jõukude kallaletungi vastu. Töörahas järgnes Lenini üleskutsele Izmailovski polgu soldatite miitingul: «Ärge laske taastada politseid, ärge andke ei riigivõimu ega riigivalitsemist mittevalitavate, tagandamatute, kodanlikku palka saavate tšinovnikute kätte; ühinege, koonduge, organiseeruge ise, kedagi usaldamata, lootes ainult oma mõistusele, oma kogemustele, — ja siis suudab Venemaa kindlal, rütmilisel, õigel sammul minna meie maa ja kogu inimkonna vabastamisele nii sõjakoledest kui ka kapitali ikkest.»¹ Tööliste relvastatud võitlussalgad, keda nimetati Punaseks Kaardiväeks või Punakaardiks, tekkisid 1905.—1907. aasta revolutsiooni võitlussalkade eeskujul kõigepealt Petrogradis, seejärel aga ka teistes linnades.

Bolševike partei pööras suurt tähelepanu Punakaardiväe organiseerimisele. Oma «Kirjades kaugelt» ütles V. I. Lenin, et ainsaks vabaduse kindlustamise ja reaktsiooni lõpliku purustamise abinõuks on tööliste relvastamine. Töölised peavad, õpetas Lenin, «... avama rahva silmad kodanlike poliitikaanide pettuse nägemiseks, õpetama teda mitte uskuma sõnu ja lootma ainult oma jõule, oma organisatsioonile, oma ühinemisele, oma relvastumisele».² Lenin näitas, et töölised peavad looma revolutsiooni võitude kaitseks rahvamiilitsa, proletaarse miilitsa,

¹ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., Tallinn, 1954, lk. 87.

² V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., Tallinn, 1953, lk. 293—294.

milles tööstus- ja linnatöölised omandaksid juhtiva mõju kehvikute massile, nagu nad selle omandasid revolutsioonilises võitluses aastail 1905—1907. Selline miilits, 95-s osas 100-st, koosneks töolistest ja talupoegadest, väljendaks tõe poolest rahva määratu suure enamuse mõistust ja tahet, jõudu ja võimu. Bolševike partei keskhäälkandja «Pravda» oma artiklites seadis korduvalt üles tööliste viivitamatu relvastamise, tööliiskaardiväe loomise nõudmise. Juhtides tähelepanu sellele, et revolutsiooni ainsaks kaitsjaks kontrrevolutsiooni vastu ei saa olla sõjavägi oma alalise liikumise tõttu ühest kohast teise, seoses sõja nõuetega, vaid selleks on vaja veel teist relvastatud jõudu, relvastatud tööliste armeed, kes on seotud revolutsioonilise liikumise keskustega, kutsus «Pravda» töölisi üles üksmeelselt astuma oma relvastatud salkadesse, et kaitsta tööliklassi võite, kaitsta töölisajalehtede toimetusi, ametiühinguid jne. kodanluse kontrrevolutsiooniliste bandede kallaletungide vastu. Bolševike partei üleskutsed leidsid elavat vastukaja tööliklassi hulgas. Kodanlus ja kokkuleppeparteid töötasid tööliste relvastumisele ägedasti vastu, väites, nagu oleks see demokraatia põhimõtte vastane, kodanluse relvastumise vastu nad aga ei seisnud.

Bolševike partei kutsel ja organiseerimisel tekkisidki juba märtsis suuremates vabrikutes ja tehastes, kõigepealt Petrogradis, tööliste relvastatud salgad, esmalt tööliste miilitsa näol vabrikutes ja tehastes, mille eesmärgiks oli oma ettevõtte kaitse. Kuid aprilli lõpul organiseerisid Petrogradi bolševikud tööliste miilitsa salku ümber Punakaardiväe salkadeks, millede ülesandeks, nagu põhikirjas märgiti, oli tööliklassi võitude kaitsmine relvastatud jõul.

Petrogradi bolševike eeskujul pidasid ka eesti bolševikud võitlust rahvamiilitsa ja Punakaardiväe salkade loomise eest.

«Kiir» kirjutas oma juhtkirjas, et Tallinna tööliste hulgas valitseb suur meelepaha miilitsa tegevuse pärast. Meie miilits on ebademokraatlikult organiseeritud, kirjutas ajaleht. Kodanluse liidrid püüavad endid miilitsaorganisatsioonides kindlustada, et muuta miilitsat oma kuulekaks tööriistaks, nagu varem politsei oli tsaarivalitsuse tööriistaks. Kui töörahvas seda lubab, siis uputab kodanlus ta vabaduse varsti verre. Töölised peavad võtma miilitsa enda kätte, et luua töölisarmee, mis peab kindlat ja õiglast korda. Kuid seda on veel vähe — me peame relvastama

kogu rahva, ainult siis suudame kaitsta vabadust. Lõpuks kutsus bolševistlik leht looma tugevat demokraatlikku rahvamiilitsat ja proletaarset Punakaardiväge.¹

Ka Tallinna vabrikuvanemate komitee võttis miilitsa organiseerimise küsimuses vastu otsuse, milles öeldakse, et miilits peab olema valitud rahva poolt, kuna aga kodanluse poolt organiseeritavat linnamiilitsat ei tule tunnustada. See otsus kiideti heaks kõigi ettevõtete töölisvanemate nõukogudes ja hääletustulemused esitati Tallinna Nõukogule.

Vastavalt VSĐT(b)P Tallinna organisatsiooni otsusele viis bolševike fraktsioon aprilli lõpul Tallinna Nõukogus läbi määruse, millega kaotati kodanlik miilits, kes oli moodustatud linnavalitsuse juures kodanluse tegelinskite poolt majaomanikest, kaupmeestest ja teistest mittetöötavast elementidest. Nõukogu keeldus nimetamast Tallinna miilitsaülemaks kodanluse poolt esitatud kandidaati K. Pätsi. Võeti vastu otsus, et miilits allub ainult nõukogule ja miilitsaülem tuleb valida nõukogu liikmete hulgast. Kubermangukomissaril polnud tollal võimu, et seda otsust tühistada, ja nii jäigi miilits Tallinna Nõukogu alluvusse. Teistes Eesti linnades, nagu Tartus, ja maakondades haarasid aga kodanluse organisatsioonid väikekodanlike parteide abiga miilitsa enda kätte ja kasutasid teda töörahva vastu. Tallinna Nõukogul avanes järelikult täielik võimalus moodustada miilitsat avaral demokraatlikul alusel, kuid nõukogu liikmed — menševikud ja esseerid —, jättes reaktsioonilise linnavalitsuse kompetentsi õiguse määrata militsionääride arvu, ajasid selle võimaluse nurja. Ettekäändel, et linnal puuduvad miilitsa ülalpidamiseks vajalikud summad, jäeti miilitsateenistusse vaid tühine arv inimesi, keda Tallinna Nõukogu poolt tema liikmete hulgast nimetatud miilitsaülem — menševik Hellat² — valis kodanluse liidrite näpunäidete kohaselt.³

Maal muutusid miilitsaorganid eesti kodanlik-natsionalistlike võimumeeste käes maatööraha rõhumise vahendiks. Valdadest tuli järjest teateid VSĐT(b)P Põhja-Balti Büroosse, et miilits, kelle eesotsas on eesti kodanlased,

¹ Vt. «Kiir» nr. 9, 5. (18.) aprillil 1917.

² Menševik Hellat oli 1919. aastal kodanliku Eesti valitsuse sise-minister, kelle käsul lasti Isborskis maha 25 ametiühingute juhtivat tegelast.

³ Vt. «Известия Ревельского Совета» № 38, 24 апреля 1917 года.

terroriseerib kehvtalurahvast ja maatöölisi, ähvardab neid ja ajab töörahva koosolekuid laiali.

Punakaardiväe loomine oli eesti töörahvale äärmiselt vajalik. Eesti kodanlus ja väikekodanlikud parteid tundsid, et nad kaotavad mõju rahvahulkades. Võitluses tööliklassi ja bolševike vastu hakkas kodanlus järjest rohkem kasutama alatuid salasepitsusi, võttis tarvitusele sellised võitlusviisid, nagu huligaanide palkamine pogrommide korraldamiseks töölisorganisatsioonide vastu ja korra rikkumiseks rahvakoosolekutel. Eriti ülbeks muutusid kodanlik ajakirjandus ja kodanluse organisatsioonid seoses Poska ja tema abi Partsi ametist tagandamisega nõukogude poolt nende rahvavaenuliku tegevuse pärast.

VSDT(b)P Tallinna Komitee pöördus Tallinna Nõukogu poole avaldusega, et partei liikmeile antaks luba relva kandmiseks, missugune luba ka lõpuks saavutati. Sellega pandi alus tööliste relvastatud võitlussalkade loomisele Eestis.

Mai algul andis VSDT(b)P Tallinna Komitee välja lendlehe eesti ja vene keeles, kus toodi esile fakte selle kohta, kuidas kodanlus ja tema ajakirjandus olid alustanud üksmeelset sõjakäiku tööliklassi vastu. Kodanlus ja tema agendid levitasid kõikvõimalikku laimu tööliklassi kohta. Nad rääkisid, et töölised on laisad, ei taha tööd teha, vaid nõuavad töötasu ülemäärast tõstmist. Niisuguste laimamiste ja väljamõeldistega kavatses kodanlus külvata lahkkelisid tööliste ja soldatite vahele, kelledest viimased olid enamikus talupojad sinelites. VSDT(b)P Tallinna Komitee pöördus eesti töörahva poole ülesküttega ühineda Petrogradi eesrindlike tööliste resolutsioonidega, milledes otsustati boikoteerida kodanlikke ajalehti, mis levitasid tööliste kohta laimu.

VSDT(b)P Tallinna Komitee lendleht leidis tööliste hulgas elavat vastukaja. 26. mail toimus Tallinnas Krulli masinaehitustehases tööliste üldkoosolek, kus avaldati protesti ajalehtede «Tallinna Teataja» ja «Päevaleht» provokatsioonilise, töölisvaenuliku tegevuse vastu ning tervitati ajalehte «Kiir» kui tööliste vabaduse ja õiguse eest võitlejat. Tartu töölised oma koosolekutel otsustasid boikoteerida kodanluse ajalehte «Postimees» ja toetada «Kiirt». Kreenholmi Manufaktuuri töölised paljastasid Narvas mai lõpul oma üldkoosolekul kohaliku kodanluse provokaatorlikku ja reaktsioonilist tegevust. Üksmeelselt otsustati boi-

koteerida Narvas väljaantavat kodanlikku ajalehte «Meie Elu». Niisuguseid resolutsioone võeti vastu töölikskoosolekuil ka paljudes teistes kohtades üle Eesti.

Juuni algul pöördus VSDT(b)P Tallinna Komitee erilise üleskutsega rahva poole pealkirja all «Tumedad jõud asuvad tegevusse», milles kirjeldati «Eesti Liidu» poolt organiseeritud huligaansuse fakte. Nii näiteks ründasid «Eesti Liidu» huligaanid 2. juuni õhtul pärast miitingut, kui rahvas oli laiali läinud, sotsiaaldemokraatliku partei lippu ja käristasid selle lõhki. Samal päeval turuplatsil toimunud suure rahvakoosoleku ajal loopisid autol kohale sõitnud huligaanid laiali proklamatsioone, mis sisaldasid alatuid, provokatsioonilisi väljamõeldisi töölisorganisatsioonide kohta, ja kadusid seejärel kiiresti. Proklamatsiooni all seisis allkiri «Tallinna Eesti Liit». Oma üleskutses selgitas VSDT(b)P Tallinna Komitee, et Tallinna Nõukogu tagandas kubermangukomissari maanõukogu valimismääruse jämeda rikkumise pärast. Üleskutses näidati faktide abil, kuidas paljudes valdades need külad, kus oli ülekaalus kehvtalurahvas, polnud isegi võetud valimisnimekirja, kuma samal ajal mõned kulakud hääletasid nii iseene kui ka oma perekonna eest.

Pärast seda, kui «Eesti Liidu» palgasulased tegid katset rüüstata ajalehe «Kiir» ruume, võttis Tallinna Nõukogu bolševike ettepanekul vastu otsuse Punakaardiväe loomiseks. Otsustati relvastada samuti nõukogu liikmed ja organiseerida hoone relvastatud valve. Kui aga Punakaardiväe organiseerimine tegelikult pidi algama, leidis Tallinna Nõukogu menševistlik-esseerlik enamus, viidates sellele, et Petrogradi Nõukogu Täitevkomitee on Punakaardiväe asutamise suhtes eitaval seisukohal, et sellise organisatsiooni loomine Eestis pole õigeaegne. Seetõttu eksisteeris Punakaardivägi Eestis kuni Oktoobrirevolutsioonini vaid bolševike partei relvastatud organisatsioonina.¹ Punakaardiväe peamiseks ülesandeks sel ajajärgul oli ajalehe «Kiir» toimetuse ja Töölistmaja ruumide kaitse, kus toimusid partei ja teiste töölisorganisatsioonide koosolekud. Kuid tööliksmiilits oli Eestis olemas ja tal oli suur tähtsus töölisorganisatsioonide ja tööliksklassi huvide kaitsmisel. Tallinnas ja

¹ Vt. Eesti Revolutsioonilise Sõjakomitee protokoll nr. 8. 2. nov. 1917 (EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi käsikirjaline fond nr. 8744).

Narvas töötas vabrikumiilits täielikult bolševike juhtimisel. Niisugustes suurtes tehastes nagu «Dvigatel» jt. olid miilitsaülemadeks bolševikud. Vabrikumiilits ja tema organid valiti tööliste endi poolt. Ta oli sõltumatu linnamiilitsast. Mitmesuguste Tallinna vabrikute miilitsaorganisatsioonide juhtis Vabrikute-Tehaste ja Sadama Miilitsakomitee. Vabrikumiilits hoidis vabrikuis ja tehaseis korda streikide ajal, kuid mitte vabrikantide, vaid tööliste huvides. Ta ei andnud streigimurdjaile võimalust streigi nurjaajamiseks ja töötas koos töölisvanemate nõukogudega ja streigikomiteedega.

Vabrikandid otsisid äärmise kannatamatusega teid selleks, et likvideerida vabrikumiilits ja ühendada ta linnamiilitsaga, kus juhtivat osa etendasid endised politseinikud, majaomanikud, kaupmehed jne. Vabriuomanike huve kaitsesid kodanlikud ja väikekodanlikud poliitikategelased, kes püüdsid tõestada, et vabrikumiilitsa ülalpidamine on liiga kallis, et militsionääre-töölisi võib asendada sõjaväelikega jne. Vabriuomanike ja nende sabarakkude eesmärk oli selge: nad tahtsid määrata vabrikumiilitsa koosseisu oma äranägemise järgi ja rakendada seda kapitalistide huvides. Kuid see kavatsus ei läinud neil täide. Bolševike juhtimisel seisid töölisel valvsalt oma saavutuste kaitseks.

Bolševikud kutsusid töölisi üles võitlusele vabrikumiilitsa tugevdamise eest ja näitasid, et niipea, kui kodanlusele lähed korda vabrikumiilitsat likvideerida, algab viivitamatult kodanluse pealetung vabrikute ja tehaste töölisvanematele ning töölisorganisatsioonidele. Töölistel õnnestus vabrikumiilitsat säilitada. Mitmes vabrikus organiseerisid bolševikud miilitsa regulaarseid laskeharjutusi, millest võttis sageli osa kogu töölisaktiiv.

Võitluseks korterite ja toidukaartidega spekulatsioonide vastu võttis VSĐT(b)P Tallinna organisatsioon 28. juunil vastu otsuse, et majades on vaja organiseerida üürnike majakomiteed.¹ Majakomiteede moodustamiseks oli vaja teostada kõige laiemat agitatsiooni vabrikutes, tehastes ja rahvakoosolekutel. VSĐT(b)P Tallinna Komitee sai ülesandeks välja töötada üürnike majakomiteede organisatsioonid.

---

¹ Vt. «Kiir» nr. 79, 1. juulil 1917. Tööraha koosolekul toodi esile fakte, et Tallinna majaomanikud võtavad iga kuu spekulatsiooni eesmärgil välja 20 000 toidukaarti olematute isikute peale.

niline struktuur. Tallinna Nõukogu bolševike fraktsioonile tehti ülesandeks taotleda, et küsimus majakomiteede loomise kohta võetaks nõukogus arutamisele.

Suur tähtsus rahva ja sõjaväe mobiliseerimiseks võitlusele sotsialistliku revolutsiooni eest oli VSDT(b)P sõjaväe-organisatsioonidel.

Nagu kõigil teistel bolševike partei organisatsioonidel, nii oli ka VSDT(b)P sõjaväe-organisatsioonidel põhiliseks ülesandeks revolutsioonilise sotsialismi põhimõtete ja ideede ning revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia taktikaliste loosungite ja programmiliste nõudmiste levitamine ja selgitamine, seda eeskätt soldatite hulgas, kes enamikus olid endised töölised või töötavad talupojad. Samuti oli VSDT(b)P sõjaväe-organisatsioonidel üheks tähtsaks ülesandeks luua sõjaväe revolutsioonilis-demokraatlikest elementidest, kes järgnesid bolševike partei loosungitele, relvastatud jõud revolutsiooni kaitseks.

Petrogradis 16.—23. juunil toimunud VSDT(b)P rinde ja tagala sõjaväe-organisatsioonide ülevenemaalisel konverentsil, kus ettekannetega esinesid V. I. Lenin ja teised partei Keskkomitee liikmed, võeti vastu rida otsuseid ja töötati välja sõjaväe-organisatsiooni põhikirja projekt.

Konverentsil otsustati moodustada igas sõjaväeüksuses (roodus, sotnjas jne.) parteirakukesed, mis ühinesid suuremaiks polgu-, pataljoni- jne. organisatsioonideks. Iga linna või maakoha sõjaväe paiknemispiirkonna kõik partei liikmed—sõjaväelased moodustasid ühise linna või maakoha sõjaväe-organisatsiooni, mis kuulus kui osa üldisse linna või maakoha parteiorganisatsiooni.¹

Mis puutub bolševistlikesse organisatsioonidesse Eestis asuvates väeosades, siis esimestel kuudel pärast Veebruarirevolutsiooni ei olnud nad veel tihedalt seotud VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooniga.

Tallinna bolševike üldkoosolekul 31. mail kinnitati Tallinna bolševistlik sõjaväe-organisatsioon VSDT(b)P ülelinnalise organisatsiooni ühe osana. Talle anti õigus saata oma esindaja VSDT(b)P Tallinna Komiteesse.

Väeliikidest, mis asusid Eestimaal, etendasid revolutsioonilises liikumises kõige aktiivsemat osa Balti laevastiku meremehed, kusjuures Tallinna baasi meremehed

¹ Vt. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954 года, стр. 354—367.

vabanesid kaitsesõjalistest tendentsidest hiljem kui Kroonlinna ja Helsingi meremehed.

Tallinnas seisis suuremad sõjaväelaevad «Pjotr Veliiki», «Bajan», «Admiral Makarov», «Oleg» ja rohkesti miinilaevu. Nende madrused olid revolutsiooni esimestel kuudel esseeride ja menševike mõju all. Esseerid ja menševikud koos ohvitseridega püüdsid koosolekutel väikeste lubaduste ja järeleandmistega madruseid põhilistelt poliitilistelt probleemidelt kõrvale juhtida, püüdsid nende lugemislaudadelt «Pravdat» ja teisi bolševistlikke ajalehti kõrvaldada.

Aprilli lõpul organiseerisid madrused-bolševikud, Helsingi Nõukogu madruse sektsiooni liikmed, laevakomiteede esindajaist Balti laevastiku Keskkomitee ehk lühendatult Tsentrobalti, mis peagi muutus kõige mõjukamaks ja autoriteetsemaks jõuks laevastikus, kelle sanktsioonita polnud kehtiv ükski laevastiku juhataja käsk. Varsti muutusid bolševikud selle keskse organisatsiooni juhtivaks tuumaks, mistõttu Tsentrobalti ümber ühinesid kõik laevastiku revolutsioonilised elemendid. Mai lõpus kutsus Tsentrobalt kokku Balti laevastiku meremeeste esimese kongressi, kuhu saatsid oma delegaadid ka Tallinna meremehed. Kongress aitas tunduval määral kaasa sõbralike sidemete tugevdamisele Tallinna, Helsingi ja Kroonlinna meremeeste vahel, samuti poliitilise teadlikkuse tõusule nende hulgas.

Tallinna baasis oli ka sõjalaevu, kus bolševikel oli revolutsiooni algusest peale suur mõju. Ristleja «Pamjat Azova» meeskond toetas juba Veebruarirevolutsioonist peale bolševikke. Kui esseeride liider Kerenski viibis aprillis agitatsioonireisil Tallinnas, oli ta pärast «Pamjat Azova» külastamist, kus bolševikud tema vastu teravalt välja astusid, väga häiritud. Sõjalaevastiku Tallinna baasi esseerid olid eriti mures bolševike mõju levimise pärast ja nõudsid lakamatult Petrogradist abi, kust hakkaski kohale sõitma menševike ja esseeride juhtivaid tegelasi. Viimased korraldasid sõjalaevadel miitinguid ja kutsusid üles jätkama imperialistlikku sõda kuni «võiduka lõpuni».¹

Eesti bolševike tõhusamat tööd sõjaväeosades ja laevastikus takistas esialgu kohaliku venekeelse bolševistliku ajalehe puudumine. 17. mail ilmus Tallinnas bolševistliku aja-

¹ Vt. «Kiir» nr. 13, 10. aprillil 1917.

lehe «Utro Pravdõ» esimene number.¹ Tallinna üelinnalisel parteikoosolekul 31. mail kinnitati ajalehe toimetajaks I. V. Rabtšinski. Juhtkirjas kirjutas ajaleht: «Me võitleme igasuguste sotsiaalšovinistide ja oportunistide vastu!», «Me seisame proletariaadi ja talurahva laialdase organiseerimise eest», «Meie astume välja imperialistliku sõja vastu» jne. Ajalehele «Utro Pravdõ» langes suur ja austav ülesanne — bolševiseerida madruste ja soldatite massid ja vabastada nad menševike ning esseeride mõju alt, kelle vastu tuli sõjalaevastiku Tallinna baasis pidada pingerikast võitlust.

Esseerid, menševikud ja teised kontrrevolutsiooniliste elementide kaasosalised laevastikus püüdsid 18. juunil kõrgis Venemaa tähtsamates keskustes toimuvat töörahva sõjavastast demonstratsiooni nurja ajada. Petrogradi Nõukogu Täitevkomitee, mille enamuse moodustasid menševikud ja esseerid, lootis seda demonstratsiooni bolševike vastu suunatud loosungite all läbi viia. Tegelikult aga toimusid need demonstratsioonid nii Petrogradis kui mujal sotsiaaläraandjate soovile vastupidiselt just bolševike loosungite all. Ööl vastu 17. juunit pidas VSĐT(b)P Tallinna Komitee erakorralise istungi, kus koostati demonstratsiooni projekt ja arutati läbi ülesseatavad loosungid.² Bolševikud korraldasid vabrikutes ja tehastes koosolekuid, kus nad selgitasid demonstratsiooni tähtsust ja kutsusid töölisi üles sellest osa võtma. 17. juunil esines Tallinna tselluloosivabrikus kõnega V. Kingissepp, milles ta paljastas menševike, esseeride ja radikaal-sotsialistide äraandlikku poliitikat.

Tallinnas pidi demonstratsioon algama kell 10 Heina turult (praegu Võidu väljak), kuid linn oli liikvel juba mitu tundi varem. VSĐT(b)P juhtimisel kogunesid tööliselised kell 9 hommikul Töölismaja ette Karja tänaval. Toodi välja lipud ja mindi väljakule, kuhu olid kogunenud juba paljude vabrikute ja tehaste tööliselised ning sõjaväelased. Tööliste, soldatite ja madruste demonstratsiooni eesotsas lehis bolševike partei lipp, mida kandis «Kiire» parteirühm. Esimene peatus oli Uuel turul «Estonia» teatri juures, kus esines kõnega I. V. Rabtšinski, mälestades 1905. aasta revolüt-

¹ Ajalehe nimi oli võetud tiheda ideelise sideme kinnitamiseks partei keskhäälekandja «Pravdaga» (vt. «Utro Pravdõ» nr. 1, 17. mail 1917).

² Vt. «Kiir» nr. 69, 19. juunil 1917.

siooni ohvreid ja kutsudes jätkama võitlust nõukogude võimu eest. Sealt liikus rongkäik «Russalka» juurde, kus kõneles V. Kingissepp. Järgnevalt läksid demonstrandid Kadrioru lossi juurde, mille rōdule olid kogunenud Tallinna Nõukogu Täitevkomitee liikmed, kes tervitasid demonstrante. Seal esinesid kõnedega Tallinna Nõukogu, ametiühingute, VSĐT(b)P Tallinna Komitee ja teiste töörahva organisatsioonide esindajad.

Töölise ja soldatite meeololu 18. juuni demonstratsioonil väljendas ilmekalt Bekkeri ja Vene-Balti laevatehase tööliste esindaja vastus Kadrioru lossi rōdult esinevate kokkuleplaste kahemõttelistele avaldustele.

«Seltsimehed, nõukogu liikmed,» ütles tööline, «juba kolmas kord tuleme me oma lippudega nõukogu juurde. Mõõdunud kord me ütlesime selgelt ja arusaadavalt, et teie peate taotlema nõukogude ainuvõimu, sest selles peitub edu pant põhiküsimuste — leiva-, sõja- ja rahaküsimuse lahendamisel. Nüüd aga, kus revolutsiooni ähvardab hukumine ja riik seisab loendamatute viletsuste ees, nõuame me veel kord pealetungi katkestamist rindel, kümne ministrikapitalisti kõrvaldamist, Riigiduumalaialisaatmist ja oleme kindlad, et kõik raskused lahendatakse edukalt, kui võim läheb üle tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele.»¹

Mõned esseerlikult häälestatud rühmakesed püüdsid demonstrantidelt lippe bolševistlike loosungitega ära võtta ja lõhki käristada ning miitingu ajal lärmi tõsta. Viitseadmiral Verderevski kutsus oma kõnes toetama pealetungi, mida Kerenski oli inglise-prantsuse imperialistide tahtel 18. juunil alustanud, ja kirjutama endid vabatahtlikult rindele. Väejuhatuse püüdis Tallinna, Helsingi ja Kroonlinna meremeeste vahel lõhet tekitada. Kuid väikese kaitse-sõjalaste rühma üleskutsed ei leidnud demonstrantide hulkades toetust.

Rongkäik pöördus linna tagasi revolutsiooniliste lauludega ja orkestrihelide saatel. Demonstratsioon Tallinnas toimus täiesti organiseeritult, bolševistlike loosungite all: «Kogu võim nõukogudele!», «Maha sõda!», «Maha kümme ministrit-kapitalisti!».

18. juunil nägi Tallinna avalikkus eesti menševike rühmituse tõelist palet, kes olid organiseerunud «Sotsiaal-

¹ «Утро правды» № 10, 20 июня 1917 года.

mokraatliku Ühenduse» nime all. Eesti menševike liidrid A. Rei, A. Ostra jt. olid omaks võtnud G. V. Plehhanovi toimetusel Petrogradis ilmuva ajalehe «Jedinstvo» seisukohad. Jedinstvolased toetasid tingimusteta kodanlikku Ajutist Valitsust ja imperialistliku sõja jätkamise poliitikat. «Maha vasturevolutsioon! — See hüüdsõna ühendas eile kogu Venemaa revolutsioonilist demokraatiat,» kirjutas V. Kingissepp ajalehes «Kiir». «Kelle poolt ähvardab meid vasturevolutsioon? Mõisnike ja kapitalistide poolt. Järelikult — maha mõisnikud ja kapitalistid! Ka sotsiaal-revolutsionäärid hüüdsid eilsel meelevaldusel Tallinnas usinasti: maha kapitalistid ja mõisnikud, maha kodanlus. Kui meie siis hüüdsime: maha mõisnike ja kapitalistide kasude kaitsjad Ajutises Valitsuses, maha kapitalistid-ministrid! — siis oli sotsiaal-revolutsionääride hallidel¹ tuli takus.» Edasi kirjutas V. Kingissepp, et klasside koostöö ja võitlus, mis põhineb klassivõitlusel, on kaks teravalt lahkuminevat taktikat, ja eilse demonstratsiooni loosungid kajastasid seda. Eilset meelevaldust võib nimetada suurepäraseks revolutsioonivägede paraadiks. Eile nägime, kui suur on see Tallinna tööliste hulk, kes seisab revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia pinnal, ja missugune mannetu käputäis oli Tallinna menševike — niinimetatud «Sotsiaaldemokraatliku Ühenduse» poolehoidjaid.²

Imperialistliku sõja vastased demonstratsioonid 18. juunil toimusid ka teistes Eesti linnades ja maal.

Viljandis oli juuni keskpaiku teravnenud toitlusolukord. Spekulantid ja marodöörid kruvisid toiduainete hinnad kõrgele, kodanlastest koosnev toitluskomitee ja miilitsa juhtkond aga soodustasid seda, saades spekulantidelt suuri altkäemakse. Miilitsaasutuse ees tekkis äge kokkupõrge militsionääride ja rahvahulga vahel, kes nõudis spekulantide käest konfiskeeritud suure partii või äramüümist. Miilitsaülem tarvitas rahvahulga laialiajamiseks relvastatud jõudu. Viljandi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu, mis oli sotsiaaläraandjate — menševike ja esseeride mõju all, avaldas enne 18. juunit üleskutse meelevalduse korraldamise vastu. Kuid bolševistlikult meelestatud tööliste ja soldatite algatusel toimus meelevaldus siiski. 18. juuni demonstratsioon Viljandis oli rahvarohke ja ägedaloomu-

¹ Sotsiaal-revolutsionääride hallid, s. o. sõjaväelased, kes pooldasid sotsialiste-revolutsionääre.

² Vt. «Kiir» nr. 69, 19. juunil 1917.

line, kusjuures imperialistliku sõja lõpetamise üldrahvalik nõudmine oli seotud kohalike nõudmistega. Demonstrandid nõudsid toitlusküsimuse lahendamist ja miilitsaülema tagandamist.

Ka Võrus toimus 18. juunil bolševike juhtimisel suur rahvameeleavaldus. Punaste lippude ja loosungitega autod sõitsid linnas ringi. Bolševikud esinesid kõnedega turuplatsil ja «Kandle» seltsi saalis, astudes välja imperialistliku sõja vastu.

Valgas võtsid kokkuleplased ja reaktionärid, kellel oli kohalikus nõukogus enamus, vastu otsuse 18. juunil demonstratsiooni mitte korraldada, kuid hoolimata sellest viisid töölisel ja soldatid iseseisvalt demonstratsiooni läbi, kandes loosungeid, nagu ««Pravda», «Сіпа» ja «Kiir» on meie lehed!», «Maha kümme ministrit-kapitalisti!» jt.

Tööraha demonstratsioonid bolševistlike loosungite all toimusid ka maal, näiteks Haanja vallas Võrumaal, Laimjala vallas Saaremaal, Vastsemõisa vallas Tartumaal ja mujal.

Laimjala vallas võtsid töötava talurahva meeleavaldusest osa ka Kujvastust saabunud Balti laevastiku madrused. Töörahas otsustas vana tsaariaegse vallavalitsuse kõrvaldada. Talurahva ja madruste ühine revolutsiooniline meeleavaldus kutsus Ajutise Valitsuse maakondlike asjameeste hulgas esile suure ärevuse. Miilitsaülem saatis kubermangukomissarile telegrammi, milles ta küsis nõu, mis peale hakata. Haanja vallas valisid maatöölised ja töötavad talupojad oma saadiku Võru Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogusse, kuigi kulakud püüdsid valimiste läbiviimist kõigiti takistada.

18. juuni demonstratsioonid Eesti linnades ja maal näitasid veel kord, et rahvahulgad hakkavad vabanema bolševike ja esseeride mõju alt, organiseerides paljudes kohtades viimaste tahte vastaselt demonstratsioone bolševistlike loosungite all.

19. juunil toimus Tallinnas roodu- ja laevakomiteede ning Balti laevastiku delegaatide ühine nõupidamine, mis taotles, et laevastiku juhtkond oleks valitav, ja nõudis selle küsimuse edasist arutamist meeskondades. Nõupidamine näitas, kuidas kaitsesõjalaste mõju Tallinna meremeeste hulgas on hakanud kaduma.¹ Sõjalaevastiku Tallinna

¹ Vt. «Красная летопись» № 3 (30), 1929 года, стр. 102.

baasi meremeeste meeleolude ümberkujundamisel aitasid suuresti kaasa ka Kroonlinna bolševistlike madruste delegatsioonide külaskäigud. Tallinlased ja kroonlinlased esinesid koos rohketele kohtumistele ja miitingutele, kus selgitati paljusid põhimõtteid poliitilisi arusaamatusi. Tallinna meremeestest süvenes järjest rohkem arusaamine, et bolševike loosung «Kogu võim nõukogudele!» on ainuõige.

Eesti oli Põhjarinde lähima tagala üheks osaks. Põhjarinde koosseisu kuulusid I, V ja XII armee. Eestimaal viibisid peamiselt XII armee väeosad. Mis puutub poliitilisse meeleolusse XII armee väeosades, siis annavad sellest ettekujutuse Põhjarinde delegaatide sõnavõttud eespool nimetatud VSDT(b)P rinde ja tagala sõjaväe-organisatsioonide ülevenemaalisel konverentsil Petrogradis 1917. aasta juunis. Põhjarinde delegaadid teatasid, et Baltimaade rajoonis asuvate sõjavägede hulgas tehti intensiivset parteitööd juba enne Veebruarirevolutsiooni, mis süvendas revolutsioonilist meeleolu. Eriti suure töö tegid bolševikud Põhjarinde armeedes Baltimaade rajoonis. Põhjarinde armee ülemjuhataja kindral Ruzski teatas 1917. aasta algul oma ülemusele, et bolševikud teevad sellel rindel suurt revolutsioonilist propagandat. Läti väeosade sõjaväe-organisatsiooni (osa läti väeosadest asus Eesti territooriumil) esindaja teatas, et esimesel koosolekul pärast revolutsiooni oli neil 80 partei liiget, kuid juunikuuks kasvas organisatsioon juba 1537 liikmeni. Kuressaare väeosade esindaja kriipsutas alla organisatsioonide aktiivsuse kasvu. Aju-tise Valitsuse võimud ei lasknud bolševistlikku ajakirjandust Saaremaale, mis tunduvat raskendas poliitilist tööd. XII armee Eestis asuvates vene sõjaväe-organisatsioonides oli umbes 1800 liiget.

Määratu suur tähtsus XII armee soldatite bolševiseerimisel oli ajalehtedel «Soldatskaja Pravda» ja «Okopnaja Pravda» («Kaeviku Tõde»). Esimene neist ilmus Petrogradis VSDT(b)P sõjaväe-organisatsioonide keskhäälekandjana. «Okopnaja Pravdat» andis välja VSDT(b)P vene sõjaväe-organisatsioon. Ajalehe kaks esimest numbrit ilmusid kahe deviisi — sotsiaaldemokraatide ja esseeride deviisi all, kuid peagi läks «Okopnaja Pravda» väljaandmine täielikult bolševike kätte ja ta muutus VSDT(b)P XII armee sõjaväe-organisatsiooni häälekandjaks.

Tallinnas asuvatest sõjavägedest oli poliitiliselt kõige teadlikum ja revolutsioonilisem 469. jalaväe- (Arzamassi)

polgu koosseis. Arzamaslased protesteerisid surmanuhtluse kehtestamise vastu ning nõudsid soldatite ja ohvitseride poliitilist üheõiguslikkust.¹

Kahjuks elasid paljud bolševistlikud organisatsioonid Eestis asuvais väeosades suletud elu ega teinud poliitilist tööd ümbruskonna rahva hulgas. See puudutab eriti Saaremaal asuvate väeosade parteiorganisatsioone, millede esindaja sõjaväe-organisatsioonide ülevenemaalisel konverentsil rõhutas Saaremaa organisatsioonide järjekindlat kasvu. Neil organisatsioonidel polnud aga sidet VSDT(b)P Põhja-Balti Bürooga. Viimane omaltpoolt ei hoolitsenud küllaldaselt selle sideme loomise eest. Sellepärast oli Saaremaa 1917. aasta suvel parteipoliitiliselt üheks mahajäänumaks maakonnaks Eestis, kus puudusid tööliste ja kehvtalurahva organisatsioonid. Bolševike tegevuse peamiseks pidurdajaks oli asjaolu, et Riia rinde vägedes oli veel kuni VSDT(b)P VI kongressini (1917. a. juulis) ühendatud parteiorganisatsioone, kuhu kuulusid nii bolševikud kui menševikud.²

Selleks, et revolutsiooni esimeselt etapilt, mis andis võimu kodanlusele, üle minna teisele etapile, kus võim läheb proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte, panid bolševikud eriti suurt rõhku maatööliste ja kehvtalurahva hulkade organiseerimisele. Töötava talurahva kui proletariaadi liitlase organiseerimise vajadust rõhutas eriti VSDT(b)P aprillikonverents, kutsudes talurahvast võitlema maa eest ja näidates, et bolševike partei on ainus partei, kes juhatab talle väljapääsutee mõisnike rõhumisest.

Eesti bolševikud alustasid kehvtalurahva organiseerimist, et võtta mõisamaad talurahvakomiteede käsutusse revolutsioonilisel teel. 22. aprillil toimus Tallinnas bolševike juhtimisel maata ja vähese maaga talurahva nõupidamine, mis ei olnud aga ülemaaline, 21. ja 22. mail toimus maatööliste kongress. Päevakorras olid peamiselt organisatsioonilised küsimused: sulaste ja vähese maaga talurahva vallakomiteede ja maatööliste liitude organiseerimine. Kongressil võeti vastu valla palgatööliste liitude põhikiri. Alalist üle-eestimaalist kehvtalurahva keskust

¹ Vt. «Известия Ревельского Совета» № 76, 19 июня 1917 года.

² Vt. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954 года, стр. 388.

seekord veel ei kujundatud, kuid sulaste ja vähese maaga talurahva organiseerimise tähtis küsimus liikus paigast. Valdades moodustati maatöölise liite.

Eestis nimetati maata ja vähese maaga talupoegi sel ajal harilikult «maatameesteks». Seda sõna kasutati ka Eesti- ja Liivimaa kubermangu vallaaktides, ja sealt tungis ta ajakirjandusse. Sõna «maatamees» ei väljendanud küllalt selgesti selle inimese klassikuuluvust, kelle kohta ta käis. Maatamees võis olla sulane, pops, kaupmees, mölder, maakooliõpetaja jne., s. o. nii vaene kui ka rikas külaelanik. Kodanlus kasutas mõnikord selle mõiste laiapiirilisust ning «maatameeste» nime all puges maatöölise ja vähese maaga talurahva esindusorganeisse kulakluse sabarakke ja külakurnajaid. Eesti bolševikel tuli mitmeid kordi nõupidamistel ja konverentsidel selgitada sõna «maatamees» tõelist tähendust. Oma sisu poolest vastas «maatamees» «kehvtalupoja» mõistele.

Kodanlik Ajutine Valitsus kaitses kõigiti aadli feodaalseid õigusi ja keelas kategooriliselt talurahval kasutusele võtta mõisnike poolt harimata jäetud mõisamaid. Ta ei võtnud tarvitusele mingisuguseid abinõusid talurahva olukorra parandamiseks. Kokkuleppeparteide liidrid manitsesid talupoegi kannatlikult ootama kuni Asutava Kogu kokkutulekuni, samal ajal lükkasid nad aga selle tähtaega järjekindlalt edasi. 1917. aasta 15. aprilli määrusega kaotati teorent ja asendati raharendiga. Kuid see määrus ei toonud talupoegadele kergendust, sest mõisnikele olid jäetud kõik võimalused teoorjuse kasutamiseks maskeeritud kujul. Mõisnikud võisid rendivahekorra lõpetada ja sundida seega kehvemaid rentnikke endiselt «tegu» tegema, kuid nüüd juba mitte enam rentnikena, vaid sulastena. Seda teha ei olnud raske, sest olles palganud sulase ja makstes talle nürust rahapalka, millega polnud võimalik elada, oli mõisnikul lubatud osa rahapalga asemel anda sulasele kasutamiseks maatükk. Seda võimalust mõisnikud kasutasidki, öeldes rendilepingud üles ja jättes rentnikud sulastena oma endistele maatükkidele. Seega oli teoorjuse ära kaotamise määruse tähtsus viidud nullini.¹

Üle kogu Venemaa algas laialdane agraarliikumine, sulaste ja vähese maaga talurahva väljaastumine mõisnike

¹ Vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Moskvast, fond 398, nimistu 3, toimik 80, leht 196.

ja nende huvide kaitsja — Ajutise Valitsuse vastu, menševike ja esseeride poliitika vastu. Kehvtalurahvas hakkas koonduma bolševike partei ümber. Ajutise Valitsuse häälkandjad nimetasid sulaste, maata ja vähese maaga talupoegade väljaastumisi «agraarseteks korratusteks». Neid «korratusi» oli ka Eestis ja need seisid esialgu peamiselt selles, et talupojad keeldusid mittejõukohase rendi tasumisest, keeldusid mõisniku käsul lahkumast oma maadelt ja ülekohtuste maksude maksmisest jne. Mõisatöölised esinesid töötasu tõstmise nõudmistega ja korraldasid oma nõudmiste läbiviimiseks streike. Sulased astusid välja mitte ainult balti-saksa aadlike, vaid ka eesti kulakute vastu. Nii näiteks esitasid töölised Sähkapuu suurtalus (Tartumaal), mis kuulus eesti kodanlike natsionalistide liidrile Raamotile, töötasu tõstmise nõudmise. Kuid eesti mõisnik Raamot, kes oli kubermangu maavalitsuse esimeheks, kasutas oma ametivõimu töörahva nõudmiste mahasurumiseks. Ta kihutas oma mõisast kõik teadlikumad töölised minema.

Käsitööliste ja põllutööliste vastu astusid mõisnikud ja kulakute vastu välja ka väikerentnikud, pooleteramehed ja teised maata ning vähese maaga talupojad.

Neis kohtades, kus maatöölised ja kehvtalupojad olid organiseeritud, ei julgenud mõisnikud ja kulakud survestada tööraha vastu tarvitusele võtta. Näiteks Tõrvas oli tugev maatööliste organisatsioon, millel oli üle 400 liikme ja mis avaldas suurt mõju ümbruskonna poliitilisele elule. Tõrva maatööliste ühing koos sealse tööliste ja soldatite saadikute nõukoguga ei lasknud kodanluse käsilasi militsionäärideks määrata. Samuti likvideeris Tõrva maatööliste ühing kohalikus mõisas teoorjuse. Bolševikud jätkasid üle maa maatöörahva organiseerimist. Juuni lõpul näiteks organiseerisid VSDT(b)P Tallinna Komitee organisatsioonid maatööliste ja kehvtalupoegade ühingu Toomika külas (Pada vallas Virumaal), Taageperas (Viljandimaal), Järve vallas (Virumaal) jm. Neil ühinguil oli suur tähtsus maatöörahva edasises organiseerimistöös võitluseks kurnajate vastu.

Toetudes kulakluse abile, osutasid mõisnikud algavale sulaste ja rentnike pealetungile aktiivset vastupanu. Vahepeel läksid kurnajad ise vastupealetungile üle, eriti neis kohtades, kus väikekodanlikel parteidel oli veel mõju kehvtalurahva hulkadele. Mõisnikud tegid koguni katseid haa-

rata oma käsilaste kaudu maatööraha ühinguid enda mõju alla. Kulakute abil astusid mitmes kohas mõisnikud kohalikesse talurahva ühinguisse. «Kiir» näiteks teatas, et Varbola vallas (Harjumaal) oli kohaliku talurahva ühingu esimeheks mõisnik-parun, ja nõudis, et viimane sealt viivitatult minema aetaks.¹ Oli juhtumeid, kus mõisnikke ja kulakuid abistasid kohalikud kokkuleppeparteide mõju all olevad nõukogud. Uuemõisas (Haapsalu lähedal) kehtestasid töölised 8-tunnilise tööpäeva ja alustasid streiki töötasu tõstmise eest. Kohapeale sõitis koos mõisnikuga Haapsalu Nõukogu esindaja, kes püüdis töölisi veenda, et mõisniku ettepanekud on vaja vastu võtta. Kuid töölised ei nõustunud kokkuleplasega ja saatsid ta häbigena minema.²

Sellest, kuidas parunid kohapealsete kodanlike natsionalistide abiga püüdsid külakehvikutega arveid õiendada, räägib järgmine metsik sündmus, mis leidis aset Kuriste mõisas Viljandimaal.

Kuriste mõisniku ja mõisavalitseja poolt moodustatud karistussalk läks mõisarentnikku Tõnis Kassi välja tõstma. Salka kuulusid kohalike eesti natsionalistide tegelased — miilitsaülem, kohtupristav, metsaülem ja teised mõisniku käsilased. Mõisavalitseja kartis isiklikult talupojaga kohutada ja ronis kuuse otsa, et «rahustamist» eemalt jälgida. Tõnis Kass teatas, et ta ei lahku majast, ning esitas Tallinna ja Tartu Nõukogu Täitevkomitee paberi, et teda ei ole õigus välja tõsta, sest tema pojad on tegevvaes. Hoolimata sellest tungis revolvrите ja püssidega varustatud salk majja. Peksti läbi talupoja perekond, tapeti tema 19-aastane poeg Johannes ja haavati vana talupoega ennast kahe kuuliga. Nüüd ronis kuuse otsast maha ka mõisavalitseja ja hakkas «väljatõstmist» juhtima. «Rahustajad» tallasid põrandal lamava laiba ja haavatu otsas. Tõnis Kass suri hiljem Tartu haiglas. Bolševistlik ajaleht «Tööline» kirjutas sellest verisest sündmusest artiklis «Maha vägivaldlased»: «Kuriste sündmus avab meile sügavamal vaatlemisel kohutava pildi sellest klassivõitlusest, millesse kodanluse võimahnus meid on paisanud, sellest vägivaldast, mis meid sel teel ootab... Poskad, Partsid, Karmid — need teavad, mis nad teevad ja tahavad, sellepärast plaksutab kodanlus neile käsi... Tagurluse laine käib kohinal üle maa. Mis

¹ Vt. «Kiir» nr. 58, 6. juunil 1917.

² Vt. «Tööline» nr. 18, 4. augustil 1917.

Puriškevitšid ja Maslennikovid Peterburis avalikult kuulutavad, mis kadetid salaja heaks kiidavad — see kõik leiab rõõmsat vastukaja eesti kodanluse ridades.» Artikkel lõppes üleskutsega: «Maha vägivaldlased, kes veretöid toime panevad ja rahva õigusi jalgadega tallavad!»¹

Töötava talurahva väljaastumiste vägivaldse mahasurumise katseid parunite ja kodanluse poolt tuli ette ka mitmel pool mujal. Näiteks Ondika mõisa (Virumaal) omanikule saatis kubermangukomissar abiks salga kontrevolutsioonilisi kasakaid mõisatöölise streigi mahasurumiseks. Torma mõisas (Tartumaal) tegi mõisahärra katset relvajõul kohatadelt minema ajada rentnikke, kes ütlesid lahti teorjusest.

Töötava talurahva organiseerimisel võitlusele mõisnike ja kulakute vastu etendasid tähtsat osa rindelt ajutiselt koju tulnud sõdurid, kes olid jõudnud tutvuda talurahva võitlusega teistes Venemaa osades. Paljudes Viljandimaa valdades näiteks organiseerisid kojutulnud soldatid sulaste, väikemaapidajate ja soldatite komiteed, kes saatsid oma delegaadid ka Viljandi Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogusse.

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni töö partei aprillikonverentsi otsuste elluviimisel näitab, et eesti bolševikel läks korda kindlustada tööliste võitlusliitu soldatite ja kehvatalurahvaga. Nad suutsid töölisi, soldateid ja kehvatalupoegi veenda oma poliitika õigsuses, tõsta nad võitlusele proletariaadi ja kehvatalurahva võimu eest.

Juuli algul kavatses kodanlus kokku kutsuda kubermangu maanõukogu. Et sellele antidemokraatlikule värdjale väliselt vähegi rahvalikku iseloomu anda, otsustas kodanlus teda laiemalt reklaamida ja kutsus üheaegselt maanõukoguga kokku nn. «rahvaasemike kongressi», kus, nagu kodanlikud ajalehed kirjutasid, pidi läbi viidama Poska kubermangukomissari ametikohale «valimise» protseduur ja püstitatama «rahvuspoliitilisi seisukohti». Selleks, et Ajutisel Valitsusel ei tekiks kahtlusi, nagu taotleks eesti kodanlus mingisuguseid separatistlikke eesmärke, ruttasid kodanluse liidrid kinnitama, et «kuskil eesti seltskonnas ei ole iseseisvust nõutud ega ole sellest kõnetki olnud».² Peale maanõukogu maakonna-valijameeste pidid kongressist osa võtma mitmesuguste kodanlike seltside ja vanade tsaariaegsete

¹ «Tööline» nr. 12, 28. juulil 1917.

² «Päevaleht», 29. juunil 1917.

linnavolikogude esindajad, kuid nende kõrval oli lubatud osa võtta ka tööliste ja soldatite saadikute nõukogude esindajail. Kodanlus kavatses oma kongressi kahes järgus läbi viia: esimesel päeval kutsuda kokku kõik esindajad, sõltumatult nende rahvusest (nn. «maa-asemike kongress»), järgmisel päeval aga ainult «rahvuse esindajad» omavalitsuse (autonoomia) küsimuste arutamiseks (nn. «rahvuskongress»).

VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni koosolekul nõudis V. Kingissepp, et ulatuslikult paljastataks selle kongressi kontrerevolutsioonilist iseloomu, mille kodanlus tahtis vastu seada töötavate hulkade tõelistele esindustele — tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele. Bolševikud otsustasid osa võtta «maa-asemike kongressist», sest talurahva saadikute (maanõukogu-valijameeste) hulgas oli töötava talurahva esindajaid, keda võis üles kutsuda liituma revolutsiooniliste töölistega. «Rahvuskongressist» aga otsustati mitte osa võtta, sest autonoomiaküsimuse lahendamine puudutab kogu Eesti elanikkonda. Sellepärast oli vaja niisuguse üldrahvaliku küsimuse lahendamiseks valida tõeliselt demokraatlik rahvaesindus.

Kongressi kokkukutsumisel rikkus kodanlus demokraatia elementaarsemaid põhimõtteid: ametiühingud ja teised suuremad töölisorganisatsioonid ei olnud kongressil üldse esindatud, mitmesugused kodanlikud ühingud koosnesid ühtedest ja samadest liikmetest, sest kodanlikud tegelinskid ja nende agendid kuulusid üheaegselt paljudesse seltsidesse, jne. Kodanluse rahvavastased sepitsused olid niivõrd silmatorkavad, et neid ei julgenud avalikult toetada isegi menševikud ja esseerid, mille tõttu Tallinna Nõukogu enamus asus «rahvaasemike kongressi» suhtes bolševike seisukohale.

2. juulil avati «maa-asemike kongress». Bolševike ettepanek, et koosolek kuulutaks end eraviisiliseks nõupidamiseks, lükati tagasi. Siis pöördusid bolševikud tööliste ja töötava talurahva esindajate poole üleskutsega — lahkuda kongressilt. Tallinna Nõukogu delegatsiooni esindaja¹ luges koosolekule ette üleskutse, mis oli bolševistliku fraktsiooni ettepanekul nõukogu istungil vastu võetud ja seejärel ka veel teiste Eestimaa nõukogude esindajate nõupidamise!

¹ Kongressi esindusnormide alusel (1 saadik 1000 valija kohta) oli Tallinna Nõukogul 800 kohast 150, sest ta esindas 150 000 valijat (vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Moskvas, fond 398, nimistu 3, toimik 80, leht 191).

heaks kiidetud. Üleskutses paljastati eesti kodanluse laim nõukogude vastu, nagu oleksid nõukogud puhtvene organisatsioonid ja nagu tahaksid vene soldatid ja madrused rõhuda eestlasi. Üleskutses paljastati kubermangukomissari Poska kuritegelikud väljaastumised eesti rahva rahvuslike huvide vastu, nagu näiteks eesti keele kasutamise keeld ametiasutustes jne. Näitena, et käesolev kongress ei ole demokraatlikult valitud, toodi kongressist osavõtavad Tartu esindajad. «Tartu kodanlikud seltsid saatsid 25 esindajat, töölised ainult 10. Võttes arvesse, et iga 1000 liikme kohta valiti üks esindaja, tuleb nende andmete järgi otsustades välja, et Tartus on 25 000 organiseeritud majaomanikku, kaupmeest ja teisi kodanliku klassi liikmeid. Tegelikult on aga linnas 30 000 täiskasvanud elanikku, kelle hulgast ainult võrdlemisi väike osa on varandusega inimesed,»¹ öeldakse üleskutses.

Bolševike üleskutsel lahkusid tööliste ja töötava talurahva esindajad koosolekult, neile järgnesid mõninga kõhklemise järel ka menševikud ja esseerid. Sellega oli eesti kodanluse kongress tegelikult nurjunud ja Poska «valimistest» ei tulnud kodanlastel ja sotsiaalarandjatel midagi välja. Nn. «rahvuskongressist» järgmisel päeval tööliste, sulaste ja vähese maaga talurahva esindajad osa ei võtnud. Oma küsimuste arutamiseks kogunesid nad bolševike ettepanekul Töölismajja. Kodanlikule kongressile pöördusid tagasi ainult menševike ja esseeride liidrid.

Samal päeval võeti töötava talurahva saadikute, töölisorganisatsioonide ning Tallinna vabrikute ja tehaste töölisvanemate esindajate nõupidamisel vastu otsus pöörduda VSĐT(b)P Tallinna Komitee poole ettepanekuga, et viimane organiseeriks 4. juulil kodanliku «rahvuskongressi» vastu töörahva demonstratsiooni.

Töötava talurahva saadikud, kes kodanluse nn. «rahvuskongressilt» lahkusid, võtsid bolševik H. Pöögelmanni juhtimisel Tallinna Töölismajas 3. ja 4. juulil toimunud nõupidamisel vastu rea tähtsaid otsuseid.

Kodanluse kongressi kohta võttis talurahva saadikute nõupidamine vastu otsuse, milles öeldakse: silmas pidades seda, et valimised kongressile ei olnud demokraatlikud; et töölisorganisatsioonid kongressil esindust ei saanudki; et koosolek enda keskelt komisjoni ei valinud, kes oleks

¹ «Narva Nõukogu Teataja» nr. 21, 2. augustil 1917.

saadikute volitused järele vaadanud, kas need on õiged; et koosoleku juhatuses kõigi parteide esindajad proportsionaalselt kohti ei saanud; et osavõtjate kõneõigust ülekohtu- selt kitsendati; et töörahva organisatsioonid seda kongressi rahvaesinduseks ei tunnistanud ja tema vastu seisukoha võtsid, — otsustasid töörahva saadikud protesteerides «kongressilt» lahkuda.

Nõupidamine leidis, et valdade omavalitsused tuleb viivi- tamata uuendada, sest senine vallavalitsus ei esinda kogu valla rahva, vaid ainult peremeeste kildkonna huve. Valla- omavalitsuse esindajaks tuleb valida vallanõukogu, kuna kõik tähtsamad küsimused jäävad valla täiskogu otsustada. Vallanõukogu valib enda hulgast niihästi nõukogu kui ka täiskogu otsuste elluvijaks täidesaatva komitee. Nõukogu valimised peavad toimuma üldise, ühetaolise ja otsese hää- letamise teel täiskogu koosolekul. Vallakirjutaja jääb nõu- kogu valida.

Maaküsimuses otsustas nõupidamine, et kõik mõisa- kui ka kiriku- ja kloostriomad tuleb rahva omaks võtta; maa tarvitamisviisi üle otsustab omavalitsuse keskasutus (Eesti- maa rahvalikult valitud ülemaaline esindus); maapidamise lähem juhatus ja asjaajamine jääb kohalike vallakomiteede hooleks.

Maatööraha organiseerimise küsimuses otsustati, et kõige tähtsamad organisatsioonid, mis maal tuleb otse- kohe luua, on valla maatameeste kogud. Neisse ühinevad valdades kõik talu ja mõisa põllutöölised ning teenijad, käsitöölised ja väikekohapidajad. Nende kogude ülesanne on töörahva huvide eest valvel seista, omavalitsuse tegevuse järele valvata, miilitsat korraldada jne. Valla maatameeste kogu valib oma esindajaks valla maatameeste saadikute nõukogu, mille esindajad ühtekokku moodustavad maa- konna maatameeste saadikute nõukogu, kes koos maakonna tööliste ja soldatite saadikute nõukoguga töörahva huve kaitsevad. Tegelikult asjaajamiseks valib valla maata- meeste saadikute nõukogu oma keskelt täidesaatva komitee.

Nõupidamisel leiti, et maatööraha organiseerimine nõuab vilunud ja avara silmaringiga tegelasi, kelledest aga maal on suur puudus. Nende muretsemiseks otsustati kor- raldada ülemaalsed propagandistide kursused. Igasuguste kulude katteks leiti vaja olevat korraldada piduõhtuid, korjandusi jne. Ühel häälel otsustati bolševistlik ajaleht «Maatamees» maatööraha tõeliseks hääle kandjaks tun-

nistada ja tema levitamiseks kõige hoogsamat selgitustööd teha. Tunnistati vajalikuks tellida «Maatamees» maale igasse rahva kooskäimise kohta ja hoolitseda, et tema sisu ja püüded saaksid maatöörahvale tuttavaks.

Nõupidamise lõpul võeti vastu «Üleskutse maatarahvale ja väikemaapidajatele». «Seisukord muutub iga päevaga tõsisemaks,» öeldi üleskutses. «Meie ette kerkivad üleriikliku tähtsusega küsimused, mille otsustamisest ja osavõtmisest meie ei või, ei tohi kõrvale pöigelda.» Üleskutses teatati, et VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee maaosakondade keskbüroo on otsustanud 13. augustil Tallinnas kokku kutsuda maatameeste konverentsi, millest kutsutakse osa võtma kogu Eestimaa (ka Liivimaa Eesti-osa) valdade maatamehi ja väikekohapidajaid.

Otsus ülemaalise maatöörahva konverentsi kokkukutsutamiseks kiideti nõupidamisel heaks. Konverentsi delegaatide valimiseks otsustati juba lähemal pühapäeval maatameeste ja väikekohapidajate koosolek kokku kutsuda.

4. juulil toimus Tallinnas suur töörahva demonstratsioon bolševistlike loosungite all. See demonstratsioon langes ühte juulisündmustega Petrogradis. Ta toimus samal päeval, kui Petrogradi töölisel, soldatid ja madrused grandioosel demonstratsioonil nõudsid, et nõukogud võtaksid võimu enda kätte.

Petrogradis algasid tööliste, madruste ja soldatite demonstratsioonid Ajutise Valitsuse imperialistliku poliitika vastu 3. juulil, mis järgmisel päeval kasvasid ühiseks suureks relvastatud demonstratsiooniks. Bolševikel läks korda ära hoida enneaegset relvastatud ülestõusu ja anda demonstratsioonile rahulik, organiseeritud iseloom. Kuna reaktiooniline Ajutine Valitsus kavatses esseeride ja menševike abil kutsuda esile kodusõda ja kiskuda sellesse verisesse avantüüri eelkõige Balti laevastiku, siis haarasid juulisündmused kõige tihedamalt ka Eestit koos tema merebaasidega.

Mereministri abi andis salajase käskkirja selle kohta, et Tallinnast saadetakse Petrogradi revolutsionääride vastu Ajutisele Valitsusele ustavad sõjalaevad, kuna bolševistlike meeskondadega laevad aga, kui nad teevad katset minna Petrogradi, uputatakse. Bolševike nõudmisel tühistas Tsentrobalt need kuritegelikud käsud. Juba enne seda oli Ajutine Valitsus käskinud saata sõjalaevastiku Tallinna baasist Helsingisse revolutsiooniliste mere-

meeste vastu ristlejad «Oleg», «Bogatõr», «Bajan» ja «Admiral Makarov», millede meeskonnad olid sel ajal veel esseeride ja menševike mõju all. Kuid Tsentrobalti ja 17 suurema laeva komiteede ühendatud koosolek, millest võtsid osa 30 abilaeva esindajad, võttis vastu resolutsiooni, mis nõudis võimu viivitamatut üleminekut nõukogude kätte ja mereministri abi areteerimist. See taltsutas Ajutise Valitsuse verejanulisi sepitsusi.¹

Bolševike üleskutsel kogunesid ka Tallinnas demonstrandid hoone ette, kus kodanlus koos esseeride ja menševike liidritega koosolekut pidas. Demonstratsioonist võttis osa enam kui 40 000 töötajat. Nad kañdsid punaseid lippe, milledele olid kirjutatud loosungid: «Maha kodanluse rahvuskongress!», «Maha imperialistlik sõda!», «Kogu võim nõukogudele!» jt.

Miitingul avaldasid demonstrandid protesti kodanluse katsete vastu kuulutada oma koosolek eesti rahva esinduseks. Vastuvõetud resolutsioonis kriipsutas rahvademonstratsioon alla, et eesti rahvas võib ellu viia oma rahvuslikku vabastamist ainult sel juhul, kui ta tugevdab sidemeid Venemaa teiste rahvuste revolutsioonilise töörahva hulka. Demonstratsioon nõudis kogu võimu üleandmist nõukogudele. Edasi nõudsid demonstrandid, et kokkukogunenud kodanlikud tegelased annaksid selge vastuse, kelle nimel nad istungit peavad.

Ahvardavat rahvahulka nähes olid kodanluse nõupidamise juhid sunnitud välja tulema ja avalikult teatama, et nende koosolek pole mingisugune rahvaesindus, vaid räägib ainult koosolekust osavõtjate nimel.

4. juulil Tallinnas toimunud demonstratsiooni suur tähtsus seisab selles, et kümned tuhanded töölisel, soldatid ja madrused tulid organiseeritult tänavaile bolševike kutsel, kelle kohta kodanlus seniajani oli levitanud laimu, nagu ei oleks neil toetust rahva hulgas. Demonstrandid astusid välja nii kodanluse kui ka tema sabarakkude — kokkulep- lastest esseeride ja menševike vastu.

2. VSĐT(b)P PÕHJA-BALTI KOMITEE I JA II PLEENUM

Eesti parteiorganisatsiooni olukorrast eespool kirjeldatud ajajärgul (1917. a. mais ja juunis) annavad tunnistust VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee kaks pleenumit.

¹ Vt. «Красная летопись» № 5 (32), 1929 года, стр. 169—172.

I pleenum toimus Tallinnas 11. mail. Sellest võtsid osa Tallinna, Tartu, Narva, Aseri, Kunda, Rakvere, Järva-Jaani, Lehtse, Laiuse ja Sindi esindajad.

Pleenum näitas bolševistlike organisatsioonide nii organisatsioonilist kui ideoloogilist kasvu. Aruannetest kohalike organisatsioonide tegevuse kohta selgus, et liikmeid oli: Tallinnas — üle 2000, Tartus — 111, Narvas — 560, Aseris — 120, Laiusel — 50, Sindis — 620, Lehtses — 20, Rakveres — 156 ja Kundas — 610 liiget.

Pleenumi peamiseks arutlusaineks oli maatöörahma organiseerimise küsimus. Selgus rõõmustav nähtus, et maal oli loodud uusi parteiorganisatsioone, mis asusid maatöölise ja kehtalurahva organiseerimisele. Energiliselt tegutses näiteks Lehtse organisatsioon mõisatöölise ja ümbruskonna kehtalurahva hulgas.¹

I pleenum otsustas, et tuleb järjekindlalt luua uusi maatöölise ja väikemaapidajate ühinguid. Samuti otsustati asuda selgitustööle üle-eestimaalise maatameeste konverentsi kokkukutsumiseks.

VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee II pleenum avati Tallinna Töölismajas 18. juunil.

Pleenumist võttis «Kiire» toimetuse poolt osa Viktor Kingissepp. Päevakorras olid peamiselt propaganda ja agitatsiooni, kohalike ajalehtede ja parteikirjanduse küsimused.²

Pleenumi avas VSDT(b)P Põhja-Balti Büroo sekretär Juhan Heintuk³, kes andis aru uute parteiorganisatsioonide loomisest maal. Viimasel ajal oli büroo erilist tähelepanu pööranud just poliitilisele tööle külas, et luua seal töörahma organisatsioone, nagu maatöölise liidud, maata ja vähese maaga talurahva komiteed jne. Uued organisatsioonid loodi peamiselt VSDT(b)P Tallinna Komitee organisatsioonide poolt, kuid mõned neist tekkisid ka vanade kohapealsete parteitegelaste algatusel.

Järgnesid ettekanded kohtadelt.

¹ Vt. «Kiir» nr. 42, 16. mail ja nr. 43, 17. mail 1917.

² Vt. «Kiir» nr. 82, 5. juulil 1917.

³ Juhan Heintuk, partei liige 1908. aastast, elukutselt tisler, oli VSDTP Tallinna Komitee liikmeks aastail 1909—1910 Lutheri vabrik ja 1913. aastal «Dvigateli» tehase parteiorganisatsiooni poolt. 1914. a. talvel saatis tsaarivalitsus ta «kehtiva korra vastase agitatsiooni pärast» asumisele Novgorodi kubermangu, kust ta omavoliliselt lahkus, töötades illegaalselt Petrogradis ja Soomes. Pärast Veebruarirevolutsiooni pöördus J. Heintuk Tallinna tagasi. Juhan Heintuk langes kodusõjas (vt. «Tööline» nr. 44, 4. septembril 1917).

Tallinna esindaja ettekandest selgus, et organisatsioonis oli 2123 liiget. Organisatsioon kasvas aeglaselt, kuid järjekindlalt. Vabrikutes ja tehastes, nagu «Dvigatel», Luther, Peetri Laevatehased ja Tselluloos olid organiseeritud oma parteikomiteed, kes saatsid esindajad linnakomiteesse. Nõukogus oli loodud bolševike fraktsioon. Parteil tuli pidada ägedat võitlust esseeride, menševike ja hiljuti eesti kodanlike natsionalistide poolt loodud radikaal-sotsialistide partei vastu, kes ühinesid bolševike-vastaseks leeriks. Tehti ettevalmistusi linnavolikogu ümbervalimiseks. Bolševike poolt oli loodud uus organisatsioon — «Üürnike sotsiaaldemokraatlik liit». Vabrikutes ja tehastes toimusid valimiseelsed miitingud. Kandidaadid linnavolikogusse, kes olid pärit peamiselt tööliste hulgast, olid juba üles seatud. Oli asutud oma trükikoja loomisele. Vajalikud masinad ja trükikiri olid juba ostetud, kuid puudusid veel ruumid.

Tartu organisatsioonis oli 125 liiget — 95 naist ja 30 meest, peamiselt väikeettevõtete töölised ja käsitöölised. Suurtööstuse puudumise tõttu kasvas organisatsioon aeglaselt. Organisatsiooni tegevus seisis selles, et tähtsamate sündmuste puhul organiseeriti miitinguid, saadeti külladesse kõnelejaid. Nõukogus oli loodud bolševike fraktsioon, kellel oli kindel mõju.

Rakveres oli partei liikmeid 167, neist 121 meest ja 46 naist. Organisatsiooniline töö arenes aeglaselt, sest puudusid vabrikud ja tehased, seega ka tööstustöölised. Rakveres asus kodanluse poolt organiseeritud eesti polk, mis oli reaktioonilise «Eesti Liidu» mõju all. Polgus parteiorganisatsiooni ei olnud. Aruandja märkis, et ainult oma jõududega ei saa Rakvere parteiorganisatsioon poliitilise tööga soldatite hulgas hakkama ja palus abi. Antud momendil valmisus parteiorganisatsioon linnaomavalitsuse ümbervalimiseks.

Haapsalus oli partei liikmeid 16. Aruandja märkis, et organisatsioon on nõrk, tema mõju tööliste ja soldatite saadikute nõukogule väike. Suurt puudust tunti kõnelejaist.

Sindi alevikus oli partei liikmeid 730, neist naisi 445 ja mehi 285. Parteikoosolekuist ja miitinguist osavõtt oli elav. Vastased — kodanlikud ja kokkuleplikud elemendid — püüdsid arendada ägedat vastutegevust, kuid tagajärjetult.

Aseris (tsemendivabrik) oli partei liikmeid 135, neist 105 meest ja 30 naist. Aruandja märkis parteiorganisatsiooni

järjekindlat kasvu ja tema mõju laienemist rahvahulka-

des.
Port-Kunda parteiorganisatsioonis (tsemendivabrik) oli liikmeid 630. Organisatsioonil oli suur autoriteet. Partei liikmed tegid poliitilist tööd ka ümberkaudsetes külades, mille tagajärjel parteiorganisatsiooni poolt esitatud nimekirjad said maata ja vähese maaga talupoegade vallakomiteede valimistel rohkem häáli kui teised nimekirjad.

Nõmme alevi parteiorganisatsioonis oli 70 liiget, neist 6 naist. Aruandja tunnistas, et organisatsioon on nõrk ja temas puudub kindel kord.

Naissaare organisatsioonis oli partei liikmeid 78. Essee-ride vastutötamine oli tugev. Pind parteiorganisatsiooni laiendamiseks oli soodus (sõjaväeosad ja remonditöökojad), kuid partei liikmetel puudusid organisatsioonilise töö kogemused. Suureks takistuseks oli ka see, et agitatsioonitööd tuli teha kolmes keeles. Aruandja palus saata kohale kõnelejaid.

Nehatu valla 25-liikmeline parteiorganisatsioon oli kõigest üks nädal vana. Kohaliku kodanluse peameeste poolehoid rahva hulgas oli väike. Parteiorganisatsioon võttis osa valla ja maakonna maakomiteede¹ valimistest, viies läbi 5 partei liiget.

Järva-Jaani alevi parteiorganisatsioon oli arvuliselt suur — 248 liiget. Kulakluse vastutötamine oli tugev, mis ilmes eriti omavalitsuste organite valimisel. Rahva osavõtt partei poolt organiseeritud koosolekuist oli elav, eriti siis, kui kohale sõitsid kõnelejad linnast.

Lehtse valla parteiorganisatsioonis oli 25 liiget, neist 12 meest ja 13 naist — kohalikud talupojad. Organisatsioon moodustati aprillis. Tal oli oma raamatukogu.

Petrogradis töötavate eesti bolševike esindaja kandis

---

¹ Ajutise Valitsuse 1917. a. 21. aprilli seaduse järgi moodustatud maakomiteede ülesandeks oli andmeid muretseda maaseaduse eelnõu väljatötamiseks Asutava Kogu jaoks. Nende komiteede loomisega kavatses Ajutine Valitsus talurahvast mõisamaade omavolilistest ülevõtmistest eemal hoida, talurahva revolutsioonilist liikumist lämmatada. V. I. Lenin kirjutas maakomiteede kohta, et need on «...koostatud nii, et maakonnakomitee on vähem demokraatlik kui vallakomitee, kubermangukomitee vähem demokraatlik kui maakonnakomitee, peakomitee vähem demokraatlik kui kubermangukomitee!» (Teosed, 26. kd., lk. 202). 1917. a. septembris-oktoobris sattus suur osa valdade maakomiteesid bolševike partei mõju alla ja abistas talurahvast mõisnike-vastases võitluses.

ette, et neil on organisatsioonis 2500 liiget, kuid eesti tööliste laialipaisatuse tõttu suures linnas oli organiseerimise ja parteipoliitiline töö raskendatud. Organisatsioonile oli vaja eestikeelset ajalehte, mille asutamiseks oli kogutud juba 4000—5000 rubla. Ajalehte kavatseti välja anda 2—3 korda nädalas, kuid puudusid kirjanduslikud jõud.

Pärast küsimuse arutamist, kuidas tugevdada poliitilist tööd maal, otsustati luua eriline VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee maahäälekandja «Maatamees». Lehte otsustati välja anda kolm korda nädalas. Organisatsioonilise ja agitatsioonilise töö järjekindlaks juhtimiseks maal loodi VSĐT(b)P Põhja-Balti Büroo juures Maatameeste Ajutine Keskkomitee.

VSĐT(b)P Tallinna Komiteel ei olnud võimalust saata parteitöötajaid maakondadesse alalisele poliitilisele tööle, kuid organiseerimis- ja agitatsioonitöö tugevdamiseks otsustati hakata neid sagedamini ja pikemaks ajaks välja saatma Tartu-, Pärnu- ja Viljandimaale.

VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverentsil oli moodustatud kirjanduslik komisjon, mille tegevusaruandest II pleenumil ilmnes, et välja oli antud kaks brošüüri: «Klassivõitlus» ja «Tööraha ajakirjanduse ülevaade 1905.—1907. a.» (viimane V. Buki kirjutatud) ning tõlge vene keelest «Mida õpetab meile 1848. a. revolutsioon?». Trükkimiseks oli ettevalmistamisel: V. I. Lenini «Kirjad taktikast», K. Marxi ja F. Engelsi «Kommunistliku partei manifest», Lenini «Teesid» ja mõned imperialistliku sõja vastased brošüürid.

Edasi arutati eesti polkude soldatite hulgas tehtava poliitilise töö küsimust.

Rahvuslike väeosade küsimuses lähtusid eesti bolševikud otsusest, mille oli vastu võtnud VSĐT(b)P rinde ja tagala sõjaväe-organisatsioonide ülevenemaaline konverents Petrogradis, kus toimus Keskkomitee ettekanne rahvusliku liikumise ja rahvuslike polkude kohta. Pärast ettekannet võeti vastu resolutsioon, milles konverents rõhutas, et ainult otsustav ja täielik rahvaste enesemääramise õiguse tunnustamine võib tugevdada Venemaa rahvaste omavahelist vendlikkust ja rajada teed nende vabatahtlikule ühinemisele ühte riiklikku tervikusse. Kuid Ajutine Valitsus takistas rahvaid selle õiguse elluviimisel, paljastades seega oma imperialistlikke taotlusi. Venemaa rahvastel on täielik õigus omavalitsusele ja oma saatuse iseseisvale otsustami-

sele kuni eraldumiseni, öeldi resolutsioonis. Näiteks on Ukrainal täielik õigus ellu viia oma autonoomiat — Asutavat Kogu ära ootamata.

Konverents oli veendunud, et rahvuslike polkude moodustamine ei ole üldiselt töörahva hulkade huvides, kuid ta ei eitanud iga rahvuse õigust luua selliseid polke. Konverents avaldas täielikku veendumust, et ukraina ja teiste Venemaa rahvaste proletariaat, kes on huvitatud alalise sõjaväe asendamisest üldrahvaliku miilitsaga, võitleb ka edaspidi katsete vastu muuta rahvuslikud polgud alaliseks rahvast eraldatud armeeks.¹

Rahvuslike polkude asutamisega lootis eesti kodanlus kulakupoegadest ohvitseride kaadri abil soetada endale ihukaitseväge. Seejuures maskeeris kodanlus oma klassihuve rahvuslike loosungite abil, püüdes endale poolehoidjaid otsida elanikkonna väikekodanlike kihtide hulgas. Näiteks küsis lipnik Riisenberg kirjas ajalehe «Kiir» toimetusele, et kuidas võib nimetada kodanlasteks ja kapitalistideks neid inimesi, kes on olnud kolm aastat rindel, saades kuus 75 kopikat palka. Nüüd tahaksid need inimesed luua eesti polke, et oma esindajate kaudu võtta osa kodumaa taastamisest, kuid seda takistavad «Kiire»-mehed.

Vastuses lipnik Riisenbergile küsib V. Kingissepp, et kas Riisenberg arvab, et iga eestlane-sõjaväelane, kes kannab halli sinelit, on eraelus olnud tööinimene või töörahva huvide kaitsja ja on valmis toetama sulast võitluses mõisniku ja eesti kulaku-hallparuni vastu, rentnikku mõisniku-sakslase või mõisniku-eestlase vastu, üürnikku, töolist või kojameest majaomaniku vastu, üldse igast rahvusest töötavat inimest ekspluateerijate vastu? Kas jäi eesti suurnik oma vabrikust, ärist, mõisast ilma, kui ta sõjaväljale läkitati? Ja need on kodanlased. Nende isad, vennad, naised või pojad jäid kodus alles ja seal kestab seesama palgatöö väljakurnamine edasi. Rahatuusad ja sõjatöösturid, kellele sõda on rikkuse allikaks, koguvad oma jõude, et esimesel sobival hetkel lüüa otsustavas lahingus neid, kes oma rakkus kätega hommikust õhtuni rühmavad, et teenida leivapalukest. Kõik need, kes ise ei külva, vaid lõikavad seal, kus palgatöö on loonud väärtusi, on pannud kõik jõud vaekausile, et murda revolutsiooni, sest

¹ Vt. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954 года, стр. 361—362.

nad teavad, et revolutsiooni täielik võit annaks Venemaale niisuguse riigikorra, mis teeks kodanlusele ja mõisnikele võimatuks valitseda, rõhuda ja ekspuaterida miljonilisi rahvahulki. Kõik need, kellel tänapäevani olid kõik õigused, ja kes pole oma õlgadel koormat kandnud, on huvitatud sellest, et ike jääks endiselt töörahva õlgadele ja et makse ei saaks panna rikastele.

«Nad tahavad,» ütleb V. Kingissepp, «et eesti rahvas eesti mõisnikkudele hea väljaosturaha maksaks. Neile on tähtis, et tööline, käsitööline, popsnik, sulane ja rentnik aru ei saaks, et ka meil Eestis kärblasi on ja ämblikuid. Ja siis heidavad suurkodanluse poliitikamehed rahvusliku võrgu välja. Nad hakkavad rahvuslikke tundeid kõdistama. Nad äratavad rahvuslikku vaenu, et see mataks kõik teised küsimused ja kahtlused, mis hinges ärkavad. Rahvuslik uduloor peab töölise silma eest ära varjama, et vene, läti, leedu tööline tema vend on ja eesti kapitalist samasugune väljakurnaja on kui vene, läti, leedu kapitalist. Rahvuslik ving peab tumestama sulase, rentniku mõistust, et see aru ei saaks, et eesti ja saksa mõisnik teda ühte viisi kurnab.»¹

Edasi näitab V. Kingissepp, kuidas 1915. aastal läti kodanlikud poliitikud, kes tahtsid tsaari ees kannuseid teenida, asusid suure juubeldusega looma läti pataljone ja polnud kitsid rahalise toetusega. Kuid nüüd on läti pataljonid (48 000 meest) üle läinud bolševike poole. Nad ei taha tolkneda kodanluse sabas ja seesama läti kodanlik ajakirjandus, kes ülistas ja külvas läti kütte üle loorberite ja roosidega, neab neid nüüd. Kaupmeheliku ülbusega teatavad läti kodanlikud ajalehed, et nad ei kuluta enam ühtegi rubla läti rahvuslikele pataljonidele. Niiviisi on rahvuslike väeosade loomine ka eesti šovinistidele poliitiliseks küsimuseks: nad imetlevad eesti polkuseid niikaua, kui need on kodanluse tööriistaks. Kui aga polgud vabanevad nende poliitilisest mõjust ja astuvad otsustavalt välja vana kurnamiskorra vastu, siis ei kata šovinistid nende teed roosidega, vaid valavad üle solgiga. Neid on seniajani kiidetud. Nii lubab ka eesti kodanlus praegusel hetkel kanda eesti soldateid kätel, kuid niipea kui need arenevad poliitilise teadlikkuseni ja pööravad kodanlusele selja, saavad nad õnnistuste asemel kuulda needusi.

V. Kingissepp kirjutab, et enamik eesti soldateist on oma

¹ «Kiir» nr. 64, 13. juunil 1917.

päritolult töölisel ja töötaval talupojal, kes pidid töötama kulakute ja mõisnike majandeis tühise tasu eest. Ta kutsus neid ühinema vene revolutsiooniliste soldatitega, et võita kätte nõukogude võim ja lõpetada imperialistlik sõda.

Pleenum otsustas poliitilise töö tugevdamiseks eesti polkude soldatite hulgas välja anda brošüüri, kus selgitatakse bolševike partei eesmärke ja poliitikat, ning levitada seda eestlaste-sõjameeste hulgas, et tõsta armeesse mobiliseeritud eesti töörahva teadlikkust.

Pleenum valis delegaadid eelseisvale Tallinna linna ametiühingute ja vabriku-tehase töölisvanemate konverentsile. Otsustati lähemal ajal kokku kutsuda VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverents. Loeti ette teadaanne, milles Vjatka kubermangus asuva Iževski tehase 54-liikmeline VSĐT(b)P eesti organisatsioon palub, et teda võetaks VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni liikmeks. See sooviavaldu rahuldati.

VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee II pleenumi otsustel oli suur tähtsus partei edasises tegevuses. Rahvahulkades tehtav propaganda- ja agitatsioonitöö tugevnes ja muutus konkreetsemaks, eriti maal ja rahvuslikes väeosades. Ajaleht «Maatamees» tegi ära suure töö esseeride mõju väljajuurimiseks talurahva hulgas. Ajalehes «Kiir» ilmus V. Kingissepa artikleid rahvusküsimuse ja eesti autonoomia kohta, milles paljastati eesti kodanliku natsionalismi reaktsioonilist iseloomu ja kutsuti töörahvast üles võitlusele maa täieliku demokratiseerimise eest, sotsialistliku revolutsiooni eest.

3. VSĐT(b)P VI KONGRESSI OTSUSED JA EESTI BOLŠEVIKE VÕITLUS NENDE ELLUVIIMISE EEST

5. ja 6. juulil, pärast Tallinna töörahva suurt demonstratsiooni kodanliku «rahvuskongressi» vastu, toimus Tallinna Nõukogu erakorraline istung. VSĐT(b)P fraktsioon tegi ettepaneku tunnistada vajalikuks kogu võimu üleminek nõukogude kätte. Otsustati anda sõna ühele saadikule igast fraktsioonist.

Bolševikud selgitasid võimu ülemineku vajadust nõukogude kätte, kes ainuüksi suudavad kindlustada töörahvale rahu, leiba, maad ja vabadust. Teiste fraktsioonide kõnelejad ei pooldanud bolševike ettepanekuid. Vastu võeti esseeride resolutsioon. Seejärel lükati häälteenamusega tagasi

bolševike ettepanek võtta Tallinnas võim nõukogude kätte.¹ Esseerid ja menševikud tegid ettepaneku pöörduda kodanike poole üleskutsega hoiduda «mõni aeg» tänavademonstratsioonidest. Selle ettepaneku hääletamise eel lahkusid bolševikud istungisaalist, teatades, et nad peavad võimatuks osa võtta ettepaneku hääletamisest, mis keelab rahulike demonstratsioonide korraldamise. Bolševike lahkumise järel puudus kvoorum istungi jätkamiseks ja kokkuleplaste häbiväärne ettepanek jäi hääletamata.

Tööliste ja soldatite hulkades kasvas meelepaha Ajutise Valitsuse kontrrevolutsioonilise tegevuse pärast, mis oli suunatud töörahva vabaduste ja bolševike partei likvideerimisele. Eesti tööliste nõudsid oma koosolekuil kogu võimu üleminekut nõukogude kätte. Helsingist Tallinna jõudnud 1. ristlejate brigaad, mida varem tunti tema kaitsesõjaliste meeleolude poolest, avaldas järgmise radiogrammi: «Elagu ühtsus, elagu revolutsioon, elagu võitlus kapitaliga, surm kodanlusele!»² Õhukomando Pirital nõudis bolševistlike ajalehtede vabastamist keelu alt. Laevastikus kutsus esile suure meelepaha Kerenski pogrommiline käskkiri, milles ta laimab kogu Balti laevastikku, nimetades revolutsioonilisi madruseid kodumaa reetureiks.

Tsentrobalti ja bolševike areteerimisega, ähvarduste, bolševistlike ajalehtede sulgemiste ja nende trükikodade rüüstamisega, vale ja laimuga läks Ajutisel Valitsusel korda tekitada lühikeseks ajaks laevastiku meeskondades ebakindlust. Uuesti valitud Tsentrobalt oli esialgu kodanluse võimumeeste kuulekaks tööriistaks. Ka laevastiku Tallinna baasis tugevnesid kokkuleplikud meeleolud. Laevastiku delegaatide ja laeva- ning roodukomiteede ühisel istungil Tallinnas, kus arutati juulisündmusi Petrogradis ja Kerenski käskkirja, võeti vastu resolutsioon, mis avaldas toetust Ajutisele Valitsusele.

Pärast tööliste ja soldatite juulidemonstratsiooni verist mahasurumist kontrrevolutsiooni poolt Petrogradis oli lõppenud kaksikvõim ja kehtestatud imperialistliku kodanluse diktatuur, kes kasutas menševike ja esseeride äraandlikke parteisid oma kontrrevolutsioonilistes huvides. Nõukogud oma esseeridest ja menševikest juhtkonnaga olid muutunud Ajutise Valitsuse ripatsiks. Revolutsiooni rahulik periood

¹ Vt. «Известия Ревельского Совета» № 97, 12 июля 1917 года.

² «Красная летопись» № 5 (32), 1929 года, стр. 172.

oli lõppenud, sest päevakorda olid võetud relvad. Võimu üleminek nõukogude kätte rahulikul teel oli nüüd juba võimatu. Kontrerevolutsiooniline kodanlus läks üle pealetungile, purustades tööliste revolutsioonilisi organisatsioone ja lõhkes bolševistlikult häälestatud revolutsioonilisi väeosi. Petrogradis rüüstasid junkrud «Pravda» trükikoja ja toimetuse. Kodanlik ajakirjandus alustas metsikut laimukampaaniat bolševike partei vastu, et valmistada ette «ühiskondlikku arvamust» partei likvideerimiseks ja tema juhtivate töötajate areteerimiseks. Bolševike partei oli sunnitud oma töö ümber korraldama põrandaaluste tingimuste kohaselt. Töölisklassi poolehoid ja toetus aga võimaldasid bolševikel organiseerimis- ja selgitustööd jätkata.

Muutunud olukord nõudis bolševikelt uut taktikat, mille alused sõnastas Lenin artiklis «Loosungitest».¹

Lenin kirjutab, et kogu võimu nõukogude kätte ülemineku loosung oli revolutsiooni möödunud rahuliku arenemise perioodi loosungiks, mis oli 27. veebruarist 4. juulini võimalik ja kõige soovitam. See loosung aga pole ilmselt enam õige pärast 4. juulit. Revolutsiooni möödunud, nn. «kaksikvõimu» perioodil olid relvad rahva käes ja puudus väljastpoolt suunatud vägivald rahva vastu. Nõukogud kujutasid endast vabade relvastatud tööliste ja soldatite hulkade delegatsioone. Kuid pärast 4. juulit lõppes võimu kõikuv seisukord. Võim läks otsustavas kohas üle kontrerevolutsiooni kätte, Cavaignac'ide sõjaväelise klikki kätte. Lenin võrdleb antud perioodi nõukogusid, mis esseeride ja menševike äraandmise tõttu olid muutunud jõuetuks ja abituks kontrerevolutsiooni ees, oinastega, kes on aetud tapamajja, seatud kirve alla ja määgivad haledasti.² Nüüd võib võtta võimu ainult otsustavas võitluses, võites kontrerevolutsionääride sõjaväelist klikki, kes tugineb Petrogradi toodud reaktioonilistele sõjavägedele, kadettidele ja monarhistidele. Seda võivad teostada ainult revolutsioonilised rahvahulgad, keda juhib proletariaat ja kes pööravad selja revolutsiooni reetnud esseeride ja menševike parteidele.

Kuid hoolimata sellest, et nõukogud olid ajutiselt menševike ja esseeride reetmise tõttu muutunud jõuetuks, jätkata

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 164—171.

² Vt. sealsamas, lk. 170.

sid bolševike partei ja töölisklass ka edaspidi võitlust nõukogude võimu eest, nähes tööliste ja soldatite saadikute nõukogudes parimaid rahvavõimu organeid ja olles kindlad, et peagi, revolutsiooni edasises arenemiskäigus, võivad tekkida ja peavadki tekkima nõukogud, kuid mitte praegused nõukogud, mitte kodanlusega kokkuleppimise organid, vaid kodanluse vastu peetava revolutsioonilise võitluse organid.

V. I. Lenin näitas, et juulipäevade kogemusi tuleb tõsiselt tundma õppida. Agitatsioon rahva hulgas tuleb nii ümber korraldada, et ta näitaks selgesti rahva tõelist vaenlast — sõjaväelist klikki, kadette ja mustasajalasi — ning paljastaks väikekodanlikud menševike ja esseeride parteid, kes olid tööriistaks mustasajaliste timukate käes. Ka tuleb agitatsioon nii ümber korraldada, et ta selgesti näitaks talupoegadele, et neil ei ole mingit lootust maad saada, enne kui sõjaväeline klikk pole kukutatud ja esseeridelt ning menševikelt täielikult võetud rahva usaldus.

Partei kutsus töölisi üles ennastalgavalt täitma oma auväärset osa — olla Vene revolutsiooni juhtideks ja koondata rahvahulgad bolševike partei lipu alla. Talupoegi kutsus partei koonduma tööliste ümber, sest töölistel on talurahva ainsad ustavad liitlased, kelle abiga talupojad saavad maad ja vabaduse. Soldatitele ütles partei, et nad oleksid alati rahvaga ja võitleksid rahva ridades, sest revolutsiooni jõud seisab rahva ja soldatite liidus.

4. juulist algas Venemaa klassi- ja parteivõitluse arenmise uus tsükkel, millest nõukogud tulid välja uuendatuna, karastatuna, rikkalike kogemustega.

Bolševike parteil tuli peita oma juhti V. I. Leninit sügaval põrandi all. Lenin oli sunnitud Petrogradist ära sõitma ja end varjama kontrrevolutsiooni eest kuni Oktoobri ülestõusuni.

Juuli alguseks olid eesti bolševikud võitnud Tallinna tööliste hulgas kindla poolehoidu. Aktiivselt tegutses Tallinna Nõukogu bolševike fraktsioon, mille esimeheks oli J. Anvelt. Poliitilise töö paremaks korraldamiseks töölisteskeskuses Narvas saatis partei sinna tööle V. Kingissepa, kes juulis ja augustis organiseeris sealset partei ja nõukogude tegevust. Eesti bolševike kirjanduslik tegevus muutus intensiivsemaks pärast H. Pöögelmanni tagasitulekut maapaost juuni lõpul. H. Pöögelmann asus tööle «Kiire» toimetusse ja toimetas ühtlasi «Maatameest».

Pärast revolutsiooniliste organisatsioonide rüüstamist pealinnas asus kontrrevolutsioon pealetungile ka Eestis.

Eesti kodanlus astus bolševike vastu välja ühiselt Ajutise Valitsuse satraapidega. Kontrrevolutsiooni ühiste jõupingutustega suleti 13. juulil bolševistlikud ajalehed «Kiir» ja «Utro Pravdõ». Järgmisel ööl rüüstati nimetatud lehtede toimetused ja kontorid. Raamatud, tellijate aadressid ja teised dokumendid kas hävitati või viidi kaasa, kapid lõhuti, «Kiire» toimetaja J. Anvelt areteeriti.

Bolševike fraktsioon esitas Tallinna Nõukogus ettepanekud — nõuda surmanuhtluse tühistamist, VSDT (b)P liikmete aresti alt vabastamist, trüki- ja sõnavabaduse taastamist ning ajalehtede «Kiir» ja «Utro Pravdõ» väljaandmise keelu tühistamist. Väikekodanlikud parteid koos kodanliku «parteitu» blokiga panid ette resolutsiooni, milles Tallinna Nõukogu «palub» Ülevenemaalist Nõukogude Täitevkomiteed Ajutiselt Valitsuselt järele küsida, missugustest kaalutlustest oli tingitud bolševistlike ajalehtede sulgemine. Juhul, kui täitevkomitee leiab, et need kaalutlused pole küllalt põhjendatud, taotleb Tallinna Nõukogu ülalnimetatud otsuste tühistamist. See töörahva äraandjate ettepanek võeti häälteenamusega vastu.¹ Sel viisil muutis esseerlik-menševistlik enamus Tallinna Nõukogu kodanliku valitsuse lihtsaks ripatsiks.

Bolševike algatusel toimus 14. juuli hommikul Tallinnas «Dvigateli» vagunitehases üldkoosolek, kus töölised kuulusid «Kiire» ja «Utro Pravdõ» sulgemise puhul välja ühepäevase protestistreigi. Trükitöölised ametiühing ja töölisvanemad teatasid, et trükitöölised peavad oma ajaleheks «Kiirt», mitte aga esseeride ajalehte «Töö Lipp». Kõigi suuremate vabrikute ja tehaste töölised astusid välja protestiga bolševistlike ajalehtede sulgemise vastu.

Eesti bolševike uus eestikeelne keskhäälekandja «Tööline» kirjutas oma esimese numbriga juhtkirjas pealkirja all «Meie jätkame oma tööd», et kui Ajutise Valitsuse esindajad lootsid «Kiire» sulgemisega anda bolševikele halvavat lööki, siis nad eksisid. Liikumine ei seisa ajalehes, vaid neis hulkades, keda need püüded ja see eesmärk elustavad ja ühendavad, mille kandjaks on ajaleht.²

Vene keeles hakkas «Utro Pravdõ» asemel kaks korda

¹ Vt. «Известия Ревельского Совета» № 107, 23 июля 1917 года.

² Vt. «Tööline» nr. 1, 15. juulil 1917.

nädalas ilmuma ajaleht «Zvezda». Esimene neist ülesannetest, mis meil tuleb lahendada, kirjutas «Zvezda», on tööliste, soldatite ja madruste vahelise liidu tugevdamine.

26. juulist kuni 3. augustini, reaktsiooni määramise olukorras, toimus Petrogradis illegaalselt VSDT(b)P VI kongress, millest V. I. Lenin, kes viibis põranda all, ei saanud osa võtta, kuid ta juhtis kongressi tööd oma võitluskaaslaste kaudu. Eesti bolševike poolt võttis kongressist osa 3 delegaati, kes esindasid 3640 partei liiget. Aruanded kohapealt näitasid, et hoolimata kodanluse terrorist oli bolševike mõju kõikjal tugevnenud.

Bolševike partei Keskkomitee poliitiline aruanne sisaldas Lenini juhendeid partei edasiseks tööks, ülesandeid võitluses sotsialistliku revolutsiooni eest. Aruandes näidati, et loosung «Kogu võim nõukogudele!» tuleb ajutiselt maha võtta, sest nõukogud olid kaotanud igasuguse võimu. Kontrrevolutsiooniline Ajutine Valitsus oli haaranud kogu võimu enda kätte. Imperialistliku kodanluse diktatuuri kukutamine peab nüüd olema partei järjekordseks loosungiks.

Kuid võitlus nõukogude võimu eest ei vaibu. Kui nõukogud muutuvad revolutsioonilise võitluse organeiks, kui menševike ja esseeride mõju murtakse ning bolševikel õnnestub võita enda kätte enamuse nõukogudes, siis tõestatakse uuesti üles loosung «Kogu võim nõukogudele!». Need nõukogud aga saavad koguni uue sisu. Kongress rõhutas, et revolutsiooni uus tõus on vältimatu. Revolutsiooni edasine areng nõuab töölikontrolli sisseseadmist tootmise ja produktide jaotuse üle, maa üleandmist talurahvale. Ajutine Valitsus, kes kasutas ainult survet ja vägivalda tööliste ja talurahva vastu, ei olnud võimeline lahendama ühtegi põhiküsimust. Uue liikumise peamiseks jõududeks on linna proletariaat ja talupoegade kõige kehvemad kihid. Nemad ongi need, kes võidu puhul võimu endi kätte võtavad.

Kongressil lükkasid bolševikud ümber trotskist Buhharini väite, nagu oleksid kõik talupojad meelestatud kaitseõjaliselt ja läheksid kodanluse, mitte aga tööliklassi järel. Samal ajal, kui jõukad talupojad, ütlesid bolševikud, toetavad imperialistlikku kodanlust, sammub kehvtalurahvas tööliste järel liidus tööliklassiga, võitlusele sotsialistliku revolutsiooni võidu eest. Samuti paljastasid bolševikud Preobraženski tööliklassile vaenulikud vaated, kes, nagu

Buhharingi, asus trotskistlikel seisukohtadel ning eitas tööliklassi ja kehvtalurahva liidu vajadust. Preobraženski püüdis väita, et Venemaal, kus töölikklass moodustab elanikkonna vähemuse, võib suunata sotsialismiteele ainult proletaarse revolutsiooni võidu korral Lääne-Euroopas. Kongress aga rõhutas, et on täiesti võimalik, et just Venemaa võib saada selleks maaks, mis paneb aluse sotsialismile. Venemaal on sotsialismi teostamiseks laialdane baas, sest siin toetavad revolutsioonilisi töölisi miljonilised kehvtalurahva hulgad. Tööliste ja töötava talurahva liit on see määratu suur jõud, mis moodustab proletariaadi diktatuuri alusmüüri. Sellepärast on ettekujutus, nagu võiks ainult Lääne-Euroopa sotsialismi rajamisel teed näidata, iganenud ja tuleb kõrvale heita.

Kongress nõudis, et ametiühingud peavad olema tööliste klassivõitluse organisatsioonideks, kes tunnistavad bolševike partei juhtimist. Parteiorganisatsioonide tegi kongress ülesandeks hoolitseda noorsooühingute kui partei reservi eest. Uues partei põhikirjas, mille kongress vastu võttis, oli näidatud, et kõik parteiorganisatsioonid tuleb ehitada demokraatliku tsentralismi alusel.

Kongressi põhilisteks majanduslikeks nõudmisteks olid: mõisamaade konfiskeerimine ja kogu maa natsionaliseerimine riigis, pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimine, töölikkontrolli sisseseadmine tootmise ja jaotuse üle.

Kõigis otsustes rõhutas VI kongress eriti leninlikku seisukohta proletariaadi ja kehvtalurahva liidust, mis on proletaarse revolutsiooni tähtsaimaks tingimuseks.

VI kongressi manifest kindlustas tööliste, soldatite ja talupoegade usku oma jõusse ja kutsus üles valmistuma otsustavaiks lahinguiks töörahva võimu eest. Manifestis on öeldud, et esseerid ja menševikud desarmeerisid revolutsiooni ja relvastasid kontrrevolutsiooni. Punase vabaduslipu asemel heiskasid nad musta surmanuhtluse lipu. Kodanlus ähvardas relvastatud jõuga hävitada rahvaste enesemääramisõigust. Imperialistliku sõja raskuste all kasvas laviinina seniolematu majanduslik ja rahanduslik kriis.

Edasi öeldi manifestis, et ainult revolutsiooniline proletariaat ja bolševike partei, toetatuna kehvtalurahva ja soldatite poolt, seisavad järjekindlalt revolutsiooni kaitsel. Bolševike partei pole langetanud oma lahingulippe revo-

lutsiooni reeturite ja kapitali teenrite ees. Ta hoiab neid ka tulevikus kõrgel, võideldes sotsialismi, rahvaste vendluse eest, sest ta teab, et täägiga ei saa rahvaid rahustada ning et kindral ei saa käsklusega peatada tööstuse laostumist. On lähenemas uus liikumine ja kätte jõudmas vana maailma surmatund.

Pärast VSĐT(b)P VI kongressi avaldas eesti bolševistlik ajakirjandus kongressi tähtsamad resolutsioonid ja otsused. Avaldati ka «Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölise Partei manifest» ja Lenini artikkel «Loosungitest».

Võideldes kongressi otsuste täitmise eest, kindlustasid eesti bolševikud juulis ja augustis tunduvalt oma mõju nõukogudes.

29. juulil said bolševike poolt ülesseatud kandidaadid Tallinna Nõukogu saadikute ümbervalimisel Tselluloosivabrikus 800, esseerid 9 ja parteitud 26 häält. Vanasadamal valitud 8 saadikut olid kõik bolševikud.

Juulis ja augustis oli enamus Eestimaa nõukogudes veel kokkuleplaste käes, kuid nende ülekaal ei olnud enam suur.

I üle-eestimaalisel nõukogude kongressil 29. juulil saavutasid esseerid ja menševikud enamuse ainult võltsimise abil mandaatkomisjonis. Paide linna (kus oli ainult 2000 elanikku) kokkuleplikule nõukogule anti kongressil kuus mandaati, nagu oleksid nad esindanud 45 000 inimest. Selle tagajärjel said bolševikud täitevkomitees kaks kohta vähem.

Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ümbervalimistel augusti keskel said bolševikud 8, esseerid 8, menševikud 1, internatsionalistid 1 ja parteitud 2 kohta. Täitevkomitee esimeheks valiti bolševik.¹

Tartu Nõukogu Täitevkomitee ümbervalimistel juulikuus said bolševikud 28-st kohast 9, esseerid 8, menševikud 8 ja parteitud 3 kohta. Tartu Nõukogu töölissektsiooni juhatuses said bolševikud 8-st kohast 6 kohta. Suvest peale hakkas Tartu Nõukogu töölissektsioon üks kord nädalas välja andma ajalehte «Tartu Nõukogude Teataja». Toimetajaks oli bolševik August Lukin. Maakonnalinnades — Pärnus, Haapsalus, Paides ja Viljandis — saboteerisid kokkuleplased ja eesti kodanlikud natsionalistid, kes olid

¹ Vt. «Красная летопись» № 5—6, 1933 года, стр. 124.

nõukogude juhtivais organeis, ümbervalimisi ja püüdsid mitmesuguste võtetega enamust nõukogudes endi käes hoida.

Suurt tähelepanu pöörasid eesti bolševikud ka organiseerimis- ja selgitustööle töölisnoorsoo hulgas ning ametiühingutes.

VSDT(b)P VI kongressi resolutsioonis «Noorsooühinguist» on öeldud, et proletariaadi partei hindab kõrgelt töölisnoorsoo osa töölisliikumises. Ta loeb vajalikuks, et parteiorganisatsioonid pööraksid kohapeal kõige tõsisemat tähelepanu noorsoo organiseerimisele. «Praegusel ajal,» on öeldud resolutsioonis, «kus tööliklassi võitlus astub vahetult sotsialismi eest võitlemise faasi, loeb kongress töölisnoorsoo sotsialistlike klassiorganisatsioonide abistamist (loomist) üheks edasilükkamatuks praeguse momendi ülesandeks ja kohustab parteiorganisatsioone pöörama sellele tööle võimalikult maksimaalset tähelepanu.»¹ Partei peab taotlema seda, et töölisnoorsugu looks iseseisvaid, oma loomule vastavaid sotsialistlikke ühinguid, mis organisatsiooniliselt ei alluks parteile, vaid oleksid temaga seotud ainult ideeliselt, oleksid tema mõju all ja töötaksid tema juhtimisel.

Bolševikud organiseerisid Tallinnas sotsiaaldemokraatliku noorsoo klubi. Viimane luges oma ülesandeks tõsta töölisnoorsoo kultuurilist ja poliitilist taset ja võidelda tema materiaalse seisukorra parandamise eest, juhtida teda võitlusse sotsialistliku revolutsiooni eest. Klubi esimeheks valiti bolševik, Tallinna Nõukogu saadik. Otsustati, et sotsiaaldemokraatliku noorsoo klubi lipuks peab olema punane lipp, see lipp, mille all on võidelnud ja võitlevad vanemad töölised. Noorte klubi kasvas päevast päeva. Augusti lõpuks ulatus klubi liikmete arv juba 500-ni. Klubi organiseeris loenguid ja isetegevusõhtuid, moodustas võimlemisringe, koori, näiteringe jne.

Bolševikud asutasid Tallinnas ka madruste klubi «Ühendus» ja sõjaväeklubi. Esialgu pärast asutamist andis madruste klubi suuri lootusi viljakaks kultuurilis-kasvatuseks tööks, kuid seejärel kujunes klubi liikmete hulgas esseeride rühm, kes organiseeris ainult tantsuõhtuid ega teinud mingisugust kasvatusekslikku tööd. Esseerid talitasid

¹ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954 года, стр. 386.

kindral Kornilovi käsu järgi: «Selleks, et tervendada armeed, käsin kõigis sõjaväeosades korraldada sportlikke mänge, osta jalgpall...» Kuid Kornilovi jalgpall ei suuda revolutsioonilist töölisnoorsugu eemale kiskuda võitlusest, mida me peame ja mis on väljendatud loosungis «Leiba ja rahu!», nii vastas sellele käskkirjale teadlik töötav noorsugu.¹ Tallinna revolutsioonilised madrused võtsid ette oma klubi puhastamise, mille tulemusena sealt essee-rid ja teised kodanluse käsilased välja tõrjuti.

Sotsiaaldemokraatliku noorsoo klubil oli suur tähtsus noorte tööliste aktiveerimisel ja poliitilisel kasvatamisel, nende ideoloogia kujundamisel. Töölisnoorsoo ühingud vabrikuis ja tehastes, klubi liikmed, organiseerisid rahva-koosolekuid, kus nad nõudsid 18-aastastele noortele hääle-õigust nõukogude ja linnaomavalitsuste valimistel.

«Austage meie nõudmisi, mis on täiesti õiglased. Andke kõigile 18-aastastele valimisõigus!» öeldi «Dvigateli» tehase proletaarse noorsoo resolutsioonis 3. juulil.²

Peale sotsiaaldemokraatliku noorsoo klubi organiseerisid bolševikud spordiühingu «Jõud», millel oli juulis 400 liikme ümber.

Täites partei VI kongressi otsust «Partei ja ametiühingud»³, taotlesid eesti bolševikud, et ametiühingud muutuksid tõelisteks ning tugevateks tööliste klassivõitluse organisatsioonideks. Partei VI kongress näitas, et tööliste ametiühingute ees seisab praktiline ülesanne — olla proletariaadi avangardis imperialistlike sõdade ajajärgul, kus klassivõitlus erakordselt teravneb ja tööliklass astub hiiglaslike sotsiaalsete võitluste ajajärku, mis peavad lõppema maailmarevolutsiooniga. Niisugusel ajal peavad tööliste ametiühingud koos oma poliitiliste organisatsioonidega kõrvale heitma erapooletu suhtumise küsimustesse, millest sõltub töölisliikumise saatus kogu maailmas. Kongress soovitas kõigil partei liikmeil astuda ametiühinguisse ja kutsus samal ajal teadlikke ametiühingu liikmeid astuma parteiorganisatsioonidesse.

VSDT(b)P Põhja-Balti Büroo andis partei liikmeile juhendi ametiühinguis järjekindlalt läbi viia parteijoont.

¹ Vt. «Звезда» № 5 и 8, август 1917 года.

² Vt. «Kiir» nr. 85, 8. juulil 1917.

³ Vt. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954 года, стр. 382—384.

Ametiühinguis loodi bolševistlikud fraktsioonid,¹ kes tegutsesid tihedas kontaktis parteiorganisatsiooniga ja viimase juhtimisel. Nad suunasid ametiühinguid otsustavalt ekspluataatorite ja tööliste vahelise «kodurahu» poliitika vastu, mida jutlustasid esseerid ja menševikud. Tänu bolševike juhtimisele tõmmati üha laiemad eesti tööliklassi kihid ametiühinguisse. Vabrikuvanemate nõukogu ja ametiühingud võitsid töörahva hulkades suure autoriteedi ning olid võimelised edukalt juhtima tööliste ja teenistujate uut võimsat streigilainet, mis algas Eestis juuli lõpul. Suurtehaste streigile järgnesid töökodade ja väikeettevõtete tööliste ja teenistujate, kojameeste jne. streigid. Streigi keskkomitee aruande järgi streikis Tallinnas 31. juulist kuni 8. augustini ligi 10 000 töolist.

Ametiühingute Keskbüroo pöördus tööliste poole üleskutsega anda ühe päeva palk streigifondi ja läbi viia vabatahtlikke korjandusi streikijate toetamiseks. Töölisel võtsid üleskutse vastu suure vaimustusega. Korjanduste teel kogutud summa ulatus mitmekümne tuhande rublani. Vabrikuomanikud ja ettevõtjad püüdsid tööliste streigiliikumist igal viisil nurja ajada. Sealjuures toetusid nad reaktsioonilisele Ajutisele Valitsusele ja oma agentuurile Tallinna Nõukogus — esseeridele ja menševikele, kes asusid vabrikantide seisukohale, soovitades töölistel rahulduda madalamate palgatariifidega. Erilist pahameelt vabrikantide ja nende agentuuri hulgas tekitas vabrikumiilits, kes abistas streikijaid. Kapitalistid püüdsid revolutsioonilisi militatsioonäre töölt vallandada ja asendada neid kokkulepplastega, püüdsid palgata tööliste asemele sõjavange jne. Kuid vabrikantidega sahkerdades paljastasid väikekodanlikud kokkuleppeparteid veelgi rohkem endid tööliste silmis ja näitasid tegelikult elus oma äraandlikku osa. Töölisel ei lasknud vabrikantidel ja nende agentuuril streike nurja ajada. Streigid jätkusid ja omandasid bolševike juhtimisel ikka rohkem poliitilise võitluse iseloomu, mis oli suunatud Ajutise Valitsuse rahvavaenuliku poliitika vastu.

Ametiühingud hakkasid energiliselt võitlema ka selle eest, et vabrikutesse ja tehastesse võetaks tööle ainult ametiühinguisse organiseeritud töölisi, ning selle nõudmise viisid nad ka mitmel pool läbi. See suurendas ametiühingute jõudu võitluses kurnajate vastu. Ka asusid ameti-

¹ Vt. «Красная летопись» № 5—6, 1933 года, стр. 120.

ühingud oma kooperatiivkaupluste võrgu loomisele, et töölisi paremini varustada toiduainetega.

Augustikuu jooksul tugevdasid eesti bolševikud tunduvalt oma agitatsiooni laevastikus ja armees. Kogenud agitaator ning organisaator Viktor Kingissepp pühendas suure osa oma energiast ja ajast tööle meremeeste ja soldatite hulgas, kus teda armastati ja austati.

«Tehaste ja vabrikute töölised, kes pole rahul tööministeeriumiga,» kirjutas «Zvezda», «valivad nõukogudesse ja mitmesugustesse töölisorganisatsioonidesse bolševikke; laevastikus võib märgata sedasama; soldatid, kes ei saa leppida surmanuhtlusega, pööravad järk-järgult oma pilgud lähenevale revolutsioonile.»¹

Soldatite ja madruste miitinguil, kus nõuti mõisnike maade konfiskeerimist, astus välja esseeride gastrolöör Viktor Tšernov, kelle esseerid Petrogradist Tallinna olid kutsunud oma kaotatud positsioone tagasi võitma. Tšernov rääkis Pinski soode kuivatamisest, kust võiks saada 14 miljonit tiinu harimiskõlblikku maad, kuid mõisamaade konfiskeerimisest ei tahtnud ta teadagi. «Zvezda» kirjutas sel puhul: «On vaja oodata, ütleb Tšernov. Tuntud, kulunud sõnad, mis ei kõlba sotsialisti suhu.»² Samas numbris, teises artiklis kirjutas «Zvezda»: «Kodanik Tšernovi viimane siiasõit näitab lõplikult, et mitte enam ainult üksikud rühmad, vaid tervete laevade meeskonnad ei ole rahul selle pooliku poliitikaga, mida kodanik Tšernov nii magus-läägelt ja uduselt ülistas...»

Laevad ja sõjaväeosad hakkasid vastu võtma resolutsioone, mis näitasid, et juuli algul kontrrevolutsiooni pogrommilise pealetungi tagajärjel siin-seal tekkinud pessimistlikud meeleolud olid juba likvideeritud ning tööliste, madruste ja soldatite hulgad hakkasid enamikus koonsuma bolševike lippude alla.

XII armee bolševikud pidasid ägedat võitlust enamuse võitmiseks armee soldatite saadikute nõukogus. Täitevkomitee, kus olid enamuses kaitsesõjalased, püüdis takistada nõukogu ümbervalimist ja kõigiti nõrgestada bolševike partei mõju. Ta ei lubanud bolševikke-agitaatoreid rindele ja takistas «Okopnõi Nabati» («Kaeviku Hädakella») levitamist, mis hakkas ilmuma pärast «Okopnaja

¹ «Звезда» № 3, 8 августа 1917 года.

² Sealsamas.

Pravda» sulgemist. Oma kontrrevolutsioonilise tegevusega kutsus täitevkomitee soldatite hulgas esile rahulolematuse. Armees nõukogus tekkis pahempoolne blokk, mis koosnes soldatite saadikuist — bolševikest ja bolševikele kaasa-tundjaist.¹ Blokk astus välja bolševistlikult meelestatud soldatite tagakiusamise vastu armees.²

VSDT(b)P XII armees sõjaväe-organisatsioon tegi katseid organisatsiooniliselt ühendada Põhja- ja Looderinde sõjaväe-organisatsioone nende tugevdamise eesmärgil. Partei VI kongressi alguseks olid bolševikud saavutanud enamuse juba kaheteistkümnemes polgukomitees. Läti kütipolkude nõukogud ja nende täitevkomitee tegutsesid bolševike juhtimisel.³ Vastuseks Ajutise Valitsuse surveabinõudele võtsid 23 polku juulis vastu protestiresolutsiooni, milles nõuti surmanuhtluse, repressiivsete käskkirjade ja areteerimiste keelamist ning rindel miitingute ja koosolekute vabadust.⁴

Pärast partei VI kongressi jätkasid VSDT(b)P XII armees sõjaväe-organisatsioonid uue hooga tööd soldatite koondamiseks partei lipu alla ja nende organiseerimiseks võitlusse reaktsioonilise ohvitserkonna kontrrevolutsiooniliste väljaastumiste vastu.

Suurt meelepaha Eestis asuvate väeosade soldatite ja madruste hulgas tekitasid sündmused 469. Arzamassi jala-väepolgus.

Arzamassi polk demokratiseerus jõudsasti, kuid reaktsiooniline juhtkond, eesotsas polkovnik Klimovitšiga, Kornilovi poolehoidjaga, püüdis uuesti sisse seada endist nuudija kepidistsipliini. Klimovitš keeldus tunnustamast polgukomitee õigusi ja käskis ta areteerida. Soldatid nägid selle kontrrevolutsionääri väljaastumises täiesti õigustatult soldatikomiteede õiguste rikkumist ja esinesid protestiga 469. Arzamassi polgus toimunud ebaseaduslike areteerimiste vastu.

Arzamassi polgu soldatitele tundsid kaasa teiste väeosade ja laevastiku sõjaväelased. Ristleja «Rjurik» meeskond võttis vastu resolutsiooni, mis nõudis Tallinna Nõu-

¹ Vt. «Рижский фронт» № 9, 15 июля 1917 года.

² Vt. «Окопная правда», 12 июля 1917 года.

³ Vt. «Пролетарская революция» № 1 (72), 1928 года, стр. 37—67.

⁴ Vt. Протоколы шестого съезда РСДРП(б), Партиздат, 1934 года, стр. 70—71.

kogult kõige otsustavamate abinõude tarvitusele võtmist areteeritute vabastamiseks. «Me tuletame meelde,» öeldakse resolutsioonis, «et nõukogu kui demokraatlik organ peab toetuma meile, et ta peab ellu viima ja kaitsma demokraatia seaduslikke õigusi. Seistes valvel ei tohi ta lubada demokraatia üle irvitamist kontrrevolutsionääride poolt. Meie omalt poolt aga anname talle igasugust toetust kõrgis tema õiglastes otsustes.»¹

Kategoorilise nõudmisega — vabastada areteeritud arzamaslased, protestiga surmanuhtluse vastu, nõukogude likvideerimise katsete vastu, vägivalla vastu bolševike ja nende trükisõna suhtes astusid välja 47. Kozelski jalaväepolgu soldatid, merekindluse sapööripataljoni 2. rood, soldatite miiting Tallinna garnisoni klubis «Ühendus», Aegna saare töölised ja madrused, 1. ristlejate brigaadi meeskonna üldkoosolek ja veel paljud sõjaväeosad.

2. salga traalerite laevakomiteede üldkoosolek protesteeris reaktsoonääride poolt levitatavate jaburate laimujuttude vastu, nagu oleks Balti laevastik sakslaste poolt ära ostetud. 1. brigaadi meeskonna koosolek võttis vastu protestiresolutsiooni riikliku nõupidamise suhtes, mille Ajutine Valitsus oli 12. augustil Moskvast kokku kutsunud kodanluse ja mõisnike jõudude mobiliseerimiseks. Resolutsioonis öeldi, et meeskond näeb Moskva nõupidamises, kuhu kontrrevolutsionäärid üle maa kokku on sõitnud, reaktiooni ohtlikku sõjakäiku rahva vastu.

Kuna arzamaslaste vabastamine viibis, saatis ristleja «Rjurik» 16. augustil oma esindajad Tallinna Nõukogu istungile, kus nad kuulutasid, et kui arzamaslasi 24 tunni jooksul ei vabastata, siis teeb seda laeva meeskond omade jõududega. Rahvahulkade tugeva surve tõttu arzamaslased lõpuks vabastati. Tööraha miitingul võeti vabastatud vastu kauakestvate kiiduavaldustega.

Eesti rahvuslikes polkudes, mida kodanlus pidas oma ihukaardiväeks, kasvas samuti bolševike mõju ja kodanlusevastane meeolelu.

«Ma kutsusin eesti vendi organiseerima oma polkusi,» teatas 1. eesti polgu esindaja Tallinna bolševistliku organisatsiooni üldkoosolekul 9. augustil, «ja ma vihkasin «Kiire»-mehi, kes olid selle vastu, väites, et meie kodanlased kasutavad meid võimu haaramiseks, et hiljem eks-

¹ «Звезда» № 5, 15 августа 1917 года.

pluateerida eesti töörahvast. Me ei uskunud seda, sest arvasime, et tsaarivalitsus kurnas kõiki eestlasi ühte viisi, ja sellepärast ei hakka omad eestlased, olgugi rikkad, kurnama oma väiksemaid vendi. Kuid on möödunud vaid veidi aega ning kõik läks nii, nagu seda ennustasid bolševikud...» Eesti polgu sõdur tõi näiteid selle kohta, kuidas kodanluse liidrid, kes olid polkudes mitmesugustel ametikohtadel, nagu toitlustajateks jne., raiskasid raha ära, kuna soldatid nälgisid. Kui soldatid hakkasid meelepaha avaldama, kadusid «polkovnikud» tihti koos polgu kassadega. Edasi ütles eesti polgu sõdur, et tema polgu eesotsas seisab polkovnik Tõnisson, kõik kõrgemad ametikohad staabis on suurkaupmeeste, pankurite ja hallparunite käes. Kõik nad moodustavad ühe kamba. Talupojad palusid aidata neid viljakoristamisel. Neile ei antud kolme inimestki, mõisnikele aga ei öeldud kordagi ära. Eesti polgu saadik teatas, et pole kaugel see aeg, kus kõik eesti polgu soldatid, nagu temagi, hakkavad pooldama bolševikke, kes ainsatena seisavad rahva huvide kaitsel.¹

Laevastik hakkas järjest rohkem bolševike seisukohtadega ühinema. Ainult ristleja «Admiral Makarov» meeskond oli veel augustikuus esseeride kindluseks. Samal ajal, kui meremeeste põhikaader oli juba esseeridest ja menševikest lahti löönud, püüdsid need kokkuleppeparteid värvata endile poolehoidjaid maanoorsoo hulgast, kes alles hiljuti olid tulnud sõjalaevastikku. Nad värbasid oma ridadesse samuti ohvitseri ja igasuguseid sõjaväekohuslasi, kes olid sõjasadama töökodadesse mobilisatsiooni eest peitu pugenud. Bolševikud esitasid sageli madrustele ja soldatitele arutamiseks niisuguseid fakte, nagu endiste tsaariaegsete võimukandjate ametisemääramised, nende pensionide maksmised, talupoegade poolt ülevõetud mõisamaade tagasiandmised mõisnikele, mis paljastasid Ajutise Valitsuse rahvavastaseid tegusid ja näitasid, kuidas Ajutine Valitsus kokkuleppeparteid abiga teostas ilmselt kontrrevolutsioonilist poliitikat. Niisuguste küsimuste ülesseadmiseiga soldatite ja madruste ette paljastasid bolševikud menševike ja esseeride tõelist reeturlikku olemust.

Eesti bolševikud astusid välja kodanluse katsete vastu luua kontrrevolutsioonilisi «surma-» ja «löögipataljone». Keegi «Eesti Liidu» poolt palgatud avantürist ning krimi-

¹ Vt. «Звезда» № 4, 11 августа 1917 года.

naalkurjategija Sandau organiseeris rahakogumist «surmapataljonide» heaks. Bolševike nõudmisel otsustas Tallinna Nõukogu mitte lubada «surmapataljonide» moodustamist, sest neisse kogunes tumeda minevikuga ja kontrrevolutsiooniliste kavatsustega inimesi, keda kodanlus kasutas töörahva-vastasteks väljaastumisteks.

Suurt tööd tegid eesti bolševikud ka soldatite perekondade abistamise ja organiseerimise alal. VSĐT(b)P VI kongressi manifestis öeldi, et kasaka kantsikuga ei saa pühkida emade ja naiste pisaraid. Ajutine Valitsus ja tema kubermangukomissar Poska aga ei mõelnudki sõjaväelaste perekondade erakordselt raske seisukorra parandamiseks muid abinõusid kasutusele võtta kui kantsikut ja nuuti. Ainuüksi Tallinnas vajas üle 17 000 sõjaväelase perekonnaliikme viivitamatut abi. Antav pajuk ei suutnud isegi kõige väiksemal määral vajadusi rahuldada. Augustis pöördus Tallinna Nõukogu rahva pole üleskutsega — organiseerida sõjaväelaste perekondadele annetuste näol ühiskondlikku abi. Selleks, et parandada soldatite perekondade olukorda, hakkasid bolševikud organiseerima soldatinaisi ja -vane maid võitlusele abiraha suurendamise eest, demokraatliku rahu eest, imperialistliku kodanluse vastu.

V. Kingissepp astus mitmes artiklis välja soldatiperekondade kaitseks.¹ Ta kirjutab, et võimu juures asuv kodanlus mobiliseerib soldateid röövvallutussõjaks, imperialistliku sõja jätkamiseks, kuid soldatiperekondadele ei taha ta maksta niisugust abiraha, et nad sellest võiksid ära elada. Soldatite lapsed ei pääse kooli, sest nad peavad kodus väiksemate laste eest hoolitsema, sel ajal kui isa on kaevikus ja ema tööl.

Tallinnas toimus rohkearvuline soldatinaiste koosolek. Lootes saada abi, tulid koosolekule ka invaliidid ja haiged. Kostis hüüdeid: «Soldatinaised, ühinege!» Mõne päeva pärast toimus Tallinnas uus suur soldatinaiste koosolek. Arutati abirahade küsimust. Suurearvuline naistedemonstratsioon sammus loosungitega: «Linna omavalitsus rahva kätte!», «Maha spekulandid!» jne. Toompea lossi juurde, kus asus kubermangukomissar Poska. Nähes, et lossile läheneb demonstratsioon, kutsus Poska välja relvastatud salga. Kõlasid hüüded: «Maha Poska!» «Protest härra komissari vastu muutus tormiks,» kirjutab ajaleht «Kiir».

¹ Vt. «Kiir» nr. 67, 16. juunil ja nr. 69, 19. juunil 1917.

Seejärel suundusid demonstrandid Tallinna Nõukogu juurde, kus nad esitasid oma nõudmised. Soldatite perekonnaliikmete delegatsioon käis ka Tallinna Nõukogu koosolekul, nõudes imperialistliku sõja lõpetamist ja meeste koju laskmist oma perekondade juurde.

Kevadel oli valitud sõjaväelaste perekondade komitee, kuid sinna olid pääsenud oportunistid, kes ei teinud midagi puudustkannatajate abistamiseks. Juulis valiti uus komitee, mis koosnes ainult bolševikest. Endine komitee liige menševik A. Hellat kihutati koosolekult minema.

Juulis ja augustis toimusid bolševike juhtimisel uuesti rohkearvulised sõjaväelaste perekondade esindajate nõupidamised. Bolševike organiseerimise tulemusena muutusid sõjaväelaste perekonnad killustatud solidaarsuseta üksustest töörahva organiseeritud võitlevaks kollektiiviks.

Augustikuus sammus tööliklass Eesti linnades määratu suures enamuses juba bolševike järel. Seda näitasid kujukalt linnaomavalitsuste ümbervalimised.

Linnavolikogude ümbervalimiste tähtpäev Põhja-Baltimaal oli juulis, hiljem kui teistes Venemaa osades. Ümbervalimiste kogemused Venemaa suuremas keskustes näitasid, et linnaomavalitsuste valimised olid seotud ägeda poliitilise võitlusega. Kodanluse liidrid ja kodanlik ajakirjandus püüdsid tõendada, et linnavolikogudes otsustatavad küsimused pole seotud klassihuvidega. Bolševistlik ajakirjandus aga tõi esile fakte, mis näitasid, et niisugused küsimused, nagu linnaelanikkonna varustamine toiduainetega, ehitusplatside hinna määramine, sõjaväelaste perekondade kindlustamine, internaatide asutamine koolide juurde, vaesemate õpilaste varustamine jalanõude, riietuse ja õppeabinõudega jne., on küsimused, mis puudutavad kõige lähemalt töörahva huve, kuid kodanlus ei mõtlegi neid küsimusi lahendada.

VSDT(b)P Tallinna Komitee pöördus enne valimisi Tallinna elanike poole üleskutsega, milles ta selgitas, et 6. augustil tuleb neil otsustada, kelle huve hakkab kaitsma uus linnavolikogu: kas majaomanike, kaupmeeste, vabrikantide ja teiste kukrumeeste või tööliste ja kogu eesti linnakehvistu huve. Vana linnavolikogu koosnes kodanluse esindajaist. Ta ei teinud midagi töötava rahva ja sõjaväelaste naiste ning laste heaks. Vana linnavalitsuse kuritege-

liku lohakuse tagajärjel ähvardas Tallinna tööliste lapsi kooliruumide puudumise tõttu kooli uste taha jäämine.

Valimiskampaanias esitasid Tallinna bolševikud loosungi: «Linn rahva kätte!». «Seni on kitsas pirukameeste kildkond,» kirjutas ajaleht «Tööline», «linna üle valitsenud. Mitte linna laialiste elanikkude kihtide vajadusi silmas pidades, vaid nagu päris-peremehed linna varandusi iseendi rikastamiseks tarvitades... Paneme kõik oma jõud koondatault tegevusse, et välja hirmutada raatuse tolmunud võlvide alt võidunud värvi kodanlaste pere, kes tsaarivalitsuse kaitse all sinna endale pesa on kindlustanud, ja paneme lehvima sellegi kodanlaste kantsi torni revolutsiooniliste rahvahulkade võitlusemärgi — punase lipu.»¹

Valimiste eel käis äge poliitiline võitlus. Eriti ägedaloomuline oli see Tallinnas. Tänavanurkadel tekkisid stiihiliselt vaidluskoosolekud. Majaperemehed ühes oma naiste ja lastega olid agarasti ametis bolševike üleskutsete ja nimekirjade maharebimisega. Nad olid varustanud endid redelitega ja ronisid mööda majaseinu ja aedu, kiskudes maha valimisplakateid. Nad õpivad nii hästi mööda katuseid ronima, et neid korstnapühkijate streigi korral võidakse kasutada streigimurdjatena, ironiseeris majaperemeeste aadressil «Tööline». Kuid igas majas leidus ka teadlikke proletaarlasi, kes uued plakatid üles kleepisid.

Kõrvuti töölistega võtsid valimiseelsest kampaaniast osa ka nende lapsed. 4. augustil organiseeris sotsiaaldemokraatliku noorsoo klubi Tallinnas demonstratsiooni, millest võttis osa üle 3000 noore. Demonstratsioon läbis tähtsamad tänavad muusika ja lauludega. Noored demonstrandid kandisid lippe ja plakateid loosungitega: «Lastevanemad, hääletage nimekirja nr. 1 poolt, sellega kindlustate meie tuleviku!», «Me nõuame kooli, seda annab meile nimekirja nr. 1».²

Hoolimata sellest et kodanlus ja tema agendid — esseerid ja menševikud — kasutasid valimiskampaania käigus võitluses bolševike vastu oma armastatud meetodit — pettust, võltsimist, bolševike nimekirja numbri (nr. 1) ümber tegemist seinaplakateil jne., hoolimata sellest et esseerid kutsusid Petrogradist Tallinna agitatsioonitööle oma liidri Viktor Tšernovi «enese» — oma 17-tollise suurtüki, nagu

¹ «Tööline» nr. 9, 25. juulil 1917.

² Vt. «Tööline» nr. 19, 5. augustil 1917.

sel puhul kirjutas ajaleht «Tööline», saavutasid bolševikud suure võidu.

Üldse oli Tallinnas 104 000 valijat, neist umbes 87 000 tsiviilelanikku ja 17 000 sõjaväelast. Valimistest võttis osa umbes 70 000 valijat. Bolševike nimekirja (nr. 1) poolt hääletas 21 572, esseeride poolt 15 145 ja menševike poolt 8282 valijat. Linna töölisrajoonides saavutasid bolševike nimekirjad absoluutse enamuse. Bolševikud moodustasid Tallinna linnavolikogus, mille liikmete arv oli 101, 31-liikmelise fraktsiooni.¹

Meie teame, kirjutas «Tööline» Tallinna tööliste suure valimisvõidu puhul, et linna valitsemine ei ole naljamäng, iseäranis praegusel ajal, kus kodanlus on sellise päranduse järele jätnud, mille üle ei ole asja rõõmustada. «Kui aga sealtpere härrased koguni ähvardama hakkavad, et nad meie tegevust teravalt tähele tahavad panna, kas meie oma «lubadusi» ka täidame, siis tähendame külma rahuga: teile pole me üleüldse mitte midagi lubanud. Meie läheme volikogusse rahva nõudmistega ja tahame seal tööd teha selleks, et nõudmisi läbi viia.»²

Samuti suur edu oli bolševike nimekirjal Narvas. Hääletajate üldarvust (7525) andis oma hääle bolševike poolt 3517 valijat, s. o. 47 protsenti. Volikogus said kohti: bolševikud — 17, esseerid — 4, sotsiaal-vabariiklased (eesti kodanlikud natsionalistid) — 5, igasugused «parteitud» grupid — 9. Menševikud said nii vähe hääli, et nad jäid uues volikogus ilma kohata.³ Ja seda saavutati tingimustes, kus töölisagulid ei saanud valimistest osa võtta, sest Aju-tine Valitsus oli need maikuu, kubermangu maanõukogu valimiste ajal, linnast eraldanud ja valdadega liitnud.

Tartu linnavolikogu valimistel 20. augustil esinesid bolševikud blokis menševike ja esseeridega, missuguse taktika VSDT(b)P Põhja-Balti Büroo hiljem teravalt hukka mõistis. Nimetatud blokk, mis esines nn. «ühendatud sotsialistide» nimekirjaga, sai 11 751 häält (29 kohta, sealhulgas bolševikke 11), kodanlik edueraakond — 5701 häält (14 kohta), teised parteid said hääli vähem.

Linnaomavalitsuste valimised Eestis juuli lõpus ja augusti algul toimusid väga teravas poliitilises olukorras:

¹ Vt. «Tööline» nr. 21, 8. augustil 1917.

² «Tööline» nr. 23, 10. augustil 1917.

³ Vt. «Рабочий путь» № 4, 7 сентября 1917 года.

peaaegu pool Tallinna töölisklassi astus streigivõitlusse ekspuataatorite vastu.

Nagu näitasid omavalitsuste valimiste tulemused Petrogradis ja teistes keskustes, arenes valimisvõitlus tegelikult mitte kohalike omavalitsuslike nõudmiste, vaid põhiliste poliitiliste platvormide ümber. Sõja ja laosega kompitseeritud erakordse revolutsioonilise vapustuse momendil, kus klassivastuolud olid äärmise võimaluseni paljastatud, polnud valimisvõitluses kuidagi mõeldav püsimine kohalikel küsimustel, vaid kohalike küsimuste lahutamatu seos maa üldise poliitilise olukorraga pidi paratamatult esile tungima.¹

Samuti arenes valimisvõitlus ka Eestis.

Eestis esinesid valimisvõitluses linnavolikogude ümbervalimistel bolševikud, kokkuleplased (esseerid ja menševikud) ning eesti kodanlik-natsionalistlikud parteid.

Rahvahulgad vihkasid kodanlikke parteisid, sellepärast olid need sunnitud endid varjama üürnike, parteitute jne. maskiga. Tallinnas astusid kodanluse peajõud välja «üürnike bloki» nime all. Töötavad hulgad aga tundsid kodanluse siiski tema rohkearvuliste maskide tagant ära ega hääletanud tema poolt.

Kuid hulk väikekodanlikke valijaid hääletas veel kodanluse sabarakkude — esseeride ja menševike poolt, kes laveerisid revolutsiooni ja kontrrevolutsiooni vahel. Väikekodanlikud massid olid veel kõhklevad seisukohal. Rahvahulkade täielikuks vabastamiseks kodanliku natsionalismi ja imperialismi mõju alt ning nende võitmiseks enda poole oli bolševikel vaja kõigepealt purustada esseerid ja menševikud, kes tahtsid rahvahulki siduda kodanliku natsionalismi ja imperialismiga.

4. EESTI KEHVTALURAHVA (MAATAMEESTE) KONVERENTS

Partei VI kongressi otsused olid kõik suunatud sellele, et valmistada proletariaati ja kehvtalurahvast ette relvastatud ülestõusuks. Kongressi manifestis öeldi: «Meie võitlusseltsimehed, valmistuge uuteks lahinguteks! Koguge kindlalt, mehiselt ja rahulikult jõude, laskmata end provotseerida, rivistuge võitluskolonnideks! Proletaarlased ja soldatid, partei lipu alla! Meie lipu alla, küla rõhutud!

¹ Vt. «Правда» № 67, 9 июня 1917 года (К выборам).

Elagu revolutsiooniline proletariaat! Elagu tööliste ja kehv-
talurahva liit!»

Tähtsaks etapiks Eestis kehvतालurahva organiseerimisel bolševike lahingulippude alla võitluseks sotsialistliku revolutsiooni eest oli üle-eestimaaline maatameeste konverents, mis tuli kokku 13. augustil Tallinnas Suur-Karja tän. nr. 18 asuvas Töölismajas. VSĐT(b)P Põhja-Balti Büroo juures asuv Maatameeste Ajutine Keskkomitee oli juba pikemat aega teinud eeltöid konverentsi kokkukutsu-
miseks. Peale Saaremaa olid tulnud maatöörahva saadikud kõigist Eesti maakondadest. Konverentsi avas Maatameeste Ajutise Keskkomitee asjaajaja bolševik J. Heintuk.

Mandaatkomisjoni aruandest selgus, et konverents esindas enam kui 40 000 organiseeritud maata ja kehvतालupoega. Konverents lubas neil VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide saadikuil, kes olid tulnud samal ajal toimuvale parteikonverentsile, maatameeste konverentsist nõuandva hääleõigusega osa võtta.

Saadikud andsid aru eesti kehvतालurahva poliitilisest ja majanduslikust olukorrast valdades. Lihtsalt, tõeliselt ja selgelt, nagu kirjeldab Jaan Sihver¹ «Töölise» veergudel konverentsi käiku, kõlasid need aruanded. Nad maalisd elavates värvides eesti kehvतालurahva viletsat olukorda. Hallparunite ja töörahva vahekord oli väga terav. Töörahvas püüdis ühineda, kuid hallparunid, mõisnikud ja nende poolt ametisse pandud vallavalitsused võtsid kõik abinõud tarvitusele, et seda ühinemist takistada. Selleks ei ütelnud nad ära ühestki abinõust. Töörahvast hirmutati karistus-salkadega, teda ei lastud vallamajades koosolekuid kokku kutsuda, maatöölisi ähvardati töölt lahtilaskmisega, palga vähendamisega jne. Maatameeste ühingute vastu töötamiseks asutasid hallparunid ja kodanluse mõjualused maaharitlased mustasajalise «Eesti Liidu» osakondi, kes kohapeal töörahvast terroriseerisid. Toitluskomiteed ja muud sellised asutused olid täielikult kulakute käes, kes kehvताल-

¹ Jaan Sihver sündis 1879. aastal Viljandimaal Vana-Tänassilma vallas talupoja perekonnas. Lõpetanud Viljandis õpetajate kursused, töötas J. Sihver õpetajana esmalt Tsooru vallas Võrumaal ja 1905. a. suvest alates Mõisaküla alevis. Sama aasta sügisel astus ta VSĐTDP liikmeks ja võttis kui bolševik aktiivselt osa 1905.—1907. a. revolutsioonist Eestis, mille pärast ta tsaarivalitsuse poolt areteeriti ja mõisteti 15 aastaks sunnitööle. Pärast Veebruarirevolutsiooni töötas J. Sihver Moskva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu instruktöörina. 1917. a. juuli keskepaiku saabus ta tagasi Tallinna.

rahva huve armutult jalge alla tallasid. Neis valdades, kus maatamehed olid endid organiseerida jõudnud, oli olukord natukene paranenud.

Maatameeste organiseerimine on aga veel kaunis viletsas seisukorras, ütleb J. Sihver. Osalt — meeleolu loiduse tõttu, osalt — poliitiliselt arenenud revolutsiooniliste tööjõudude puudusel. Neis valdades, kus maatameestel võimalus on olnud linnast agitaatoreid välja kutsuda, on asi paremas seisukorras.

Ägedat meelepaha ja viha tekitas konverentsi saadikute hulgas teadaanne Kuriste veretöö kohta. Konverents avaldas põlgust Ajutise Valitsuse asjameeste tegevuse vastu ja nõudis, et veretöö kordasaatjad viibimata vangistataks ning et õnnetu Tõnis Kassi perekonna ülalpidamine kindlustataks tapjate kulul.

Asutava Kogu valimiste eeltööde juures peatudes arvustati teravalt Ajutise Valitsuse tegevust, kes oma võimupiiridest oli üle astunud ja revolutsioonilise demokraatia nõuete vastaselt töötas ning Asutava Kogu kokkukutsumisega sihilikult viivitas, et aluspõhja luua, mille najal riigivõimu tulevikus kodanlusele ja mõisnikele kindlustada. Juba on määratud kolmas Asutava Kogu valimiste tähtaeg ja on kahtlane, kas see jääb viimaseks, ütlesid sõnavõtjad. Asutava Kogu valimiste edasilükkamine on vaesemate rahvakihtide huvide jalge alla tallamine. Kõnelejad näitasid, et komisjon, kes valimisseadust välja töötab, koosneb enamasti kapitalistlikest elementidest ja surub töörahva huvid sihikindlalt maha. Saadikute arv kubermangude pealt ei ole õiglaselt ära jaotatud jne.

Konverents võttis vastu resolutsiooni, milles töötava talurahva esindajad, kes olid kokku tulnud üle Eesti, kõige valjemat protesti avaldasid vabaduste kitsenduste vastu Ajutise Valitsuse poolt ning nõudsid, et töölisajalehtede kinnipanemised ja bolševike partei tagakiusamine lõpetataks. Konverents nõudis laialdast selgitustööd maatöörahma klassiteadlikkuse tõstmiseks. Nagu öeldakse resolutsioonis, tuleb selleks: võimalikult rohkem raamatuid levitada küsimuste üle, mis töörahva huvides üleriigilises ulatuses otsustamisele peavad tulema; nende küsimuste arutamiseks ja selgitustööks koosolekuid kokku kutsuda; hinnata kirjan-duse levitamiseks ja kõnelejate sõidukuludeks rahakorjandusi ja piduõhtuid toime panna; vallad ja pered arusaajate seltsimeeste vahel ära jagada, et nad kõik talud, pered ja

mõisad selgitustöö otstarbel läbi käiksid; maatööraha esin-
dajaile instrueerimiskoosolekuid korraldada.

Organiseerimisküsimusest rääkides peatus J. Sihver kõi-
gepealt Veebruarirevolutsiooni juures, näidates, missugu-
sed majanduslikud ja poliitilised põhjused seda ette valmis-
tasid. Aktiivseks revolutsiooniliseks jõuks olid töölised ning
revolutsioonilised soldatid ja madrused. Need jõud murd-
sid tsarismi vägivalla. Kuid riigivõim ei läinud nende, vaid
mõisnike ja kapitalistide poolt moodustatud Ajutise Valit-
suse kätte. Sellega ei võinud töölised ja soldatid leppida,
sest nad teadsid, et mõisnike ja kapitalistide huvid on nende
huvide vastandid. Talupoeg ja soldat tahtsid maad, tööline
tööaja lühendamist ja palga tõstmist. Maad võib aga ainult
mõisniku käest saada, tööpalka kapitalisti kasude vähen-
damisega tõsta. Mõisnik maad ei anna, kapitalist palka ei
tõsta. Tarvis on neid revolutsioonilise jõuga seda tegema
sundida. Nii kasvab isevalitsuse-vastane revolutsioon revo-
lutsiooniks mõisnike ja kapitalistide võimu vastu. Selleks,
et oma nõudmisi läbi viia, on töölistel ja töötavatel talu-
poegadel tarvis riigivõim enda kätte võtta. Nad peavad
ühinema nõukogudesse, asutama kohapeal nõukogud, liitma
need maakonna-, kubermangu- ja ülevenemaaliseks nõu-
koguks. Seda teevad vene talupojad. Selleks, et ka eesti
maatamees võiks oma nõudmisi teostada, peab ta ühinema
revolutsioonilistesse maatameeste nõukogudesse. Aruandja
paneb ette järgmise resolutsiooni projekti:

Konverents kuulutab end Eesti kubermangu maatameeste
ajutiseks nõukoguks; valib konverentsi saadikute seast
täitevkomitee; viimane valib oma liikmete keskelt 2 saadi-
kut Eesti Kubermangu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõu-
kogude Keskkomiteesse; Maatameeste Täitevkomitee paneb
ette valdadele, kust saadikuid konverentsil ei ole, valida
üks saadik kubermangu maatameeste nõukogusse; täitev-
komitee hoolitseb valdades ja maakondades maatameeste
nõukogude organiseerimise eest; selleks kutsub ta maakon-
nalinnades kokku konverentsid, kus asutatakse maakondade
maatameeste nõukogud; maakondade maatameeste nõu-
kogud juhivad nõukogude loomist valdades.

Resolutsioon võeti vastu ühel häälel (2 erapooletut).

Pärast seda esitas J. Sihver konverentsile valla maata-
meeste saadikute nõukogu üldplaani, mille järgi see nõu-
kogu on valla piirides elavate maatameeste esindaja ja
nende huvide kaitsja.

Maatameeste all tuleb mõista, öeldi resolutsioonis, väike-
maapidajaid, kes ainult oma perega maad harivad; mõisa-
sulaseid, talusulaseid, igasuguseid käsi- ja päevatöölisi;
kooliõpetajaid ja muid vaimse töö tegijaid, kelledest on
teada, et nad on sotsialistliku partei liikmed.

Maatameeste nõukogu saadikute valimistest võivad osa
võtta maatamehed — naised ja mehed, kes on vähemalt
16 aastat vanad. Valimine on otsene, ühetaoline ja sala-
jane, soole ja rahvusele vaatamata.

Maatameeste nõukogu täitevkomitee koosneb 8—9 liik-
mest, olenevalt nõukogu saadikute arvust. Kõik nõukogu
otsused viib ellu täitevkomitee. Nõukogu töö kergendami-
seks moodustatakse komisjonid.

Pärast maatameeste nõukogu üldplaani vastuvõtmist
valiti 3-liikmeline Eesti Maatameeste Keskbüroo, eesotsas
Jaan Sihveriga, ja Maatameeste Täitevkomitee (Keskkomi-
tee), millesse kuulusid igast maakonnast 2 saadikut ja
mille kutsus istungiteks kokku Keskbüroo.

Agitatsioonitöö küsimust arutasid paljastasid sõnavõt-
jad kubermangu maanõukogu (maapäeva), mille valimiste
eel kodanlikud natsionalistid andsid rahvale valelikke luba-
dusi. Nüüd istuvad Päts, Teemant, Vilms ja teised kodan-
lased maapäeval ning nendega koos sotsialistid-revolutsio-
näärid ja sotsiaaldemokraadid-menševikud. «Mida võivad
maatamehed niisuguste isandate käest loota?» küsisid
sõnavõtjad. «Uut pappide ja peremeeste võimu! Seda võimu,
mille vastu tööline ja maatamees on võidelnud ja võitleb.
Kuidas võis kehvtalurahvas valida maapäevale oma vasta-
seid? Sellepärast, et ta ei teadnud, kes on tema huvide
kaitsja, tal puudus arusaamine oma klassiseisukorrast.
Puudus sellepärast, et tõelist selgitustööd ei olnud tehtud.»
Sõnavõtjad rõhutasid, et kehvtalurahvas suudab oma nõud-
misi läbi viia ainult siis, kui ta linnatöölisega ühendusse
astub, nende kõnemehi maale kutsub, nende ajalehti loeb,
nendega nõu peab.

Võeti vastu otsus, et maatameeste konverents peab vaja-
likuks, et maatameeste nõukogude poolt igasse küllasse
agitaatorid ametisse pandaks ning et töölisajakirjandust
ja raamatuid levitataks. Ajaleht «Maatamees» tunnistati
maatööraha häälekandjaks.

Edasi arutati valla omavalitsuste ümbervalimise küsi-
must. Nõuti, et uued vallavalitsused peavad minema töö-
rahva kätte ja töötama revolutsiooniliste juhtnõõride järgi.

Seepärast ei tohi vallanõukogudesse lasta hallparuneid. Tööraha hulgas on küllalt sobivaid kandidaate, kes mõistavad töötada vallarahva enamuse, vaesemate kihtide huvides. Sõnavõtjad pidasid vajalikuks, et töölised ja kehtalurahvas koostasid ise oma kandidaatide nimekirjad ja võtaksid tarvitusele kõik abinõud, et neid valimistel ka läbi viia. Vallamajades tuleb koosolekuid kokku kutsuda. Sel puhul ei pruugi tähele panna vanade vallavalitsuste keeldu, kui nad vastu töötavad.

Vallanõukogude ümbervalimiste kohta võeti vastu otsus, milles nõuti, et valimisõigus peab olema kõigil vallaelanikel, kes on 18 aastat vanaks saanud, soo, rahvuse ja usu peale vaatamata. Valida võib vallanõukogusse ja teistele vastutusrikastele ametikohtadele kodanikku, kes ei ole alla 18 aasta vana, hoolimata sellest, kus kohas valitav isik elab. Vallanõukogu liikmed, kohtunikud ja vastutusrikastel kohtadel olevad ametnikud valitakse iga aasta uuesti. Kohtunikud, kooliõpetajad, miilitsaülemad valitakse üldise rahvahääletuse teel. Valitud ametnikke võib rahvahääletuse teel igal ajal lahti lasta, kui seda nõuab nõukogu või üks kahekümnendik valijatest. Selleks, et luua valdavas tõelist rahvavalitsust, peavad maatamehed ainult oma esindajaid valima või inimesi, kelledest kindlasti on teada, et nad on tõelised maatameeste huvide kaitsjad.

Pikemalt peatuti kooliolude arutamisel. Kooliolud Eestis olid väga viletsas seisukorras. Kõnelejad väitsid, et koolid on kirikhärrade meelevalda all, ja nõudsid, et kooli ülesanne peab olema lapse kasvatamine iseseisvalt mõtlevaks vabaks kodanikuks. Töörahas on eriti huvitatud vabal teaduslikul alusel seisvast haridusest, sest ainult niisugune haridus aitab noorsool õiges sihis võidelda parema tuleviku eest. Tööraha kohus on isevalitsuse-aegse kooli vastu võidelda, mida kodanlus ja mõisnikud ka pärast tsaarivalitsuse kukutamist püüavad jätta oma eestkostmise ja tagurlike ametnike valve alla.

Konverents nõudis, et õpetus koolis peab olema ilmalik ja emakeelne. Õpetajatele tuleb luua tasu- ja töötingimused, mis on nende ametiühingu poolt kindlaks määratud. Kuueaastane kooliõpetus peab kõigil lastel olema tasuta ja kohustuslik. Vallanõukogude kohus on kohe asuda koolimajade ehitamise eeltööde juurde. Täisealiste hariduse laiendamiseks on vaja korraldada üldhariduslikke kursusi, rahvarikkamates kohtades tuleb asutada lugemistube ja raamatu-

kogusid. Väiksemate laste jaoks on vaja sisse seada lasteaiad, mängukoolid ja mängukohad. Õpetajate ettevalmistamiseks tuleb asutada sellekohased seminarid. Kutseta õpetajate jaoks on vaja maaomavalitsuse kulul korraldada kursused.

Kirikuküsimuses nõudis konverents, et kirikule kui erasutusele, mis on jõukate klassivõimu toeks ja rahva orjastamise abinõuks, maksaksid ainult need makse, kes teda tarvitavad. Kirikute maad on vaja viivitamatult tunnistada rahva omanduseks.

Jaan Sihver esines aruandjana ka toitlusküsimuses. Ta näitas, kui viletsad on maatöölise toitlusolud. Leiba, liha, võid, piima ja muid toiduaineid ei ole saada. Samasugune lugu on ka kõigi tarbeainetega. Hallparunid veavad piima vaheltkauplejate kaudu linna. Hinnad on maal niisama kallid kui linnas, kuid tööpalk on maal madalam, tööajast aga ei maksa rääkida. Kõige suuremad raskused on maatöörahal vilja ostmisega. Töö eest antakse raha, mille eest aga ei saa vilja osta. Vilja söödavad hallparunid ja mõisnikud loomadele. Toitluskomiteed koosnevad enamasti hallparunitest, kaupmeestest, möldritest ja mõisaametnikest. Nad töötavad oma klassi huvides, maatamehe huve ei panda üldse tähele. Valla, maakonna ja kubermangu toitluskomiteede vahel ei ole mingit sidet, vaid nad töötavad kõik omaette. Sellest siis tulebki, et mõnes kohas inimesed peavad nälgima, samal ajal kui teisel on toiduaineid küllalt. Toiduainete küsimus on seotud kõigi tarbeainete küsimusega. Neid küsimusi on võimatu lahendada ühe valla piirides. Seda tuleb korraldada kubermangu ja kogu riigi ulatuses. Kõigepealt on tarvis hoolitseda, et toodetaks rohkem toidu- ja tarbeaineid. Selle organiseerimiseks on üksiku inimese jõud nõrk, seda tuleb korraldada riigi ja töölisorganisatsioonide abil. Kus on aga meil niisugune riigivõim? Riigivõim töötab kontrevolutsiooniliste kapitalistide ja mõisnike huvides. On tarvis luua niisugune riigivõim, mis koosneb tõelistest revolutsioonilise demokraatia esindajatest ja mis astuks julgelt välja kapitalistide ning mõisnike vastu, kaitseks tööliste ja töötava talurahva huve.

Vastuvõetud resolutsioonis öeldi, et konverents tunnistas vajalikuks toitluskomiteede tegevuse korraldamise ja plaanikindlale alusele seadmise. Selleks on tarvis sisse seada kohustuslik rahvamajanduse korraldus — riigi kont-

roll, mis organiseeriks oma tegevust tööliste ametiühingute ja teiste revolutsioonilise demokraatia organisatsioonide kaastegevusel.

Järgmisena oli päevakorras maaküsimus, mille kohta esines aruandjana bolševik H. Pöogelmann, kes nõudis, et maa peab minema rahva omanduseks ilma tasuta. Pärast aruandekõnet võeti vastu otsus, milles nõuti, et maa eraomandiõigus ära kaotatakse ja maa kogu rahva omanduseks tunnistatakse. Maa kasutamise ja valitsemise õigus peab olema rahva käes. Esimeseks juhtnõuõriks olgu, et kõik keisrikoja-, kabineti-, kloostri-, kiriku- ja mõisamaad tuleb viivitamatult ilma tasuta võõrandada. Võõrandamise üksikasjaline läbiviimine kui ka võõrandatud maade valitsemine ja järelevalve nende kasutamise üle kohtadel jääb kohalike omavalitsuste maakomiteede hooleks.

Töökaitse küsimuste arutamisel märgiti, et maal ei ole mingisugust töökaitset. Iseäranis kannatab selle all noorsugu. Lapsi sunnitakse maast-madalast rasket tööd tegema. Täielikult puudub maal arstiabi.

Konverents nõudis põllutööliste kindlustamist riigi kulul töövõimetuse, vigastuste, tööpuuduse, haiguste vastu; tasuta arstiabi kohaliku omavalitsuse kulul; laste töökaitse-seaduse väljatöötamist.

Seejärel asus konverents sõjameeste perekondadele abiandmise küsimuse arutamisele. Maatameeste perekonnad, kelle liikmed viibisid sõjas, olid iseäranis väljakannatamatus seisukorras. Abiraha oli nii väike, et seda ei jätkunud jalanõudegi ostmiseks. Paljudes kohtades kannatasid abirahasaajad kohalike vallavalitsuste omavoli all.

Konverents võttis vastu otsuse, milles nõuti, et igas valdas tuleb soldatinaistel asutada oma ühing, kes hoolitseks vaesemate perekondade ühiskondliku abistamise eest. Kui kroonu aga keeldub rahapuudusel abiraha suurendamast, siis tuleb ühingul nõuda endiste tsaarikindralite ja -ametnike pensioni ärakaotamist.

Üheks kõige tähtsamaks aruõlusküsimuseks maatameeste konverentsil oli rahvusküsimus.

Aruandja J. Anvelt arendas oma kõnes põhimõtteid, mis olid väljendatud VSĐT(b)P aprillikonverentsil vastuvõetud resolutsioonis, lähtudes leninlikust rahvaste enesemääramise loosungist ja seades üles eesti töörahva ülesanded revolutsiooni käesoleval etapil. Aruandes käsitleti

rahvusküsimust kui sotsialistliku revolutsiooni üldküsimuse üht osa.

Ta näitas, et bolševike partei on ainsaks parteiks, kes nõuab kõigile rahvastele, nende hulgas ka eesti rahvale täielikku enesemääramisõigust. Kuid see õigus ei tähenda, et eesti rahvas peaks teistest revolutsioonilistest Venemaa rahvastest lahku lööma, sest lahkulöömine ei vasta tema elulistele huvidele. Üksteisest eraldatuna ei suudaks rahvad kaitsta oma vabadust imperialistide kallaletungide vastu. Kõneleja rõhutas, et rahvusküsimust ja laialdase demokraatliku omavalitsuse (autonoomia) loomise küsimust võib eesti rahvas otsustada ainult ise oma esindajate kaudu. Eesti kapitalistid seadsid sisse oma kubermangu maanõukogu ehk «maapäeva», leppides rahva selja taga kokku balti parunitega ja Ajutise Valitsusega. Kuid see «kõrgemalt poolt kingitud» asutus ei ole mingi demokraatlik omavalitsus, sest ta pole valitud otsese, ühetaolise ja demokraatliku hääletamise teel, vaid moodustati demokraatiavastaselt. Eesti kodanlus ei tahtnudki kasutada revolutsioonilist olukorda selleks, et Eestis kehtestada laialdast demokraatlikult organiseeritud omavalitsust, vaid püüdis likvideerida kõik rahva vabadused ning kehtestada mõisnike ja kodanluse piiramatult vägivaldava töötava rahva üle.

Aruandekõnele järgnesid elavad sõnavõttud, milledes käsitleti eesti bolševike rahvuspoliitikat Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ajajärgul. See poliitika lähtus tõsiasiast, et eesti rahvas võis saavutada täieliku üheõiguse teiste rahvastega, täieliku vabanemise rahvuslikust rõhumisest, võis olla kindlustatud imperialistlike riikide kallaletungide vastu ainult sel juhul, kui Venemaal kehtestatakse tõeliselt demokraatlik riigikord. Sellepärast pidasid eesti bolševikud võitlust ühtse ja jagamatu, tõeliselt demokraatliku vabariigi eest kogu Venemaa ulatuses koos vene tööliste ja talupoegadega, pidasid võitlust poliitilise autonoomia eest ühtses riigis, millel oleksid ühtsed konstitutsioonilised normid piirkondade jaoks, keda iseloomustab teatav rahvuslik koostis ja kes jäävad selle riigi koosseisu. Rahvuslik vaen, rõhumine ja vägivald on omased kodanluse võimule, töörahva demokraatia juures aga on need nähted kõrvaldatud.

Eesti kodanluse rahvuspoliitikal olid täiesti vastupidised eesmärgid. Ta seadis endale ülesandeks omavalitsuse reformimise kokkuleppel vene kodanlusega. Veel enne Veeb-

ruarirevolutsiooni püüdis eesti kodanlus veenda tsaarivalitsust enda ustavuses, sest ta otsis tsaarivalitsuselt abi tugevneva töölisliikumise vastu. Esimese imperialistliku maailmasõja ajal 1915. aastal hellitas eesti kodanlus mõningaid lootusi, et tal lubatakse osa võtta balti-saksa parunite maapäevast. Pärast keerukaid sobitusi vene kodanluse tähtsamate liidritega õnnestus tal endale 1917. aasta märtsis Ajutiselt Valitsuselt välja kaubelda kubermangu maanõukogu — nõuandva asutuse kubermangukomissari juures.

Eesti kodanlike natsionalistide poliitiline tegevus pärast Veebruarirevolutsiooni oli suunatud sellele, et alistada oma mõju alla töölisi ja talupoegi, lämmatada klassivõitlust Eestis, õhutada rahvuslikku vaenu. Eesti kodanlus nägi selles, et vene töölisel ja soldatid bolševiseerusid ja aitasid ka eesti töölistel ning talupoegadel revolutsiooni edasi arendada, enda huvidele surmaohtu. Eesti kapitalistidele ja mõisnikele tekitas hirmu ja õudust see asjaolu, et vene madrused ja soldatid ei olnud enam kuulekaiks tööriistadeks tsaarisulaste käes, vaid aitasid eesti töörahval vabaneeda kapitalistide ja parunite rõhumise alt. Sellepärast alustasid eesti kodanlikud ajalehed oma veergudel vaenu õhutamist vene rahva ja vene revolutsiooniliste soldatite ja madruste vastu, bolševike vastu, kes võitlesid sõpruse tugevdamise eest eesti ja vene töörahva vahel. Kuid vene kapitalistide ja mõisnike esindajatega ning endiste tsaariaegsete võimukandjatega olid eesti kodanlusel sõbralikud suhted.

Saavutanud Eestimaa kubermangukomissari ametikoha ja viinud vene reaktionääride eestkostmisel läbi oma kodanliku omavalitsuse projekti, tegutsesid eesti kodanlikud natsionalistid vanasõna järgi: käsi peseb kätt. Nad ei puudutanud endisi tsaariametnikke, kui revolutsiooniline rahvas neid ise ei kõrvaldanud, isegi endine tsaariaegne Eestimaa kuberner Verjovkin vallandati pärast rohkearvulisi töörahva proteste alles 9. mail. Eesti bolševikud paljastasid kodanlike natsionalistide katseid niisuguste päevakorras seisvate pakiliste küsimuste nagu maareformi jne. lahendamist ikka kaugemale, kuni Asutava Koguni edasi lükata, samal ajal kui nad Ajutise Valitsuse käest kiirendatud korras oma tagurliku omavalitsuse projekti elluviimist nurusid, ootamata Asutavat Kogu ja demokraatlikke

ümberkorraldusi riigis. Eesti kodanlus, kartes demokraatlikku Asutavat Kogu, lootis reaktsioonilise Ajutise Valitsuse kaudu luua Eesti kubermangus kapitalistide ja kula-kute huvides mustasajalisi omavalitsusorganeid.

Augustikuus toimunud riiklikul nõupidamisel Moskvas lõid eesti kodanluse liidrid sidemed ukraina kodanlike nationalistidega ja saatsid seejärel oma esindajad raada nõupidamistele Kiievis. Mõned eesti kodanluse radikaalsemad elemendid esitasid kaugemale ulatuvaid nõudmisi, näiteks nõudsid nad Eesti föderatiivset vabariiki Venemaa koosseisus. Kuid eesti kodanluse parempoolne osa, eesotsas Poska, Pätsi ja teiste korniilovlastega, kes tahtsid hästi läbi saada vene reaktsionääridega, ei julgenud niisuguseid «äärmissi» nõudmisi toetada¹, sest Ajutine Valitsus, kes keeldus Ukrainale andmast autonoomiat, pooldas ning jätkas tsaariaegset rahvaste orjastamise poliitikat. Pealegi asusid ka mustasajalise ukraina raada liidrid, kartes lähenevat proletaarset revolutsiooni, vene kontrrevolutsioonilise kodanlusega kokkuleppe teele.

Ainult Lenin ja bolševikud jäid täielikult ning järjekindlalt rahvaste enesemääramise õiguse seisukohale.

Artiklites «Ukraina» ning «Ukraina küsimus ja Venemaa valitsevate parteide lüüasaamine» arvustas V. I. Lenin teravalt vene kodanluse ja tema käsilaste — esseeride ja menševike rahvusliku rõhumise poliitikat, mida nad jätkasid tsarismi vaimus. Irvitades omaenda parteiprogrammide üle, andsid esseerid ja menševikud kontrrevolutsioonilisele kodanlusele järele ja teostasid viimasega koos Ukraina suhtes suurvene «deržimordade» poliitikat.

V. I. Lenin kirjutas:

«Neetud tsarism tegi suurvenelastest ukraina rahva timukaid, toitis kõigiti ukraina rahva vihavaenu nende vastu, kes keelasid isegi ukraina lastel rääkida ja õppida oma emakeeles.

Venemaa revolutsiooniline demokraatia, kui ta tahab olla tõeliselt revolutsiooniline ja tõeliselt demokraatia, peab sellele minevikule lõpu tegema, peab endale, Venemaa tööliste ja talupoegadele tagasi võitma Ukraina tööliste ja

---

¹ Eesti «rahvuskongress» tunnistas oma telegrammis Ajutisele Valitsusele 4. juulil rõhumispoliitika Ukraina suhtes õigeks (vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Moskvas, fond 398, nimistu 3, toimik 80, leht 164).

talupoegade vennaliku usalduse. Seda ei saa teha Ukraina õiguste, sealhulgas vaba lahkulöömine õiguse täieliku tunnustamiseta.»¹

Kuid ukraina kodanlus, kokku leppides mustasajalise vene kodanlusega, reetis oma rahva rahvuslikud huvid. Sellele samale teele asus ka eesti kodanlus, kes kiitis heaks tsarismi rõhumispoliitika, mida Ajutine Valitsus Venemaa rahvaste suhtes jätkas.

Eesti bolševike seisukoht selles küsimuses, kuidas eesti rahvas võib rahvuslikust rõhumisest täielikult vabaneda, on selgesti väljendatud bolševistliku ajalehe «Utro Pravdõ» juhtkirjas:

«Mitte kodanlus, vaid eesti rahvas peab aktiivselt ellu viima oma täieliku iseseisvuse ja sõltumatuse, milles vene rahvas teda abistab. Kuid sellesse ei tohi end segada eesti kodanlus ja kodanlik intelligents, kes omavalitsuse «projektidega» toob segadust ühisesse võitlusse, kahjustades oma rahva huve.»²

Pärast elavaid läbirääkimisi võttis eesti maatameeste konverents rahvusküsimuses vastu bolševike poolt ette pandud otsuse:

«Kapitalismi vaba arenemine ja tööliste klassivõitluse huvid nõuavad üksikute maaosade ja niisama ka riikide ühinemist.

Seadusandlik ja õiguslik ühtsus kui majandusliku elu loomuliku arenemise tagajärg on niisuguse poliitilise ühinemise esimene eeltingimus.

Rohke riikide arv või ühtede riigiosade teistest äralahutamine rahvaste järgi föderatiivsel alusel (osariigid) võimaldab suurkodanlusel oma rahvuslikule kapitalile eesõigusi luua ja klassivastuolusid oma rahvuslike nõudmistega ära varjata — suurt haritlaste hulka oma mõju alla võttes ja neile igasuguseid ametnikukohti (ministeeriumides, tolliametites jne. jne.) jagades.

Töölisklassi seisukohalt on aga rahvuslik küsimus (keeled, hariduse või kultuuri asjus) üldine demokraatliku ühiskonnakorra küsimus. Seda küsimust saab ainult kõige laialdasema ühinemise ja demokraatliku tsentralismi, keskkoha abil otsustada, — niisuguse korra abil, kus üksikud rahvused mitte üksteisest lahku ei löö, vaid ühe riikliku korral-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 74.
«Утро правды» № 2, 20 мая 1917 года.

duse piirides igaüks täieliku omavalitsuse (autonoomia) põhjal koos elavad.

Eestimaa praegune, «ülevalt poolt antud» ja meie väikekodanluse poolt vastuvõetud nõukogu¹ («maapäev») ei kujuta muidugi mitte niisugust omavalitsust. Ta ei ole ottsel, ühetaolisel ja demokraatlikult korraldatud hääletamisel valitud. Ta on selleks jõuetu, et praegust revolutsioonilist ajajärku laialdase, demokraatlikult korraldatud kohaliku omavalitsuse (autonoomia) maksmapanekuks tarvitada.

Töölisklassi kohus on Eestimaa Venemaast äralahutamise või Eesti osariigi vastu olla ja ühtlasi nõuda, et Eestimaal kõige laialdasem kohalik omavalitsus maksma pandaks ja et Eestimaa ülevenemaalise seadusandluse piiridesse jääks nii Asutavas Kogus kui ka pärastises parlamendis.

Kõik maa piirid, mis vaidlust tekitavad, määrab kohalike elanike enamus üldise hääletamise teel kindlaks (näiteks Narva linnas ja selle ümbruses).

On vaja Eestimaal täielik demokraatlik kord maksma panna, iseäranis kõigi kohalike elanike keelte kasutamise asjus ametikohtades, emakeelne õpetus koolides jne.

On vajalik haridusliku ühenduse loomine nende eesti asunikega, kes elavad Venemaal laialipillatult ja on eesti kultuuriga seotud (kirjanduse ja hariduse kongressid ja ühingud); täiesti soovitamatu ja töölisklassi arenemisele kahjulik on aga eksterritoriaalne (ilma maapiirideta) rahvusliku autonoomia kavatsus.

Eestimaa autonoomia elnõu tuleb Eestimaa tööliste, maatameeste ja sõjaväelaste saadikute nõukogude täitevkomiteede poolt välja töötada ja ellu viia.»

Eesti bolševike resolutsioon rahvusküsimuses eitas föderatsiooni ideed, mis pärast Oktoobrirevolutsiooni parteis tunnustust leidis. Kuid käsitletaval momendil oli see seisukoht omane kogu parteile ja vastas bolševike aprillikonverentsi põhimõtetele. Resolutsioon mõistis hukka kodanlik-natsionalistliku niinimetatud «rahvusliku kultuurautonoomia», mis tõmbab kunstliku piiri ühes ja samas kohas töötavate tööliste vahele, nende rahvusliku kuuluvuse järgi ja mille eesmärgiks on kõvendada tööliste sidet üksikute rahvaste kodanliku kultuuriga. Rääkides rahvaste enesemääramise õigusest üldise hääletamise teel kindlaks

¹ Kubermangu maanõukogu.

määrata kõik maa piirid, rõhutab resolutsioon, et eesti töö-
lisklassi ja kogu töörahva kohus on vastu seista Eesti lahu-
tamisele Venemaast, kuid ühtlasi nõuda kõige laialdasema
kohaliku omavalitsuse kehtestamist.

Eesti poliitilistest parteidest võitles ainult bolševike
partei eesti rahva nii sotsiaalse kui rahvusliku vabastamise
eest.

Eesti kodanlike natsionalistide liidrid tahtsid Eestit
suruda kodanliku «omavalitsuse» raamidesse, kus män-
giksid peremeest kurnajad, hävitada tööliklassi revolutsi-
oonilised organisatsioonid, nüristada töörahva teadlikkust,
õhutada töörahva poegi imperialistlikus sõjas kapitalistide
ja mõisnike huvides surma minema ning teiste maade töö-
tajaid tapma. Bolševikud võitlesid eesti töötavate hulkade
eesotsas koos Venemaa teiste rahvaste tööliste ja talupo-
gadega, esmajoones koos vene töörahvaga, imperialistliku
kodanluse võimu kukutamise eest. Ainult sel teel võis saa-
vutada rahvaste enesemääramise õiguse.

Lõpuks arutas konverents, kuidas katta Eesti Maata-
meeste Keskbüroo kulud. Raha otsustati hankida liikme-
maksude ja korjandustega. Kohustati kõiki maatameeste
ühingute liikmeid maatööraha ajalehte «Maatamees» levi-
tama ja ajalehele kaastööd tegema.

«Täis julgust ja täis jõudu,» kirjutas J. Sihver, «tõttasid
maatameeste saadikud koduvaldadesse tagasi, et seal uute
teadmistega ja raugematu jõuga tööle asuda, — maata-
meeste nõukogusid luua ja nende läbi paremat tulevikku
ette valmistada.»¹

5. VSDT(b)P PÕHJA-BALTI ORGANISATSIOONIDE II KONVERENTS

Üheaegselt maatameeste konverentsiga alustas 13. augustil
Tallinnas oma tööd VSDT(b)P Põhja-Balti organisat-
sioonide II konverents.² VSDT(b)P Põhja-Balti Büroos oli
registreeritud 23 parteiorganisatsiooni. Pärast mandaat-
komisjoni valimisi ja mandaatide kontrollimist katkestas
konverents ajutiseks oma töö, et delegaadid saaksid osa

¹ «Tööline» nr. 34, 23. augustil 1917.

² Vt. «Tööline» nr. 40, 30. augustil; nr. 43, 2. septembril; nr. 44,
4. septembril 1917.

võtta samal ajal toimuvast eesti maatameeste konverentsist.

Põhja-Balti bolševike II konverentsist võttis osa mitu uut maakonnalinnade ja valdade parteiorganisatsiooni, mis olid loodud pärast I konverentsi (aprillis).

Hoolimata sellest, et juuli esimestel päevadel alanud kontrrevolutsiooni pealetung takistas parteiridade kasvu, võis enamikus organisatsioonides märgata liikmete arvu suurenemist. Tallinna organisatsioonis oli 16. aprillil 1300 liiget, 19. juunil — 2123 liiget, 16. augustil — 3182 liiget. Narva organisatsioonis oli 16. aprillil 700 liiget, 16. augustil — 783 liiget. Rakvere organisatsioonis oli 5. juulil 167 liiget, 16. augustil — 177 liiget. Aseri organisatsioonis oli 5. juulil 135 liiget, 16. augustil — 152 liiget.

VSDT(b)P Tallinna Komitee aruandest oli näha, et partei viiekülsa legaalse olemasolu vältel oli tehtud tõhusat organisatsioonilist ja kasvatuslikku tööd. Tallinna bolševistlik organisatsioon oli kasvanud kuust kuusse ja laiendanud oma tegevust. Naistöölise hulgas aga teostati parteitööd veel nõrgalt. Naisliikmeid oli Tallinna organisatsioonis 328 (üldse oli 3182 liiget), s. o. 10 protsenti. Samal ajal oli Tallinnas suur Balti Puuvillavabrik, kus töötas üle 2000 naistöölise; peale selle töötas palju naisi Lutheri vineerivabrikus ja teistes ettevõtetes. Kuid samal ajal hakkas partei liikmete hulgast esile kerkima naisi, kes näitasid end heade organisaatorite, agitaatorite ja rahvahulkade juhtidena. Rahvuste järgi jagunesid Tallinna organisatsiooni liikmed järgmiselt: eestlasi — 2302, venelasi — 523, lätlasi — 357. Tallinna parteiorganisatsioon koosnes peamiselt töölistest — 2926 inimest. Sõjaväelasi oli 209, haritlasi (sealhulgas ka teenistujad, velskrid jne.) 47 inimest.¹

Kui võrrelda Eesti bolševistliku organisatsiooni olukorda augustis, II konverentsi ajal, tema olukorraga aprillis, mil toimus I konverents, siis võib konstateerida, et eesti bolševikud olid VSDT(b)P aprillikonverentsi ja VI kongressi otsuseid täites saavutanud tunduvalt edu rahvahulkade mobiliseerimisel bolševike partei lippude alla, võitlusele partei revolutsiooniliste loosungite eest.

VSDT(b)P Põhja-Balti Büroo ja partei kirjastuse juhataja aruanded näitasid, et bolševistliku ajakirjanduse olukord oli paranenud. Esialgu oli partei kirjastusel olnud

¹ Vt. «Красная летопись» № 5—6, 1933 года, стр. 124.

suuri raskusi raha ja trükikoja puudumise tõttu. Need raskused olid konverentsi ajaks ületatud. Raha kogumine vabatahtlike annetuste näol tööliste hulgas oli andnud häid tulemusi. Kirjandust trükiti juba VSĐT(b)P Tallinna Komitee trükikojas. Kirjanduse levitamiseks organiseeriti linnades ja valdades müügipunkte. Ajalehte «Kiir» trükiti 12—15-tuhandelises tiraažis. Pärast «Kiire» sulgemist 1917. a. juulis ilmuma hakanud «Töolist» trükiti 8000—9000 eksemplari, ajalehte «Maatamees» — 2000 ja venekeelset bolševistlikku ajalehte «Zvezda» samuti 2000 eksemplari. Peale selle hakkasid eesti bolševikud välja andma kirjanduslik-poliitilist ajakirja «Tapper» J. Lilienbachi toimetusel.

VSĐT(b)P Põhja-Balti Bürool oli 5 koosseisulist agitatorit.

Oma sõnavõttudes heitsid delegaadid VSĐT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni juhtkonnale ette seda, et väga vähe on pööratud tähelepanu parteitööle maal ja maakonnalinnades. Eriti süüdistati Tallinna organisatsiooni, kes on suhtunud liiga muretul tõesse maal. Delegaadid nõudsid, et Tallinna bolševikel tuleb luua parem side maaga. Oli vaja organiseerida parteitöötajate lühiajalisi kursusi, kuhu iga organisatsioon saadaks oma liikmeid. Halb oli olukord bolševike Tartu organisatsioonis. Seal etendas juhtivat osa välismaalt emigratsioonist tagasipöördunud sotsiaaldemokraat J. Lehman, kes lähenes menševikele¹ ning astus välja esseeride ja menševike bloki eest linnaomavalitsuste valimistel. Samal ajal aga oli bolševike VI kongressi resolutsioonis Asutava Kogu valimiseelse kampaania kohta selgesti öeldud, et «blokki astumine on lubatud ainult nende parteidega, kes on internatsionalismi seisukohal ja on kaitseõjalastest mitte sõnades, vaid tegelikult lahku löönud».² Blokid olid lubatud nõukogudega, maakomiteedega ja teiste töörahva parteitute organisatsioonidega, kes olid täielikult omaks võtnud bolševike platvormi. Valimiseelset kokkulepet pidi sanktsioneerima VSĐT(b)P Keskkomitee. Kuid hoolimata VSĐT(b)P Põhja-Balti Komitee otsesest juhendist minna linnavolikogude ümbervalimistele iseseisva nimekirjaga läksid Tartu bolševikud ka seekord blokis nn.

¹ 1917. aasta sügisel läks J. Lehman avalikult üle menševike poole.

² КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954 года, стр. 380.

«revolutsioonilise demokraatiaga», s. o. menševike ja essee-ridega. «Revolutsioonilise demokraatia» Tartu fraktsiooni koosolekuil olid tooniandjaiks menševikud.

Konverents valis VSDT(b)P Põhja-Balti uue, 5-liikmelise büroo, mille koosseisu kuulusid J. Anvelt, H. Suuder, J. Heintuk jt.

Võeti vastu ettepanek, et agitatsioonitöö juhtimine koondataks Tallinna, kust tuleb saata organisatoreid-agitaatoreid igasse maakonnalinna. Kohalikud organisatsioonid peavad keskust informeerima neil olemasolevaist jõududest.

Tehti ettepanek VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ümber nimetada VSDT(b)P Eestimaa Komiteeks. Selle ettepaneku poolt anti 10, vastu 5 häält.

Teistes küsimustes, nagu agraarküsimus, organisatsioonilised küsimused maal, valla omavalitsuste uuendamine jt., kinnitati partei konverentsil resolutsioonid, mis olid vastu võetud maatameeste konverentsi poolt.

VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverents, millest võtsid osa 23 parteiorganisatsiooni delegaadid, kes esindasid ligi 7000 partei liiget, tõendas parteiridade kiiret kasvu ja ühtlasi ka tema mõju kasvu mitte ainult Tallinnas ja teistes tööstusrajoonides, vaid ka maal.

Aruanded kohtadelt näitasid, et enamik eesti töölisklassist sammus bolševike lipu all. Järjest suuremas ulatuses valisid tööliselised nõukogudesse oma esindajateks bolševikke. Ametiühingu-organisatsioonid ja vabrikukomiteed töötasid bolševike juhtimisel ning asusid revolutsioonilise klassivõitluse teele. Bolševikud saavutasid suuri võite linnaomavalitsuste ümbervalimistel.

Samuti näitas konverents, et eesti kehvtalurahva laialdased hulgad tunnustasid bolševike parteid ja nägid temas enda juhti. Maatameeste konverents, mis toimus enne parteikonverentsi, võttis üksmeelselt vastu bolševistlikud resolutsioonid.

Esseeride ja menševike liidrid rakendasid kogu jõu selleks, et hoida Eestis asuvaid sõjaväeosi ja sõjalaevastikku enda mõju all, kuid bolševikud võitsid endale soldatite ja madruste hulgas kindla poolehoiu, kusjuures esseeride ja menševike mõju järjekindlalt vähenes.

Samal ajal nõudsid delegaadid VSDT(b)P Eestimaa organisatsioonide uuel juhatusel parteitöö tugevdamist talurahva hulkades, sest revolutsiooniliste jõudude kasv,

bolševike mõju kasv nõukogudes ning teistes tööliste ja töötava talurahva organisatsioonides kutsusid esile kontrerevolutsiooniliste kodanlike natsionalistide järjest ägedama vastupanu. Viimased püüdsid endid maskeerida, luua töörahva petmiseks uusi kodanlik-natsionalistlikke parteisid, millelele nad riputasid külge «demokraadi» või «sotsialisti» sildi. Seepärast otsustas konverents pöörata senisest suuremat tähelepanu kodanlik-natsionalistlike ja väikekodanlike parteide äraandliku tegevuse paljastamisele, eeskätt Tartu ja Viljandi rajoonis, kus kodanluse ja tema käsilaste mõju oli veel tugev.

6. EESTI TÖÖRAHVA OSAVÖTT KORNILOVLUSE PURUSTAMISEST

25. augustil alustas välisimperialistide käsilane kindral Kornilov kontrerevolutsioonilist mässu, mille eesmärgiks oli bolševike partei, tööliste ja soldatite saadikute nõukogude ja teiste töörahva organisatsioonide likvideerimine, suurkodanluse ja mõisnike sõjalis-terroristliku diktatuuri kehtestamine ning monarhia taastamine.

Kornilovi mässu seljataga seisid mõisnikud ja kapitalistid, eesotsas kadettide parteiga («rahva vabaduse» parteiga),¹ kuid mässule aitasid aktiivselt kaasa esseerid ja menševikud. Niihästi kadetid kui ka menševikud ja esseerid olid Entente'i imperialistide tööriistaks. Sõjavägede Peakorteris viibivad Inglise, Prantsuse ja Ameerika Ühendriikide saatkondade esindajad mitte ainult teadsid Kornilovi vandenõust, vaid aitasid aktiivselt kaasa selle ettevalmistamisele. Avantürist Aladjin — «Times'i» ja Londoni imperialistliku kliki agent — saadeti Inglismaalt Moskvasse riiklikule nõupidamisele ja sealt Peakorterisse. Aladjin oli Kornilovi mässu hingeks ja esimeseks viiuliks.²

Mässu ettevalmistamist alustasid korniilovlikud kindralid ja ohvitserid reetmisega rindel. 21. augustil avasid nad rinde ja loovutasid saksa imperialistidele Riia. Mässu tõelist iseloomu püüdis kodanlus varjata sellega, et alustas ägedat laimukampaaniat bolševike partei vastu, kulutades selleks miljoneid rublasid oma ajalehtedes ja kirjastustes.

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 290.

² Vt. «Рабочий путь» № 8, 12 сентября 1917 года.

Peamiseks kuulujutuks, mis kodanlus rahva tähelepanu kõrvalejuhtimiseks lendu laskis, oli see, et bolševikud valmistuvad ette ülestõusuks 27. augustil, mil möödub 6 kuud revolutsioonist. Selle kuulujutu katte all koondasid kontr-revolutsionärid oma sõjavägesid Petrogradi lähistele. Petrogradis kavatsesid vandeseltslased anda revolutsioonile surmava löögi. Kohe, kui saabusid teated Kornilovi vandeseltslaste väljaastumisest, tõtsid ka Eestis pead balti-saksa parunid ja kulakud ning hakkasid ähvardama töörahvast karistussalkadega. Parajasti sel ajal algasid Eestis vallavolikogude valimised. Kulakud organiseerisid valimiste boikoteerimist, oodates kindral Kornilovi või saksa okupantide «kindla käe» tulekut. Kodanlus ja tema ajalehed levitasid paanika tekitamiseks igasuguseid võimatuid, absurdseid kuulujutte ja ülistasid Kornilovit. Tallinna Nõukogu bolševistlikud saadikud nõudsid, et võetaks tarvitusele abinõud kodanluse ja tema ajakirjanduse kontr-revolutsioonilise, pogromme taotleva agitatsiooni ohjeldamiseks.

Eesti kodanlusel oli muidugi teada, et on käimas kontr-revolutsioonilise mässu ettevalmistamine, sest tema esindajad võtsid osa augustikuus Moskvast toimunud riiklikust nõupidamisest, mille Ajutine Valitsus oli kokku kutsunud mustasajaliste jõudude koondamise eesmärgil. Sellel nõupidamisel ei olnud keskseks kujuks enam essee Kerenski (kuigi ka Kerenski hooples «tule ja raua» tarvituselevõtmisega töörahva vastu), vaid kontr-revolutsiooniline kindral Kornilov, kes nõudis nõukogude likvideerimist, surmanuhtluse sisseseadmist rindel ja tagalas ning muude kontr-revolutsiooniliste abinõude rakendamist.

Ajutine Valitsus, eesotsas Kerenskiga, püüdis Kornilovi kontr-revolutsioonilisele väljaastumisele igati kaasa aidata. Ta andis käsu revolutsiooniliste sõjavägede väljaviimiseks Petrogradist, sulges bolševike partei peahäälkandja «Proletari», kes paljastas Kerenski ja Kornilovi kontr-revolutsioonilisi sepitsusi. Kuid töörahva hulgas bolševike juhtimisel seisid revolutsiooni võitude valvel. Töölised astusid tuhandete viisi Punakaardiväe salkadesse. Petrogradis ja teistes linnades moodustati staabid korniilovluse-vastase võitluse organiseerimiseks. Bolševike partei Keskkomitee kutsel saabusid Petrogradi töörahvale abiks Helsingist neli ja Tallinnast kaks miinilaeva revolutsiooniliste madrustega.

Kerenski, kelle rahvahulkade seninägemata revolutsioo-

niline aktiivsus ära hirmutas ja kes kartma hakkas, et rahvas nii Kornilovi kui ka Ajutise Valitsuse minema pühib, ütles ennast viimasel minutil Kornilovist lahti ja kuulutas ta mässajaks.

Mobiliseerides rahvahulki korniilovluse purustamiseks, ei lõpetanud bolševikud võitlust kodanliku Ajutise Valitsuse vastu, kelle imperialistliku, rahvavaenuliku poliitika tagajärjel oligi tekkinud korniilovlus. V. I. Lenin õpetas, et sõda Kornilovi vastu tuleb pidada revolutsiooniliselt, tõmmates kaasa rahvahulki, pannes neid liikuma. Kerenskilt, kes oli sunnitud oma endise sõbra kindral Kornilovi mässajaks kuulutama, tuleb nõuda tõeliselt revolutsioonilist sõda Kornilovi vastu. Praegu me Kerenskit kukutama ei hakka, ütles Lenin, tema vastu võitlemise ülesandele lähene nüüd teisiti: tuleb selgitada rahvale, kes võitleb Kornilovi vastu, Kerenski nõrkust ja kõikumist. Töölistele, soldatitele ja talupoegadele, kes on Kornilovi vastu peetava võitluse käigust kaasa kistud, tuleb öelda, et nad esitaksid Kerenskile omamoodi «osalised nõudmised» — «areteeri Miljukov, relvasta Piiteri töölised, kutsu Kroonlinnas, Viiburis ja Helsingis asuvad väed Piiterisse, aja Riigiduumalaiali, areteeri Rodzjanko, legaliseeri mõisamaade üleandmine talupoegadele, kehtesta töölistekontroll leivavilja ja vabrikute üle jne. jne.»¹

Kornilovi mässu puhul kirjutas eesti bolševike häälkandja «Tööline»: «Käes on hädaoht, mida meie partei ammu ette ütles, mille eest sajad sotsiaaldemokraatlikud enamlased türmidesse topiti ja veel siiamaani kinni peetakse... Kuid me oleme kindlad, et see Kornilovi ja Kokatse revolutsioonilise sõjaväe ja tööliste üksmeele vastu puruneb. Ainult rahulikku, kainen meelt ja külmaverelisust, seltsilised töölised ja sõjaväelased!»²

Pärast seda, kui Eestis sai teatavaks kindral Kornilovi kontrrevolutsiooniline väljaastumine, organiseerisid bolševikud rohkearvulisi tööliste, soldatite ja madruste miitinguid, kus rahvahulgad nõudsid, et «surmanuhtluse isa» (s. o. Kornilovi) suhtes rakendataks nimelt seda karistumäära. Töölised vabrikutes ja tehastes nõudsid relvi ja teatasid oma soovist astuda Punakaardiväkke.

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee saatis 28. augustil

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 266.

² «Tööline» nr. 39, 29. augustil 1917.

bolševike ettepanekul telegrammi Narva, Tartu, Haapsalu ja teiste Eesti linnade nõukogudele, milles pandi ette organiseerida kontrrevolutsioonilistele väljaastumistele vastu-
lööks, seada sisse kontroll telegraafi ja telefoni üle, mitte edasi anda kindral Kornilovi ja kindral Lukomski telegramme, seada sisse kontroll sõjaväe ja tsiviilvõimude tegevuse üle, areteerida otsesed kontrrevolutsionäärid, organiseerida revolutsiooni kaitseks revolutsioonilised väeosad, tutvustada rahvast sündmuste käiguga ja kutsuda teda üles abi osutama revolutsiooni kaitseorganitele, sulgeda kontrrevolutsiooni toetavad ajalehed.

Suur tähtsus võitluses korniilovluse vastu Eestis oli sel asjaolul, et ümbervalimiste tulemusena olid Tallinna Nõukogus toimunud suured muudatused. Nõukogusse oli tulnud rohkesti saadikuid, kes ei olnud küll bolševikud, kuid kes rahvahulkade surve all hääletasid bolševike ettepanekute poolt. Petrogradi Nõukogu eeskujul moodustas Tallinna Nõukogu kontrrevolutsiooni vastu võitlemise komisjoni. Tallinna Nõukogu Täitevkomitee liikmeist moodustati Revolutsiooniline Tribunal kohtumõistmiseks kontrrevolutsionäärade üle. Tallinna Nõukogu võttis vastu bolševike ettepaneku organiseerida töolistest võitlussalgad.¹ Tallinna Nõukogu koos laevastiku- ja sõjaväekomiteedega teatas oma resolutsioonis, et ei tule täita ühtegi väeosa ülema käsku, kui sellele pole alla kirjutanud komitee esinaja.

28. augustil saatis Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee Ülevenemaalisele Nõukogude Kesktäitevkomiteele telegrammi, milles ta teatas, et kohalikud revolutsioonilised organisatsioonid ja sõjavägi on valmis välja astuma revolutsiooni kaitseks. Peale selle nõudis täitevkomitee kõigi areteeritud revolutsionäärade vabastamist.

Eesti kodanlike natsionalistide peamehed Päts, Tõnisson, Põld ja nende mõttekaaslased, kes kubermangu maanõukogus moodustasid nn. «demokraatliku bloki», asusid otseselt Kornilovi toetamise seisukohale. Sellesse korniilovlikku blokki kuulus ka Poska, hoolimata sellest, et ta oli Ajutise Valitsuse kubermangukomissariiks.

Kubermangu maanõukogu kinniseks kuulutatud koosolekul 25. augustil esinesid mõned eesti kodanluse liidrid

¹ Vt. Oktoobrirevolutsiooni Keskarhiiv Moskvast, fond 398, nimistu 3, toimik 80, leht 211.

ettepanekuga, et kui Venemaal «korralagedus» (s. o. revolutsioon) edasi kestab, siis tuleks Baltimaast «puhverriik» moodustada, mis alluks Inglise imperialismi huvidele. See näitab, et eesti kodanluse kõige tähtsamaks ülesandeks oli püüda kõigi abinõudega säilitada kapitalistlikku kurnamiskorda.

Kubermangu maanõukogu järjekordsel koosolekul 29. augustil tegid bolševikud ettepaneku Kornilovi mäss hukka mõista. Parempoolsed («demokraatlik blokk») nõudsid enne selle küsimuse otsustamist vaheaega. Kuna parempoolsed pärast vaheaega saali ei ilmunud, puudus küsimuse arutamiseks kvoorum. Sellele vaatamata võeti vastu üleskutse rahvale ühineda korniilovluse-vastaseks võitluseks.¹ Järgmisel päeval kinnitasid «demokraatliku bloki» tegelased, et erapooletu uurimine ei olevat veel selgeks teinud, kas kindral Kornilov on kontrevolutsiooni kavatsenud.²

Bolševistlikud madrused ja soldatid arendasid intensiivset selgitustööd Kornilovi väeosades ja tema eliitväeosa — mägilaste «metsiku diviisi» ešelonides, paljastades korniilovlaste laimu ja rumalaid väljamõeldisi. Mägilased veendusid nagu kasakadki, et neid oli petetud ja keeldusid Kornilovile allumast.

Bolševikel läks korda mobiliseerida töötava rahva hulki revolutsiooni kaitseks ja korniilovlus purustati.

V. I. Lenin kirjutab, et Kornilovi mässu ajalooline tähtsus seisab selles, et see erakordse jõuga avas rahva silmadele tõe, kuidas mõisnikud ja kodanlus on valmis toime panema kõige kuulmatumaid kuritegusid, on valmis uputama maad tööliste ja talurahva verre, on valmis reetma kodumaad ja avama rinde sakslastele, ja kõike ainult selleks, et haarata kogu võim kodanluse kätte, et kindlustada mõisnike võim maal. Seniajani varjasid seda tõe essee-ride ja menševike kokkuleplikud fraasid.

Lenin nõudis parteilt kogu jõu rakendamist, et mitte maha jääda sündmustest, vaid kaasa sammuda klassivõitluse käigus toimuvate muudatustega ja selgitada neid töörahvale. Ta hoiatas rahvahulki enneaegsete ülestõusude eest, mis võivad tuua suurimat kahju, kuid näitas

¹ Vt. «Tööline» nr. 41, 31. augustil 1917.

² Vt. V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 32.

samal ajal, et «... koos sellega viib kriitiline seisund töö-
lisklassi paratamatult — ja võib-olla katastroofilise kiiru-
suga — sinnamaale, et ta on sunnitud temast sõltumatu
sündmuste pöörde tõtu astuma otsustavasse võitlusse
kontrrevolutsioonilise kodanluse vastu ja haarama võimu
enda kätte».¹

Kornilov tahtis hävitada revolutsiooni, kuid selle nurjatu
katsega pani ta ühtlasi liikvele kõik ühiskonna jõud, ergu-
tas seega revolutsiooni suuremale aktiivsusele ja organi-
seeritusele ning paljastas klasside ja parteide tõelist loo-
must, kiskudes kodanlikelt ja oportunistlikelt parteidelt
maskid ning aidates näha nende tõelist palet.

Võidul korniilovluse üle oli eriti suur tähtsus Venemaa
väikerahvastele, sealhulgas ka eesti rahvale, nende võitlu-
ses rahvusliku rõhumise ikkest vabanemise eest. Kornilovi
võit ning mõisnike ja imperialistliku kodanluse võimu
kindlustamine selle tagajärjel oleks tähendanud ka rahvus-
liku rõhumise tugevnemist. Eesti kodanlike natsionalistide
peamehed, kes toetasid korniilovlasi, paljastasid end veel
kord rahva reeturitena. Bolševikud näitasid, et Venemaa
rahvaste rahvuslikust rõhumisest vabanemise ainsaks teeks
on revolutsiooni võit, võimu üleminek proletariaadi ja
revolutsioonilise talurahva kätte. Oli selge, et Venemaa
rahvad võivad vabaneda ainult siis, kui nad toetavad töö-
liste revolutsioonilist võitlust võimu eest. Kui nad aga seda
võitlust ei toeta, siis nad ei näe iialgi oma vabanemist.
Niisamasugune valik oli ka eesti rahval ja seepärast toe-
taski ta tööliste võitlust.

Korniilovluse purustamine näitas, kui suurt revolutsi-
oonilist jõudu varjavad endas nõukogud, kes väliselt paist-
sid olevat nõrgad. Ta näitas samuti, et bolševike partei oli
kasvanud juhtivaks jõuks, kelle juhendeid tööliste ja solda-
tite hulgas vastuvaidlematult täitsid. Bolševike partei oli
see, kes mobiliseeris töölisel, soldatid ja talupojad vastu-
löögi andmiseks Kornilovile ning päästis Venemaa
mõisnike ja imperialistliku kodanluse kontrrevolutsiooni
ohust.

Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu võidukas maha-
surumine tööliste, soldatite, madruste ja kehvtalurahva
hulkade poolt oli määratu suureks sammuks edasi rahva-

---

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 293.

hulkade revolutsiooniliseks mobiliseerimiseks bolševike partei loosungite ümber.

Pärast Kornilovi mässu purustamist hakkas bolševike mõju rahvahulkades hoogsalt kasvama. Algas nõukogude bolševiseerumise ajajärk. Võitluses kontrrevolutsiooniliste vandeseltslaste vastu tekkis uusi tööliste, soldatite, madruste ja talupoegade, raudteelaste ja posti-telegraafiteenistujate revolutsioonilisi komiteid.

Pärast Kornilovi mässu mahasurumist selgus, et nõukogud olid küllalt tugevad selleks, et korniilovluse vandenõu nurja ajada, kuid ometi olid nad veel nõrgad revolutsiooni päästmiseks uuesti kontrrevolutsiooni ohust. Faktiliselt jäi võim revolutsiooni õelamate vaenlaste Kerenski-Tereštšenko-Verderevski kamba kätte, kelle ümber vana korra restaureerijad olid põiminud tiheda vandenõude ja salasepitsuste võrgu. Seepärast tuli töölisklassil ja tema parteil — bolševike parteil — olla teravas valveolukorras. Esseerid hooplesid, et nende mees Kerenski on ülemjuhataja ja karta pole midagi, kuid kõigile oli teada, et tegelikult ülemjuhatajaks oli monarhistlik kindral Aleksejev, kes oma peakorterist organiseeris Kaledini mässu ja saatis kõikjale laiali mustasajalisi ohvitseri uute mässude korraldamiseks.

«Kornilovi vandenõu ei ole sugugi veel likvideeritud,» öeldakse VSDT(b)P Keskkomitee, Petrogradi Komitee ja Petrogradi Nõukogu bolševistliku fraktsiooni ühises üleskutses, milles hoiatatakse, et revolutsioonilised töölistes ja soldatid ei laseks endid provotseerida enneaegsetele väljastumistele. «Vandeseltslased on taganenud täies korras, et homme kodanluse abil uuesti revolutsioonile kallale tungida. Vandeseltslased simuleerivad, nagu oleksid nad alla andnud. Olgem valvsad, olgem ettevaatlikud, ärge laske endid provotseerida. Lahingu võtame vastu, kuid mitte siis, kui seda tahavad meie vaenlased.»¹

---

¹ «Рабочий» (Центральный орган Р. С.-Д. Р. П.) № 12, 15 сентября 1917 года.

III

EESTI BOLŠEVIKUD RÜNNAKU ORGANISEERIMISE JA NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMISE AJAJÄRGUL

(1917. aasta oktoober-november)

1. ENAMUSE SAAVUTAMINE NÕUKOGUDES EESTI BOLŠEVIKE POOLT

Ajajärgu kohta, mis algas pärast Kornilovi mässu mahasurumist, kirjutas «Rabotši», et selle iseloomustavaks jooneks tuleb pidada kriisi süvenemist, Ajutist Valitsust toetavate ringkondade täielikku peataolekut, esseeride ja menševike isoleerumist rahvahulkadest ning kõhklevate elementide hulgalist ületulekut bolševike poole. Algas nõukogude bolševiseerumine. 31. augustil toetas Petrogradi Nõukogu bolševike poliitikat. 5. septembril läks bolševike poole ka Moskva Nõukogu.

Loosung «Kogu võim nõukogudele!» tõusis uuesti päevakorraks, kuid tal oli nüüd juba täiesti uus sisu. See loosung tähendas nõukogude ülestõusu Ajutise Valitsuse vastu, et anda kogu võim riigis bolševike poolt juhtivaile nõukogudele.

Paljudes linnades, nagu Petrogradis, Moskvas, Nižni-Novgorodis jm., organiseerisid töölised bolševike juhtimisel erilised revolutsioonikomiteed võitluseks kontrrevolutsiooni kallaletungide ja vandenõude vastu.

Nõukogude bolševiseerumine algas ka Eestis. Ümbervalimistel kukkusid parempoolsed esseerid ja menševikud üha sagedamini läbi ja nende asemele valiti nõukogudesse bolševikud. Esseeride ja menševike mõju rahvahulkades vähenes kiiresti. Esseeride hulgas tekkis vasak tiib, tekkis lõhe. Formeerus pahempoolsete esseeride partei. Menše-

vikest lõid lahku nn. menševikud-internatsionalistid. Pahempoolsed esseerid väitsid, et nad ei ole nõus kodanlusega sobitavate koalitsioonidega ja et nad toetavad mõisnike maaomandi viivitamatut likvideerimist, kuid nõukogudele vaatasid nad, nagu pahempoolsed menševikudki, kui kontrollivaile organeile, mitte aga kui töörahva võimu organeile. Tundes ühtlasi valijate meeleolu, kes oma koosolekuil ja miitinguul üha otsustavamalt nõudsid nõukogude võimu kehtestamist, ja mitte soovides lõplikult kaotada oma mõju rahvahulkades, hääletasid pahempoolsed esseerid ja menševikud-internatsionalistid nõukogudes paljudel juhtudel bolševike ettepanekute poolt.

Nii juhtus see septembri algul ka Tallinna Nõukogu koosolekul. Vastuvõetud resolutsioonis öeldi, et valitsusest on vaja mitte ainult tagandada kadettide partei esindajad, kes olid ilmselt segatud Kornilovi kontrrevolutsioonilisse mässu, vaid tuleb ka juurteni välja rebida kokkuleppepoliitika ja vastutustundetud, mis võimaldas kõrgematel sõjaväelastel revolutsiooni vastu välja astuda. Ainukeseks väljapääsuks olukorrast, nagu märgitakse resolutsioonis, on proletariaadi ja talurahva revolutsioonilise võimu loomine.

Menševikud sattusid niivõrd segadusse, et nende esindaja, kes oli Tallinna Nõukogu poolt määratud Tallinna miilitsa ülemaks, pani oma ameti maha.

Menševikud ja esseerid tegid veel ühe katse päästa kodanluse diktatuuri. Nad kutsusid 12. septembriks kokku nn. «demokraatliku nõupidamise», millest võtsid osa peamiselt väikekodanlike parteide, kokkuleplike nõukogude, semstvöte jne. esindajad ja kus moodustati nn. «eelparlament». Selle nõupidamise korraldamisega lootis kodanlus järk-järgult ellu viia seda, mis Kornilovil oli äpardunud, — teostada kodanluse kontrrevolutsioonilist diktatuuri, teostada seda rahvahulkade petmiseks «sotsialistide» kätega. «Eelparlament» pidi töörahva revolutsiooniteelt pöörama kodanliku parlamentarismi teele. Ka Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee saatis demokraatlikule nõupidamisele oma esindajad, kuid tegi neile ülesandeks kaitsta seisukohta, mis nõuab kogu võimu üleminekut nõukogude kätte.¹

Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ja Tallinna Nõu-

¹ Vt. «Красная летопись» № 5—6, 1933 года, стр. 126.

kogu koosolekul 25. septembril võeti vastu resolutsioon, milles öeldi, et nn. «eelparlament» on kodanlik-konstitutsiooniline organ, mis on loodud kodanluse ja kokkuleplaste poolt vastukaaluks revolutsioonilistele nõukogudele, on kodanluse kants ning ei vääri usaldust ega demokraatia toetust. «Eelparlament» kui revolutsioonile hukatuslik asutus tuleb revolutsiooniliste nõukogude poolt viivitamatult likvideerida. Resolutsioon kutsus töölisi ja kogu töörahvast liituma nõukogude ümber, et sellega kindlustada võimu üleminekut revolutsioonilise demokraatia kätte.

Oktoobri esimesel poolel toimusid Tallinna Nõukogu järjekordsed ümbervalimised. Valimiste eel töötasid bolševikud välja juhendi valijate jaoks, soovitades neil nõuda igalt oma valitud saadikult selget vastust järgmistele küsimustele:

Kas ta pooldab viivitamatut rahu sõlmimist ja viivitamatut sõja lõpetamist? Kas ta toetab võimu üleminekut tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte? Kas ta toetab seda, et kogu maa viivitamatult ja tasuta läheks rahva kätte? Kas ta nõuab ausate demokraatlike rahutingimuste avaldamist? Kas ta toetab tööliste kontrolli tööstuse üle, Asutava Kogu kokkukutsumist määratud tähtpäevaks, nõukogude kongressi kokkukutsumist 20. oktoobriks, suurte kapitalide ranget maksustamist?¹

Bolševikud korraldasid vabrikutes, tehastes ja sõjaväeosades koosolekuid, esinedes ettekannetega nõukogude tööst, selgitades, missugust visa võitlust tuleb revolutsioonilistel töölistel, madrustel ja soldatitel nõukogudes pidada tööliklassi maskeeritud vaenlaste — menševike ja esseeride vastu.

Ümbervalimistel Tallinnas said bolševikud 102, esseerid 97, internatsionalistid 19, menševikud 15, parteitud 23 ja anarhistid 2 kohta.² Seega said menševikud tõsiselt lüüa, esseeridele anti tunduvalt vähem häáli kui varem, kuid ikkagi jäid nad uues koosseisus oma rühma suuruselt teisele kohale.

Nii oli bolševikke ka Tallinna Nõukogu uues koosseisus vähem kui pool, kuid silmas pidades seda, et pahempoolsed esseerid, internatsionalistid ja osa parteituist hääletasid oma valijate survele koos bolševikega, siis said viimaste

¹ Vt. «Звезда» № 23, 19 сентября 1917 года.

² Vt. sealsamas.

ettepanekud nõukogus peaaegu alati enamuse. Tallinna Nõukogu Täitevkomitee ümbervalimised andsid järgmise tulemuse: esimeheks valiti bolševik, esimehe asetäitjaks — internatsionalist ja pahempoolne esseer. Ettekujutuse Tallinna Nõukogu poliitilisest koosseisust annavad ka delegaatide valimised II ülevenemaalisele nõukogude kongressile. Sinna valiti Tallinna Nõukogu poolt 2 bolševikku, 2 pahempoolset esseeri ja 1 internatsionalist. Menševikel ei läinud korda saata ühtegi delegaati.¹

Septembri lõpul ja oktoobri algul toimusid ka Tartumaa nõukogude ümbervalimised. Nõukogude koosseis muutus täielikult. Tartumaa Nõukogude Täitevkomiteesse valiti 16 bolševikku, 8 esseeri ja 2 menševikku. Peale selle pääses täitevkomiteesse üks esindaja Tartu Nõukogu töölis-sektsioonist ja üks soldatite sektsioonist — mõlemad bolševikud. Maatameeste sektsioon saatis täitevkomiteesse 5 bolševikku ja 2 esseeri. Seniajani oli maatameeste ja vähese maaga talupoegade Tartumaa organisatsiooni peetud esseeride kantsiks. Niisiis oli uues Tartumaa Nõukogude Täitevkomitees 35 liikme hulgast 22 bolševikku.²

Niisugune murrang Tartumaa nõukogudes toimus pärast seda, kui VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsiooni II kongress oli otsustanud tarvitusele võtta vajalikud abinõud VSDT(b)P Tartu organisatsiooni kindlustamiseks.

Võimu küsimust arutati Tartu Nõukogus 5. oktoobril. Olles ära kuulanud «demokraatlikust nõupidamisest» osavõtnud esindaja ettekande ja sõnavõtjate arvamused, võttis Tartu Nõukogu oma otsuses vastu bolševike seisukoha, mis pidas osavõtmist «eelparlamentist» lubamatuks. Tartu Nõukogu resolutsioonis oli öeldud: «Mitte mingisugust toetust uuele valitsusele meie poolt ei ole ega või olla. Meie võitleme kõigi jõududega kogu riigivõimu ülemineku eest rahva suure enamuse, s. o. tööliste, revolutsiooniliste soldatite ja kehvtalupoegade nõukogude kätte.»³

Tartu töölisorganisatsioonid ja garnison toetasid Tartu Nõukogu resolutsiooni võimu küsimuse kohta. Eesti tagavarapataljon oma üldkoosolekul otsustas ühineda Tartu Nõukogu otsusega, et võim peab minema nõukogude kätte.

¹ Vt. «Звезда» № 24, 21 октября 1917 года.

² Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 6, 1928, lk. 40—48.

³ «Звезда» № 21, 10 октября 1917 года.

Samasugune pööre töörahva hulkade meeleoludes toimus ka Viljandi linnas ja maakonnas.

Septembris muutus VSDTP Viljandi organisatsioon täielikult bolševistlikuks. Pärast seda viis organisatsioon läbi kohaliku nõukogu ümbervalimised ja organiseeris selles bolševistliku fraktsiooni. Delegaadiks Eestimaa nõukogude II kongressile valiti Viljandi Nõukogu poolt bolševik.¹

Ka Narva Nõukogu enamus pooldas võimuküsimuses bolševikke. Narva Nõukogu delegaat teatas Eestimaa nõukogude II kongressil, et Narvas ja selle ümbruskonnas asuvate väeosade soldatid näevad revolutsiooni päästmist ainult võimu üleminekus nõukogude kätte. Narva-Jõesuu Nõukogu, mis koosnes peamiselt soldatite saadikutest, oli kindlalt bolševike nõudmise — kogu võimu nõukogudele üleandmise poolt. Teises Viru maakonna linnas — Rakveres — oli nõukogu pikemat aega kokkuleplaste pesapai-gaks. Kuid bolševikel läks korda töörahvast organiseerida ja teda kodanlike natsionalistide mõju alt vabastada. Oktoobris valis Rakvere Nõukogu Eestimaa nõukogude II kongressile ainult bolševistlikud delegaadid.

Teistes Eesti maakonnalinnades viidi nõukogude ümber-valimised läbi alles pärast Oktoobrirevolutsiooni, sest Aju-tise Valitsuse kohalikud võimud tegid nõukogude ümber-valimisteks igasuguseid takistusi.

Oktoobrirevolutsiooni eel eesti töörahva laiade hulkade poliitilistes meeleoludes toimunud suure murrangu eredaks väljenduseks oli Eestimaa nõukogude II kongress, mis leidis aset Tallinnas 12.—14. oktoobril bolševistlike loosungite all: «Kogu võim nõukogudele!», «Teha viivitamatult demokraatliku rahu ettepanek kõigile sõdivaile rahvastele!», «Maa peab kohe minema rahva kätte!». Tartu, Narva, Viljandi, Rakvere ja Narva-Jõesuu saatsid oma esindajaina ainult bolševikke, nii et viimastel oli kongressil rõhuv enamus. Menševikel oli ainult üks delegaat. Esseerid olid kongressile valitud ainult Tallinnast ja kõik nad kuulusid pahempoolsete esseeride parteisse, mistõttu bolševike poolt esitatud resolutsioonid ühel häälel vastu võeti.

Eestimaa nõukogude II kongress tunnistas bolševike poliitika ainuõigeks, mis täielikult vastab tööliste, soldatite ja talupoegade huvidele. Kongress võttis vastu bolševike poolt esitatud resolutsioonid võimu ja rahu kohta.

¹ Vt. «Звезда» № 24, 21 октября 1917 года.

Resolutsioonis võimu kohta märkis kongress, et ei Ajutisel Valitsusel ega tema ripatsil — «eelparlamendil» — ei või olla tööliste, soldatite ja talupoegade usaldust ega ka toetust, ja seepärast ainult kogu võimu üleminekul nõukogudele võib tekkida tõeliselt revolutsiooniline rahvavalitsus, kes on võimeline päästma maa ja revolutsiooni. Resolutsioonis sõja ja rahu kohta nõudis kongress, et tsaari lepingud Entente'iga kohe avaldataks, on vaja teha kõigile sõdivatele maadele ettepanek vaherahu sõlmimiseks ja alustada läbirääkimisi demokraatliku rahu üle rahvaste enesemääramisõiguse alusel.

Edasi arutas kongress nn. anarhiaküsimust. Kodanlus ja mõisnikud nimetasid «anarhiaks» tööliste, soldatite ja talupoegade võitlust nõukogude võimu eest. Pärast «demokraatlikku nõupidamist» moodustatud Kerenski-Konovalovi valitsus oli sõja ja kodanluse diktatuuri valitsus, kodusõja provotseerimise valitsus. See valitsus moodustati, nagu märkis «Rabotši Putj», pärast nõupidamist Moskva börsimaakleritega ja saladuslikke käike sir Buchanani juurde. Valitsuses oli kuus ministrit-kapitalisti kui «kabineti» tuum ja kümme ministrit-«sotsialisti» nende teenindamiseks.¹ Kongress rõhutas, et «uus» koalitsioonivalitsus ei ole võimeline lahendama ülesandeid, mida on esitanud revolutsioon, ja et ainult võimu üleminek nõukogudele on võimeline looma revolutsioonilist korda ja distsipliini ning rahuldama rahvahulki.

Eestimaa nõukogude II kongressil otsustati, et täitevkomitee koosseis tuleb valida kohapeal otseste ja proportsionaalsete valimiste alusel. Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee liikmete valimised Tallinna Nõukogus toimusid 17. oktoobril. Konkureerisid 3 nimekirja: nr. 1 — bolševike ja internatsionalistide, nr. 2 — esseeride ja nr. 3 — menševike ja parteitute nimekiri. Tallinna Nõukogu poolt valiti 12 liiget, nende hulgas 6 bolševikku, 1 internatsionalist, 4 esseeri ja 1 menševik.²

Ühes valimistega maakondades said bolševikud Eestimaa Nõukogude Täitevkomitees, ainsas tõeliselt demokraatlikus eesti rahva esinduses, enamuse.

Eestimaa nõukogude II kongressi puhul märkis V. Kingissepp, et sellel kongressil oli hoopis teine poliitiline pale

¹ Vt. «Рабочий путь» № 21, 27 сентября 1917 года.

² Vt. «Звезда» № 24, 21 октября 1917 года.

kui esimesel, mis pärast 3.—5. juuli sündmusi, pärast Kerenski poolt õhutatud ja sõjasotsialistide poolt toetatud pealetungi luhtaminekut 23.—27. juulil ära peeti. Esimene kongress, mis oli kokkuleplaste — esseeride ja menševike mõju all, ei tahtnud tunnistada, et nende kokkuleppepoliitika on ekslik ja viib revolutsiooni hukatusele. Menševikud ja esseerid andsid 3.—5. juuli hulgalisele rahvaliidumisele niisamasuguse hinnangu, nagu tsaari kubernerid ja linna-pealikud: rahvahulkade meeoleolu plahvatus tunnistati bolševike «kihutuste ja salaplaani» sünnitiseks. Kuid kokkuleppepoliitika pankrot sai järjest avalikumaks. «Mida ükski kihutustöö kuude jooksul ei oleks jaksanud korda saata, seda tegi Kornilovi mäss. Tööliste ja soldatite hulgad koonduvad kiiresti nende lippude alla, millel seisab: kogu võim nõukogudele; viivitamata demokraatliku rahu ettepanek kõikidele sõdivatele rahvastele; maa kohe rahva kätte... Tekib ühine tööliste, soldatite ja kehvemate talupoegade väerinde kapitalistide ja mõisnike vastu. Ja ainult selle väerinde kasvamisest ja kõvenemisest on revolutsiooni võidu pant.»¹

2. BOLŠEVIKE PARTEI VÕIDAB RAHVA USALDUSE

Juba enne korniilovlust võitsid bolševikud eesti tööliklassi hulgas enamuse. Bolševike partei juhtimisel saavutas eesti tööliklass linnaomavalitsuste valimistel tähelepanuväärseid võite. Sotsialistliku revolutsiooni võiduks ja nõukogude võimu kehtestamiseks oli bolševike parteil vaja formeerida tööliklassi ümber võimas poliitiline armee laiadest poolproletaarsetest töötava rahva hulkadest. Partei VI kongress rõhutas oma otsustes, et proletariaadi ja kehvatalurahva liit proletariaadi juhtimisel on sotsialistliku revolutsiooni võidu vajalikuks tingimuseks. V. I. Lenin ütles:

«Ainult proletariaat ja talurahvas võivad kukutada monarhia — niisugune oli tol ajal meie klassipoliitika põhiline määrang. Ja see määrang oli õige. 1917. aasta veebruar ja märts kinnitasid seda veel kord.

Ainult proletariaat, kes juhib kehvatalurahvast (poolproletaarlast, nagu ütleb meie programm), võib lõpetada sõja demokraatliku rahuga, võib parandada sõjahaavad, alustada tingimata vajalikuks ja e d a s i l ü k k a m a t u k s

¹ «Tööline» nr. 81, 19. oktoobril 1917.

saanud samme sotsialismi poole — niisugune on meie klassipoliitika määrang nüüd.»¹

Bolševikel oli vaja võita proletariaadi poole linna ja maa laiu tööraha hulki, vabastada nad kokkuleplaste — menševike, radikaal-sotsialistide, esseeride ja teiste äraandlike parteide mõju alt, isoleerida need parteid töörahvast, sest nad püüdsid sobitada kokkulepet imperialistliku kodanluse ja tööraha vahel. Bolševikud selgitasid töötavatele talupoegadele, et töölised, kaitstes oma huve, kaitsevad samal ajal ka suure enamuse talupoegade huve, kuna aga esseerid ja menševikud on kapitalistide ja mõisnike teenrid, kes on reetnud oma kodumaa ja tööraha huvid. Eesti bolševikud pidasid proletariaadi ja kehvtalurahva diktatuuri loosungi all võitlust kodanluse ja kokkuleppeparteide vastu nõukogudes, linnavolikogudes, vallavolikogudes, kubermangu maanõukogus. Tulemused näitasid, et bolševike partei populaarsus laiades rahvahulkades oli kiiresti kasvanud. Bolševikud organiseerisid poliitilise armee, kes oli võimeline kukutama kontrevolutsioonilise kodanluse diktatuuri.

Tallinnas usaldas töötav elanikkond linna valitsemise bolševike kätte. Uuestivalitud Tallinna linnavolikogu koossekul moodustati uus linnavalitsus. Kodanlikel parteidel ja esseeridel ei läinud korda esineda ühise blokina bolševike vastu, sest esseerid, kelle poolehoid tööraha hulgas järjekindlalt vähenes, ei julgenud avalikult blokeeruda kodanlusega. Selle tagajärjel said bolševikud uues linnavalitsuses 9 kohast 5.² Vana Tallinna linnavalitsus andis kõik oma volitused uuele üle. Linnavolikogu esimeheks valiti bolševik J. Anvelt, ka linnapeaks valiti bolševik.

Pärast lüüasaamist Tallinna ja Narva linnavolikogu valimistel hakkasid kodanlikud natsionalistid linnade asjaajamist ja volikogude tööd saboteerima. Uus Tallinna linnavolikogu leidis eest tühja kassa ja võlgadega koormatud ning kahtlaste lepingutega seotud linnavarandused. Vanad kodanluse leeri linnategelased, nn. «eesti-vene bloki» esindajad, eesotsas eesti kodanliku natsionalisti Poskaga, kelle kätes oli paljude aastate kestel linna majapidamine, ei ehitanud selle aja jooksul ühtegi odavate korteritega maja töölise jaoks, ei avanud ühtki linnakauplust. Vastupidi, nad

¹ V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 260.

² Vt. «Tööline» nr. 41, 31. augustil ja nr. 49, 9. septembril 1917.

andsid linna maad ja mõisad tühise tasu eest kapitalistidele rendile. Kodanlikud tegelinskid ei suutnud korraldada isegi ainsa linna käsutusse jäänud mõisa piimamüüki, vaid andsid selle erakaupmeeste kätte. Tagavaraväelaste perekondadele abiraha ei makstud. Korterite «jaotamine» muutus tegelikult korteritega spekulatsiooniks. Linna varustamine toiduainetega oli toidulaskomitee käes, mis koosnes kodanluse tegelinskitest ja saherdajatest.

Uue volikogu teisel istungil avaldas bolševike fraktsioon deklaratsiooni, milles oli üles seatud VSDT(b)P tegevusprogramm volikogus. Demokraatia esindajad, öeldi deklaratsioonis, astuvad raskel tunnil linnavolikogusse, mille ukсед revolutsiooni löökide all esmakordselt avanesid laiematele rahvahulkadele. Fraktsioon kutsus linna demokraatlikku elanikkonda kogu jõuga toetama bolševike tegevust kohalike linnaküsimuste lahendamisel ja nende võitlust tõelise rahvavõimu elluviimise ja laastava imperialistliku sõja lõpetamise eest.

Bolševike deklaratsioonis märgiti, et kõiki põhilisi üritusi, millest sõltub linna omavalitsuse töö, on võimalik ellu viia ainult sel juhul, kui riigivõimu juurest kõrvaldatakse kontrrevolutsiooniline kodanlus, kui võim läheb üle töötava rahva tõeliste esindajate — tööliste, soldatite ja töötava talurahva saadikute nõukogude kätte, kui tehakse lõpp imperialistlikule sõjale.

Bolševike partei Tallinna organisatsioon tegi ettevalmistusi, et võtta toiduainete ja teiste esmajärguliste tarbeesemetega jagamine linna kätte. Vastava plaani alusel asuti kaupluste ja ühiskondlike sööklade avamisele, piimamüügi linna kätte võtmisele ja toiduainete müügipunktide arvu suurendamisele.

Linna töökaitsekomisjoni ja töölisorganisatsioonide ühiste jõupingutuste tulemusena asutasid bolševikud töötute komitee, mis osaliselt täitis tööbörsi ülesandeid. See komitee aitas töölistel otsida tööd Venemaa keskrajoonides ja organiseeris ülekolimist uutele töökohtadele. Peale selle tehti palju tööd palgatariifide väljatöötamiseks ja nende elluviimiseks. Linnavalitsuse rahvarahiduse komisjon, mida juhtisid bolševikud, avas 20 uut algkooli 1000 õpilasele ning korraldas ruumid läti ja poola rahvusest õppivale noorsoole. Linnavalitsus võttis enda juhtimisele kõik endised kirikukoolid. Võeti tarvitusele abinõud, et võimaldada ka

neil õpilastel, kelle õppeasutused olid Ajutise Valitsuse käsul evakueeritud, jätkata õpinguid.

Astuti samme uute lastevarjupaikade ja lasteaedade avamiseks. Komisjon tegi algust soojade hommikusöökidega andmisega koolides. Vaesematele õpilastele anti rahalist abi jalanõude ja õpikute muretsemiseks. Tõsteti linna tööliste ja teenistujate palka. Rahanduskomisjon tegi vajalikke ettevalmistusi töörahva maksude vähendamiseks ja kodanluse maksustamiseks.

Üheks kõige tähtsamaks uuenduseks, mis bolševikud Tallinna uues linnavolikogus tarvitusele võtsid, oli see, et nad seadsid asjaajamise keeleks eesti keele, hoolimata kubermangukomissar Poska keelust. «Huvitavaks nähteks,» kirjutas sel puhul «Tööline», «muuseas oli, et isegi eesti keele eesõiguste kaitsmises linnavalitsuse asjaajamisel enamlaste fraktsioon juhtivat osa pidi mängima ja neid kodanluse ringkondi, kes «Eesti asjast» ja selle kaitsmisest alati suuri sõnu teevad, otse järel vedama. Meil, keda need «tõsi-eestlased» tihti eesti keele ja rahvuse äraandjateks on tembeldanud, tuli nüüd neile peale käia, et nad komisсар Poska põhjendamata eeskirja eesti keele õiguste kitseandmise kohta ei tarvitseks tähele panna. Ja meie fraktsiooni esindajad olid, kes nii-öelda revolutsioonilisel teel, läbirääkimistel eesti keele vene keelest ette seadsid.»¹

Bolševike töö uues Tallinna linnaomavalitsuses oli edukas ainult seetõttu, et neid toetasid valijate laiad ringkonnad — töölised ja muu linna töötav elanikkond, kes kõige rohkem kannatasid imperialistliku sõja ja kodanliku Ajutise Valitsuse süü läbi tekkinud korralageduse all, ning kes olid jõudnud veendumusele, et ainult bolševikud võivad päästa Venemaa ähvardavast katastroofist.

Töölismaja Tallinnas Karja tänaval, kus VSĐT(b)P Tallinna organisatsioon ja tööliste ametiühingu-organisatsioonid istungeid pidasid, kihas varahommikust hilisööni nagu sipelgapesa. Mitte asjatult ei kurtnud kodanlik ajaleht «Tallinna Teataja» mürgise vihaga, et töölissalgad võtavad endi alla kogu kõnnitee maja ees ja et «ülejäanud» kodanikud peavad käima mööda sõiduteed.

Seoses vallavolikogude valimistega 1917. aasta septembris teravnes klassivõitlus külas. Kornilovi mässu purustamine tugevdas maatöölise ja kogu kehvtalurahva veendu-

¹ «Tööline» nr. 37, 26. augustil 1917.

must oma jõus. Maata ja vähese maaga talupoegade aktiivsuse kasvule aitas palju kaasa linnatöölise ja Eesti territooriumil asuvate sõjaväeosade aktiivne abi, samuti ka sõjaväes bolševike nõudmistega tutvunud demobiliseeritud soldatite kojutulek küladesse. Talurahva rahutused võtsid üldise iseloomu nii kogu Venemaal kui ka Eestis. Eriti sagesid Eestis mõisatöölise streigid. Näiteks augusti lõpul hakkasid streikima Kalvi mõisa (Virumaal) töölised. Mõisahärra agent tuli töölisi relvaga ähvardama. Kuid mehikese nahk pargiti töölise poolt läbi ja revolvergi jäi töölistele «mälestuseks».¹

Töölised aitasid oma parteiorganisatsioonide juhtimisel (Kundas, Sindis, Aseris ja mujal) maata ja vähese maaga talupoegadel ümberkaudsetes valdades valimisi läbi viia. «Härrased tunnevad organiseeritud töölise ja VSDT(b)P osakondade ees otse pöörast hirmu,» kirjutas «Tööline».²

Eestimaa maata ja vähese maaga talupoegade võitlust mõisnike ja kodanluse vastu juhtisid bolševikud, eesotsas J. Sihveriga, kes oma artiklis «Vallavalitsuste ülesanded» seadis uute vallavolikogude ette kolm tähtsat ülesannet: maksu-, kooli- ja toitlusküsimuse lahendamise.

Maksude küsimuses selgitas J. Sihver, et seniste vallamaksude asemele tuleb sisse seada progressiivne sissetulekumaks. Vana maksukorra järgi tuli 14-aastaselt karjapoisil maksta niisama palju vallamaksu nagu rikkal taluperemehel. Progressiivse maksukorra järgi aga maksti seda sissetuleku suuruse järgi.

Teise tähtsa küsimusena märkis J. Sihver kooliküsimust. Ta ütles, et viimase 30 aasta jooksul ei ole Eesti vallad peaaegu mitte midagi ära teinud koolide korraldamiseks. Ta kutsus maatöölisi ja kehvatalurahvast üles võtma koolid oma hoolitsuse ja järelevalve alla. «Sellega tõstate teie rahva teadmisi, aga teadmiste abil võib rahvas oma elu parandada.»³

Vallavolikogude ees seisva kolmanda tähtsa küsimusena tõstis J. Sihver üles rahva toidu- ja tarbeainetega varustamise küsimuse. Toitlusasjandust korraldasid toitluskomiteed. Need asutused aga olid kodanluse või tema agentide käes, kes sihilikult saboteerisid rahva varustamist, halvastasid

¹ Vt. «Tööline» nr. 50, 11. septembril 1917.

² Sealsamas.

³ «Tööline» nr. 58, 20. septembril 1917.

komiteede tegevust. Komiteed töötasid isoleeritult igaüks omaette. Nii tekkis toitlusosal korralgedus. Toitlusküsimust, nagu märkis Sihver, tuleb korraldada plaanikindlalt ja selle asja peavad enda peale võtma valla- ja linnavolikogud.

«Tööline» tõi mõningaid näiteid maatameeste kandidaatide ülesseadmisest. Maata ja vähese maaga talupoegade koosolekule Rapla vallas Harjumaal, kus kehvtalupoegadel oli oma organisatsioon — talurahva saadikute nõukogu, tuli ka teiste naabervaldade talupoegade esindajaid, kus töörahva saadikute nõukogud puudusid. Koosolekul tegi valimiste kohta ettekande VSĐT(b)P Tallinna Komitee instruktor. Sealsamas koostati Rapla valla tööliste ja kehvtalupoegade kandidaatide nimekiri, millele kirjutasi alla kohalikud maatamehed. Selle eeskujul moodustati ka teiste lähemate valdade kehvtalurahva nimekirjad. Valdades, kus kulakutel läks korda kehvtalupoegade nimekirja kõrvaldada, boikoteerisid valijad kulakute nimekirja. Näiteks võttis Päri vallas Viljandimaal, kus esines ainult kulakute nimekiri, valimistest osa kõigest 5 protsenti valijaist.

Paljudes valdades aga läks kodanlusel korda osa töötavaid talupoegi kuulujuttudega saksa okupantide tulekust ära hirmutada. Peale selle ei suutnud bolševikud paljudes valdades valimistele tuua küla töötavate naiste hulki, kellel tookord esmakordselt avanes võimalus riigi poliitilisest elust osa võtta.

Töölisklassi ja bolševike partei abil saavutas maata ja vähese maaga talurahvas Eestis vallavolikogude ümbervalimistel tunduvaid võite, hoolimata sellest, et kulakud ja endised tsaariametnikud igasuguseid hirmutamisinõusid kasutasid ning püüdsid maatameeste koosolekuid jõuga laiali ajada, nagu näiteks Juuru vallas Harjumaal. Kus see aga ei aidanud, kasutas kodanlus kavalust ja katsus kehvtalurahva valimisnimekirjadesse oma sabarakke poetada. Mõnes kohas keeldusid kohalikud reaktionäärid üldse vallamavalitsuste ümbervalimistest, teatades, et endised tsaariaegsed volikogud on head küllalt.

Tsaarivalitsuse ajal määrasid mõisnikud harilikult ise jõukate talupoegade hulgast oma käsilasi vallavolikogu liikmeteks. Kulakud lootsid asjatult, et ka seekord toimuvad valimised samuti.

Ühes põllumajanduslikult enamarenenud Eesti rajoonis — Viljandimaal, mida kulaklus pidas oma kantsiks, oli

sulastel, maata ja vähese maaga talupoegadel paljudes valdades (80 protsenti valdadest) oma kandidaatide nimekirjad vastukaaluks kulakute nimekirjadele. Valimistel viisid nad enamikus valdades oma kandidaadid organiseeritult vallavolikogusse, võites neis tunduva enamuse.¹

Kuid ka paljudes teiste maakondade valdades saavutasid kehvtalupojad vallavolikogude valimistel suurt edu.

Kundas toimusid vallanõukogu valimised 8. septembril. Võistlesid tööliste ja maatameeste nimekiri ühelt poolt ja taluperemeeste ning äripidajate nimekiri teiselt poolt. Töölised ja maatamehed said vallavolikogus 20, peremehed ja äripidajad — 5 kohta. Valimiste eel kiskusid peremehed maatameeste üleskutsed maha. Tsaariaegsed vallaisad tahtsid veel enne lahkumist näidata, millega nad võivad hakkama saada. Nad ei andnud maatameestele valimiseelseteks koosolekuteks ruume ja tegid valimisteks igasuguseid muid takistusi. Häädemeeste vallavolikogu valimistel said maatamehed uude volikogusse 11, «edumeelsed väikepõllumehed» 2 ja «vanameelsed talupidajad» 4 kohta. «Meie vald on siis endistest valla võimumeestest vaba,» kirjutab «Töölise» Häädemeeste kirjasaatja.²

Mõnes vallas püüdsid kulakud maata ja vähese maaga talupoegade maski all vallavolikogudesse tungida, seades kokku kulakuist ja kaupmeestest koosnevaid «maatameeste» nimekirju. Näiteks Kalvi vallas koostasid kohaliku kodanluse eestvedajad oma «maatameeste nimekirja», milles esimeste kandidaatidena figureerisid ettevõtjad ja kulakluse sabarakud, kellel ei olnud maata ja vähese maaga talupoegadega midagi ühist. Nad tahtsid ära hoida kohaliku kehvtalurahva ja Aseri tsemenditehase tööliste bloki loomist. Kuid kohalikel tegelinskitel ei läinud korda kehvtalupoegi petta. Bolševikud kutsusid kokku maatameeste ja vähese maaga talupoegade koosoleku, millest võtsid osa ka töölised. Koosolekul otsustati minna valimistele ühises blokis ja koostati uus töörahva nimekiri. Pärast hoolikaid ettevalmistusi saavutasid kehvtalupojad täieliku võidu. Vallavanemaks ja tema abideks valiti töölised ja kehvtalupojad, kes olid bolševikud või nende pooldajad.

Töörahva võit maal osutus võimalikuks selle tõttu, et bolševike organisatsioon juhtis nii kandidaatide ülesseadmist

¹ Vt. «Töölise» nr. 46, 6. septembril 1917.

² «Töölise» nr. 51, 12. septembril 1917.

kui ka valimiseelse kampaania organiseerimist, viies ellu otsuseid, mis olid vastu võetud eesti maatameeste konverentsil augustikuus.

Uutel töötava talurahva kätte läinud vallavalitsustel tekkis kohe kokkupõrkeid Ajutise Valitsuse kubermangukomisari Poskaga ja tema nõuandva asutusega — maanõukoga.

Kubermangu maanõukogu võitles ägedalt igasuguste uuenduste ja ümberkorralduste vastu, millede algatus tuli rahva hulgast. Maanõukogu tegelased Jaakson, Päts, Teemant ja teised kodanlikud natsionalistid kuulutasid, et vallavolikogudel ja vallavalitsustel ei ole õigust muuta kehtivaid tsaariseadusi. Seepärast pidid need vallavalitsused, mis läksid töörahva kätte, tegutsema otsustavalt, kindlakäeliselt ja klassiteadlikult, kui nad ei tahtnud, et nende otsused oleksid jäänud paberile.

Kehvtalurahva võit vallavolikogude valimistel ja tema edasised osalised võidud võitluses Ajutise Valitsuse reaktsiooniliste organite vastu olid määratu suure tähtsusega. Nad näitasid maatöörahvale tema jõudu, tööliklassi ja talurahva liidu otsustavat osa. Nad innustasid maatöörahvast edasisele ühisele võitlusele koos linnatöölisega, võitlusele tööliste ja kehvtalurahva võimu, nõukogude võimu eest. Vallavolikogudes seadsid maata ja vähese maaga talupojad ikka sagedamini üles võimuküsimuse ja võtsid üha sagedamini vastu bolševike poolt ettepanud resolutsioonid. Talupojad nõudsid, et kogu võim läheks üle tööliste, soldatite ja talurahva saadikute nõukogudele ja et nõukogud võtaksid revolutsiooni äraandjad vastutusele.

Tehes kokkuvõtet vallavalimistest ja seal saavutatud töörahva võitude tähtsusest, kirjutas J. Sihver: «Vallavalimised on möödas. Paljudes valdades võitsid maatamehed, võitis see rahvakiht, kellel enne mingisugust võimalust ei olnud valla valitsemisest osa võtta, valla majapidamist rahva nõuete järgi sisse seada. Nüüd on siis paljudes valdades maatameestel see võimalus. Vallamajade ukсед on demokraatia esindajatele avatud, esimest korda asuvad maatamehed vallaasju ajama. Ühinedes ja ühise töö tõttu said nad nii kaugele. Sellega ei ole aga valdades veel midagi ära tehtud, sest ainult võimalus on kätte võidetud ülesehitavale, loovale tööle asuda. Töö on suur ja vastutav, rahvas ootab

demokraatlike vallanõukogude poolt oma elu parandamist.»¹

Bolševike poolt juhitud maata ja vähese maaga talupoegade kandidaatide nimekirjade võit vallavolikogude ümbervalimistel näitas ühtlasi seda, et kesktalurahvas hakkas liituma kehvikute liikumisega. Talurahva hulkades kasvas veendumus, et nõukogude võim on ainus õige tee imperialistlikust sõjast ja laosest väljajõudmiseks. Tuleb samuti märkida asjaolu, et bolševikud saavutasid võidu niisugustes maakondades, nagu Viljandimaa ja Tartumaa, kus esimestel kuudel pärast Veebruarirevolutsiooni oli talurahva hulgas tunduv mõju esseeridel. Bolševikel aga läks korda esseeride äraandlikkust paljastada, ja maata ning vähese maaga talurahva hulgas pöörasid esseeridele ja teistele töörahva reeturitele selja.

Eestis killunesid esseerid mitte ainult pahem- ja parempoolseteks, vaid ka veel rahvuste järgi. Kujunes eesti sotsialistide-revolutsionääride (esseeride) partei, kelle liidrid orienterusid vene pahempoolsete esseeride järgi. Eesti esseere iseloomustab ajalehe «Rabotši Putj» korrespondent järgmiselt: «On raske öelda, mille poolest see partei erineb menševikest; võib-olla ainult selle poolest, et kõigil viimastel konverentsidel hääletasid eesti sotsialistide-revolutsionääride esindajad üksmeelselt meie resolutsioonide poolt. Üldiselt kõiguvad sotsialistid-revolutsionäärid meie ja menševike vahel ja on väljasuremise järgus.»²

Suur tähtsus töötava talurahva hulkade mobiliseerimisel bolševike partei loosungite alla oli eesti bolševike poolt Asutava Kogu valimisteks teostatud eeltöödel.

Asutava Kogu valimiste ettevalmistamisel võtsid eesti bolševikud oma töö aluseks partei VI kongressi ja VSĐT(b)P Keskkomitee juurde moodustatud valimiste keskkomisjoni juhendi. Selles juhendis nähti Asutava Kogu valimiste peaülesannet selles, et koondada laiu talurahva hulki bolševike partei ümber, vabastada kehvतालurahvas kokkuleppeparteide mõju alt ja liita ta linnatöölisega ühiseks vennalikuks perekseks.

Maata ja vähese maaga talupoegade konverentsi edukas läbiviimine bolševike loosungite all, bolševike juhtimisel koostatud maata ja vähese maaga talurahva nimekirjade

¹ «Tööline» nr. 56, 18. septembril 1917.

² «Рабочий путь» № 46, 26 октября 1917 года.

võit vallavolikogude valimistel septembri algul näitasid, et eesti bolševikud olid ära teinud suure töö nende ülesannete elluviimiseks, mille seadis üles partei juhend Asutava Kogu valimisteks. VSDT(b)P Põhja-Balti II konverents otsustas tarvitusele võtta uusi abinõusid parteitöö tugevdamiseks maal ja kindlamate sidemete loomiseks maa ja linna parteiorganisatsioonide vahel.

Vastavalt partei VI kongressi otsustele organiseerisid eesti bolševikud lühiajalised kursused parteitöölise ettevalmistamiseks, löid agitaatorite võrgu. Seoses linnaomavalitsuste ja vallavolikogude valimiste ja teiste kampaaniatega tehti elanikkonna hulgas agitatsioonitööd ka Asutava Kogu valimisteks. VSDT(b)P Keskkomitee juhendites oli öeldud, et Asutava Kogu valimiste ettevalmistamisel peab bolševikel olema kõige tähtsamaks ülesandeks tiheda sideme loomine talurahvaga.

Bolševikud oma selgitustöös näitasid, kuidas kodanlus püüab Asutava Kogu kokkukutsumist nurja ajada, põhjendades, et elanikkond ei olevat selleks veel ette valmistatud. «Rabotši Putj» märkis, et kodanlus kutsus Kerenski valitsuse paisete varjamiseks ellu «eelparlamendi», mis pidi asendama Asutavat Kogu. Kodanlus tahtis Asutava Kogu valimistega niikaua viivitada, kuni kontrrevolutsioon on saanud täieliku võidu ja bolševike partei ning nõukogud likvideeritud, et siis Asutavat Kogu enda soovi kohaselt võltsida. Menševikud ja esseerid aitavad kodanlusel Asutava Kogu kokkukutsumist nurja ajada, kirjutas ajaleht, «kuid teadku nad, et seda teed minnes tuleb neil tegemist teha paisuva revolutsiooniga».¹

Tehes selgitustööd Asutava Kogu viivitamatuks kokkukutsumiseks, ei loobunud bolševikud rõhutamast, et tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude vabariik on võrreldes kodanliku vabariigiga, mille krooniks on Asutav Kogu, kõrgemat tüüpi demokraatliku riigi vorm, mis suudab kindlustada kõige valutuma ülemineku sotsialismile.

Iga parteiorganisatsioon Eestis esitas 5. septembriks VSDT(b)P Eestimaa Büroole Asutava Kogu valimisteks oma kandidaatide nimekirja, milles oli vähemalt 10 inimest. Nende järgi koostas büroo ühise nimekirja ning esitas selle parteiorganisatsioonidele läbivaatamiseks ja kinnitamiseks.

¹ «Рабочий путь» № 28. 5 октября 1917 года.

Selleks, et saada raha agitatsioonitööks, organiseeris büroo 30. septembril ja 1. oktoobril rinnamärkide müügi, mis andis rohkem kui 6500 rubla puhastulu.

Bolševike võit omavalitsuste ümbervalimistel kutsus esile muudatused ka kubermangu maanõukogu koosseisus. Seni oli tema koosseisus olnud ainult üks bolševik. Kuna aga linnavolikogudel oli õigus saata teatav hulk esindajaid maanõukogusse, siis saatsid uuesti valitud Tallinna ja Narva linnavolikogu kodanlik-natsionalistlike ja oportunistlike delegaatide asemele maanõukogusse mitu bolševikku.

Kubermangu maanõukogus moodustasid bolševikud oma fraktsiooni. Maanõukogu sügise istungjärgu esimesel istungil 25. septembril avaldas bolševike fraktsioon oma deklaratsiooni, milles ta teatas, et kuna maanõukogu on valitud demokraatiavastaselt ja tal pole seepärast õigust otsustada küsimusi, mis puudutavad Eestimaa elanikkonda, siis bolševike fraktsioon teeb ettepaneku korraldada viivitamatult maanõukogu ümbervalimine üldise, salajase, otsese ja ühetaolise hääletamise alusel. Bolševikud nõudsid, et nende ettepanek kuulutataks edasilükkamatuks. Kodanlus koos oportunistidega ei julgenud bolševike ettepaneku vastu otseselt välja astuda, kuid nad andsid selle ettepaneku komisjoni ja matsid seal kalevi alla.

Maanõukogu bolševike fraktsiooni esimees J. Sihver nõudis, et maanõunikud võtaksid vastu otsuse emakeelse koolihariduse kehtestamiseks. Kuid eesti kodanlikel natsionalistidel ei olnud julgust ega tahtmist seda bolševike õiglast ettepanekut toetada. Nad kartsid sattuda vastuollu reaktsioonilise Ajutise Valitsusega. Kodanlike natsionalistide liider P. Põld, kes tegeles maanõukogus kooliasjadega, tegi ettepaneku jätta keeleküsimuse lahendamine iga kooli lastevanemate hooleks. Võttes sõna pärast Põldu, näitas J. Sihver, et lapsi kasvatatakse ja õpetatakse selleks, et neist saaksid ausad ja kasulikud ühiskonnaliikmed, seepärast on laste kasvatamise kohta sõna ütelda ka ühiskonnal. Lõpuks võeti bolševike ettepanek hääletamusega vastu, kuid maeti jällegi kalevi alla. Samuti võeti vastu teine bolševike ettepanek vabastada kirikukoguduste koolid kiriku juhtimise alt.

Kodanlikud natsionalistid saboteerisid maanõukogus järjekindlalt kõiki bolševike poolt esitatud projekte ja ettepanekuid, mis taotlesid mõisnike ja kapitalistide eesõiguste likvideerimist või piiramist. Kodanlikud natsionalistid astu-

sid üldse välja igasuguste uuenduste vastu riigis. Hoolimata sellest, et kogu töötav elanikkond avaldas pahameelt toitlustuskomiteede korratu ja ebaõiglase tegevuse üle, võitlesid nad kangekaelselt bolševike nõudmise vastu võtta toitlusküsimus maanõukogu kätte. Kodanlike natsionalistide ükskõikne suhtumine korratustesse toitlusküsimuses, nagu märkis J. Sihver, oli tingitud sellest, et toitlustuskomiteed olid kaubitsejate, mõisavalitsejate, kulakute ja teiste rahva-vaenlaste käes. Need härrased hoolitsesid aga ainult oma taskute eest. Bolševike ettepanek — anda toitlusküsimus maanõukogu kätte — võeti lõpuks häälteenamusega vastu.

Edasi esitas bolševike fraktsioon resolutsiooni, mis nõudis riigivõimu üleandmist tööliste, soldatite ja talurahva saadikute nõukogudele nii keskuses kui ka kohtadel ning kiirete abinõude tarvituselevõtmist demokraatliku rahu saavutamiseks. See resolutsioon lükati tagasi.

Eelarve arutamisel maanõukogu istungil 30. septembril nõudsid kodanlikud maanõukogu liikmed invaliidide abistamiseks minevate kulude vähendamist, sest riigil ei olevat raha, seoses määratu suurte väljaminekutega. Sellele vastas J. Sihver, et kodanlik Ajutine Valitsus raiskab iga päev sadu miljoneid imperialistliku sõja jätkamiseks, selleks, et tappa ja muuta inimesi invaliidideks, — sellest ei rääkinud kodanluse esindajad sõnagi. Kuid siin, kus on juttu mõnest sajast rublast, et invaliidide olukorda pisutki kergendada, nõuab ta kokkuhoidu, rääkis J. Sihver.

Maanõukogu kodanlikud ja menševistlik-esseerlikud tegelased töötasid välja põllumajanduse organiseerimise ja maakorralduse projekti Eestis. Bolševikud paljastasid selle kodanluse sepitsuse, milles maareformi teostamise ja mõisamaade konfiskeerimise küsimusest oli kavalasti mööda mindud. Bolševikud nõudsid, et maanõukogu juures loodaks eriline osakond maareformi ettevalmistamiseks ning maafondi ja maad vajava elanikkonna arvu kohta andmete kogumiseks, et asuda kohe, kui Asutav Kogu on uue agraarprojekti välja töötanud, maareformi läbiviimisele. Mõned pahempoolsed rühmad toetasid bolševike ettepanekut, mistõttu maanõukogu osakondadele anti juhend maareformi küsimuse ettevalmistamiseks, kodanluse projekt aga lükati tagasi.

Maanõukogus oli ülekaal nn. «pahempoolsetel» parteidel, s. o. radikaal-sotsialistidel, menševikel ja esseeridel, kes veel enne bolševike fraktsiooni tekkimist moodustasid

nn. «pahempoolse» bloki. Kuid tegelikult ei mõelnudki see blokk töötava rahva huvides midagi teha. Kui bolševikud esitasid hääletamiseks ettepaneku, mis puudutas kulakluse ja üldse kodanluse huve, siis teatasid parempoolsed nn. «demokraatlikust blokist» («eesti korniilovlaste» hulgast), et see on «seadusevastane» ja ähvardasid, et «me lahkume istungilt». Niisugustel juhtudel loobusid radikaal-sotsialistid ja menševikud kohe oma ettepanekutest ning asusid kodanluse seisukohale. Radikaal-sotsialistid, menševikud ja esseerid hääletasid koos «demokraatliku blokiga» vallamaksude projekti poolt, mille esitas kodanlus, et uuesti kehtestada pearaha, ainult teise nime all. Bolševike fraktsiooni esindaja ütles, et fraktsioon ei või koos töötada selliste töörahva huvide äraandjatega, nagu seda on «pahempoolse bloki» parteid. Korniilovlaste ja oportunistide hääle enamusega valiti kodanlik natsionalist K. Päts maanõukogu juhatuses esimeheks. Uuesti valitud juhatus koosnes kodanlikest tegeliskitistest ja ühest «sotsialistist»-kokkuleplasest.

Kubermangu maanõukogu roomas ja lõmitas reaktsioonilise Ajutise Valitsuse ees, lootes sellelt tuge ja kaitset eesti revolutsioonilise töörahva vastu. Ta ei otsustanud omal algatusel, ilma eelnevalt Ajutise Valitsuse poole pöördumiseta, isegi niisugust küsimust, nagu eesti algkoolide õppeprogrammid. Siis aga, kui soldatid, kes olid jäetud lageda taeva alla, kolisid omavoliliselt mõisate härrasmajadesse, esinesid kodanlikud natsionalistid ja nende käsila sed maanõukogus hüsteeriliste appihüüetega. 13. oktoobril tõstis «mustkollane» (V. Kingissepa väljenduse järgi) radikaal-sotsialist Vilms koos korniilovlastega kisa: «Soldatid röövivad meie kodumaad! Nad on juba põletanud mõned mõisad!» Eesti kodanlikud natsionalistid nõudsid, et maanõukogu pöörduks sel puhul deklaratsiooniga «liitriikide ja kogu maailma poole». Sellele vastas J. Sihver: «Nüüd, kus sõda oma surmava käe Eesti kubermangu piiridesse on löönud, tõstavad meie «radikaalid» ja kodanlased hädakisa. Mis tegid aga need isandad siis, kui sõda algas, kui sõda Eestimaa piiridest kaugemal oli? Nad hüüdsid: «Sõda kuni võidurikka lõpuni!» Nüüd, kus Saksa väed Peterburi ähvardavad, kus Balti laevastik töötas kui üks mees revolutsioonilise Peterburi kaitseks surra, kus liitriigid külma rahuga seda kõike pealt vaatavad ja heameelega näeksid, et Wilhelmi väed Peterburi ära võtaksid ja Vene revolutsiooni

maha suruksid, nüüd pööravad meie «sõjahullustajad» liitriikide poole...»¹ Bolševike fraktsioon tegi maanõukogule ettepaneku nõuda Ajutiselt Valitsuselt rahutingimuste viivitamatut avaldamist ja rahu sõlmimise võimaluste selgitamist. See ettepanek lükati suure häälteenamusega tagasi.

Kontrrevolutsiooniline eesti kodanlus tahtis maanõukogu koos tema juhatusega iga hinna eest enda käes hoida. Hoolimata sellest, et kodanlusel oli maanõukogus vähemus, jäi see tema ainsaks «esindusorganiks» riigis, sest seal võis ta veel oma käsilaste — radikaal-sotsialistide, menševike ja esseeride abil ohje enda käes hoida.

Vastavalt VSĐT(b)P aprillikonverentsi ja VI kongressi otsustele võitlesid eesti bolševikud maanõukogus järjekindlalt kodanlike natsionalistide ja oportunistide kahekeelsuse ning äraandlikkuse paljastamise eest. Nad püüdsid rahvahulkade revolutsioonilise liikumise juhtimist jagamatult enda käes hoida ja suunasid oma agitatsiooni teraviku oportunistlike parteide — menševike, esseeride ja radikaal-sotsialistide vastu, et töörahvast selle imperialismiagentuuri mõju alt vabastada.

Eesti kodanlikud natsionalistid ja väikekodanlikud «sotsialistlikud» parteid tegelikult koostasid maanõukogus balti-saksa aadlike ja kulakluse huvides uusi ikestavaid, töötava talurahva vastu suunatud seaduseelnõusid; sõnades aga esinesid nad demagoogiliste fraasidega saksa parunite vastu, püüdes sellega endale töötava talurahva hulgast poolehoidjaid värvata.

Kodanlike natsionalistide, nende rühmade ja rühmakeste, nende käsilaste kui töötava rahva vaenlaste ja reeturite, kui kulakluse, kaubitsejate, töösturite ja mõisnike huvide kaitsjate tõelise näo paljastamine bolševike poolt maanõukogus aitas oluliselt kaasa revolutsioonilise tööliklassi ning maata ja vähese maaga talurahva võitlusliidu edasisele tugevnemisele, aitas isoleerida väikekodanlikke parteisid rahvahulkadest, tõmmata kehvtalurahvast bolševike lipu alla ja neutraliseerida kesktalupoegi.

Keskkihid, s. o. talupojad ja kehvem linnarahvas olid neiks reservideks, kust kapitalistide klass püüdis proletariaadi vastu värvata oma armeed. Proletariaat ei saa võimul püsida ilma keskkihtide ja eeskätt talurahva poolehoiuta.

¹ «Tööline» nr. 79, 14. oktoobril 1917.

toetuseta, nagu õpetab leninism, ei saa isegi tõsiselt unistada võimu võtmisest enda kätte, kui need kihid ei ole vähemalt neutraliseeritud, kui need kihid ei ole veel jõudnud end lahti kiskuda kapitalistide klassist, kui nad oma rõhuvas enamuses ikka veel lasevad endid petta kapitali huve kaitsvatest väikekodanlikest parteidest.

Ka eesti bolševikud propageerisid sotsialismi ideid keskihiitide hulgas, talurahva hulgas, püüdsid teha sotsialismi lipu neile populaarseks lipuks, püüdsid kindlustada endale tema toetust proletaarses revolutsioonis.

Tallinnas ilmuv venekeelne bolševistlik ajaleht «Zvezda» avaldas artikli eesti talurahva murede ja nõudmiste kohta pealkirjaga «Talupoja, töölise ja soldati sissetulekud», märkides õigesti, et väär on arvata, nagu oleksid kõik talupojad sõja tagajärjel rikastunud ja saaksid toiduainete eest häbematu hindu, nagu seda räägivad kodanlased. Tegelikult rikastus sõja ajal ainult kulakute kiht. «Talupoeg teab paremini kui keegi teine oma sissetulekuid, võib paremini kui teised vastata, kas ta on sõjas rikkaks läinud,» kirjutas «Zvezda». Olgugi, et vilja ja teiste põllumajandus- saaduste hinnad sõja ajal tõusid, kuid veelgi rohkem, isegi mitu korda, tõusid seebi, tikkude, suhkru, naelte, raua, sitsi, vankrimäärde jm. hinnad. «Kuidas siis võib talupoeg seejuures rikastuda, — tuleb mõelda ainult sellele, kuidas oma majapidamist ülal pidada, et mitte nälga surra.»¹

«Lõpp imperialistlikule sõjale!» muutus ka äravaevatud talurahva üldiseks võitlushüüdeks. Kuna kodanlus menševike ja esseeride abil jätkas imperialistlikku sõda, hakkasid laiad talurahva hulgad aru saama, et ainult bolševike partei, ainult võimu üleminek proletariaadi ja kehvatalurahva kätte võib neid imperialistlikust sõjast vabastada. Sündmuste arenemise käik igati kinnitas, et kesktalupojad, kelle kõikumine pidurdas revolutsiooni arenemist ajavahemikus 1917. aasta aprillist kuni augustini, hakkasid pärast Kornilovi purukslöömist pöörduma bolševike partei poole, ühinedes kehvatalurahvaga. Kuna eesti bolševikud paljastasid kodanlikke natsionaliste ja oportuniste, kelle süü tõttu kestis sõda ja venis Asutava Kogu kokkukutsumine ning mõisamaade konfiskeerimine, siis hakkas kesktalurahvas ka Eestis usaldama bolševike parteid. Seda tõendavad vallavolikogude valimised, kus paljudes valdades

¹ «Звезда» № 9, 29 августа 1917 года.

kesktalurahvas läks koos maata ja vähese maaga talupoegadega kulakute vastu. Kesktalurahvas hakkas usaldama bolševikke eriti seetõttu, et ta sai aru, et sõja lõpetamiseks on olemas ainult üks tee — minna koos revolutsioonilise proletariaadi ja tema parteiga.

Eesti bolševike tegevus kubermangu maanõukogus ning linna- ja vallavolikogudes, kus nad paljastasid töörahva maskeeritud vaenlasi, kes sõnades lubasid kaitsta talurahva ja teiste keskkihtide huve, tegelikult aga reetsid neid igal sammul, aitas bolševikel läheneda kesktalupoegadele ja selgitada neile, et ainult bolševike partei suudab purustada mõisnikud ja anda maa talupoegadele, et talurahva pääsemine imperialistliku sõja koledustest võib toimuda sotsialismi lipu all, mille kandjaks on revolutsiooniline proletariaat.

1917. a. septembris-oktoobris võttis talurahvas kõikjal kogu Venemaal omavoliliselt mõisamaid üle ja kündis need üles. Ka Eestis, näiteks Saaremaal, esines 1917. aasta sügisel parunite mõisate omavolilisi ülevõtmisi ja ärajagamisi.¹ See kahtlemata kõneles revolutsiooni tõusust. Faktid näitasid, et esseeride ja menševike mõju rahva hulgas vähenes järjekindlalt ning et bolševikel oli korda läinud võita enda poole tööliklassi ja kehvtalurahva laiad hulgad.

Nagu talurahva hulgas, nii tugevnes ja laienes veelgi bolševike mõju ka soldatite ja madruste keskel.

Tallinna bolševike sõjaväe-organisatsioon teostas agitatsiooni sõjaväeosades ja laevastikus, paljastades esseeride ja menševike valelikke fraase. Madrused ja soldatid veendusid oma kogemuste najal järjest rohkem, et kodanlus ja mõisnikud on sotsiaalarandjate abiga organiseerunud töötava rahva vastu ja panevad toime ennekuulmatuid kuritegusid, kohkumata tagasi isegi kodumaa reetmisest välismaistele röövvalutajatele, et aga kindlustada oma võimu. Soldatid ja madrused nägid, et bolševikud räägivad õigust: leiba, maad ja rahu võib töötavaile hulkadele kindlustada ainult tööliste ja soldatite oma võim.

«Poliitika sunnib õppima,» kirjutas sõjakirjasaatja Naisaarelt. «Esimestel kuudel pärast Veebruarirevolutsiooni olid peaaegu kõik Kerenski jt. siiasõidu mõjul sotsialistiderevolutsionääride poolt, kuid järk-järgult, nii kuidas teadlikkus kasvas, hakati sotsiaaldemokraatide-bolševike rida-

¹ Vt. «Утро правды» № 54, 21 декабря 1917 года.

desse üle minema, mida kinnitas ka viimane, 8. septembril läbiviidud koosolek. Pärast ettekannet käesolevast momendist tehti bolševike poolt ettepanek ühineda resolutsiooniga võimu küsimuse kohta, mille olid vastu võtnud Petrogradi, Tallinna ja teised nõukogud. Bolševike resolutsioon võeti kogu Naissaare garnisoni ja tööliste nimel vastu ühel häälel.»¹

Bolševikud võitsid ka Balti laevastiku Tallinna baasi meremeeste poolehoiu, kelle hulgas seniajani oli esseeridel ja menševikel olnud suur mõju. Tallinna laevastiku pool-ekipaazi madrused võtsid oma miitingul 15. septembril vastu resolutsiooni, mis nõudis võimu üleminekut nõukogudele, mõisnike maa konfiskeerimist ja talurahva kätte andmist enne Asutava Kogu kokkukutsumist, kõigi kontrerevolutsiooniliste kindralite ja kodanluse liidrite areteerimist. Samasugused resolutsioonid bolševike poolt ülesseatud nõudmistega võeti vastu ka teistes armee ja laevastiku väeosades. Eesti vetes asuvate sõjalaevade — liinilaeva «Arendrei Pervozvännõi» ning ristlejate «Oleg», «Rjurik», «Admiral Makarov», «Bogatõr» ja «Diana» — meeskondade üldkoosolek protesteeris üksmeelselt Kerenski käskkirja vastu, mis keelas poliitilise võitluse armees ja laevastikus.

Bolševikel tuli mõnikord teha jõupingutusi, et tagasi hoida üksikute sõjaväeosade ja laevastiku meeskondade killustatud ja enneaegseid relvastatud väljaastumisi Ajutise Valitsuse reaktatsiooniliste abinõude vastu. Need väljaastumised oleksid imperialistlikule kodanlusele olnud ettekäändeks revolutsiooniliste jõudude veriseks «rahustamiseks» osade kaupa. Bolševistlik ajaleht «Zvezda» kirjutas: «Kuidas rahvahulgad tungisid tänavale ja püüdsid separatistlikult tegutseda, seda teab igaüks, ja Tallinnas mäletatakse hästi lugu Arzamassi polguga. Meie, bolševikud, kutsusime üles hoiduma omavolilisest tegevusest. See üllatas paljusid. Nüüd saab igaüks aru, et see oli otstarbekohane.»²

Sel ajal puhkes Venemaa revolutsiooniliste sündmuste mõjul Saksa sõjalaevastiku baasis Wilhelmshafenis madruste ülestõus, mille kohta Lenin kirjutas, et see «tähistab maailmarevolutsiooni lähenemise suurt kriisi».³ Pärast ülestõusu verist mahasurumist otsustasid saksa monarhis-

¹ «Звезда» № 13, 12 сентября 1917 года.

² Sealsamas.

³ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 156.

tid uute röövvalutusoperatsioonide korraldamisega tugev-
dada laevastiku moraalset vaimu, mis nende arvates oli
pikaajalise tegevusetuse tagajärjel kõikuma löönud.

Suure jõudude ülekaalu tõttu läks saksa imperialistidel
korda 29. septembril vene rannapatareide tuld maha suruda
ja saata dessandi Saaremaale. Merelahinguist Riia lahes
1917. aasta sügisel kirjutas bolševike partei keskhääl-
kandja «Rabotši Putj»: «Saabuvad teated, mis annavad
tunnistust meie laevastiku meeskondade vankumatust
meelekindlusest ja vaprust. Madrused kipuvad lahingusse
täis otsustavust ja harukordset mehisust. Viimase suure
lahingu ajal tormasid väikesed laevad rünnakule vaenlase
ülekaalukate jõudude vastu, hoolimata ilmest hukkumis-
ohust. Liinilaev «Slava», vaatamata sellele, et ta oli täiesti
purustatud, võttis lahingust osa viimse võimaluseni.»¹

Saksa imperialistide operatsioonid Balti meres, Saare-,
Hiiu- ja Muhumaa okupeerimine ning katse vallutada Balti-
maid tervikuna toimusid kokkuleppel Vene Ajutise Valitsus-
sega. Viimane kavatses loovutada Baltimaid ja Petrogradi
saksa imperialistidele, et nende abiga revolutsiooni pealin-
nas maha suruda. Samal ajal süüdistas kodanluse ja tema
kannupoiste ajakirjandus kodanluse reetmise varjamiseks
Balti laevastiku meremehi ja eriti revolutsioonilisi Kroon-
linna madruseid selles, nagu aitaksid nad kaasa vaenlasele.
See alatu süüdistus kutsus esile vihaseid proteste ja teki-
tas püritut meelepaha kõigi sõjalaevade ja Balti laevastiku
baaside meremeeste hulgas.

«Meie sureme,» öeldakse «Rjuriku» meeskonna poolt vas-
tuvõetud resolutsioonis, «kuid ei aita kaasa neile, kes taha-
vad hävitada meie vabadust ja revolutsiooni. Raskel sil-
mapilgul, kui meile on kallale tunginud välisvaenlane,
määrivad sisemised vaenlased ja revolutsiooni äraandjad
meid teenimatult poriga ja laimavad meid, nimetades meid
äraandjateks. Meie saadame sulle, Kerenski, needuse ja
pöördume kogu demokraatia poole palvega — koristada
oma kohalt äraandja Kerenski ja Ko. Meie nõuame, et viivi-
tamatult kokku kutsutaks ülevenemaaline tööliste, soldatite
ja talupoegade saadikute nõukogude kongress, kes teeks lõpu
diktatuurile, mida teostavad kodanlus ja sotsialistid, kes
seisavad võimu juures ja abistavad kodanlust.»² «Rjuriku»

¹ «Рабочий путь» № 30, 7 октября 1917 года.

² «Звезда» № 20, 6 октября 1917 года.

meeskonna resolutsiooniga ühinesid veel neli suurt laeva, Naissaare ja Aegna töölised ning madrused, 22. hüdrotehnilise väeosa komitee ja paljud teised laevastikuüksused.

Kerenski häbistav provokatsiooniline laim kutsus mere-meeste ja soldatite hulgas esile nii suure viha, et kohalikud esseeerid ei julgenud enam laevastiku ja sõjaväe koosolekuid oma peamehe kaitseks otseselt välja astuda.

Aeglasemalt kui laevastikus, kuid siiski järjekindlalt toimus maaväe revolutsioneerumine. Bolševike mõju XII armee nõukogus kasvas järjest. Septembri lõpul ja oktoobris pöördus enamik XII armee soldateist juba bolševike poole. XII armee soldatite rohkearvulistel miitingutel võeti suure vaimustusega vastu Petrogradi Nõukogu võitlusloosung: «Kogu võim keskuses ja kohtadel nõukogudele!»¹

Bolševike partei keskhäälekandja «Rabotši Putj» kirjutas olukorra kohta Eestis: «Väeosades kasvab meie mõju iga päevaga. Uued polgud, mis jõuavad Tallinna, pöörduvad kõnelejate saamiseks kõigepealt meie partei poole. 16. oktoobril korraldati demonstratsioon (1905. aastal langenute mälestuseks), millest peale tööliste võtsid osa ka kõik sõjaväeosad, vastsaabunud rindesõdurid relvadega, suur-tükiväelased kahuritega. Enamik loosungeist olid meie omad: «Maha Ajutine Valitsus!», «Maha Kerenski!», «Kogu võim nõukogudele!». Tartus oli demonstratsioon. 15. oktoobril tuli välja kogu garnison, sest läti kütid ja eesti tagavara-pataljon on kindlalt meimeelsed. Narva garnison on kindlalt meie poolt, sealhulgas ka kasakad, keda seal on paarsada. Viimastel päevadel saabuvad uued väeosad, kelledest mõned asuvad meie seisukohal, teiste suhtumine pole veel selgunud.»²

Poliitiline olukord Eestis 1917. aasta septembris-oktoobris on kinnituseks bolševike partei Keskkomitee istungil 10. (23.) oktoobril 1917 vastuvõetud resolutsioonis väljendatud seisukohale: meie partei on võitnud rahva usalduse.

3. RELVASTATUD OLESTÖUSU ETTEVALMISTAMINE

Oktoobrirevolutsiooni eelõhtul, 1917. aasta septembris ja oktoobris, oli Venemaa tööstus ja transport kodanluse poolt täielikult desorganiseeritud, riigi rahandus lähenes lõplikule krahhile ja toitlustuskriis oli muutumas näljaks.

¹ «Рабочий путь» № 29, 6 октября 1917 года.

² «Рабочий путь» № 46, 26 октября 1917 года.

Oma töös «Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda», mis on kirjutatud septembris, näitas V. I. Lenin, et Venemaal ähvardab vältimatu katastroof, sest kapitalistid saboteerivad järjekindlalt ja meelega tootmist, lootes, et lähenev katastroof hävitab demokraatia ja nõukogud ning taastab kodanluse ja mõisnike võimu.

Lenin näitas, et nälja ja katastroofi vältimiseks on vaja sisse seada kontroll, arvestus, järelevalve tootmise üle tööliste poolt, tööjõu ja saaduste õige jaotamine. Kuid kõige tähtsamaks katastroofist pääsemise abinõuks on imperialistliku sõja lõpetamine, milleks on vaja teha ettepanek õiglaseks rahuks ja lahku lüüa imperialismist. Kuid hoolimata nende abinõude selgusest ei rakendanud kodanlik Ajutine Valitsus ja oportunistid neid seepärast, et nende elluviimine oleks puudutanud käputäie mõisnike ja kapitalistide seninägematuid tulusid, mis nad said imperialistliku sõja jätkamisega.

Resolutsioonis majandusliku olukorra kohta riigis osutas VSDT(b)P VI kongress, et kodanlus teostab meelega lokautide ja sabotaaži poliitikat ning loob majanduslikku kaost selleks, et seda kasutada kontrrevolutsiooni huvides. Kongress märkis, et ainsaks väljapääsuks kaosest, mille oli sünnitanud kapitalistide ja mõisnike võim, on võimu üleminek tööliste ja kehvtalurahva kätte, kes likvideeriksid imperialistliku sõja, konfiskeeriksid mõisnike maa, kehtestaksid tööliskontrolli leivavilja ja tööstuse üle ja organiseeriksid õige kaubavahetuse linna ja küla vahel. Ilma nende abinõudeta ei saa päästa maad katastroofist.

Eestis suurendas majanduslikku laost ja ärevust rahvahulkades veel see asjaolu, et Eesti asus rinde läheduses ja ähvardas oht, et ta iga silmapilk võib muutuda otsese sõjategevuse tallermaaks.

Kapitalistid valmistusid tööstusettevõtete evakueerimiseks Eestist. Vabrikute ja tehaste varustamine toorainete ja küttega tegelikult seisis. Osa evakueeritud Kuramaa ja Liivimaa kubermangu elanikest (sõjapõgenikest) jäi Eesti territooriumile. Nende olukord oli eriti raske, otse meeletu. Hobuste, kariloomade ja toiduainete sagedased rekvireerimised süvendasid omakorda majanduslikku laost riigis ja suurendasid töötava talurahva viletsust.

Kuid ühtlasi kõik see süvendas eesti töörahva revolutsioonilist liikumist.

Bolševike juhtimisel toimunud streigivõitluse tulemusena

olid töölised saavutanud mõningat töötasu tõusu, kuid see ei vastanud kaugeltki veel elukalliduse tõusule. Sūgisel viis Ajutine Valitsus mõisnike ja kulakute huvides läbi viljahindade tõstmise 100 protsendi võrra, mis oli aga täielikus vastuolus linna ja maa töötava elanikkonna huvidega. Kaubitsejad ja spekulandid, oodates hindade tõusu, peitsid toiduainete varud ja kutsusid sellega esile nälja. Septembri lõpul jäi Tallinn ilma leivata. Tallinna Nõukogu bolševike fraktsioon nõudis ladude revideerimist, mille tagajärjel pagarite liidu esindajad koos nõukogu revisjoniosakonnaga teostasid 28.—29. septembril läbiotsimisi. Brockhauseni ja teiste suurspekulantide ladudes leiti mitu tuhat puuda peidetud vilja ja jahu.

Bolševikud taotlesid toitlusasjanduse üleandmist Tallinnas linnavalitsusele, mis uute valimiste tulemusena oli läinud töölisklassi kätte. Oma esindajate — bolševistlike saadikute kaudu võisid Tallinna töölised kontrollida linna varustamist toiduainetega.

Tööliste nõudmistele parandada nende majanduslikku olukorda vastasid kapitalistid lokautide, tehaste sulgemise ja tööliste vallandamisega. Evakueerimise ettekäändel pakiti masinad kastidesse. Hakati ettevalmistusi tegema elektrimasinatehase «Volta», vagunitehase «Dvigatel» ja Bekkeri laevaehitustehase evakueerimiseks. Kreenholmi Manufaktuuris Narvas vallandati 3500 töolist.

Vabrikute ja tehaste evakueerimise küsimust arutati VSĐT(b)P Tallinna aktiivi koosolekul septembri algul. Sõnavõtnud partei liikmed näitasid, et Saksa vägede pealetung, seoses Riia rinde avamisega äraandja Kornilovi poolt, tekitas väga raske olukorra Vene revolutsioonile üldse, eriti aga eesti töörahvale. Niisugune ähvardav oht tekkis Eestimaale Ajutise Valitsuse rahvavaenuliku poliitika tagajärjel, kes oli vaid mängukanniks Vene kontrrevolutsiooni ja Entente'i imperialistide käes. Samal ajal, kui ministrid Paltšinski ja Ko kinnitasid, et Petrogradi, Moskvasse ja Uraali on vaja töölisi, teadsid nad ise väga hästi, et ka Petrogradis, Moskvas ja Uraalis kuulutati välja lokaute ja suleti tehaseid. Linna parteikoosolek leidis, et evakueerimist tahab kodanlus teostada ainult töölisklassi desorganiseerimise ja killustamise ning tööstuse laostamise eesmärgil.

Tallinna parteiaktiivi koosolekul vastuvõetud resolutsioonis öeldi, et ainult niisugune valitsus, kes tugineb prole-

tariaadile ja talurahvale, kes teeb lõpu kokkulepluse poliitikale, kes tühistab surmanuhtluse ja reaktsioonilised kitsendused, demokratiseerib armee ja puhastab selle otsustavalt kontrevolutsionääridest, kehtestab tööliskontrolli tootmise ja saaduste jaotamise üle, viib läbi otsustavad abinõud mõisnike maade võtmiseks talurahva kätte, — ainult niisugune valitsus on suuteline kiiresti lõpetama imperialistliku sõja ja vältima edasist laostumist riigis ning revolutsiooni lüüasaamist. Senikaua aga, kui võimu juures seisab niisugune valitsus, kes ei taha teostada loetletud nõudmisi, tuleb takistada riigi ja rahva hukatusse viimist. Seepärast ei tohi antud tingimustes lubada Eestimaal ja eriti Tallinnas tootmise vähendamist, tööliste vallandamist ja vabrikute evakueerimist.¹

Seejärel avaldasid Eesti parteiorganisatsioonid: VSDT(b)P Eestimaa Büroo, VSDT(b)P Tallinna Komitee, VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni sõjaväe-osakond ja VSDT(b)P Tallinna linnavolikogu fraktsioon oma allkirjadega «Deklaratsiooni Tallinna tööliste ja tööstusettevõtete seisukorra kohta».²

Deklaratsioonis kutsuti töölisi üles võitlema selle eest, et Eestis ja esmajärjekorras Tallinnas kui tööstuskeskuses keelataks vabrikute ja tehaste evakueerimine, tootmise vähendamine, tööliste vallandamine, tööstusettevõtete hävitamine ja likvideerimine.

Deklaratsioonis öeldi, et tuleb kogu jõuga võidelda nende nõudmiste täitmise eest ning takistada töölisklassi laialipaiskamist ja likvideerimist, mida viimasel ajal tehakse tööstuse hävitamise ja piiramise teel. Kuid neid nõudmisi võib täielikult täita ainult revolutsioonilise rahvavõimu juures, kus ei ole enam kohta imperialistide mahhinatsioonidel.

Partei seisukohta tööstuse likvideerimise ja vabrikute evakueerimise takistamise küsimuses toetasid ka ametiühingud ja teised eesti töölisorganisatsioonid.

Vabrikukomiteed ja töölisvanemate nõukogud jätkasid bolševike juhtimisel vabrikumiilitsa organiseerimist, hoolitsesid tööliste toiduainetega varustamise eest ega lubanud vabrikantidel omavoliliselt töölisi vallandada. Ajutine Valitsus püüdis piirata vabrikukomiteede õigusi, kuid töölisel

¹ Vt. «Звезда» № 10, 1 сентября 1917 года.

² Vt. «Tööline» nr. 41, 31. augustil 1917.

ei lubanud seda, ja komiteed jätkasid oma tegevust veelgi aktiivsemalt. Augustis ja septembris hakkasid vabrikukomiteed ikka järjekindlamalt esitama bolševike partei poolt ülestõstetud töölikontrolli loosungit.

Kodanlik-natsionalistlikud ja oportunistlikud parteid Eestis suruti bolševike poolt järjest enam tööstusrajoonidest välja, kuid neil oli veel mõju mitteproletaarsetele töörahva hulkadele maal, peaaesjalikult Lõuna-Eestis — Tartu ja Viljandi maakonnas, kus nad püüdsidki arendada kontrrevolutsioonilist tegevust.

Tartu ja Viljandi parteiorganisatsioonid olid sattunud oportunistlike elementide mõju alla ning ei olnud võimelised pidama edukat võitlust kodanluse ja tema agentuuri vastu. VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverents otsustas need parteiorganisatsioonid bolševiseerida. Selleks, et edukalt täita konverentsi poolt püstitatud ülesanded, otsustas VSDT(b)P Eestimaa Büroo tugevdada eelkõige oma Tartu organisatsiooni ja saatis Tartusse alalisele tööle suurte kogemustega organisaatori Hendrik Suuderi.¹

Parteitöö Tartus elavnes tunduvalt, kui sinna saabus läti küttide tagavarapolk, kus oli tugev parteiorganisatsioon, mis andis VSDT(b)P Tartu organisatsioonile rohkesti partei liikmeid juurde. Kuid poliitilist selgitustööd eesti rahvusest elanikkonna hulgas tehti siiski veel nõrgalt. Peagi muutus ka see töö H. Suuderi energilisel juhtimisel elavamaks.

Septembris hakkasid kodanlikud natsionalistid Tartus organiseerima eesti tagavarapataljoni. Nende plaani kohaselt pidi see muutuma kontrrevolutsiooniliseks väeosaks, kodanluse tööriistaks võitluses tööliste ja talurahva vastu. H. Suuderi ettepanekul hakkasid VSDT(b)P liikmed tihedaid suhteid looma Tartusse saabuvate eesti soldatitega, korraldasid neile koosolekuid, kus paljastati kodanlust ja tema käsilasi. Bolševike poliitilise töö tagajärjel hakkas

---

¹ Hendrik Suuder sündis 1883. aastal Tõrvas töölise pojana. 1905.—1907. a. revolutsiooni ajal töötas ta Pärnus Waldholfi vabrikus, kus võttis aktiivselt osa tööliikumisest. Aastail 1913—1914 näeme teda parteitööl Tallinnas, Narvas, Riias. Samal ajal oli ta ka «Kiire» toimetuse liige. Esimese maailmasõja ajal töötas ta võõra nime all Petrogradi vabrikutes ja tehastes, kuni areteerimiseni ja väljasaatmiseni Irkutski kubermangu, kust ta pärast Veebruarirevolutsiooni kodumaale tagasi pöördus.

pataljon bolševiseeruma. Paljud soldatitest astusid bolševike partei liikmeks. Pataljonis levitati edukalt bolševistlikku kirjandust, mida soldatid omakorda maale minnes kodustele ja tuttavatele edasi andsid. 1917. aasta sügis-kuudel sai VSDT(b)P Tartu organisatsioon kirjanduse müügist isegi mõningat tulu, mis oli tähtis organisatsiooni materiaalse seisukorra kindlustamise mõttes. Igal puhkepäeval korraldasid bolševikud regulaarselt rahvakoosolekuid, kuhu mõnikord ilmusid «vaidlema» ka esseeride ja menševike esindajad, et tõsta oma langevat reputatsiooni, kuid neil ei olnud enam edu.

Septembri jooksul puhastati H. Suuderi juhtimisel VSDT(b)P Tartu organisatsioon, kuhu oli pugunud kaupmehi, majaomanikke ja teisi mittetöötavaid elemente. Parteist sunniti lahkuma ka oportunist J. Lehman, kes oli valimistel esinenud blokis menševike ja esseeridega.

Oktoobri algul loodi Tartus Tallinna eeskujul VSDT(b)P sõjaväe-organisatsioon, eesotsas eesti tagavarapataljoni soldati Eduard Otteriga.¹ Sõjaväe-organisatsiooni juures loodi alaline komisjon miitingute ja koosolekute korraldamiseks soldatite hulgas.

Bolševike mõju kasvu Tartus näitas 1905.—1907. a. revolutsiooni ohvrite mälestamiseks korraldatud massiline rahvademonstratsioon 15. oktoobril, millest võttis osa üle 8000 soldati, nimelt: vene väeosad, läti kütid ja eesti tagavarapataljon. Kodanlik ajakirjandus hirmutas Tartu elanikkonda, et bolševikud valmistavad ette «pogrommi», soovitudes sulgeda aknad ja mitte ilmuda tänavaile. Kuid sellest hoolimata tuli rahvas demonstratsioonile. Väeosad väljusid kasarmuist ja sammusid rivikorras, bolševistlike loosungite all varem kindlaksmääratud marsruuti mööda. Kõige raskemaks lõögiks kodanlusele sel päeval oli see, et eesti väeosad, mis olid tema poolt loodud võitluseks tööliste vastu, liitusid demonstratsioonil töölistega ning vene ja läti revolutsiooniliste väeosadega.

Raekoja ette kogunes üle 10 000 Tartu töötaja punaste lippudega, millel olid loosungid: «Kogu võim nõukogudele!», «Maha sõda!», «Rahu hüttidele, sõda lossidele!», «Maha Ajutine Valitsus!». Rahva ees esinesid kõnedega J. Sihver, H. Suuder, E. Otter ja teised bolševikud. Nad

¹ E. Otter hukkus kodusõja ajal 1918. aastal Uraalis, võideldes Koltšaki vastu.

näitasid, et Ajutine Valitsus süvendab laost riigis ja valmistab ette uut kornilovlust. Võim peab minema revolutsioonilise rahva kätte, kes hakkab oma võimu teostama nõukogude abil. Suured töörahva hulgad on jõudnud veendumusele, et nõukogude võim on ainus võim, mis on suuteline lõpetama verist imperialistlikku sõda demokraatliku rahuga ja teostama rahva nõudmisi. Tallinna tööliste esindaja, kes demonstrantide ees üles astus, ütles, et kodanlus õhutab rahvuslikku vaenu, meie aga rõhutame, et töötajate vahel ei tohi olla kohta rahvuslikul vaenul, vaid neis peab olema klassivaen ekspluateerijate vastu. Tuhanded nende hulgast, kes varem ei olnud veel teadlikud, ühinevad nüüd bolševikega võitluseks rõhujate vastu, kes tõukavad töörahvast viletsusse ja röövsõdadesse, ütles Tallinna prolettaarlane. Bolševike kõned võeti vastu tugevate aplauside ja hurraa-hüüetega.

Bolševike poolt organiseeritud võimas tööliste ja soldatite demonstratsioon Tartus tekitas kohaliku kodanluse hulgas ja tema ajakirjanduses suurt ärevust.

Õhtul püüdsid menševikud ja esseerid miitingul «Vane-muise» teatris tagajärjetult bolševike seisukohti ümber lükata. Miiting võttis vastu bolševike poolt ettepanud resolutsiooni.

Tartu bolševike sõjaväe-organisatsioonil tuli eesti rahvuslike väeosade enda poole võitmiseks pidada ägedat võitlust kodanlike natsionalistide ja nende käsilaste vastu, kes pidasid Tartut oma kantsiks ega tahtnud seda bolševikele loovutada. Kodanlus mobiliseeris eesti pataljoni üldkoosolekule 13. oktoobril kõik oma ninamehed, kuid neil ei läinud korda soldateid ümber veenda. Vastupidi — soldatid tõid esile üha uusi, sügavat meelepaha tekitavaid fakte kodanluse ja mõisnike kontrevolutsioonilise tegevuse kohta. Raha eest, mis kodanluse agendid olid vabatahtlike annetuste näol rahva käest eesti väeosade heaks kogunud, oli tehtud ohvitseridele kingitusi, soldatite olukorra parandamiseks aga ei antud kopikatki. Taotledeks revolutsioonilise meeolelu mahasurumist, andis pataljoni komandör käsu 6. rood laiali saata, kus bolševike mõju oli kõige suurem. H. Suuderi ja teiste bolševike ettepanekul, kes võtsid osa sõdurite koosolekust, tunnistati, et komandöri käsk on kontrevolutsiooniline. Koosolek otsus-

tas nõuda komandöri tagandamist. Samuti otsustati pataljoni komitee ümber valida.¹

Viljandi parteiorganisatsioonist võtsid ühiselt osa nii bolševikud kui menševikud. Seal etendas juhtivat osa väikekodanlik advokaat Grau, nn. menševik-internatsionalist. Ta püüdis juhtida organisatsiooni kaitsesõjaluse suunas ja teostas nõukogus kodanlusega kokkuleppimise poliitikat. VSDT(b)P VI kongress kutsus kõiki revolutsioonilisi sotsiaaldemokraate viivimatult katkestama organisatsioonilised sidemed menševike-imperialistidega, Vene ja Entente'i imperialismi teenritega, ja ühinema VSDT(b)P ümber.² Tallinna bolševikel polnud küllalt jõude, et saata Viljandisse alalisele poliitilisele tööle kogenud parteitöötaja, kuid Tallinnast kohalesõitnud agitaatorid tegid selgitustööd Viljandi organisatsiooni liikmete hulgas, et võitavad bolševike poole. VSDT(b)P Eestimaa Büroo ei taotlenud bolševike ja neile kaasatundjate väljaastumist ühisest organisatsioonist, vaid otsustas selles saavutada ülekaalu, isoleerida kaitsesõjalased ja võtta sel teel parteiorganisatsioon enda kätte. See õnnestuski sügisel.³ 1. oktoobril esines Viljandis parteikoosolekul ettekandega VSDT(b)P Eestimaa Büroo esindaja, kes paljastas menševikke-imperialiste ja kutsus organisatsiooni liikmeid üles täielikult asuma bolševike platvormile. Koosolek toimus ägeda võitluse õhkkonnas üheltpoolt advokaat Grau ja teiselt poolt kõigi teiste kokkutulnud parteiorganisatsiooni liikmete vahel. Pärast ettekannet ja sõnavõtte võeti üksmeelselt (ühe vastuhäälega) vastu resolutsioon, mis kiitis heaks bolševike poliitika ja nõudis võimu üleminekut nõukogudele. Menševistliku resolutsiooni poolt, mille pani ette Grau, hääletas tema üksi. Oktoobri keskel kutsuti uuesti kokku parteikoosolek, kus Grau kõigest jõust püüdis parteiorganisatsiooni liikmeid veenda, et nende poolt 1. oktoobril vastuvõetud otsus on väär. Kuid organisatsioon jäi oma endise otsuse juurde.

Bolševistlike organisatsioonide tugevnemine Tartus ja Viljandis ajas nurja kodanlike natsionalistide plaani muuta Lõuna-Eesti kontrevolutsiooniliste väljaastumiste baasiks.

¹ Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 6, 1928, lk. 40—48.

² Vt. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954 года, стр. 388.

³ Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 8, 1929, lk. 24—38.

Kui hiljem niisuguseid katseid tehtigi, siis õnnestus bolševikel need kiiresti likvideerida.

Peagi kinnitasid sündmused, et bolševike mitmekordne hoiatus, et kontrrevolutsioonilised kindralid ühes oportunistlike parteide ja Entente'i abiga valmistavad ette uut korniilovlust, on õige.

Soome piirkonna armee, laevastiku ja tööliste nõukogu üleskutses Petrogradi ja kogu Venemaa revolutsioonilistele soldatitele ja töölistele toodi esile fakte, mis näitasid, et revolutsiooni ähvardab suur oht. Nii andis Ajutine Valitsus käsu revolutsioonilised sõjaväed pealinnast ja Soomest välja viia ja asendada need kontrrevolutsiooniliste väeosadega. Bolševikud Soomes nägid selles sammus otsest kodu-sõja provotseerimist ja pöördusid kogu Venemaa revolutsioonilise rahva ning armee poole üleskutsega toetada soome revolutsioonilisi organisatsioone. See üleskutse tõstis ka eesti tööliste, soldatite ja madruste aktiivsust. Oli selge, et revolutsioonilise Petrogradi tagalat ähvardab tõsine oht, sest niisamasugust sõjavägede ümberpaigutamist võis märgata ka Eestis.

1917. aasta septembris saatis V. I. Lenin kirja VSDT(b)P Keskkomiteele («Marksism ja ülestõus»), milles ta näitas, et Venemaal olid kujunenud kõik objektiivsed eeldused edukaks ülestõusuks.

Lenin ütles, et on vaja viivitamatult tegutseda revolutsiooni päästmiseks, on vaja tagandada kodanluse valitsus, kes mängib kokku imperialistidega Venemaa separaatseks jagamiseks imperialistide kahe leeri vahel, on vajalik kogu võimu üleminek revolutsioonilise demokraatia kätte, eesotsas revolutsioonilise proletariaadiga. Selgitades Marxi avaldust, et ülestõususe tuleb suhtuda kui kunstisse, paljastas Lenin oportunistlike parteide valet, nagu oleks ülestõusu ettevalmistamine ja ülestõususe kui kunstisse suhtumine «blankism». Ta luges üles objektiivsed tingimused, millede olemasolu on vajalik relvastatud ülestõusu võiduks:

«Et ülestõus oleks edukas, peab ta toetuma mitte vandenõule, mitte parteile, vaid eesrindlikule klassile. Seda esiteks. Ülestõus peab toetuma rahva revolutsioonilisele vaimustusele. Seda teiseks. Ülestõus peab toetuma sellisele pöördepunktile kasvava revolutsiooni ajaloos, kus rahva esiridade aktiivsus on kõige suurem, kus kõikumised vaenlaste ridades ja revo-

iutsiooni nõrkade, poolikute, ebakindlate sõprade ridades on kõige tugevamad. Seda kolmandaks. Nende kolme tingimuse poolest erinebki marksism ülestõusu küsimuse käsitlemisel blankismist.»¹

Oma kirjas võrdles V. I. Lenin olukorda juuli algul, kus Ajutine Valitsus surus veriselt maha tööliste ja sõjaväelaste demonstratsiooni Petrogradis, olukorraga septembripäevadel ja ütles, et juuli algul ei olnud bolševike seljataga veel eesrindliku klassi enamust, nüüd aga on, sest mõlema pealinna — Petrogradi ja Moskva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogus saavutasid bolševikud enamuse. Juulipäevil ei olnud üldrahvalikku revolutsioonilist vaimustust, kuid nüüd on see tekkinud rahva poolt Kornilovi mässu võiduka mahasurumise tagajärjel. Juulis ei olnud vaenlaste ja kõhkleva väikekodanluse hulgas veel suuri kõikumisi ja segadust üldpoliitilises ulatuses, kuid nüüd on kõikumised hiiglasuured. Entente'i imperialistid on kaotanud usu sellesse, et vene kodanlus suudaks sõida «võidurikka lõpuni», ja valmistuvad saksa imperialistidega separaatrahu sõlmimiseks Venemaa arvel. Väikekodanlikud demokraadid, olles kaotanud enamuse rahvahulkades, eriti talurahva hulgas, kes on näinud, et ta esseeridelt ja menševikelt maad ei saa, on löönud tohutult kõikuma. Maal voogab talurahva ülestõus, mida Kerenski oma valitud vägedega püüab maha suruda. Rahva enamuse pooldab bolševikke, parteid, kes tunneb kindlalt oma teed.

Samas kirjas andis V. I. Lenin juhendi ülestõususaljade staapide — revolutsiooniliste sõjakomiteede organiseerimiseks, kelle ülesandeks on jaotada jõud, suunata ustavad polgud kõige tähtsamatesse punktidesse, mobiliseerida relvastatud töölisi ja kutsuda neid üles meeleheitlikule viimasele võitlusele, vallutada telegraaf ja telefon ning ühendada telefoni kaudu kõik tehased, kõik polgud ja relvastatud võitluse punktid.²

V. I. Lenini juhendi järgi organiseeris partei Petrogradi Nõukogu juures Revolutsioonilise Sõjakomitee.

Ka Eestis oli revolutsiooni avangard — tööliklass — ja temaga liidus revolutsioonilised soldatid ja madrused valmis võimu enda kätte võtmiseks.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 4.

² Vt. sealsamas, lk. 8–9.

27. septembril kutsusid bolševikud võimuküsimuse arutamiseks Tallinnas kokku Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee, Tallinna Nõukogu, Balti laevastiku ja Tallinna garnisoni polkude, roodude ja laevade komiteede, töölisanemate nõukogu, vabrikukomiteede, Ametiühingute Keskbüroo ja VSĐT(b)P Eestimaa organisatsiooni esindajate pleenumi.¹ Üldse võttis pleenumist osa umbes tuhat tööliste, soldatite ja madruste organisatsioonide esindajat. Pleenum naelutas üksmeelselt häbiposti töörahva äraandjad — esseerid ja menševikud, kes rahva huvisid reetes ei võtnud tarvitusele mingisuguseid abinõusid imperialistliku sõja lõpetamiseks, vaid vastupidi, püüdsid seda jätkata.

Pärast poliitilise olukorra läbiarutamist võttis pleenum vastu resolutsiooni, milles nõuti nõukogude kongressi viivitamatut kokkukutsumist, et organiseerida revolutsiooniline võim nõukogude võimu näol. Pleenum toetas täielikult revolutsiooniliste soldatite ja madruste ning Petrogradi Nõukogu nõudmisi ja leidis, et sõjavägede ümberpaigutamine võib olla lubatud ainult siis, kui selleks on nõukogude ja väeosade komiteede nõusolek. Oma nõudmiste kinnitamiseks teatas pleenum, et ta on kõigi kindluses olevate jõudude ja abinõudega igal ajal täiesti valmis toetama võimu üleminekut nõukogude kätte.

«Kõigi kõrgemate revolutsiooniliste organisatsioonide plenaaristung,» kirjutas eesti bolševistlik ajaleht «Zvezda», «võttis esitatud resolutsiooni ühel häälel vastu, välja arvatud üks erapooletu. Kaua ja üksmeelselt kõlasid hüüded: Elagu Internatsionaal!, Maha Ajutine Valitsus! jne. Revolutsiooniliste laulude laulmisega läks pleenum laiali.»² «Tööline» hindas oma 29. septembri numbris eespoolnimetatud pleenumit järgmiselt: «Selle üldise ühise koosoleku tagajärjeks on, et terve revolutsiooniline sõjavägi ja töölishulk Peterburist alates läbi Soomemaa ja Eestimaa ühise revolutsioonilise väehulga sünnitab, kes iga silmapilk valmis on ühist tegevust avaldama revolutsiooni äraandjate vastu.»³

Varsti pärast pleenumit saatsid Tallinna Nõukogu ja garnison oma esindajad Petrogradi, Moskvasse, Kroon-

¹ Vt. «Рабочий путь» № 25, 1 октября 1917 года.

² «Звезда» № 18, 29 сентября 1917 года.

³ «Тööline» nr. 66, 29. septembril 1917.

linna, Pihkvasse ja kõigisse Eesti ning Läti nõukogudesse, et teatada neile oma seisukohad ja ühiselt arutada, missuguseid samme tuleb ette võtta tulevikus. VSĐT(b)P Tallinna Komitee sekretär I. V. Rabtšinski käis esmalt Helsingis, kus ta bolševike piirkonnakonverentsil tegi ettekande olukorrast Tallinnas. Seal sõitis ta koos konverentsi esindajaga Petrogradi, et informeerida VSĐT(b)P Keskkomiteed olukorrast Eestis. Sündmusi Soomes ja Tallinnas pidas VSĐT(b)P Keskkomitee erakordselt tähtsaks relvastatud ülestõusu sobiva momendi valikul. Olukorra igakülgselt tundmaõppimiseks otsustas VSĐT(b)P Keskkomitee kokku kutsuda Põhjapiirkonna nõukogude kongressi.¹

Nimetatud kongress toimus Petrogradis 10.—13. oktoobril. Ülestõusu organiseerimise käigus oli see üheks tähtsamaks sündmuseks. Sellest võtsid osa kõik Venemaa põhjosa nõukogud, mis asusid Petrogradi läheduses, kaasa arvatud Balti laevastiku organisatsioonid. Kongressil oli esindatud üle 2 miljoni revolutsioonilise töölise, soldati, madruse ja talupoja. See oli määratu suur revolutsiooniline armee, mis oli koondunud Petrogradi ümbrusse ja mille jõud ning tähtsus olid erakordselt suured. Peale selle saatis oma esindajad kongressile Moskva Nõukogu. Eestist saatsid esindajaid Tallinna, Tartu ja Narva Nõukogu.

Kongressi päevakorra põhiküsimuseks oli võimuküsimus. Kongress oli täielikult bolševistlik. Menševikud ja esseerid ei etendanud seal mingit olulist osa. Menševikud püüdsid kongressi nurja ajada põhjendusega, nagu koosneks see bolševike poolt eriliselt väljavalitud isikutest. Neile aga näidati faktide abil, et kongress oli kokku kutsutud armee, laevastiku ja tööliste organisatsioonide algatusel. Peale selle olid kongressikutsed laiali saadetud kõigisse Põhjapiirkonna linnadesse.²

Kongress saatis palava tervituse vangis viibivatele revolutsionääridele-bolševikele ja revolutsioonilise Balti laevastiku meremeestele.

Resolutsioonis käesoleva momendi kohta kuulutas kongress, et töölisel, soldatid ja teadlikud talupojad lükkavad sügava meelepahaga tagasi kodanlusega kokkuleppimise

¹ Vt. I. Rabtšinski, Oktoobripäevad Eestis, «Klassivõitlus» nr. 11, 1919, lk. 16—17.

² Vt. «Рабочий путь» № 35, 36, 13 и 14 октября 1917 года.

äraandliku poliitika, mida teostasid menševikud ja esseerid. Rahva võib päästa ainult kogu võimu viivitamatu üleminek revolutsiooni organite — nõukogude kätte nii keskus- kui ka kohtadel.

«Nõukogude pool on mitte ainult õigus, vaid ka jõud,» oli öeldud resolutsioonis. «Sõnade tegemise aeg on möödas. On saabunud tund, kus ainult kõigi nõukogude otsustava ja üksmeelse väljaastumisega võib päästa riigi ja revolutsiooni ning otsustada keskvõimu küsimuse.»¹

Kongress võttis vastu üleskutse talurahvale. Üleskutses kutsuti töölisi, talurahvast, soldateid ja madruseid üles oma revolutsioonilise liidu tugevdamisele ning võitlusele maa ja vabaduse eest. Kuigi on möödunud 7 kuud ajast, mil varises kokku Romanovite troon, oli öeldud üleskutses, määrduvad taluraha pojad endiselt neetud sõja kaevikuks, talupoeg on endiselt mässitud mõisniku võlaorjuse võrkudesse. Killustatult seisab talurahas oma kindlalt liitunud vaenlaste ees, tõustes meeleheites kättemaksule ja purustamisele. «Vennad talupojad!» pöördui üleskutses taluraha poole. «Organiseeruge plaanikindlaks võitluseks!»

Enamik esseeride fraktsioonist oli sunnitud hääletama bolševike nõudmiste: «Kogu võim nõukogudele», «kogu maa rahvale», «mõisamaad viivitamatult taluraha komiteede käsutusse», «lõpp imperialistlikule sõjale» jt. poolt. Bolševike resolutsioon käesoleva momendi kohta võeti vastu üksmeelselt (kolme erapooletuks jäämisel).

Kongress valis enda hulgast 17-liikmelises koosseisus Põhjapiirkonna komitee: 11 bolševikku ja 6 esseeri. Tallinna Nõukogu poolt valiti komiteesse I. V. Rabtšinski.

«Põhjapiirkonna nõukogude kongress,» kirjutas «Zvezda», «rajas selle vundamendi, mida oli vaja, et Petrogradi ei antaks sakslastele, et kokku kutsutaks ülevenemaaline nõukogude kongress ja kindlustataks Asutava Kogu kokkutulek.»²

V. I. Lenin hindas kõrgelt Põhjapiirkonna nõukogude kongressi tähtsust. Oma «Kirjas seltsimeestele bolševikele, kes võtavad osa Põhjapiirkonna nõukogude piirkondlikust kongressist» näitas ta, et relvastatud ülestõusuga ei tohi enam viivitada. Mõlema pealinna — Petrogradi ja Moskva

¹ «Рабочий путь» № 35, 13 октября 1917 года.

² «Звезда» № 23, 19 октября 1917 года.

Nõukogu läksid bolševike kätte. Valimistel Moskvast hääletas bolševike poolt üle 49 protsendi, soldatite hulgas aga 14 tuhat 17 tuhandest. Suurem osa kohalikest talurahva saadikute nõukogudest hääletas koalitsioonivalitsuse vastu. Nende valimistega üttlesid rahvahulgad bolševikele selgesti: juhtige meid, meie läheme teie järel. Seepärast oleks võimuvõtmisega edasine viivitamine kuritegu. See kergendaks kerenskitel ja korniilovlikel kindralitel Vene revolutsiooni mahasurumiseks välisimperialistidega avalikult või varjatult vandenõusse astumist. Rahvahulgad nõuavad juhtivailt parteidelt tegusid, võitu võitluses, märkis V. I. Lenin. Kui aga tegusid ei ole, siis võib rahva hulgas tekkida arvamine, et bolševikud ei ole paremad kui menševikud ja esseerid.

Edasi kirjutas V. I. Lenin, et käesoleval hetkel pole loosung «Kogu võim nõukogudele!» midagi muud kui ülestõusule üleskutsumine. Pooleaastase revolutsiooni vältel oli ajajärke, kus see loosung ei tähendanud ülestõusu. Nüüd on olukord täiesti muutunud. Uuesti suunab Kerenski pealinna korniilovlasi, kavatsedes loovutada Petrogradi sakslastele ja ise Moskvasse põgeneda. Niisuguses olukorras «... süü langeb täielikult ja tingimata meile, kui me, olles kuude kaupa kutsunud rahvahulki ülestõusule, kokkuleplusest lahtiütlemisele, ei vii neid rahvahulki ülestõusule revolutsiooni krahhi eel pärast seda, kui rahvahulgad on avaldanud meile usaldust».¹ Lenin rõhutas, et «viivitamine on niisama hea kui surm».

Samast kirjast on näha, kui määratu suurt tähtsust omistas Lenin Tallinnale Petrogradi ja kogu Vene revolutsiooni kaitsmisel korniilovlaste ja nende abiliste — saksa imperialistide uue löögi vastu.

«Ainult Balti laevastiku, Soomes asuvate vägede, Tallinna ja Kroonlinna viivitamatu väljaastumine Piiteri all olevate korniilovlike vägede vastu suudab päästa Vene ja ülemaailmse revolutsiooni.»²

Lenin lõpetab oma kirja järgmiste sõnadega:

«Asi ei seisa hääletamistes, «pahempoolsete esseeride» kaasatõmbamises, provintsi nõukogude lisandumises, nende kongressis. Asi seisab ülestõusus, mille võib ja peab otsustama Piiter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Vii-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 159.

² Sealsamas, lk. 160.

buri ja Tallinn. Piiteri all ja Piiteris — just seal on võimalik ja tuleb otsustada ning läbi viia see ülestõus võimalikult tõsiselt, võimalikult hästi ettevalmistatult, võimalikult kiiresti, võimalikult energiliselt.

Laevastik, Kroonlinn, Viiburi, Tallinn võivad minna ja peavad minema Piiteri peale, purustama korniilovlikud polgud, panema liikvele mõlemad pealinnad, arendama massilist agitatsiooni võimu eest, kes viivitamatult annab maa üle talupoegadele ja pakub viivitamatult rahu, kukutama Kerenski valitsuse, looma selle võimu.»¹

Oli saabunud aeg, mil tuli asuda revolutsioonilise loosungi «Kogu võim nõukogudele!» teostamisele. Venemaa üldine majandusliku ja poliitilise arenemise käik oli loonud tingimused, mis näitasid, et sotsialistlik revolutsioon on ainus väljapääs laosest, katastroofist. Loosung «Kogu võim nõukogudele!», mis aprillis bolševike poolt esmakordselt vastamisi seati Ajutise Valitsuse võimuga, oli augusti lõpul omandanud Venemaa revolutsiooniliste klasside pea-aegu üldise tunnustuse. Juulis, kui puhkes võitlus pealinna revolutsioonilise enamuse ja rahvahulkadest isoleeritud Lvovi-Kerenski valitsuse vahel, lahenes see valitsuse kasuks, sest kokkuleplik Kesktäitevkomitee, kus mängisid peremeest menševikud ja esseerid, läks üle valitsuse poole. Nõukogude võimu pooldajaid hakati jõhkralt taga kiusama. Algas kontrrevolutsiooniliste vandenõude ajajärk. Augusti lõpul muutus pilt järsult. Kornilovi mäss kutsus koonduma kõiki revolutsioonilisi jõude. Nõukogud, mis juulis-augustis näisid surnud olevat, elustusid nüüd jälle ja alustasid võitlust võimu eest.

Pahempoolsed esseerid ja pahempoolsed menševikud ehk «internatsionalistid» moonutasid oma agitatsioonis nõukogude võimu loosungit. Nad astusid sõnades välja Kerenski-Tereštšenko ja Ko koalitsioonivalitsuse vastu, kuid selget loosungit nõukogude võimu suhtes nad ei esitanud. Nad vaatasid nõukogudele kui kontrollorganeile ja revolutsioon nende kujutluse järgi pidi seisma ainult Ajutise Valitsuse ministrite vahetamises.

Bolševikud selgitasid, et võimu üleminek nõukogudele ei tähenda ainult uue kabineti moodustamist «sotsialistlikest» ministritest või «tõsiste» muudatuste teostamist Ajutise

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 161.

Valitsuse koosseisus. Asi ei seisnud siin sugugi ühtede valitsuse liikmete asendamises teistega, vaid selles, et pere-meesteks riigis saaksid uued, revolutsioonilised klassid ja et võim läheks üle proletariaadi ja revolutsioonilise talurahva kätte.

Niinimetatud «sotsialistlikud» ministrid, kes asendasid Ajutise Valitsuse koosseisus kodanlikke ministreid, asusid lihtsalt endiste ametkondade etteotsa. Ametkondades istusid aga edasi tsaariaegsed bürokraadid, kes olid valmis saboteerima valitsuse iga revolutsioonilist sammu. Ametkonnad olid väljaspool valitsust seisvate kodanlaste ja mõisnike käes haledaiks mängukannideks ja juhtisid tegelikult ministreid, mitte aga ministrid ametkondi. Selleks, et võim läheks nõukogudele tegelikult, mitte aga ainult sõnades, oli tarvis ametkondadest välja rookida kadetlik-tsaristliku režiimi teenrid ja asendada nad revolutsioonile ustavate töötajatega.

Seega tähendas nõukogude võim kõigi valitsusasutuste põhjalikku puhastamist nii tagalas kui rindel, alt kuni üles, tähendas kõigi ülemate ja võimuesindajate valitavust ja tagandatavust, proletariaadi ja revolutsioonilise talurahva diktatuuri. Kuid see diktatuur erines põhjalikult imperialistliku kodanluse diktatuurist, mida tahtsid kehtestada nende peamehed — Kornilov, Miljukov jt. Proletariaadi ja revolutsioonilise talurahva diktatuur tähendab töötava rahva enamiku diktatuuri mõisnikest ja kapitalistidest koosneva vähemiku üle, avalikku massilist diktatuuri ilma vägivallata rahvahulkade suhtes, nende rahvahulkade vaenlaste allasurumiseks.

Mis puutub nõukogudesse Eestis, siis tegid nad läbi sellesama arengutee. Kuid eesti tööliklassil ja bolševistlikel organisatsioonidel ei olnud nõukogude tegevuse alal veel niisuguseid kogemusi, nagu seda oli Venemaa suuremate tööstusrajoonide töölistel. Nõukogud, mis kujutasid endast vabrikute ja tehaste tööliste saadikute kogu, tekkisid rahva loomunguna 1905.—1907. aasta revolutsiooni käigus, kõigepealt Vene tööstusrajoonides, ja olid tulevase nõukogude võimu algkujuks. Sellised töörahva massilised poliitilised organisatsioonid olid maailmas seninägematud. 1905.—1907. aasta revolutsioonis tekkis tööliste saadikute nõukogu ka Tallinnas¹, kuid Tallinna Nõukogu, nagu mit-

¹ Vt. «Историк марксист» № 11, 1940 года, стр. 61.

med teisedki Venemaa nõukogud, oli siis veel nii-öelda looteas. Nagu mujal Venemaal, nii pöördusid ka Eestis nõukogud lõplikult bolševike poole pärast Kornilovi mässu, kui oli selgunud, et eesti kodanlus toetab korniilovlust.

Nagu õpetab V. I. Lenin, on töörahva saadikute nõukogudel määratu suured eelised, võrreldes parlamentarismi ja teiste riigivõimu vormidega.

Nõukogud loovad tööliste ja talupoegade relvastatud jõu, mis ei ole eraldatud rahvast, nagu vana, kodanluse alaline armee, vaid on seotud rahvaga kõige tihedamate sidemetega. Riigiaparaadina loovad nõukogud nii tiheda sideme rahvahulkadega, mida ei võinud luua ükski eelnev võimuaparaat. Nõukogud annavad töörahvale võimaluse ilma bürokraatlike formaalsusteta valida saadikuid ja kutsuda neid tagasi rahva tahte kohaselt, mida ei võimaldanud endised riigiaparaadid. Nõukogud loovad tiheda sideme kõige erinevamate elukutsete vahel, kergendades seega igakülgsete reformide teostamist ja seaduste väljatöötamist. Nõukogude abil võib tööliste ja talupoegade eesrindlik osa kasvatada ja viia enda järel endiste rõhutatud klasside — tööliste ja talupoegade määratu suuri hulki. Nõukogud annavad võimaluse ühendada seadusandlikud ülesanded seaduste täitmise ülėsannetega, millel on demokraatia arenemises maailma-ajalooline tähtsus ja mis on määratu suureks sammuks edasi, võrreldes parlamentarismiga.¹

Nõukogud on Vene revolutsiooni ja tööliklassi suurimaks võiduks. Kuid nad on ikkagi ainult töörahva poliitilise organisatsiooni vorm. Nõukogude töö oleneb sellest, missugune sisu valatakse sellesse vormi, kuigi see vorm ise on väga suur revolutsiooniline saavutus. Asi seisab kõigepealt nõukogude töö sisus, asi on selles, kes nimelt juhivad nõukogusid, kas revolutsionäärid või kontrrevolutsionäärid.

Eesti kodanlikud natsionalistid ja nende agendid — radikaal-sotsialistid, menševikud-ühenduslased ja essee-rid — tahtsid kiskuda tööliklassi käest tema võitu ja valada nõukogudesse kodanlikku sisu. Kuid see ei läinud neil korda. Nad püüdsid nõukogusid kujutada kohalike omavalitsuste organitena, linnaomavalitsuse taolisena.

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 80—81.

Eesti bolševikel õnnestus ägedas võitluses kodanlike nationalistide ja nende agentide¹ vastu täita partei ja Lenini ülesannet — võita enda poole nõukogude enamuse.

10. oktoobril toimus VSDT(b)P Keskkomitee istung, millest võttis osa Lenin, kes oli illegaalselt Soomest tagasi pöördunud. Lenin konstateeris oma ettekandes, et küsimus relvastatud ülestõusust on teravalt päevakorda tõusnud ja seetõttu on lubamatu suhtuda sellesse küsimusse ükskõikselt. Otsustav moment on lähedal. Vene revolutsiooni rahvusvaheline olukord, enamuse üleminek bolševike kätte nõukogudes, kodanluse kavatsus — loovutada saksa imperialistidele Venemaa territoorium kuni Narvani ja Piiter, võimas talurahva agraarliikumine mõisnike vastu, — kõik see tõendas, et poliitiliselt oli olukord võimu üleminekuks küps ja et nüüd vajab tõsist ettevalmistamist ülestõusu tehniline külg.

Selsamal bolševike partei Keskkomitee istungil võeti vastu ajalooline resolutsioon, mille oli kirjutanud Lenin. Resolutsioonis öeldakse:

«Keskkomitee tunnistab, et nii Vene revolutsiooni rahvusvaheline olukord (ülestõus Saksa laevastikus kui ülemaailmse sotsialistliku revolutsiooni kasvu kõige tugevam avaldus kogu Euroopas, edasi — imperialistide ähvardus teha rahu, et lämmatada revolutsioon Venemaal), — kuika sõjaline olukord (vene kodanluse ning Kerenski ja Ko kaheldamatu otsus loovutada Piiter sakslastele), — samuti ka asjaolu, et proletaarne partei on saavutanud nõukogudes enamuse, — see kõik ühenduses talurahva ülestõusuga ja rahva usalduse pöördumisega meie partei poole (valimised Moskvas), lõpuks teise Kornilovi mässu ilmne ettevalmistamine (vägede väljaviimine Piiterist, kasakate toomine Piiteri alla, Minski ümberpiiramine kasakatega jne.), — see kõik tõstab päevakorrale relvastatud ülestõusu.

Tunnistades seega, et relvastatud ülestõus on vältimatu ja aeg selleks on täiesti küps, teeb Keskkomitee kõigile partei organisatsioonidele ülesandeks võtta see juhtnõuiks ning sellelt seisukohalt läbi arutada ning lahendada kõik praktilised küsimused (põhjapiirkonna nõukogude kong-

---

¹ Kuni 1917. a. juunini võtsid Tallinna Nõukogust osa mitmesuguste kodanlike seltside esindajad. Juunis kihutati kodanluse esindajad bolševike nõudmisel nõukogust välja.

ress, vägede väljaviimine Piiterist, moskvalaste ja minskilaste väljaastumised jne.)»¹

Pärast seda, kui oli vastu võetud ajalooline otsus relvastatud ülestõusu kohta, saatis VSDT(b)P Keskkomitee oma volinikud rindeile, suurtesse linnadesse ja tööstuskeskustesse, et mobiliseerida kohalikud parteiorganisatsioonid ja juhtida ülestõusu kohtadel. Ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel Eestis sai eesti bolševike organisatsioon juhendeid Balti laevastiku ja XII armee juures asuvatelt VSDT(b)P Keskkomitee volinikelt või otseselt partei Keskkomiteelt.

Keskkomitee laiendatud istungil 16. oktoobril moodustati V. I. Lenini ettepanekul Parteikeskus. Viimane juhtis kogu ülestõusu ettevalmistamist ja läbiviimist ja oli Petrogradi Nõukogu juures asuva Revolutsioonilise Sõjakomitee juhtivaks tuumikuks.

Parteikeskuse poolt instrueeriti oblasti parteiorganisatsioonid ja määrati kindlaks nende võitlusülesanded, kutsuti nende esindajaid Petrogradi, et läbi arutada ülestõusu plaanid kohtadel.

Partei ja töölisklassi eesotsas Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisel seisis võitlusvalmina VSDT(b)P leninlik Keskkomitee. Julgelt ja kõhklematult, kindlalt ja ettevaatlikult juhtis ta parteid ja töölisklassi sotsialistlikule revolutsioonile.

Keskkomitee istungil 10. oktoobril, kus lõplikult otsustati relvastatud ülestõusu küsimus, hääletasid äraandjad Zinovjev ja Kamenev Keskkomitee resolutsiooni vastu. Nad esinesid kapitulantlike ettepanekutega niisamuti ka Keskkomitee 16. oktoobri istungil. Pärast seda, kui Keskkomitee oli neid paljastanud kui kapitulante ja oportuniste ning andnud neile vastulöögi, avaldasid nad menševistlikus ajalehes Keskkomitee otsuse ülestõusu kohta. Trotski andis Petrogradi Nõukogu istungil vaenlastele teada ülestõusu tähtsaja. Nende kapitulantide ja äraandjate tõttu sai kontr-revolutsioon võimaluse oma jõudude organiseerimiseks. Kodanluse staap — Ajutine Valitsus — võttis kohe tarvitusele abinõud, et revolutsiooni nurja ajada ja bolševike parteid purustada. Kuid kodanluse ja mõisnike võimu, mis oli hukkamisele määratud, ei suutnud enam päästa mitte mingisugune jõud.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 164.

22. oktoobril moodustati Petrogradi ja teiste Venemaa keskuste eeskujul Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juures Revolutsiooniline Sõjakomitee, mis tegutses kooskõlas teiste revolutsiooniliste sõjakomiteedega.

Revolutsiooniliste sõjakomiteede ülesandeks oli kaitsta tööliste ja soldatite saadikute nõukogusid kontrrevolutsiooni vastu, kes kogus suure kiiruga oma jõude, ja juhtida relvastatud ülestõusu ettevalmistamist ning läbiviimist kodanluse võimu kukutamiseks ja proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks nõukogude võimu näol. Revolutsioonilised sõjakomiteed olid ülestõusu legaalsed staapideks.

Eestimaa Revolutsioonilises Sõjakomitees, mis koosnes umbes 40 inimesest, olid enamuses bolševikud. Esimeheks valiti I. Rabštinski, aseesimeheks V. Kingissepp. Moodustati ka Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee Büroo 5-liikmelises koosseisus.

Väeosade ülemate juurde määras Revolutsiooniline Sõjakomitee oma komissarid. Tallinna bolševike sõjaväeorganisatsioon moodustas revolutsioonilisi võitlussalku, kutsudes neisse töölisi ja revolutsioonilisi soldateid ning madruseid.

Üheaegselt bolševike partei ja nõukogude poolt revolutsiooni kaitseks tarvituselevõetud abinõudega koondas oma jõude ka kontrrevolutsioon. Tallinna toodi Ajutise Valitsuse käsul 13. ja 15. kasakapolk ja soomusväeosad ilmse eesmärgiga paisata nad abiks kontrrevolutsioonilistele jõududele Petrogradis. Rakverre olid paigutatud 49. korpuse väeosad, mis viibisid teel Petrogradi ja mis olid kontrrevolutsiooniliste komandöride mõju all. XII armee nõukogude Täitevkomitee kõige tagurlikum esseerlik osa asus Pihkvast Tallinna, kus ta kavatses luua Põhjarinde vägede kontrrevolutsioonilist keskust ja organiseerida ohvitseride mässu. Kõik Ajutise Valitsuse ettevalmistused oktoobri teisel poolel näitasid, et ta oli koostanud laialdase strateegilise plaani revolutsiooni lämmatamiseks.

Selleks, et kontrrevolutsionäärade plaanid murja ajada, tuli bolševikel tegutseda kiiresti, kuid samal ajal suurima ettevaatusega, vastavalt Lenini juhenditele, mis ta oli andnud oma kirjas parteile — «Eemalseisja nõuanded». Võttes aluseks Marxi õpetuse, et relvastatud ülestõus nagu sõdagi on kunst, töötas Lenin välja selle kunsti peamised reeglid ja nõudis, et kui tehakse otsus väljaastumiseks, tuleb üles-

tõusu juhtidel tundma õppida ja rakendada Marxi suuri õpetusi relvastatud ülestõusust:

«1) Kunagi ei tohi mängida ülestõusuga, vaid seda alustades peab kindlasti teadma, et tuleb minna lõpuni.

2) On vaja koondada suur jõudude ülekaal otsustavasse kohta otsustaval momendil, sest vastasel korral vaenlane, kes on paremini ette valmistatud ja paremini organiseeritud, hävitab ülestõusnud.

3) Kui ülestõusu on alustatud, tuleb tegutseda suurima otsustavusega ja kindlasti, ilmtingimata asuda pealetungile. «Kaitsel asumine on relvastatud ülestõusu surm.»

4) Tuleb püüda tabada vaenlast ootamatult, tabada momenti, millal tema sõjaväed on alles laiali pillatud.

5) Tuleb taotleda iga päev kas või väikesigi edusamme (võib ütelda: iga tund, kui tegemist on ühe linnaga), hoida iga hinna eest «moraalset ülekaalu.»¹

«Rakendatuna Venemaa ja 1917. aasta oktoobri kohta,» kirjutab V. I. Lenin, «tähendab see: üheaegne, võimalikult ootamatu ja kiire pealetung Piiterile, tingimata nii väljastkui ka seestpoolt, niihästi tööliskvartaleist ja Soomest kui ka Tallinnast ja Kroonlinnast, kogu laevastiku pealetung, hiiglasuure jõudude ülekaalu koondamine meie «kodanluse kaardiväe» (junkrute), meie «Vendée vägede» (osa kasakaid) jne. vastu, keda on 15—20 tuhat (aga võib-olla rohkemgi).

Tuleb kombineerida meie kolm peajõudu: laevastik, töölised ja sõjaväeosad nõnda, et tingimata vallutataks ja mistahes kaotuste hinnaga hoitaks käes: a) telefon, b) telegraaf, c) raudteejaamad, d) sillad eeskätt.

Moodustada kõige energilisematest elementidest (meie «löögimeestest» ja töölisnoortest, samuti parimatest madrustest) väikesed salgad, kes hõivaksid kõik tähtsamad punktid, võtaksid osa kõikjal, kõigist tähtsaist operatsioonidest, näit.:

Ümber piirata ja ära lõigata Piiter, vallutada ta laevastiku, tööliste ja sõjaväeosade kombineeritud rünnakuga — selline on ülesanne, mis nõuab oskust ja kolmekordset julgust.

Moodustada püsside ja pommidega varustatud parimate

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 154.

töölise salgad vaenlase «keskuste» (junkrukoolid, telegraaf ja telefon jne.) ründamiseks ja ümberpiiramiseks loosungiga: hukkuda kõigil, aga vaenlast mitte läbi lasta.»¹

V. I. Lenini poolt antud juhendite alusel töötasid ka eesti juhtivad revolutsioonilised organid, bolševikega eesotsas, välja tegevusplaani, mille VSDT(b)P Tallinna Komitee heaks kiitis. Tegevusplaani kohaselt pidid V. Kingissepp ja J. Anvelt võtma enda peale Eestimaa nõukogude töö tegeliku juhtimise, kuna I. Rabtšinski ülesandeks oli sõjalisi jõude organiseerida, et kindlustada võimu üleminekut nõukogude kätte ning maha suruda esseeride, menševike ja ohvitseride vastuhakkamine.² Vastavalt plaanile võeti 23. oktoobril kell 7 öhtul Tallinnas ja Tallinna kindlustatud piirkonnas Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee korraldusel kontrolli alla kõik strateegiliselt tähtsad punktid ja määrati sinna komissarid. Kõik garnisoni väeosad teatasid, et nad alluvad nõukogude võimule.³

«Kontrolli sisseseadmine sündis täie korra juures,» kirjutas «Tööline». Seda esialgset võitu ei saavutatud ilma ägeda võitluseta parempoolsete esseeride — Põhjarinde vägede uue «keskuse» organiseerijate vastu. Kuid viimased ei suutnud endale võita sõjalaevastiku ja Tallinnas asuvate sõjaväeosade poolehoidu.⁴ «Kogu Eestimaal seatakse sisse kontroll,» kirjutas «Zvezda».⁵ Eestimaa Revolutsiooniline

¹ V. I. L e n i n, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 154—155.

² Vt. «Klassivõitlus» nr. 11, 1919, lk. 17.

³ Vt. «Tööline» nr. 86, 25. oktoobril 1917.

⁴ Tallinna esseerid tundsid väga hästi oma olukorra lootusetust. Seda näitab XII armee soldatite saadikute nõukogude Täitevkomitee esimehe Kutšini («Põhjarinde vägede uue keskuse» peamine organisator Tallinnas) telegramm Ülevenemaalisele Nõukogude Kesktäitevkomiteele Petrogradis palvega, et tehtaks kõik rindelt II nõukogude kongressile saabuivate delegaatide vastuvõtuks. Sel puhul kirjutas «Rabotši Putj» pealkirja all «Kameeleonid», et veel eile kirjutasid menševikud ja esseerid nõukogude kongressi kui mingisuguse kurteliku ürituse vastu. Täna aga palub see kurikuulus Kutšin, kes hirmutas demokraatiat «rinde häälega», kongressi «tulemuste» nimel «organiseerida delegaate». Nähtavasti, nagu kirjutas ajaleht, püüavad need rindearvamuse kunstlikud «organiseerijad», olles kaotanud lootuse kongressi nurjaajamiseks, nüüd tormata kongressile, selleks et talle peale suruda oma oportunistlikke seisukohti (vt. «Rabotši Putj» nr. 44, 24. oktoobril 1917).

⁵ «Звезда» № 25, 24 октября 1917 года.

Sõjakomitee saatis oma esindajad ka kõikidesse Eesti tähtsamatesse raudteesõlmedesse.

Nagu Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee esimees I. Rabtšinski oma mälestustes «Oktoobripäevad Eestis» kirjutab, võeti üheaegselt kontrolli sisseseadmisele tarvitusele ka teisi ettevaatusabinõusid kontrrevolutsiooni vastu. Usaldatavate sõjaväeosade vahel jaotati valvekorrade ja mõned väeosad ning laevad sadamas seati lahinguvalmis. Iga päev pidasid valvet kaks laeva. Tallinna töölised viisid rivist välja soomusautod, millede meeskondi ei saanud usaldada. 4. suurtükiväepolgu rasked suurtükid suunati raudteejaamadele ja mitteusaldatavate polkude kasarmutele, et lämmatada kohe eos kontrrevolutsionääride väljastumisi, kui neid peaks ette tulema. Ust-Dvinski polk määrati lahingutagavarasse. Telegraafi ja telefoni maa- ja merejõud olid isikute viisi täpselt valveteenistusele jaotatud. Oli loodud sidemed nõukogudega Tartus, Valgas, Võnnus ja teistes linnades ning maal. Oli kindlustatud teede sõlmpunktide äravõtmine. Kõik vastutavad tööd olid ainult bolševike kätte antud.¹

Peale Tallinna tuli bolševikel Eestis erilist tähelepanu pöörata Tartule, kust kaudu kontrrevolutsionäärid püüdsid saata rindelt Petrogradi alla Ajutise Valitsuse päästmiseks sõjaväe-ešelon. Lõuna-Eesti raudteejaamadesse määrati XII armee Revolutsioonilise Sõjakomitee komissarid. Tartus organiseeriti VSDT(b)P Tartu Komitee poolt kohalik Revolutsiooniline Sõjakomitee.

24. oktoobril said Tartu bolševikud VSDT(b)P Keskkomiteelt juhendi võtta kohapeal viivitamatult võim nõukogude kätte.² 25. oktoobri hommikul võttis Tartu Revolutsiooniline Sõjakomitee enda kätte raudteejaama, telegraafi, telefoni, riigipanga osakonna ja teised valitsusasutused ning määras sinna kontrolli teostamiseks oma esindajad. Samal päeval toimusid Tartu väeosades miitingud, kus bolševikud selgitasid poliitilise momendi ülesandeid. Eesti tagavarapataljonis võtsid soldatid pärast H. Suuderi kõnet vastu resolutsiooni: «Meie, eesti soldatid, täidame ainult nõukogude käskusid ja astume nõukogude kaitseks välja.»³

Peale Tallinna ja Tartu moodustasid bolševikud revo-

¹ Vt. «Klassivõitlus» nr. 11, 1919, lk. 18.

² Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 8, 1929, lk. 1—23.

³ «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 8, 1929, lk. 6.

lutsioonilised sõjakomiteed ka teistes Eesti tähtsamates punktides. Nii näiteks toimus 24. oktoobri õhtul Kundas parteikomitee koosolek, kus arutati revolutsiooniküsimust. Komitee otsusel valiti samal õhtul kohalik Revolutsiooni-line Sõjakomitee ja tribunal.

4. SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI VÕIT

Ajutine Valitsus alustas 24. oktoobri hommikul Petrogradis kontrrevolutsioonilist väljaastumist. Oli saabunud silmapilk, kus igasugune viivitamine ähvardas muutuda hukatuslikuks kogu revolutsioonile. Kuid punakaardiväelased ja revolutsioonilised soldatid ning madrused andsid kontrrevolutsioonile vastulöögi ja läksid ise üle pealetungile.

24. oktoobri ööl võttis V. I. Lenin alanud võidurikka ülestõusu juhtimise otseselt enda kätte. 25. oktoobril vallutasid punakaardiväelased, revolutsioonilised väeosad ja madrused raudteejaamad, riigipanga, posti, telegraafi ja teised tähtsamad punktid pealinnas. Sotsialistlik revolutsioon võitis. Oli saabunud uus ajajärk Venemaa ajaloos, mida kuulutasid ristleja «Aurora» kahurid, mis olid suunatud Ajutise Valitsuse viimse pelgupaiga — Talvepalee vastu. Talvepalee vallutati tööliste, soldatite ja madruste poolt tormijooksuga.

Petrogradi töölisel kukutasid esimestena Venemaal kodanluse ja mõisnike võimu ning heiskasid sotsialistliku revolutsiooni lipu kapitalismi ja imperialismi vastu. Nagu märkis V. I. Lenin hiljem, 1919. aastal, oma kõnes «Kaks aastat nõukogude võimu», näis sel ajal riigivõimu kättevõitmine vene proletariaadi poolt kodanluse poolehoidjatele ja ka paljudele töörahva hulgast julge, kuid lootusetu katsena, sest ülemaailmne imperialism näis sel ajal olevat määratu suur võitmatu jõud, mille vastu üles tõusta tundus lausa meeletusena.¹ Kuid klassiteadlikud Petrogradi töölisel ning nende ümber koondunud revolutsioonilised soldatid ja madrused ei löönud kõhklema. Neil oli kindel usk ja teadmine, et nad tõusevad üles Venemaa revolutsiooniliste tööliste ja soldatite avangardina, kogu maailma töötavate hulkade avangardina. Nad olid kindlad selles, et Petrogra-

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., Tallinn, 1954, lk. 105.

dis võidukalt alustatud raske ja vaevarikas võitlus imperialismi vastu laieneb üle kogu Venemaa, laieneb kõigis maades ja lõpeb sotsialismi võiduga kogu maailmas.

Petrogradi tööliste eeskujul tõusid kodanluse ja mõisnike võimu vastu üles kogu Venemaa töölised, kehvtalupojad, soldatid ja madrused.

25. oktoobri õhtul avati Petrogradis II ülevenemaaline nõukogude kongress. Bolševikel oli kongressil rõhuv enamus. Pärast Lenini ettekannet võttis II nõukogude kongress 26. oktoobril vastu Rahudekreedi — üleskutse kõigi sõdivate maade rahvastele ja valitsustele viivitamatu vaherahu sõlmimiseks, et alustada läbirääkimisi õiglase demokraatliku rahu üle. Samal ajal pöördus Rahudekreedi üleskutsega kõige suuremate sõdivate riikide — Inglismaa, Prantsusmaa ja Saksamaa töölisklassi poole, et ta aitaks edukalt lõpule viia rahutaotlusi ja koos sellega vabastada töötavaid rahvahulki igasugusest orjusest ja ekspluateerimisest.

Samal ööl võttis II nõukogude kongress Lenini ettekande põhjal vastu Maadekreedi, mis tühistas mõisnike maaomanduse ilma igasuguse tasumaksmiseta. Mõisnike maad, samuti nagu kõik udelli-, kloostri- ja kirikumaad koos kogu nende elusa ja eluta inventariga, mõisahoonete ja kõigi päraldistega, kogusummas rohkem kui 150 miljonit tiinu, läksid talurahva kätte. Talurahvas vabastati rendimaksimisest mõisnikele, mis moodustas tohutu suure summa — 500 miljonit kuldrubla aastas. Maa muudeti kogu rahva ühisvaraks.

Pärast nende kahe tähtsa dekreeidi vastuvõtmist moodustas II nõukogude kongress esimese Nõukogude valitsuse, eesotsas V. I. Leniniga. Valitsus — Rahvakomissaride Nõukogu — moodustati bolševikest.

25. oktoobril avaldas Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Revolutsiooniline Sõjakomitee üleskutse «Venemaa kodanikele», mis oli kirjutatud V. I. Lenini poolt. Üleskutses teatati, et Ajutine Valitsus on kukutatud ning tervitati tööliste, soldatite ja talupoegade revolutsiooni võitu. Üleskutses on öeldud: «See, mille eest võitles rahvas: demokraatliku rahu viivitamatu pakkumine, mõisnike maaomanduse kaotamine, tööliskontroll tootmise üle, Nõukogude valitsuse loomine, — see on kindlustatud.»¹

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 208.

Selle üleskutse eeskujul avaldas Eestimaa Revolutsiooniline Sõjakomitee 26. oktoobril üleskutse kõigile soldatitele, madrustele ja töölistele, kõigile Eestimaa elanikele, milles teatati Kerenski kontrrevolutsioonilise valitsuse kukutamisest, II nõukogude kongressil vastuvõetud Rahu- ja Maa-dekreedist ning nõukogude võimu esimestest sammudest — surmanuhtluse tühistamisest rindel, revolutsioonilistest abinõudest riigi toitlusküsimuse ja majandusliku elu alal. «Revolutsioonilise nõukogude võimu poliitika nurgakiviks on otsustav rahupoliitika, kõigi mõisnike maade konfiskeerimine ja nende üleandmine rahvale.» Edasi öeldakse üleskutses:

«Kõige suurem revolutsioon on möödas. Meie kõik peame revolutsioonilist nõukogude võimu kõikumatu müürina kaitsema ja tema toena esinema. Olge valvel, seltsimehed soldatid, madrused, töölised! Suurt vasturevolutsioonilist katset on vaja juurteni hävitada. Revolutsioonilisel Sõjakomiteel Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juures on täielik võim Eestimaal. Kohtadel on võim tööliste, soldatite, maatameeste ja väikemaapidajate nõukogudel kui täieõiguslikkudel organitel.»¹

Eesti bolševistlikud ajalehed «Tööline» ja «Zvezda» kirjutasid, et suur sotsialistlik revolutsioon on toimunud! Organid, mis kandsid oma õlgadel kogu võitluse raskust organiseeritud kontrrevolutsiooni — korniilovluse vastu, võtsid võimu enda kätte. Võim lakkas olemast rahvavaenlane, nagu ta oli varem. Andes augustikuus kodanliku Kerenski-Kornilovi valitsuse röövvallatuslikele taotlustele vastulöögi, päästsid nõukogud riigi esimest korda vana võimu juurde tagasipöördumisest. Alles pärast seda sai kõigile selgeks, et ainult nõukogude võim, mille jõud seisab selles, et ta on tihedasti ühendatud rahvaga, võib olla tugevaks revolutsiooniliseks võimuks.

Pärast võimu üleminekut nõukogude kätte toimusid tehastes ja sõjaväeosades rohkearvulised miitingud.

Tallinna eesti polgu soldatite miitingul 27. oktoobril võeti vastu resolutsioon, milles soldatid väljendasid oma rõõmu sel puhul, et revolutsioonilise rahva eesotsas seisavad nõukogud. «Me toetame uut revolutsioonilist võimu,»

¹ «Tööline» nr. 88, 27. oktoobril 1917.

teatasid soldatid, «toetame rahva nõudmiste elluviimist. Elagu revolutsioon ja revolutsiooniline rahvavõim!»¹

28. oktoobril Tallinnas toimunud laevastiku ja armee sõjaväelaste üldkoosolekul, millest võttis osa üle 5000 inimese, nõudsid soldatid ja madrused ühel häälel vastuvõetud resolutsioonis Kerenski viivitamatut areteerimist ja teatasid, et nad on igal ajal Petrogradi Nõukogu esimesel kutsel valmis kontrrevolutsiooni katseid maha suruma. Bolševike ettepanekul võeti samasugused resolutsioonid vastu paljudel teistel tööliste, soldatite ja madruste üldkoosolekutel, kus bolševikud esinesid ettekandega käesolevast momendist.

Tartu Revolutsiooniline Sõjakomitee organiseeris 25. oktoobril suure soldatite miitingu. Eesti tagavarapataljonis teatasid soldatid pärast bolševike esinemist, et nad alluvad ainult nõukogude käskudele ja astuvad välja nõukogude võimu kaitseks.

Pärast revolutsiooni võitu pealinnas ja tema ümbruskonnas jätkas vana võim mõnes teises kohas veel vastupanu. Kerenski, kel läks korda Petrogradist Põhjarinde piirkonda põgeneda, kogus kindral Krasnovi abil kontrrevolutsioonilisi väeosi ja lootis toetust saada ka XII armee väeosadelt, mis asusid Eesti territooriumil. Kuid sel ajal, kui Kerenski ja Krasnov oma kontrrevolutsioonilist avantüüri alustasid, olid bolševikud juba võitnud XII armee soldatite enamuse enda poole. Selleks, et ühendada kõik XII armee revolutsioonilised jõud, moodustati XII armee Revolutsiooniline Sõjakomitee, mis koosnes enamikus bolševikest. Oma manifestis ütles Sõjakomitee, et XII armee soldatid saavad revolutsioonilisele Petrogradile oma parimad soovid. Kuid sellest on vähe — on tarvis tegusid, on tarvis, et soldatite hulgas ei leiduks revolutsiooni äraandjaid, et ühtegi XII armee soldatit ei saadetaks Petrogradi tööliste ja soldatite häbistavaks «rahustamiseks».

XII armee soldatid tegutsesid nii, nagu nõudis nende Revolutsioonilise Sõjakomitee manifest.

Rakveres vallutasid 49. korpuse väeosad raudteejaama ja valmistusid väljasõiduks Petrogradi suunas, kuid Tallinna bolševike sõjaväe-organisatsiooni agitaatoreil, eesotsas V. Kingissepaga, õnnestus saavutada murrangut kasakate meeolus. Korpus alistus Revolutsioonilise Sõja-

¹ «Звезда» № 28, 1 ноября 1917 года.

komitee korraldustele. Balti laevastiku meremeeste revolutsiooniline väesalk võttis enda alla Rakvere jaama.

Energiliselt töötasid neil päevil ka Tartu bolševikud, eesotsas H. Suuderi ja E. Otteriga. Neil oli täita väga tähtis ülesanne. Peagi hakkasid rindelt saabuma sõjaväeosad, keda kontrrevolutsionäärid kavatsesid üle Tartu ja Tapa Petrogradi saata. Neid oli vaja iga hinna eest kinni pidada. Selleks loodi agitaatorite rühmad, kes tegid saabuvate sõjavägede hulgas selgitustööd. Soldatid, keda oli revolutsiooni kaitsmise vale ettekäändel Petrogradi saadetud, ei tahtnud olla kontrrevolutsionääride tööriistaks ja pöördusid rindele tagasi. Ainult ühel Doni kasakate polgul läks korda läbi Tartu kuni Tapa jaamani sõita, kuid seal peeti ta Tallinna revolutsioonilise väesalga poolt kinni.

Balti laevastiku Tallinna baasi meremehed võtsid kõige aktiivsemalt osa junkrute nõukogudevastase mässu mahasurumisest Petrogradis 29. oktoobril. Tallinnast saadeti Petrogradi ristleja «Oleg» ja miinilaev «Pobeditel». Ristleja «Oleg» sai Tallinnast väljumisel Kerenski radiogrammi, milles ähvardati uputada kõik laevad, mis teevad katset minna Petrogradi ilma Ajutise Valitsuse loata. Kuid niisugused ähvardused ei heidutanud «Olegi» revolutsioonilisi meremehi.

Võitlustest Kerenski-Krasnovi nõukogudevastase mässu mahasurumisel võtsid koos madruste ja soldatitega osa ka eesti punakaardiväelased. Töölise-punakaardiväelaste distsiplineeritud salgad väljusid Tallinnast revolutsioonirindetele kindlas korras. Jaamast ärasaatmine kujunes, nagu kirjutas «Zvezda», revolutsioonilise vaimustuse ülevõks pildiks.

Petrogradi töölised ja revolutsioonilised sõjaväed bolševike partei juhtimisel likvideerisid junkrute kontrrevolutsioonilise mässu 29. oktoobril. Järgmisel päeval läksid nad üle pealetungile Kerenski vägede vastu, kes olid jõudnud Pulkovo kõrgustikeni. Ka need kontrrevolutsiooni väed purustati.

Oktoobrirevolutsioon oli võitnud. Noor nõukogude võim oli esimestes lahingutes kontrrevolutsiooni vastu kogu maailmale näidanud oma jõudu ja vankumatust.

Suured sotsiaalsed pöörded võivad tekkida siis, kui selleks on valminud vastavad tingimused. Ennenägematud sõjaraskused, kõige ähvardavam laos, millesse kodanlus

oli riigi viinud, seadsid päevakorda kodanluse kukutamise vajaduse. Peale selle oli veel rida subjektiivse iseloomuga asjaolusid, mille tõttu proletaarsel revolutsioonil Venemaal õnnestus kukutada kodanlus ja purustada imperialismi ahelad.

Neist asjaoludest olgu nimetatud järgmised kõige tähtsamad.

Oktoobrirevolutsioonil oli Venemaa töölisklassi valdava enamuse kõige aktiivsem toetus. Venemaa töölisklass, kes oli karastuse saanud kahe revolutsiooni lahinguis, oli endale võitluses rahu, maa, vabaduse ja sotsialismi eest võitnud rahvajuhi autoriteedi.

Töölisklassi toetasid kehvtalurahvas ja enamik soldateid, kes võitlesid rahu ja maa eest, seega talurahva määratu suur enamus. Võitluste käigus oli talurahvas jõudnud veendumusele, et ainult bolševike partei on valmis hävitama mõisnike ikke, konfiskeerima mõisnike maa ja andma selle rahva kätte. See asjaolu oli töölisklassi ja talurahva liidu kõige kindlamaks aluseks.

Töölisklassi ja kehvtalurahva juhtivaks jõuks oli bolševike partei, kel olid määratu suured revolutsioonilise võitluse kogemused, vankumatu distsipliin ja tugevad sidemed töörahvaga. Bolševike partei oskas ühendada üheks üldiseks revolutsiooniliseks liikumiseks töölisklassi võitluse kodanluse kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest, ülddemokraatliku võitluse rahu eest, talurahva liikumise mõisamaade ülevõtmise eest ja rõhutatud rahvaste imperialismivastase rahvusliku vabadusliikumise.

5. NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMINE EESTIS

Eestimaa Tööraha Nõukogude Täitevkomitee volitusel võttis Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee esimehe asetäitja V. Kingissepp Ajutise Valitsuse kubermangukomissari käest 27. oktoobril üle tsiviilvõimu. Revolutsiooniline Sõjakomitee, kellele allus kogu sõjaline ja tsiviilvõim kubermangus, jätkas oma tegevust 1918. a. 13. jaanuarini, mil ta andis võimu üle Täitevkomiteele. Bolševike juhtimisel ning tööliste, madruste, soldatite ja talurahva aktiivsel toetusel teostas ta otsustavalt proletariaadi diktatuuri poliitikat ja võttis tarvitusele kõik abinõud rahva võimu kindlustamiseks ja tugevdamiseks.

Bolševike juhtimisel asus Eestimaa Revolutsiooniline Sõjakomitee kohe vana, kodanliku riigimasina lammutamisele ja Nõukogude valitsuse dekreetide elluviimisele. Nõukogude valitsuse poolt anti 28. oktoobril dekreet rahvamiilitsa loomise kohta. Selle teostamiseks hakati Eesti linnades ja külates töölistest, sulastest ja kehtalupoegadest moodustama rahvamiilitsa (Punakaardiväe) rühmi. Üle maa loodi tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogud. Vana kodanlik miilits, keda kodanluse liidrid kasutasid tööriistana rahva vastu, ja kodanluse relvastatud organisatsioon «Omakaitse» saadeti laiali. Loodi Eesti Punakaardiväe Keskkomitee, eesotsas V. Kingissepaga.¹

Nõukogude võimu esimeseks ja kõige tähtsamaks ülesandeks oli luua üle kogu maa töörahva võimuorganid — nõukogud. Bolševikud juhtisid kohalike nõukogude — maakonna- ja vallanõukogude valimisi. Nende kätte läks kogu kohapealne võim. Kohtades, kus juba olid nõukogud, korraldati ümbervalimised. Peaaegu kõigis ümbervalitud ja esmakordselt valitud nõukogude organites said bolševikud absoluutse enamuse, mis oli tööliklassi usalduse võitmise tulemuseks. Nii näiteks valiti ümbervalimistel Tartu Nõukogu Täitevkomitee koosseisu, kus pikemat aega mängisid peremeest menševikud ja esseerid, 33 bolševikku, 1 anarhist ja 1 parteitu. Parempoolsed esseerid ja menševikud ei saanud nõukogus, seega järelikult ka nõukogu täitevkomitees ühtegi kohta.

Eesti tööliklass teadis, et ta on võitnud, et ta on muutunud peremeheks riigis, ja see teadmine tõstis erakordselt ta aktiivsust ja enesetunnet, püüet kõigiti kindlustada oma võite. Aseri tsemenditehase tööliste meeleoludest kirjutas ajaleht «Tööline»: «Proletaarse revolutsiooni lahtipuhkemisega muutus Aseri tsemenditehase seesmine elu põhjalikult. Tundus nagu uue elu algamist. Töölised, kes viimasel ajal sotsialistlike aadete võidulepääsemise üle kahtlema löid, ärkasid. Võim võeti revolutsioonilisel teel enda kätte, asu-

---

¹ Tööliste-talupoegade miilits loodi Nõukogude valitsuse poolt 28. oktoobril 1917 välja antud seadusega. 2. novembril otsustas Eesti Revolutsiooniline Sõjakomitee pärast V. Kingissepa ettekannet teha Tallinna Nõukogu Täitevkomiteele ülesandeks formeerida nimetatud seaduse alusel töölistemiilits (rahvamiilits). Seejärel hakkasid nõukogud rahvamiilitsat organiseerima üle Eesti. Rahvamiilitsa tuuma moodustasid punakaardiväelased. (Eesti Revolutsioonilise Sõjakomitee protokoll nr. 8, 2. novembril 1917.)

tati ajutine revolutsiooniline komitee, ajutine revolutsiooni-
line kohus ja valiti miilits ning toitlusamet ümber... Vii-
maste päevade sees jõudis Tallinnast sõjariistade saadeti-
s — 25 püssi — kohale, nii et lähemal ajal kindlat rahva-
miilitsat sisse seada võib.»¹ Määratu suuri muudatusi
kutsus Oktoobrirevolutsioon esile ka Eesti küla töörahva-
hulkades. Maata ja vähese maaga talurahva nõukogud
muutusid võimuorganeiks valdades.

Et paljudes valdades ei olnud töötaval talurahval veel kül-
laldaselt poliitilist teadlikkust ja organiseerumisostust,
saatis bolševike partei talle kohalike nõukogude loomiseks
linnadest abiks teadlikke töölisi. Üks neist jutustab: «Pärast
25. oktoobrit suunati V. Kingissepa korraldusel üle Eesti
igasse valda organisaatorid, et saata endised vallavalitsu-
sed laiali ja valida uued vallanõukogud. Minule oli määra-
tud Kurna vald. Esimesed valimised meil ei õnnestunud,
sest kehvtalupojad ja sulased olid veel juhtivaks poliitili-
seks tööks vähe vilunud. Nad läksid küll valimistel läbi,
kuid ei tulnud tööga toime. Minule tegi V. Kingissepp koku-
seks Kurnal uued valimised toime panna. Teistkordsetel
valimistel anti õigus, mida enne ei olnud, et juhul, kui
kohapeal ei leidu vastavaid poliitiliselt arenenud seltsi-
mehi, võidi ka mind kui organisaatorit valla nõukogusse
valida, mis ka sündis. Nii valiti mind Kurna vallanõukogu
liikmeks, hiljem ka täitevkomitee esimeheks.»²

Ühistes väljaastumistes mõisnike ja teiste rõhujate vastu
tugevnes tööliste ja talurahva liit.

Suure vaimustusega võttis maatöörahhvas vastu nõuko-
gude võimu Maadekreedi, millega likvideeriti mõisnike
maavaldus ja muudeti kogu maa rahva omanduseks. Maa-
töölised ja kogu töötav talurahvas vabanesid parunite
sajandeid kestnud orjusest. Leninlikku Maadekreedi teosta-
des viisid eesti bolševikud läbi parunite mõisate konfiskeeri-
mise ja andsid need talupoegade nõukogude korraldusse.
Üldse konfiskeeriti Eestis ja anti üldrahvalikuks omandu-
seks rohkem kui 2,4 miljonit ha maad. Vähese maaga rentni-
kud vabastati täielikult rendimaksust. Tühistati talurahva
võlad mõisnikele ja pankadele. Anti välja määrused maa-
töölise tööpäeva reguleerimiseks, töötasu tõstmiseks ja
nende perekondade elamistingimuste parandamiseks.

¹ «Tööline» nr. 103, 14. novembril 1917.

² EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, «Mälestused» 2,
lk. 157.

Eesti bolševikud asusid hoogsalt ning energiliselt valdades ja maakondades sulaste ja vähese maaga talupoegade saadikute nõukogude ettevalmistamisele parunite mõisate ülevõtmiseks. Valdades, kus juba olid olemas kehvivate nõukogud, konfiskeeriti mõisnike mõisad otsekohe ja anti talurahva kasutada. Maata talupoegadele ja nende nõukogudele abiks mõisate ülevõtmisel saatis Punakaardiväe staap Tallinnast teadlikke töölisi-punakaardiväelasi.

Üks punakaardiväelastest, kes käis oma brigaadiga Harju- ja Järvemaal parunite mõisaid üle võtmas, väidab, et töö oli esialgu väga raske, sest Maadekreedi väljakuulutamisel oli maatöörahhvas veel väheteadlik, mis andis mõisnikele võimaluse oma mõisad enne üleandmist ära lagastada. Nii oli üleandmise päeval Sausti mõisas ainult umbes viieks päevaks loomatoitu. Kurna ja Nabala mõisas olid kõik paremad hobused kõrvale toimetatud.

«Jägalas,» jutustab punakaardiväelane, «oli vahejuhtum: sinnasõidul tuli meile teel vastu loomakari — kakkümmend head lüpsilehma. Küsisime: «Kelle omad need on?» Me ei lubanud neid linna viia. Käskisime loomad tagasi ajada. Seda ei tahetud teha, kuid me panime end sõjariistadega maksma ja loomad aeti tagasi. Mõisnik oli tahtnud loomad linnas ära müüa. Mõisatöölised olid nutnud: «Mis me teeme ilma loomadeta?» Nüüd olid nad rõõmsad. Mõisates olles valisime 3—4-liikmelised komiteed ja kutsusime selleks rahva kokku. Koostati aktid vara kohta. Komiteed vastutasid töö edasimineku eest. Valitsejad jäid paigale või tagandati, vastavalt tööliste soovile. Mõisad jäid tükeldamata. Jagamise soove ei olnud.»¹

Mõnes mõisas läks töörahva väheteadlikkuse tõttu parunite sabarakkudel, mõnel pool aga isegi parunitel korda puggeda mõisakomiteedesse. «Käisime Pikva ja Aravere mõisas,» räägib üks Tallinna tööline, «seal valisime korralt mõisakomiteed, kes hakkasid varandust üle võtma ja kohapeale tööle jäid. Saime kuulda, et Kūti mõisas oli mõisakomiteesse valitud parun, sõitsime sinna ja valisime uue komitee.»²

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon äratas teadlikule elule määratu suured töörahva hulgad. Kümned tuhanded

¹ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, «Mälestused» 2, lk. 151 ja 157.

² EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, «Mälestused» 9, lk. 147.

töölised ja talupojad, mehed ja naised, kes seni olid talu-
nud eksploatatsiooni-iket, leidmata sellest väljapääsuteed,
asusid aktiivselt sotsialismi ülesehitamisele. «Parteisse
astunud majateenijatest, põetajatest, koduperenaistest,»
jutustab Tartu tööline, «said enamikus aktiivsed võitlejad
proletaarse revolutsiooni eest. Näiteks Raal, ei mäleta hästi,
kas koduperenaine või majateenija, muutus üheks aktiivse-
maks bolševikuks, kes töötas eriti naiste hulgas. Teine,
põetaja, Anna Jahu, saadeti 1919. aastal illegaalselt läbi
rinde valge-Eestisse salajaste ülesannetega. Paljud teeni-
sid eesti diviisis vastutavate ülesannete täitmisel.»¹

Eesti bolševikud võitsid suure poolehoiu ka töötava intelli-
gentsi hulgas. Seda näitas rahvakooliõpetajate kongress
Tallinnas 1917. a. detsembri lõpul. Õpetajate esindajad ter-
vitasid palavalt nõukogude võimu ja toetasid üksmeelselt
kõiki Nõukogude valitsuse määrusi, milledest üheks kõige
tähtsamaks oli emakeelse õpetuse sisseseadmine Eesti koo-
lides. Bolševikud Alfred ja Marta Umberg panid aluse töö-
listeatrile.

Bolševike partei hoolitses järjekindlalt ka töölisnoorsoo
organiseerimise ja kasvatamise eest. Suvel moodustatud
sotsiaaldemokraatliku noorsoo klubi reorganiseeriti, tema
tegevus otsustati seada laiemale alusele. 27. oktoobril toi-
mus Tallinnas klubi liikmete peakoosolek, kus otsustati
võtta organisatsioonile uus nimetus — sotsiaaldemokraat-
liku noorsoo ühing.² Töölisnoorsoo organiseerimine toi-
mus üle maa. Kohe pärast Oktoobripööret moodustati Tar-
tus bolševike algatusel töölisnoorte korraldav grupp, kes
kutsus 29. oktoobril kokku noorsoo koosoleku, kus pandi
alus Tartu sotsiaaldemokraatlikule noorsoo ühingule.³

Nõukogude võimu organiseerimine kohtadel ja eriti lenin-
liku maareformi teostamine toimusid ägeda klassivõitluse
olukorras.

Esiailgu pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu ei julgenud
eesti kodanlikud natsionalistid ja nende käsilased — sot-
sialistid-revolutsionäärid ja sotsiaaldemokraadid-menševi-
kud — mõelda aktiivsest väljaastumisest nõukogude võimu
vastu, sest nad olid imperialistliku sõja toetamise kuritege-
liku poliitikaga, toitlusasjanduse laostamisega, parunite

¹ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, «Mälestused» 2, lk. 143—144.

² Vt. «Tööline» nr. 100, 10. novembril 1917.

³ Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 8, 1929, lk. 8.

kaitsmisega jne. kaotanud poolehoiu töötavais rahvahulkades. Peale selle hakkasid sügiseks eesti rahvuslikes polkudes, millele eesti kodanlus nende asutamisel lootis kui oma ihukaitsevæele, maad võtma bolševistlikud meeolud. Mitmesugustes kodanlike natsionalistide relvastatud «ühiskondlikes» organisatsioonides nagu «omakaitse» jt. oli ligi 30 000 liiget, kuid nõukogude võim oli need «organisatsioonid» laiali ajanud.

Eesti kodanluse vastupanu algas nõukogude võimu dekreetide ja otsuste saboteerimisega, riigi- ja omavalitsuse teenistujate streikide organiseerimisega jne.

Üheks kodanluse sabotaaži ja vastupanu suuremaks keskuseks oli kubermangu maanõukogu. Revolutsiooniline Sõjakomitee esialgu ei puudutanud kubermangu maanõukogu — seda rahvavaenulikku kodanluse keskorganit Eestis. See asutus ise paljastas oma kontrrevolutsioonilise olemuse rahva ees, jätkates salasepitsusi töörahva võimu vastu. 12. novembril oli Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee sunnitud tegema otsuse selle kodanliku organisatsiooni laialisaatmise kohta. «Maapäeva» tegelased aga ei alistunud töörahva võimu korraldusele, vaid pidasid edasi koosolekuid, kus nad teatasid ülbelt, et nad ei tunnusta nõukogude võimu, vaid peavad oma «maapäeva» kõrgeimaks võimuks Eestis. Olles teada saanud kontrrevolutsioonilise eesti kodanluse liidrite kavatsusest 15. novembril uus «maapäeva» koosolek korraldada, kutsuti VSDT(b)P Tallinna Komitee poolt 14. novembri õhtul vabrikukomiteede esindajad Töölismajja nõupidamisele. Sinna ilmus ka V. Kingissepp, kes selgitas töölisesindajale poliitilist olukorda ja ütles: «Nüüd, kus võim kogu riigis on läinud töörahva kätte, istub meil veel Toompeal kamp kapitaliste ja nende sabarakke, kes tahavad mädida peremeest. Meil oleks kerge asi saata Toompeale paar roodu soldateid, kes peksaksid selle reaktsioonilise pesa laiali, aga siiski on parem, kui töölised ise nendele härradele ust näitavad.»¹ Järgmisel päeval, 15. novembril, toimusid vabrikutes ja tehastes miitingud, kus eelmise päeva nõupidamisest osavõtnud töölisesindajad esinesid aruannelega «maapäeva» laialiajamise vajaduse kohta. Krulli tehases rääkis üks menševik laialiajamise vastu, kuid töö-

¹ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, «Mälestused» 2, lk. 142.

liste enamus naeris menševiku välja ja otsustas üksmeelselt minna demonstratsioonile. Kodanluse esindajad löid hiljem lokku «vägivalla» pärast. Töölised olnud keppidega varustatud ja nende näod tahmaga määritud. Tõtt sääraseis kodanlaste laimujuttudes, kirjutasid töölisajalehed, oli vaid niipalju, et töölised ajasid tõesti «maapäeva» kui reaktioonilise asutuse laiali. Sellega tulid töölised toime ilma keppideta. Et sellal puudusid paljudes Tallinna vabrikutes ja tehastes pesemisruumid, siis oli mõnel töölisel nägu tõesti nõestunud, sest meelevaldusele tuldi otse töö juurest. Tallinna vabrikute ja tehaste töölised tulid üksmeelselt bolševike kutsel demonstratsioonile loosungite all: «Maha tagurlik maapäev — eesti kodanluse viimne tugipunkt!», «Elagu Nõukogude valitsus!» jne. Demonstratsiooniga ühinesid ka eesti polgu soldatid, kes võtsid ühel häälel vastu bolševike poolt esitatud resolutsiooni maanõukogu laialisaatmise kohta.¹ Juhtivad eesti bolševikud V. Kingissepp, J. Sihver jt. paljastasid maanõukogu kui eesti kodanluse, mitte aga töötava rahva võimuorgani. Kodanliku kontrrevolutsiooni peamehed ise ei julgenud esineda rahva ees ja püüdsid salaja peitu pugeda. Kui üks kodanluse liidritest luges lossiesisele platsile kogunenud rahvale ette «maanõunike» resolutsiooni tööliste ja talupoegade valitsuse mittetunnustamise kohta, ärritas see klassivaenlase esinemine demonstrante lõplikult. Tekkis lärm, «maanõunikele» hüüti: «Maha buržuid!» Tänu V. Kingissepa vahelesegamisele ei puutunud keegi «maanõunikke», hoolimata suurest meelepahast, mille nad töörahva hulgas oma kontrrevolutsioonilise tegevusega esile olid kutsunud. Kui aga härrased «maanõunikud» lossiplatsilt demonstrantidest eemaldusid, andsid mõned kõrvalseisjad organiseerimata publiku hulgast oma kätele voli, mille tagajärjel paaril härral näpitsprillid ninalt maha löödi. «Siin ei ole «rahva esindajail» millegi üle kaevata,» kirjutas sel puhul töölisleht. «Las nad mõtlevad järele oma kontrrevolutsioonilise resolutsiooni üle. Töötavad klassid, kes oma vere hinnaga saavutasid vabaduse, ei saa lubada, et härrased kodanlikust leerist julgeksid mitte tunnustada tööliste ja talupoegade valitsust.»²

¹ Vt. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, «Mälestused» nr. 2, lk. 143—144.

² «Звезда» № 41, 21 ноября 1917 года.

Tehes kokkuvõtteid eesti kodanluse viimse kantsi — «maapäeva» laialiajamisest Tallinna töörahva demonst-ratsiooni poolt 15. novembril ja selle sündmuse ajalooli- sest tähtsusest, kirjutab V. Kingissepp: «Sel päeval tõtta- sid «tahmanäod» Tallinna vabrikutest uuesti välja, see- kord — Toompeale, ja mitte ainult poliitiliseks meeleväl- duseks, vaid kindlat poliitilist teogu korda saatma, sest maapäeva laialiajamine tähendas töörahva võimu maksma- panekut Eestis ja kodanluse võimupüüete summutamist.»¹

Kodanluse klassihuvides olid eesti kodanlikud natsio- nalistid valmis kõige raskemaks kuritööks eesti rahva vastu — kodumaa reetmiseks. Novembris ja järgnevail kuudel saatsid nad oma esindajaid läbirääkimistele saksa imper- ialistidega, et viimased okupeeriksid Eesti. Novembri tei- sel poolel astusid kodanluse peamehed läbirääkimistesse Entente'i saatkondadega Petrogradis ja tegid katset läki- tada oma saadikuid välismaale. Sel viisil püüdis eesti kodanlus sõlmida tehingut oma kodumaa mahamüümiseks üheaegselt kahe omavahel sõdiva imperialistliku leeriga või nagu V. Kingissepp seda tabavalt väljendas — ulatas «ühe sõrme jumalale, teise kuradile. Igaks juhtumiks võib see väga hea olla. See on avantüristide, juhtumiseotsijate poliitika!»² Sõitudeks välismaale ja kontrrevolutsioonilise tegevuse organiseerimiseks, nagu kodanluse liidrid hiljem kiitlesid, saadi raha maavalitsuse ja toitluskomiteede kas- sade rüüstamisest. Kui kodanluse ametnikud nägid, et neil tuleb asjaajamine nõukogudele üle anda, hävitasid nad või peitsid ära tähtsamad dokumendid, maksumaksjate nime- kirjad, raamatupidamise dokumendid. Kui nõukogude tee- nistujad tööle asusid, leidsid nad eest vaid katastroofilises seisukorras oleva arhiivi ja tühja kassa.

Tallinnas saadi kodanluse võimuorganitest võrdlemisi ruttu jagu, kuid maakondades ja valdades, kus tööstus- proletariaati oli vähe või see üldse puudus, avaldas kodan- lus töörahva võimule visamat vastupanu. Eriti püüdis kodanlus takistada nõukogude loomist ning kodanlike ma- nõukogude ja vallavolikogude likvideerimist. Esialgu olid töörahva nõukogud maakondades veel nõrgad ja kodan- lus püüdis igati säilitada oma semstvoid — maanõukogu- sid.

¹ V. Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike?, Peterburi, 1918, lk. 12.

² Sealsamas, lk. 28.

Tartus tõstis üks kodanlike natsionalistide peameestest Jaan Tõnisson oma salaorganisatsiooniga mässu. Selle organisatsiooni liikmed — kodanlikud natsionalistid Hindrey ja Juhtund — tegid eesti tagavarapolgus nõukogudevastast agitatsiooni, ässitades soldateid nõukogude võimu vastu välja astuma. Tõnissonlastel läks küll korda mässu alustada, kuid suurem nõukogudevastane kontrrevolutsiooniline üritus kukkus läbi. Kui V. Kingissepp punakaardiväe rühmaga Tartu jõudis, oli tõnissonlaste mäss juba kohalike jõududega lämmatatud. Kodanluse liider Jaan Tõnisson, polkovnik A. Tõnisson ja veel mõned kodanlikud natsionalistid areteeriti. Rakvere linnas organiseeris kontrrevolutsioonilist tegevust kohalik semstvotegelane, endine maakonnaavalitsuse esimees Juhkam («tööerakondlane»). Kui Tallinna punakaardiväelased, eesotsas bolševiku Mihkel Aitsamiga, sõitsid Püssi mõisa, et abistada kohalikke maatöölisi paruni mõisa ülevõtmisel, siis tungisid parunid koos eesti valgekaartlastega, keda Juhkam parunitele abiks oli saatnud, punakaardiväelastele kallale ja tapsid kolm neist, nende hulgas ka M. Aitsami. Viljandi maal organiseerisid kodanlikud natsionalistid Pitka ja Baars parun Dellingshauseni abiga kulakute valgekaardisalku. VSĐT(b)P Viljandi organisatsiooni tugevdamiseks saatis VSĐT(b)P Eestimaa Büroo sinna mõned juhtivad bolševikud Tallinnast, eesotsas J. Sihveriga. Varsti seadsid Viljandi bolševikud maakonnas kindla revolutsioonilise korra jalule ja tugevdasid nõukogusid ning Punakaardiväge. Eesti valgekaartlastel ei läinud korda oma kavatsust läbi viia — muuta Viljandimaa Eesti Vendéeks.

Võitluses kodanliku natsionalismi vastu oli eesti bolševikele ja kogu eesti rahvale määratu suur tähtsus 2. novembril 1917 avaldatud «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonil». Selles deklaratsioonis kuulutas Nõukogude valitsus välja Venemaa rahvaste võrdsuse ja suveräänsuse; Venemaa rahvaste vaba enesemääramisõiguse kuni eraldumiseni ja iseseisva riigi moodustamiseni; kõigi rahvuslike ja religioossete eesõiguste ja kitsenduste tühistamise; Venemaa territooriumil elunevate vähemusrahvuste ja etnograafiliste gruppide vaba arenemise. Deklaratsioonis märgiti, et tsaarivalitsus oli ässitanud Venemaa rahvaid järjekindlalt üksteise vastu, missuguse poliitika tagajärjeks olid tapmised ja pogrommid, rahvaste orjastamine. Säärane häbistav ässitamispoliitika ei tohi

enam korduda. Nüüdsest peale tuleb see asendada Venemaa rahvaste vabatahtliku ja ausa liidu poliitikaga. Pärast Veebruarirevolutsiooni, kui võim läks kadetliku kodanluse, imperialistliku kodanluse kätte, tuli otsese ässitamispoliitika asemele argpükslik umbusalduspoliitika Venemaa rahvaste vastu, norimis- ja provokatsioonipoliitika, mida varjati paljasõnaliste fraasidega rahvaste «vabadusest» ja «võrdsusest». Sellele ebaväärikale provokatsioonipoliitikale tuleb lõpp teha. Nüüdsest peale tuleb see asendada avaliku ja ausa poliitikaga, mille eesmärgiks on kindlustada Venemaa rahvaste täielik vastastikune usaldus.¹

Juba nõukogude võimu esimesed sammud näitasid töörahvale, et rahvaste tõeline vaba koostöö, millest kapitalistliku korra juures ei saanud juttugi olla, on Nõukogude riigis täielikult kindlustatud. Nõukogude valitsus asus kohe oma ajaloolisi deklaratsioone ellu viima. Ta tunnustas Ukraina, Soome ja Poola sõltumatust. Rahvakomissaride nõukogu «Manifestis Ukraina rahvale» 1917. a. detsembris öeldakse:

«Lähtudes tööliste ja töötavate, ekspluateeritavate rahvahulkade ühtsuse ja vennaliku liidu huvidest võitluses sotsialismi eest, lähtudes nende põhimõtete tunnustamisest revolutsioonilise demokraatia organite, nõukogude, ja eriti teise ülevenemaalise nõukogude kongressi arvurikastes otsustes, kinnitab Venemaa sotsialistlik valitsus, Rahvakomissaride Nõukogu, veel kord, et kõigil rahvustel, keda rõhusid tsarism ja suurvene kodanlus, on enesemääramise õigus, kaasa arvatud nende rahvaste õigus Venemaast lahku lüüa.

Seetõttu tunnustame meie, Rahvakomissaride Nõukogu, Ukraina rahvavabariiki, tema õigust täielikult lahku lüüa Venemaast või sõlmida Vene vabariigiga leping nende vahel föderatiivsete või muude taoliste suhete kohta.»²

Neid Nõukogude valitsuse ja bolševike partei rahvuspoliitika põhimõtteid aluseks võttes kutsusid bolševikud eesti rahvast üles ühendama kõik oma jõu vene tööliste ja talurahva jõuga, et üheskoos võidelda kõigist rahvustest ekspluateerijate vastu ja ühise jõuga kindlustada oma täie-

¹ Vt. «Декреты Октябрьской революции, Партиздат, 1933 года, стр. 29.

² V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 329.

likku sotsiaalset ja rahvuslikku vabadust, oma tõelist sõltumatust imperialistlike agressorite vastu.

Seega olid ainult bolševikud, kes võitlesid nõukogude võimu tugevdamise eest, tõelisteks võitlejateks eesti rahva vabaduse ja sõltumatuse eest. Kodanlikud natsionalistid ja oportunistid aga, kes pärast Oktoobrirevolutsiooni võitlesid Venemaal imperialistliku valitsuse taastamise eest, uue rahvaste vangla loomise eest, olid eesti rahva sõltumatuse ägedamaiks vaenlasteks, tema hauakaevajateks.

«Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon» avaldati ka eesti töölisajakirjanduses. Bolševistlik «Tööline» kirjutas sel puhul: «... Eesti iseseisvast arenemisest võib ainult siis juttu olla ja Eesti tuleviku iseseisvat korraldust saab ainult siis teostada, kui Venemaal üleüldiselt nõukogude valitsus kestma jääb. Iga teine keskvalitsus suruks selle võimaluse maha, nagu Kerenski ajal tegelikult (Soome ja Ukraina kallal) juba nägime.»¹

Hiljem kirjutas sama ajaleht oma juhtkirjas:

«25. oktoobril murdis Venemaa proletaarne revolutsioon kapitalistide võimu. Riigivõim läks tööliste ja kehvtalu-poegade kätte. See proletaarne valitsus astub sammusid, et mõisnikkude ja kapitalistide eesõigusi järk-järgult ära kaotada. See valitsus kuulutas 2. novembril s. a. rahvaste enesemääramisõiguse välja. Sellega vabastati väikesed rahvad suurte rahvaste surve alt.

Kuidas tuleb nüüd seda enesemääramisõigust maksmata panna? Teda tuleb nii maksmata panna, et väikerahva töötavad kihid ühe ikke alt teise alla ei langeks, — et eesti töötavad kihid ülevenemaalise kapitalismi surve alt eesti kapitalistide surve alla ei langeks.

Eesti rahva enesemääramine tähendab seda, et töötavad kihid Eestis valitsusvõimu enda kätte võtaksid. Eesti töötavad kihid peavad Eestis rahvavalitsuse sisse seadma...

25. oktoobril võitis proletaarne revolutsioon kodanluse eesõiguse. Suveräniteet — ülemõigus riigivalitsemises — läks töötavate kihtide kätte. Töötavad kihid jagasid selle eesõiguse rahvuste järgi. Eesti töötavad kihid said oma osa — nad said valitsuse mõttes Eesti peremeheks. Eesti töötavad kihid peavad seda osa — ainuõigust Eestis valitseda —

¹ «Tööline» nr. 117, 30. novembril 1917.

kaitsma, et eesti kodanlus seda õigust tema käest ära ei riisuks.»¹

Vene revolutsioonilised soldatid ja madrused, kes oma enamuses olid võtnud omaks bolševike partei ideed, osutasid eesti töörahvale igakülgset abi tema võitluses rahvusliku vabanemise eest, et Eestis jäädavalt lõpp teha balti parunite ja tsaari satraapide rõhumisele. Missuguse palava osavõtuga lihtsad vene soldatid suhtusid eesti töörahva vabastusvõitlusse, näitab resolutsioon, mille vastu võtsid Tallinna lähedal asetseva Kozelski polgu soldatid:

«Tervitame Eestimaa töörahva revolutsiooniliste nõukogude Kesktäitevkomiteed tema tähtsa võidu puhul: rahva suveräänsuse vabastamise puhul kodanlikust imperialistlikust ikkest, muistse vaba Eesti demokraatliku riigi taasünni puhul. 25. oktoobri revolutsiooni võit ja selle tulemusena välja antud 2. novembri dekreet Venemaa rõhutatud rahvaste õigusest enesemääramisele vastavalt kogu maailma proletaarlaste ideaalidele, mis nõuavad täielike poliitiliste garantiide andmist ka väikestele rahvastele, kindlustab eesti rahvale rahvuslik-kultuurilise ja majandusliku enesemääramise maailma proletariaadi föderatiivses liidus.

Elagu eesti töötava rahva enamuse — tööliste, maata ja vähese maaga talupoegade kõrgeim võim Eesti demokraatlikus vabariigis Valga- ja Pihkvamaa piiridelt kuni Narvani ja Eesti saarteni.»²

Ühises võitluses nõukogude võimu eest tugevnes eesti ja vene töörahva sõprus. «Dvigateli» tehase töölistes kinkisid 462. Staritski jalaväepolgu soldatele punase lipu pealkirjaga: «Kõigi maade proletaarlased, ühinege! Võitlus sotsialismi ja rahvaste vendluse eest!». Soldatid avaldasid südamlikku tänu «Dvigateli» töölistele kingituse eest ja ütlesid oma vastuses: ««Dvigateli» töölistele kui kindlal klassivõitluse alusel seisva töörahva armee ees tundsid tsaari vereimejad, kapitalistliku korra kaitsjad alati hirmu. Meie, hallid kaevikuelanikud, suuname nagu teiegi kõik oma jõud võitluseks parema tuleviku ja õiglusel põhineva uue korra eest.»³

Suurt abi eesti töörahva, eriti kehvtalurahva organiseerimisel osutasid Balti laevastiku meremehed, kes organisee-

¹ «Tööline» nr. 119, 2. detsembril 1917.

² «Утро правды» № 50, 12 декабря 1917 года.

³ «Звезда» № 10, 1 сентября 1917 года.

risid rohkearvuliselt töörahva koosolekuid ja kirjanduse levitamist, abistasid maatöölisi streikide ja nõudmiste läbi viimisel ning hiljem parunite mõisate ülevõtmisel.

Suurest poolehoiust ja usaldusest, mis bolševike partei oli eesti töötava rahva hulkades võitnud, kõnelevad ülevenemaalise Asutava Kogu valimiste tulemused Eestis. Valimised toimusid 12., 13. ja 14. novembril 1917. aastal. Eestis võtsid valimistest oma nimekirjadega osa seitse parteid: eesti sotsialistid-revolutsionäärid (esseerid), bolševikud, tööerakondlased, eesti sotsiaaldemokraadid (menševikud), vene esseerid, radikaal-demokraadid, demokraatlik blokk (mustasajalased-korniilovlased, nagu Päts, Tõnisson jt.).

Nende seitsme partei hulgast võitlesid ainult bolševikud (nimekiri nr. 2) tööliste ja talupoegade huvide eest. Avalikult tunnistasid endid kodanlikeks parteideks «radikaal-demokraadid» ja «demokraatlik blokk». Ülejäänud parteid maskeerisid endid sotsialistideks ja reklaamisid, et ka nende lõppeesmärgiks on sotsialism, kuid nad taotlevat seda «kultuursemate» abinõudega kui bolševikud.

Eesti sotsialistid-revolutsionäärid (esseerid) rääkisid, nagu vene esseeridki, üldsõnaliselt «vabadusest kõigile», nii kodanlusele kui ka töörahvale, olles seega proletariaadi diktatuuri vaenlased. Eesti nõukogude vabariigi asemel tahtsid nad «Eesti töövabariiki», mis sisuliselt oleks olnud kapitalistlik riik. Maaküsimuses pooldasid nad mõisamaade võõrandamist ja nende ühetasast ärajagamist vastavalt ühe perekonna tarbenormile. Vene Asutava Kogu valimistel Eestis esinesid esseerid kahe nimekirjaga: eesti esseeride ja vene esseeride nimekirjaga, kusjuures sisulist vahet nende loosungitel ei olnud.

Esseeride lähimaks naabriks oli «eesti tööerakond», kelle nõudmised ja loosungid olid suuremalt osalt maha kirjutatud vene parempoolsete esseeride programmist. Tööerakondlased teatasid, et nende eesmärgiks on sotsialism, mis pidavat saabuma «pikalise edenemise teel». Maaküsimuses oli nende nõudmiseks mõisamaade natsionaliseerimine ja põlluharijaile väljajagamine tarbenormi piirides põlise rendi alusel. Tööstuse natsionaliseerimise osas arvasid nad, et sellise küsimuse üleskerkimisel tuleb iga kord eraldi otsustada, kui kaugele teatud tööstusharu arenemine on jõudnud. Riiklikuks ideaaliks oli tööerakondlastel Eesti osariik Venemaa rahvaste osariikide föderatsioonis. Töö-

erakondlaste juhtivaks tegelaseks oli Jüri Vilms, kelle poliitilise programmi kohta öeldi, et see moodustab «sotsialistliku pudru isamaalise salati ja liberalismi soustiga».

Eesti sotsiaaldemokraadid-menševikud moodustasid 1917. a. juunis Eestimaa Sotsiaaldemokraatliku Ühenduse ja kaitsesid vene menševiku G. V. Plehhanovi ajalehe «Jedinstvo» seisukohti. Sama aasta oktoobris toimunud kongressil nimetasid eesti menševikud oma partei Eesti Sotsiaaldemokraatlikuks Tööliste Parteiks. Asutava kogu valimiste eel tekkis nimetatud parteis kaks voolu. Parempoolsed, K. Asti ja A. Reiga eesotsas, olid ägedad imperialistliku kodanluse toetajad. Maaküsimuses võtsid nad omaks esseeride ja tööerakondlaste seisukohad: mõisamaade andmine põlisele rendile tarbenormi piirides. Pahempoolsed, M. Martnaga eesotsas, maskeerisid endid pahempoolse fraasiga. Üldpoliitilistes küsimustes orienteerusid nad vene menševike-internatsionalistide ajalehe «Novaja Žizn» järgi. Asutava Kogu valimistel esinesid mõlemad voolud ühise nimekirjaga.

Äärmisel paremal poolel esinesid kaks nimekirja: radikaal-demokraadid ja demokraatlik blokk. Need olid mõlemad eesti linnakodanluse ja kulakluse parteid, kodanliknatsionalistlikud parteid.

«Demokraatlik blokk» koosnes «Eesti demokraatlikust erakonnast» J. Tõnissoniga eesotsas, mis varem kandis nime «eduerakond», hiljem aga, kodanliku Eesti ajal — rahvaerakond, ja Eesti Maarahva Liidust («maaliidust»), mida juhtis «erapooletu» K. Päts.

Eesti radikaaldemokraadid (A. Birk, J. Jaakson — häälekandja «Tallinna Teataja») ja J. Tõnissoni «demokraadid» (häälekandja «Postimees») erinesid teineteisest peamiselt kolkapatriootlike nõudmiste poolest: esimeste kandejõuks oli Põhja-Eesti, teiste — Lõuna-Eesti kodanlus.

Radikaal-demokraatide ja demokraatliku bloki riiklik-poliitiliseks loosungiks oli autonoomne Eesti (osariik) Venemaa koosseisus. Asutava Kogu valimiste eel jõudsid mõlemad parteid üldise hääleõiguse nõudmise loosungini, kuid varem arvasid nad, et hääleõigus võib olla ainult maksumaksjatel. Maaküsimuse alal tunnistasid nad mõisnike maade «õiglase tasu» eest võõrandamise nõudmist.

Valimiskampaania ajal olid kodanlikel ja väikekodanlikel parteidel oma iga päev ilmuvad ajalehed «Tallinna

Teataja», «Postimees», «Päevaleht», «Töö Lipp», «Sakala» jt. Kodanlike natsionalistide käsutuses oli agitatsiooni suuri rahasummasid, mis olid varastatud maavalitsuse ja omavalitsuste kassadest. Bolševikel aga oli ainult üks eestikeelne iga päev ilmuv ajaleht «Tööline». Kuid hoolimata sellest sai bolševike nimekiri ligi 40 protsenti kõigist antud häältest. Üksikute linnade ja maakondade kaupa said bolševikud näiteks Tallinnas 47 protsenti antud häältest 31 protsendi asemel, mis nad said 6. augustil linnavolikogu valimistel; kokkuleplaste parteid (menševikud, esseerid ja tööerakondlased) kokku said aga 40 protsenti augustis linnavalimistel saadud 52 protsendi asemel.¹ Balti laevastiku Tallinna baasis, kus esimeseks bolševike kandidaadiks oli üles seatud Lenin, hääletas üldse 30 536 inimest, nendest bolševikud said 17 674 häält. Ülaltoodud andmed näitavad bolševike mõju suurt kasvu Eestis üle kogu maa.

Asutava Kogu valimiste ajal võtsid töölised, soldatid ja kehvtalupojad oma miitinguil ja koosolekuil vastu resolutsioone, milles lubasid toetada Nõukogude valitsust võitluses kontrevolutsiooniga ja tunnustada Asutavat Kogu ainult sel juhul, kui ta kindlustab Oktoobrirevolutsiooni võite. Resolutsioonis, mis võeti vastu Tallinna tööliste, soldatite ja madruste suurel massimiitingul, öeldakse:

«Tervitame Asutavat Kogu juhul, kui ta kaitseb tööraha huve võitluses kapitalistide ja mõisnike rõhumise vastu; tervitame Rahvakomissaride Nõukogu võitluses revolutsiooni vaenlastega ja nõuame temalt, et ta ei paneks maha relvi võitluses mõisnike, kapitalistide ja nende kontrevolutsionääride vastu, kes varjavad end rahvusliku võitluse lipuga ja teesklevad rahva sõpru, tegelikult aga kaitsevad mõisnike ja kapitalistide huve ning külvavad rahvuslikku vaenu. Tootame anda igasugust toetust sellele karmile võitlusele tööraha vabastamise eest.»²

Ülevenemaalise Asutava Kogu valimiste tagajärjed Eesti territooriumil lükkasid ümber kodanluse laimu, nagu oleks Eestis bolševikke toetanud ainult käputäis vene soldateid ja madrusteid. Valimised näitasid, et eesti tööliklass, kogu töörahas oli tihedalt koondunud bolševike partei ümber.

¹ Häáli said: eesti esseerid — 17 726, bolševikud — 119 862, tööerakond — 64 047, eesti menševikud — 9244, vene esseerid — 3027, radikaal-demokraadid — 17 022, demokraatlik blokk — 68 075.

² «Утро правды» № 51, 14 декабря 1917 года.

Kaotati ära seisuslikud vahed, eesõigused ja tiitlid. Seati sisse kogu elanikkonna jaoks ühtlane nimetus — Venemaa vabariigi kodanik. Lahendati ka veel mitmed teised kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesanded, nagu riigi lahtamine kirikust, naistele meestega võrdsete õiguste andmine jne.

Nõukogude võim kaotas ära ka vana, kodanluse ja mõisnike kohtu ning pani Rahvakomissaride Nõukogu vastava dekreediga aluse nõukogude rahvakohtule. Juba esimestel päevadel pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu hakkas Eestimaa Revolutsioonilise Sõjakomitee juures tegutsema Revolutsiooniline Tribunal. 1918. aasta veebruariks oli üldiselt läbi viidud uute, nõukogulike kohtute loomine kogu maal. Ainult töörahvas võis uute kohtute tegevusest osa võtta. Kohtunikud ja rahvakaasistujad valiti demokraatlike valimiste teel. Sellega muutis nõukogude võim kohtu ekspluaatorite klassi tööriistast proletariaadi diktatuuri võitlusvahendiks.

Purustades kodanluse riigiaparaati, asus nõukogude võim ühtlasi kodanluse majandusliku jõu murdmisele ja uue, nõukogude rahvamajanduse organiseerimisele.

Dekreediga 29. oktoobrist seati sisse 8-tunniline tööpäev. 14. novembril avaldati määrus tööstuses ja ettevõtetes töölikontrolli sisseseadmise kohta. Asuti pankade natsionaliseerimisele, Vabrikuid ja tehaseid esialgu veel ei natsionaliseeritud või kui seda tehti, siis ainult juhul, kui nende omanikud saboteerisid töölikontrolli sisseseadmist. Bolševike partei juhtimisel teostasid töölikontrolli sisseseadmist vabriku-tehasekomiteed, kohalikud nõukogud ja ametiühingud. Varsti pärast töölikontrolli määruse väljakuulutamist, 16. novembril, toimus Tallinnas Eestimaa Ametiühingute Kesknõukogu koosolek, kus arutati töölikontrolli sisseseadmise küsimusi. Pärast aruannet toimunud läbi-rääkimistel kontrolli sisseseadmise kohta kõik sõnavõtjad kiitsid selle abinõu heaks. Kesknõukogu otsustas tööliste kontrolli sisseseadmist igati toetada.¹

*

Järgnevatel kuudel jätkus nõukogude võimu võidukäik. Bolševike partei juhtimisel murdis eesti töörahvas kodanluse majandusliku võimu, koondas enda kätte juhtivad

¹ Vt. «Tööline» nr. 116, 29. novembril 1917.

positsioonid rahvamajanduses, lammutas kodanluse riigi-võimu-aparaadi ja likvideeris kontrrevolutsiooni esimesed katsed kukutada nõukogude võim.

1917. aasta novembris ja detsembris hakkas Rahvakomis-saride Nõukogu vana armeeid järk-järgult laiali saatma. 15. jaanuaril ilmus V. I. Lenini poolt allakirjutatud dekreet Punaarmee — uut tüüpi armee loomiseks. Kodanlikud natsionalistid Eestis püüdsid endise tsaariarmee reaktsioonilise juhtkonna abil alal hoida oma väeosi, millised nad koondasid «eesti diviisiks», eesotsas kodanlik-natsionalistlike ohvitseride-korniilovlastega. Eesti bolševikel tuli pidada visa võitlust eesti polkude soldatite vabastamiseks kodanluse mõju alt, nende enda poole võitmiseks. Haapsalus asuvasse eesti polku saadeti poliitilisele tööle VSDT(b)P Eestimaa Komitee poolt soldat-bolševik Jaan Tomp, kelle varsti õnnestus luua polgus parteiorganisatsioon.

Eesti sõjaväelaste II kongressil 1918. aasta jaanuaris viisid eesti bolševikud läbi rea ettepanekuid, sealhulgas võeti vastu ka otsus «Eesti sõjameeste peakomitee» likvideerimiseks, mis tegelikult oli kontrrevolutsiooni staabiks Eestis. Kuid pahempoolsete esseeride äraandlikkuse tõttu ei õnnestunud revolutsiooniliste soldatite esindajail kodanlike natsionalistide üle täielikku võitu saavutada. 13. jaanuaril kutsusid bolševikud kokku eesti sotsialistlike sõjaväelaste I kongressi, kus võeti vastu otsus eesti Punaarmee loomise kohta. Eesti bolševikud, eesotsas V. Kingissepaga, asusid esimeste eesti Punaarmee väeosade organiseerimisele vabatahtlikkuse põhimõttel. Vabatahtlikke varustati parima varustuse, relvade ja riietusega.

Nõukogude võimu agraarpoliitika põhiküsimuste ja eesti töötava talurahva ees seisvate tähtsate ülesannete arutamiseks toimus Tallinnas 3.—4. detsembril 1917 eesti maatameeste (maata ja vähese maaga talupoegade) konverents ning 5.—7. jaanuaril 1918 eesti tööraha põllumajanduse kongress. Mõlema eesti töötava talurahva ülemaalse kokkutuleku tööd juhtisid bolševikud. Maatöölise ja töötava talurahva esindajad mõistsid teravalt hukka oportunistide katsed lõhkuda tööraha ühisrinnet ja kaitsta eesti kodanluse plaane, mis taotlesid Eesti eraldamist revolutsioonilisest Venemaast. Talurahva esindajad toetasid üksmeelselt bol-

ševike parteid, kes julgesti ja otsustavalt teostas mõisamaade konfiskeerimise poliitikat.

Maatameeste konverentsil tekkisid vaidlused peamiselt küsimuse ümber — mis teha parunite mõisatega pärast nende konfiskeerimist, kas harida neid töörahva ühismajapidamistena või tükeldada maata ja vähese maaga talupoegade vahel. Mõned juhtivad bolševikud, nagu aruandja maaküsimuses J. Anvelt jt., rääkisid mõisate tükeldamise vastu majanduslikel kaalutlustel, sest tükeldamisega langetaks põllumajanduslik toodang, pealegi puuduks sulastel ja maatameestel inventar ja loomad oma talude rajamiseks, mistõttu maad saaksid ainult jõukad.

«Maa tükeldamine praegu,» ütles J. Sihver, «pole ka sellepärast soovitatav ega võimalik, et siis nii palju hooneid ja hoonekesi üles tuleks ehitada, et selle peale määratu osa rahva töö- ja ainelisest jõust ära kuluks.»¹ Kuna läbirääkimised ei toonud küsimusse vajalikku selgust, siis esitas V. Kingissepp seisukoha, et «... praegu vaidluste pidamiseks ja programmi otsuste kokkuseadmiseks aega raisata ei tohi, vaid otsekohe maa mõisnikelt ära tuleb võtta. Kes viivitada püüavad, on rahvavaenlased, kes kontrrevolutsiooni toetavad. Kui mõisad on ära võetud, küllap siis selgitada jõuab, missugune põllupidamise viis kõige kasulikum on...»²

Konverents võttis vastu resolutsiooni, milles öeldakse, et mõisaid kui suurmajapidamisi ära ei tükeldataks, vaid seda majapidamist edasi jätkataks. Väikemaapidajatele tuleb vajaduse korral mõisasüdametest kaugemal asuvaist maadest, samuti ka suurtalukohtadest maad juurde anda. Valla töörahva nõukogud peavad selles suunas projektid välja töötama ja need maakonna töörahva nõukogudele kinnitamiseks ette panema.

Vaimustust, mis valitses konverentsil eesti rahva suure ajaloolise võidu — parunite võimu ja nende maavalduse likvideerimise puhul, väljendab tervitus, mille delegaadid üksmeelselt otsustasid saata Rahvakomissaride Nõukogule:

«Meie, eesti sulaste, teenijate ja teiste maatameeste ning väikemaapidajate 158 valla asemikud, kes me siia Tallinna endisesse rüütelkonna maapäeva saali kõigist maanurkadest oleme konverentsile kokku tulnud, tervitame ühel

¹ «Tööline» nr. 127, 12. detsembril 1917.

² Sealsamas.

häälel revolutsioonilist tööliste ja talupoegade valitsust — Rahvakomissaride Nõukogu. Kauaigatsetud aeg on kätte jõudnud, parunite maa on töörahva omaks tunnistatud. Selle, millest meie esiisad ja meie ise omal ajal kõneldagi ei julgenud, on nüüd töörahva revolutsioon ühe hoobiga läbi viinud. Olge tervitatud, seltsimehed rahvakomissarid! Mitte sammugi rahvavaenlastele ja nende kaasajooksikutele järele anda. Meie toetame iga teie revolutsioonilist sammu, mis rahvahulkade huvide eest ja kurnajate vastu on sihitud... Elagu revolutsiooniline nõukogude valitsus! Elagu töörahva revolutsioon!»¹

Eesti töörahva põllumajanduse kongressile, mis tuli kokku järgmise aasta 5. jaanuaril, oli valitud üks delegaat iga vallanõukogu, iga mõisa tööliste ja iga eesti väeosade roodu soldatite-maatameeste poolt. Ühe esindaja võisid saata ka sotsialistlikud parteid, kes tunnustasid nõukogude võimu.

Poliitilistest meeleoludest põllumajanduse kongressil annab tunnistust viimase koosseis. Kongressist võttis osa 530 delegaati, neist bolševikke — 469, menševikke — 22, esseere — 17 ja erapooletuid — 22. Seega oli bolševikel määratu suur enamus.

Nagu eelmise aasta detsembris toimunud konverentsil, nii seisis ka sellel kongressil juhtivate eesti bolševike seisukoht selles, et mõisad, mis on rajatud kõrge põllumajandusliku kultuuri alusele, on vaja jätta tükeldamata ja kasutada neid suurte sotsialistlike majapidamistena. Sellesisu-line resolutsioon, mille esitasid bolševikud, võeti kongressi poolt rõhuva häälteenamusega vastu.²

Esseerid püüdsid kongressil väita, et sotsialistlikul suurpõllumajandusel ei ole tulevikku. Esseer M. Bleimann rääkis, et põllutöö mehhaniseerimine viib kogu põllumajanduse kokkuvarisemisele, sest Saksamaa kogemused olevat näidanud, et auruaader ei suuda võistelda hobuadraga. Ka seletasid esseerid, et eestlase iseloom ei sallivat ühismajapidamist. Eesti bolševikud paljastasid esseere kui kulakluse huvide kaitsjaid, kes tahtsid kapitalistlikke suhteid põllumajanduses ja kulaku-orjust põlistada. Kuid samal ajal tegid eesti bolševikud vea sellega, et nad ei alustanud otsekohe parunitelt ülevõetud mõisamaade jaotamist maata ja

¹ «Tööline» nr. 120, 4. detsembril 1917.

² Vt. «Tööline» nr. 7, 11. jaanuaril 1917.

vähese maaga talupoegadele ega likvideerinud viivitamatult maanälja, mille all eesti väiketalupoeg ja rentnik olid sajandeid kannatanud. Seega oleksid eesti väiketalupojad, rentnikud ja teised rõhutatud talurahvakihid juba revolutsiooni algul otsekohe oma kogemuste najal võinud veenduda, missuguse suure võidu on neile toonud sotsialistlik revolutsioon. See samm oleks veelgi tugevdanud eesti tööliklassi ja talurahva liitu.

Maaküsimuse otsustamiseks Eestis ei olnud eesti töötava talurahva konverents 1917. a. detsembris ja eesti töörahva põllumajanduse kongress 1918. a. jaanuaris veel lõplikud instantsid.

10. (23.) veebruaril 1918 pidi algama VSĐT(b)P Eesti osakondade kongress, kus kõige tähtsamaks küsimuseks oli ette nähtud maaküsimus. Saadikuid oli Tallinna rohkesti kokku sõitnud, kuid parteikongress jäi ära, sest 25. veebruaril tungisid Saksa okupatsiooniväed Tallinna. Maaküsimuse otsustamine oli ette nähtud ka eesti töörahva ja sõjaväelaste nõukogude kongressil, mille algus oli ette nähtud 14. (27.) veebruaril, mis aga Saksa okupatsiooni tõttu samuti ära jäi.

Vaieldamatuks tõsiasjaks jääb see, et bolševikud tegid Eestis lõpu parunite maavaldusele ja andsid maa töötava talurahva kätte. Seejuures tuleb arvesse võtta, et nõukogude võimu lühikene kestus Eestis 1917/18. aastal ei võimaldanud lahendada kõiki maaküsimuse ülesandeid.

Eespool nimetatud eesti bolševike viga maaküsimuses oli ühelt poolt tingitud sellest, et nad suhtusid dogmaatiliselt marksistlik-leninlikku õpetusse sotsialistliku suurmaapidamise eelistest, mida eesti maata ja vähese maaga talupojad polnud veel omaenda igapäevases elupraktikas tundma õppinud. Kuid samuti tuleb arvestada ka neid arenguperspektiive, mis sel momendil Nõukogude Eesti rahvamajanduse ees seisis. Nimelt tuli pärast Oktoobri-revolutsiooni võitu otsekohe asuda üles ehitama tööstust ja põllumajandust, mis olid imperialistliku sõja poolt laastatud, et kiiresti tõsta rahva elatustaset, likvideerida nälga ja viletsus. Mõisate tükeldamine sulaste ja kehvatalupoegade vahel olukorras, kus viimastel puudusid inventar, loomad jne., kus ka riigil polnud võimalik neile kohe olulist abi anda, oleks kutsunud esile ajutise tagurpidimineku Eesti põllumajanduslikus toodangus. Seepärast hoidusid

eesti bolševikud tagasi rahva kätte võetud suurmaapidamiste viivitamatust tükeldamisest ja samal põhjusel toetas Eesti põllumajanduse kongressi määratu suur enamus bolševike seisukohta maakasutamise küsimuses.

Kuid ühtlasi tuleb tähele panna ka seda asjaolu, et sel ajal oli Eesti ja paljude teiste maade bolševike seisukoht maaküsimuses tingitud ka nende kindlast veendumusest sotsialistliku revolutsiooni peatses võidus Lääne-Euroopa maades. Nad arvasid, et Euroopa töölisliikumine muutub tegelikult revolutsioonivõitluseks rahu eest, mis kasvab üle üldiseks võitluseks sotsialismi eest.

Maailma objektiivne poliitiline olukord laskis eeldada, et Euroopa seisab revolutsiooni lävel.

Kolmandal ülevenemaalisel nõukogude kongressil märkis V. I. Lenin oma kõnes, et «... me lõpetame nõukogude ajaloolise kongressi järjest kasvava maailmarevolutsiooni tähe all, ja pole kaugel see aeg, kus kõigi maade töötav rahvas ühineb üheks kogu inimkonda hõlmavaks riigiks, et ühiste jõupingutustega ehitada uut sotsialismi hoonet. Selle ehitustöö tee kulgeb nõukogude kui algava maailmarevolutsiooni ühe vormi kaudu».¹ Eestis oli juba olemas võrdlemisi arenenud tööstus. Sotsialistliku revolutsiooni võidu puhul Lääne-Euroopas oleks ka Eesti põllumajandus suutnud kiiresti üle minna sotsialistlikele roobastele, sest suurtööstuse poolt põllumajandusele osutatava abi ja arvukate eeskujulike sotsialistlike suurmaapidamiste loomise korral oleks eesti töötav talurahvas lühikese ajaga võinud oma kogemuste najal veenduda sotsialistliku suurmaapidamise eelistes. Soodsaid võimalusi suhteliselt kiiremaks üleminekuks Eestimaal, kus oli ülekaalus suurmaapidamine, märkis ka V. I. Lenin oma eespoolnimetatud kõnes: «On arusaadav, et üleminek sotsialismile Eestimaal, sellel väikesel, täieliku kirjaoskusega maal, mis koosneb põllumajanduslikest suurmajanditest, ei saa sarnaneda üleminekuga sotsialismile peamiselt väikekodanlikul maal, nagu seda on Venemaa. Seda tuleb arvesse võtta.»²

Sotsialistliku revolutsiooni võit Lääne-Euroopas oleks toonud endaga kaasa ka sotsialistliku tootmisviisi kiire võidu mahajäänud maades. Kuid sel ajal sotsialism

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 443.

² Sealsamas, lk. 421.

veel ei muutunud maailma süsteemiks, vaid võitis esialgu ühel maal.

Esseeride poolt V. I. Lenini vastu toimepandud atentaadi puhul saatis eesti töörahva põllumajanduse kongress Lenini-le alljärgneva telegrammi:

«Eesti töörahva põllumajanduse kongress tervitab tuliselt Teid, kogu maailma töörahva eestvõitlejat. Teadku kurjategijad, kodanlaste palgalised, et käsi, mis meie ideeliste võitlejate vastu on üles tõstetud, on kogu revolutsiooni vastu sihitud. Pidagu kõik kontrrevolutsionäärid meeles, et proletariaadi suuremeelsusel võib lõpp olla ja siis hakkab ta kõiki võitlusabinõusid tarvitama ja kutsub halastamatult kõik liig julgeks muutunud kurjategijad korra juurde.»¹

1918. aasta jaanuaris ilmus Nõukogude valitsuse üli-tähtis dokument — «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioon», mis oli kirjutatud V. I. Lenini poolt. Deklaratsioonis, mille kinnitas kolmas ülevenemaaline tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kongress, on välja kuulutatud Venemaa vabariigi föderatiivne vorm. «Venemaa Nõukogude Vabariik asutatakse vabade rahvaste vaba liidu alusel nõukogude rahvusvabariikide föderatsioonina.» on öeldud deklaratsioonis.² Selle deklaratsiooniga andis bolševike partei eesti ja Venemaa kõigist teistest rahvustest bolševike kätte võimsa relva võitluseks kodanliku natsionalismi vastu. Uues olukorras pärast Oktoobrirevolutsiooni valmistas nõukogude föderatsioon ette tingimused Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidule üleminekuks ja võimaldas rahvusküsimust lahendada Lenini sotsialistliku rahvuspoliitika vaimus, sotsialistliku internatsionalismi vaimus.

Ülalnimetatud leninlike deklaratsioonide — «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni» ja «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» — alusel töötasid eesti bolševikud välja Eesti Tööraha Kommuuni põhiseaduse eelnõu projekti, mis ilmus trükis üldrahvalikuks arutlemiseks. Eesti Tööraha Kommuuni põhiseaduse eelnõu oli Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni projektiks, kus esimest korda Eesti ajaloos olid märgitud eesti töörahva iseseisva riigi põhikontuurid.

Selle projekti 2. punkt kõlas järgmiselt: «Eesti Tööraha

¹ «Tööline» nr. 8, 12. jaanuaril 1918.

² V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 391.

Kommuun on kõigi kohalike küsimuste otsustamisel täiesti iseseisev; tal on igal ajal, ilma et ta ühelteki rahvalt või valitsuselt selleks nõusolekut küsiks, õigus ennast Venemaa küljest lahti lüüa ja kas mõne teise riigiga ühendusse astuda või ennast täiesti iseseisvaks kuulutada.»¹

Märkides oma kõnes kolmandal ülevenemaalisel nõukogude kongressil, et Venemaal on nüüd sisepoliitika valdkonnas lõplikult tunnustust leidnud nõukogude sotsialistliku vabariigi kui mitmesuguste Venemaal elavate rahvuste vabade vabariikide föderatsiooni uus riigikord, ütles V. I. Lenin:

«Me ei valitse jagades, vana Rooma karmi seaduse järgi, vaid ühendades kogu töötavat rahvast eluliste huvide, klasseaduse katkematute sidemetega. Ja meie liit, meie uus riik on tugevam kui vägivallavõim, mis ühendab vale ja relvade abil imperialistidele vajalikesse kunstlikesse riiklikesse moodustistesse. Vaevalt olid näiteks soome töölised ja talupojad võimu enda kätte võtnud, kui nad pöördusid meie poole ustavuse avaldusega proletaarsele maailmarevolutsioonile, tervitussõnadega, milles avaldub nende vanakumatu tahe käia koos meiega Internatsionaali teed mööda. See on meie föderatsiooni alus, ja ma olen sügavalt veendunud, et revolutsioonilise Venemaa ümber hakkab järjest rohkem grupeeruma mitmesuguseid üksikuid vabade rahvuste föderatsioone. Täiesti vabatahtlikult, ilma vale ja relvade abita hakkab see föderatsioon kasvama ja ta on võitmatu. Tema võitmatuse kõige kindlamaks pandiks on need seadused, see riigikord, mida meie oma maal loome.»²

Eesti töötav rahvas, keda juhtis bolševike partei, tervitas suure vaimustusega «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» kui uut näidet marksistlik-leninliku rahvuspoliitika järjekindlast ellurakendamisest Nõukogude valitsuse poolt ja otsustas jääda kõige tihedamasse liitu revolutsioonilise Venemaa rahvastega, et ühiste jõupingutustega ehitada uut sotsialismi hoonet.

5. detsembril 1917 kirjutas Nõukogude delegatsioon Brestis alla vaherahule Nõukogude Venemaa ja Saksamaa vahel.

Nõukogude vabariigi üheks põhiliseks ülesandeks algusest peale oli võitlus rahu eest. Nõukogude võimu esime-

¹ «Tööline» nr. 14, 19. jaanuaril 1918.

² V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 441—442.

seks dekreediks oli Rahudekreet, mis võeti vastu teisel ülevenemaalisel nõukogude kongressil 26. oktoobril 1917. Nõukogude valitsus tegi kõigile sõdivatele rahvastele ja valitsustele ettepaneku astuda otsekohe ilma vähemagi edasilükkamiseta kõik otsustavad sammud selleks, et sõlmida õiglane demokraatlik rahu. Kuna «liitlased» — Inglismaa ja Prantsusmaa — keeldusid Nõukogude valitsuse ettepanekut vastu võtmast ja tahtsid agressiivset, imperialistlikku sõda jätkata, siis otsustas viimane, täites nõukogude tahet, alustada ilma «liitlasteta» läbirääkimisi Saksamaa ja Austriaga.

Selleks et Nõukogude riigi üksikuid osasid enda kätte kiskuda, püüdsid saksa imperialistid otseste vägivallaabinõude kõrval kasutada salakavalaid võtteid. Okupeeritud Leedu ja Läti territooriumil organiseerisid saksa imperialistid parunite ja kulakute esinemisi, kes «rahva nimel» nõudsid Venemaa küljest lahtilöömist ja Saksamaaga ühinemist. Parunite vahetalitusel tegid saksa imperialistid eesti kodanluse liidritele ettepaneku alustada ka Eestis revolutsioonilisest Venemaast lahkulöömise kampaaniat — «rahva nimel». Niisuguseid «rahva tahte» avaldusi oleks Saksa delegatsioon Bresti rahuläbirääkimistel kasutanud Nõukogude valitsuse vastu.

Sel puhul avaldasid VSDT(b)P Eestimaa Komitee ja VSDT(b)P Tallinna Komitee 4. jaanuaril 1918 alljärgneva ühise üleskutse «Eesti töörahvale».

«Preisi junkrute ja saksa röövkapistide valitsuse hilisem püüe on olnud ja on Venemaa küljest piirimaid ära kiskuda ja Saksamaa alla heita — paremal korral neid Saksamaa lahutamata osadeks tehes, pahemal — neile iseseisvate riikide kuju andes, tegelikult aga neid saksa-austria röövikute tallermaaks jättes.

Poola-, Leedu- ja Kuramaal on mõisnikud ja kodanlased Venemaast lahtilöömisele poolehoidu avaldanud, jultunult — «terve rahva» nimel.

Sellega on nad Saksa valitsusele asja andnud sama jultunult terve maailma ees kinnitada, umbes kui oleksid need maad Venemaast lahtilöömise poolt ja — põliste rahvakurnajate otsustele toetudes sirutavad Wilhelm ja Hindenburg oma verest nõretava käe Poola-, Leedu- ja Lätimaa suurema osa järele välja.

Eestis on saksa mõisnike ringkonnad alati igatsusega oma isamaa poole vaadanud, igatsusega, mis üle ääre

voolama hakkas, kui töörahva revolutsioon Eestis mõisate maad töörahva kätte andis ning aadli võimu ja mõju hävitas.

Eestis aga ei valitse Wilhelmi püssitikk ja sellepärast puudus parunitel võimalus Eesti pinnal ja «rahva nimel» — nagu samasugused mõisnikud seda Poola-, Leedu- ja Kuramaal tegid — Wilhelmile ütelda, et Eesti «iseseisvust» soovib.

See sundis Eestimaa parunite ja Saksa valitsuse agente eesti kodanlaste ringkondade poole pöörama.

Saksa agentidelt said eesti kodanlased ja ebasotsialistlikud parteid selle lähema tõuke, mis neid ütleva pani, et Eesti viivitamatult iseseisvaks riigiks tuleb kuulutada. Saksa sõiduvette tüürisid kõik eesti poliitilised erakonnad, armetult seletades, et nad tahtvat Saksa vägede Eestimaale tulekut iseseisvuse väljakuulutamisega ära hoida...

Eesti iseseisvuse kaudu ootavad kodanlased päästmist töörahva valitsuse alt.

Nii on ka iseseisvuse küsimuses eesti töörahval kodanluse ühiseks vastasrinnaks.

Mitte Venemaast lahkulöömine, vaid kõige lähem ja vennalikum liit Venemaa töörahvaga on selle vastu meie lipukiri.

Töörahva revolutsioon on meid sidunud vene töörahvaga, võidurikas töörahva revolutsioon Lääne-Euroopas ühendab meid saksa, prantsuse, inglise töörahvaga üheks suureks rahvaste liiduks.»¹

Bolševikud selgitasid töörahvale, missugune imperialistide salakaval plaan peitub tegelikult eesti kodanluse poolt püstitatud «iseseisvuse» loosungi taga. Eesti töölised ja talupojad mõistsid sügava põlgusega hukka eesti kodanluse nõukogudevastase vale- ja laimukampaania. Näiteks Tallinnas Krulli vabriku tööliste koosolekul 10. jaanuaril 1918 selgitasid töölised-bolševikud, kui ohtlik on kodanlaste plaan meie kodumaad «iseseisvuse» kätte all Saksa imperialismi ikke alla mängida. Pärast elavaid läbirääkimisi võeti vastu järgmine otsus:

«Selgusele jõudes, et Eestimaa iseseisvaks riigiks kuulutamise varjul peitub balti parunite, eesti kodanluse ja hädasotsialistide salakaval plaan praegust Nõukogude valitsust

¹ «Tööline» nr. 3, 4. jaanuaril 1918.

kukutada, protesteerime meie säärase kontrrevolutsioonilise sammu vastu, millega meid, s. o. Eestimaa töölisi Venemaa proletariaadist tahetakse lahutada ja viimaseid tööstuse elusooni, mis meid Venemaaga ühendavad, läbi kavatsetakse lõigata. Meie tunnistame ainult Nõukogude valitsust, mis siiamaafe töörahva huvide kaitsja on olnud ja selleks ka edaspidi peab jääma.»¹

Eesti rahva seisukohta rahvaste enesemääramise õiguse kasutamisel iseloomustab ka resolutsioon, mis võeti vastu eespoolkirjeldatud eesti töörahva põllumajanduslikul kongressil. Resolutsioonis märgitakse, et Eesti lahkulöömise püüded «... saksa imperialistide poolt eesti kodanlikes ringkondades üles on õhutatud ja et selle mõtte teostamine eesti töörahva valitsusele ja võitudele hävitav oleks». Kongress naelutas häbiposti esseerid ja teised «sotsialistid», kes lasksid endid kodanlusest kaasa tõmmata ja lõhkusid Venemaa töörahva ühisrinnet.

«Eesti töörahvas,» öeldakse resolutsioonis, «ei tohi ennast mingil tingimusel kodanlikest lahkulöömise püüetest ära eksitada lasta, vaid peab kogu maailma proletariaadiga käsikäes käima. Venemaal valitseb revolutsiooniline töörahvas. Vene revolutsiooni abil on eesti töörahvas võidule pääsenud ja sellepärast peab ta edaspidigi selle valitsusega kõige lähemasse riiklikku ühendusse jääma.

Kongress naelutab kogu maailma töörahva ees häbiposti need eesti «sotsialistid», kes endid kodanlikest ringkondadest Eesti iseseisvuse asjus kaasa tõmmata on lasknud ja Venemaa töörahvaste ühist väerinnet, mis kogu maailma kodanluse vastu pööratud on, lõhuvad.»²

Niisiis asusid eesti bolševikud, teostades marksistlik-leninlikku rahvuspoliitikat, eesti töötava rahva aktiivsel toetusel ja kõigi vabanenud Venemaa rahvaste vennaliku abiga Eesti nõukogude sotsialistliku riigi ülesehitamisele, milleks võidukas Oktoobrirevolutsioon oli loonud kõik tingimused.

1918. aasta jaanuari lõpul avastasid nõukogude võimu organid eesti kodanluse ja balti-saksa parunite vandenõu, mis seisus relvastatud väljaastumise ettevalmistamises

¹ «Tööline» nr. 9, 13. jaanuaril 1918.

² «Eesti Teataja» nr. 9, 13. jaanuaril 1918.

nõukogude võimu vastu üheaegselt Saksa okupatsioonivägede sissetungiga. Mässu alguse tähtajaks oli määratud 15. veebruar 1918. Parunid ja eesti kodanluse peamehed saatsid avaldusi ja saadikuid Saksa keisri Wilhelmi juurde palvega Eesti okupeerimiseks. Eesti Nõukogude valitsus paljastas ja ajas need vandeseltslaste rahvastas kontrevolutsioonilised plaanid nurja. 27. jaanuaril 1918 areteeriti Eesti Nõukogude valitsuse poolt vandeseltslased-parunid ja saadeti maalt välja. Sellega likvideeriti sisemise kontrevolutsiooni relvastatud mässu oht.

Kuid õel kiskja, kes varitses noore Nõukogude Eesti piiridel — Saksa imperialism —, ei andnud eesti töörahvale aega rahulikuks loovaks tööks. Töörahva reetur Trotski, kes oli Nõukogude rahudelegatsiooni juhiks, mängis kokku saksa imperialistidega ja võimaldas neil rikkuda vaherahu ning alustada 18. veebruaril 1918 uut pealetungi. Ukraina ja paljud teised Nõukogude maa-alad okupeeriti saksa imperialistide poolt. Hoolimata tööliste-punakaardiväelaste kangelaslikust vastupanust, mis oli organiseeritud eesti bolševike poolt Keilas, Orinas jm., okupeerisid saksa imperialistid, kes juba eelmise aasta septembris olid tunginud Eesti saartele, eesti kodanluse kaasabil veebruari lõpul ka Nõukogude Eesti ja likvideerisid siin ajutiselt nõukogude võimu.

Seekord kestis nõukogude võim Eestis lühikest aega — kolm ja pool kuud.

Kogu Nõukogude riigi ajaloos on ajajärk, mis kestis 1917. aasta novembrist kuni 1918. aasta veebruarini, tuntud «kapitali punakaartliku ründamise» ajajärguna, nagu seda nimetas V. I. Lenin. Selle aja kestel läks nõukogude võimul korda murda kodanluse majanduslik võim, koondada enda kätte rahvamajanduse juhtivad positsioonid, lammutada kodanluse riigiaparaat ning likvideerida kodanluse ja mõisnike kontrevolutsiooni esimesed katsed.

Nõukogude võimu kehtestamise käigus 1917/18. aastal kasvas kiiremini kui kunagi varem eesti töölisklassi ja tema liitlase — töötava talurahva teadlikkus. Eesti töölisklass õppis võitluses. Mida salakavalamad olid ekspluaatorite katsed päästa vana korda, seda kiiremini õppis töörahvas oma klassivaenlase vastupanu murdma, teda välja kihutama viimastest urgastest.

Eesti töörahva kaotus oli tingitud selleaegsest Nõukogude vabariigile ebasoodsast rahvusvahelisest olukorrast, Saksa imperialismi kallaletungist. Kuid ka Eesti bolševistliku organisatsiooni juhid tegid vigu. Ei organiseeritud töörahva küllalt tõhusat vastupanu saksa okupantidele ja neid toetavale eesti valgekaardile, kui nad ründasid Tallinna — punase Peterburi eelposti. Parema organiseerimise korral oleks vastupanu võimalik olnud, sest Tallinnas oli rohkearvuline organiseeritud ja teadlik tööliklass ning enam kui 3000-liikmeline parteiorganisatsioon. Eesti nõukogude valitsuse langemise põhjustest veebruaris 1918 kirjutab tolleaegne Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee esimees J. Anvelt järgmist:

«Siin langes nõukogude võim Saksa sõjavägede pealetungi tagajärjel; seesmised kontrrevolutsioonilised jõud mängisid peaaesjalikult Saksa sõjaväe spioonide osa; kui sõjariistus jõud olid nad vähe tähelepanu väärt. Saksa sõjavägede pealetung oli üldpoliitilistest oludest tingitud. Olgu tähendatud, et Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee ühel häälrel rahutegemise otstarbekohaseks tunnistas. Nõukogude poliitika Eestis, täies kooskõlas keskvalitsusega, oli üldiselt õige ning teda toetas töörahva määratu enamus; kontrrevolutsioonilised jõud poleks katsetki teha julgenud ülestõusuks, kui Saksa sõjaväed poleks sisse tunginud.

See ei tähenda, nagu poleks nõukogude võim Eestis vigu teinud, muuseas niisuguseid, mis kas otsekohe või kaudselt sõjariistus jõudude organiseerimise ja kasutamise asjasse puutusid. Sõjariistus võitluseks oli parteiorganisatsioon vähem kui ühekski teiseks tegevuseks ette valmistatud. 1905. a. õppetunnid olid arvesse võtmata. Vähesed partei liikmed tundsid esimese revolutsiooni sündmusi leninlikus valgustuses. Organisatsioon ei saanud selles palavikulises tegevuses, millesse ta pärast Veebruarirevolutsiooni oli sattunud, niisuguste küsimustega tegemist teha, kuigi nad väga tähtsad olid. Enne revolutsiooni (põranda all) polnud 1905. a. kogemuste selgitamiseks hulkades samuti midagi ära tehtud. Palavikusarnases tegevuses ei mõeldud tuleviku peale; siit mitu viga, mis ka sõjariistus jõudude korraldamise asjus nähtavale tulid.

Esiteks, võitlussalkade (Punakaardiväe) kavakindel organiseerimine algas suuremas ulatuses alles pärast

juulipäevi. Organisatsioon pööras sõjariistus jõudude kindlustamise sihis kogu tähelepanu maa- ja mereväele, et seda enda poole võita. See oli muidugi õige, et see töö ühele esimestest kohtadest seati; kuid selle kõrval oleks kahtlemata puhtproletaarse sõjariistus jõu loomine kohe algusest, see on — veebruarikuust peale käima pidanud. Selle asemel aga lasksime meie needki grupid, mis Veebruarirevolutsiooni ajal sündisid (näiteks Narvas), pikkamisi laiali valguda ega astunud isegi samme, et sõjariistadega varustatud ja nende ümberkäimisega vilunud seltsimehi arvele võtta.

Teiseks, meie ei arvestanud seda, et parteil vast jälle põranda alla minna tuleb. Aga sellega oleks just tulnud arvestada, seda enam, et väeliin peaaegu Eestimaani ulatus ja merelt kergesti vaenlane dessandi maale saata võis, nagu sügisel Saaremaal sündiski. Põrandaaluse parteiapaaraadi tehniliste olemis- ja tegevusvõimaluste loomise (salajased korterid, trükikojad jne.) peale ei osanud me mõeldagi. Selles asjas ei teinud meie ka siis mitte midagi, kui võim nõukogude käes oli, see tähendab, kui meil selleks kõik võimalused olid.

Niisama ei teinud meie midagi, et sõjariistu ja laske-
moona kõrvale panna. Aga pole tarvis seletada, kui tähtis see oleks olnud Saksa okupatsiooni lõpul ja kodusõja ajal 1919. aastal.

Nii lagunes meie tugev parteiorganisatsioon sakslaste sissetungiga ühel ajal ära, kuna ta põrandapealne oli ja seega ilma suure ümberkorraldamiseta põrandaaluseks võitluseks ei kõlvanud. Sellega kadus ka peaju ja selgroog, mille juhtimisel ja toetusel nii partisanivõitlus kui ka sõjariistus ülestõusude kavakindel organiseerimine võimalik oleks olnud.

Kolmandaks. Tallinnast ja kogu Eestimaalt väljataganemine sündis ilma varem väljatöötatud plaanita. Arusaadav, et avalikult võimalik polnud varem taganemiskaani arutada, aga salajane evakueerimisplaan oleks vähemalt siis tulnud välja töötada, kui Saksa sõjavägi juba pealetungile asus. Tagajärg oli see, et näiteks Tallinna mahajätmine suures korratuses sündis, kus partei- ja nõukogude asutuste dokumendid ära hävitati jne. Soome taganemine jäi niisugusel korral ainsaks pääseteeks, sest et ei raudtee liikuvat koosseisu ega muud transporti valmis vaadatud polnud, aga ometi oleks tul-

nud kõigil sõjariistus jõududel just Narva—Petrogradi poole taganeda, sakslaste pealetungi jõudumööda kinni pidades.»¹

1917/18. aastal omandatud võitluskogemused olid Eesti töölisklassile ja kommunistlikule parteile määratu suureks abiks edaspidises võitluses nõukogude võimu eest. Nende kogemuste tundmaõppimine aitas eesti bolševikel ja kogu töörahval 1939/40. a. võitlustes ja Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja ajal ära hoida mõnegi eksisammu ja jõuda võidule.

Oktoobrirevolutsiooni käik tõendab sotsialistliku pöörde paratamatust ja kindlat seaduspärasust meie maal, nii Eestis kui kogu Venemaa ulatuses. Selle pöörde kutsusid esile meie ühiskonna majanduslikud ja poliitilised tingimused.

Kodanlus ja tema parteid, kes pooldasid rahvale tohutut viletsust ja nälga toova imperialistliku sõja jätkamist ja kes keeldusid andmast talurahvale maad ja rahuldumast muid töörahva nõudmisi, olid Oktoobrielsel ajajärgul kaotanud igasuguse poolehoidu rahvahulkades. Bolševikud nõudsid sõja lõpetamist, mõisate konfiskeerimist ja nende andmist rahva kätte, rahvusliku rõhumise likvideerimist. Kõige selle tõttu toetasid bolševike parteid ja võtsid tema juhtimisel Oktoobrirevolutsioonist osa määratu suured rahvahulgad, suuremad kui ühestki teisest revolutsioonist ajaloos. Bolševike partei juhtimine oli Oktoobrirevolutsiooni kui maailma suurima rahvarevolutsiooni võidu tähtsaimaks tingimuseks.

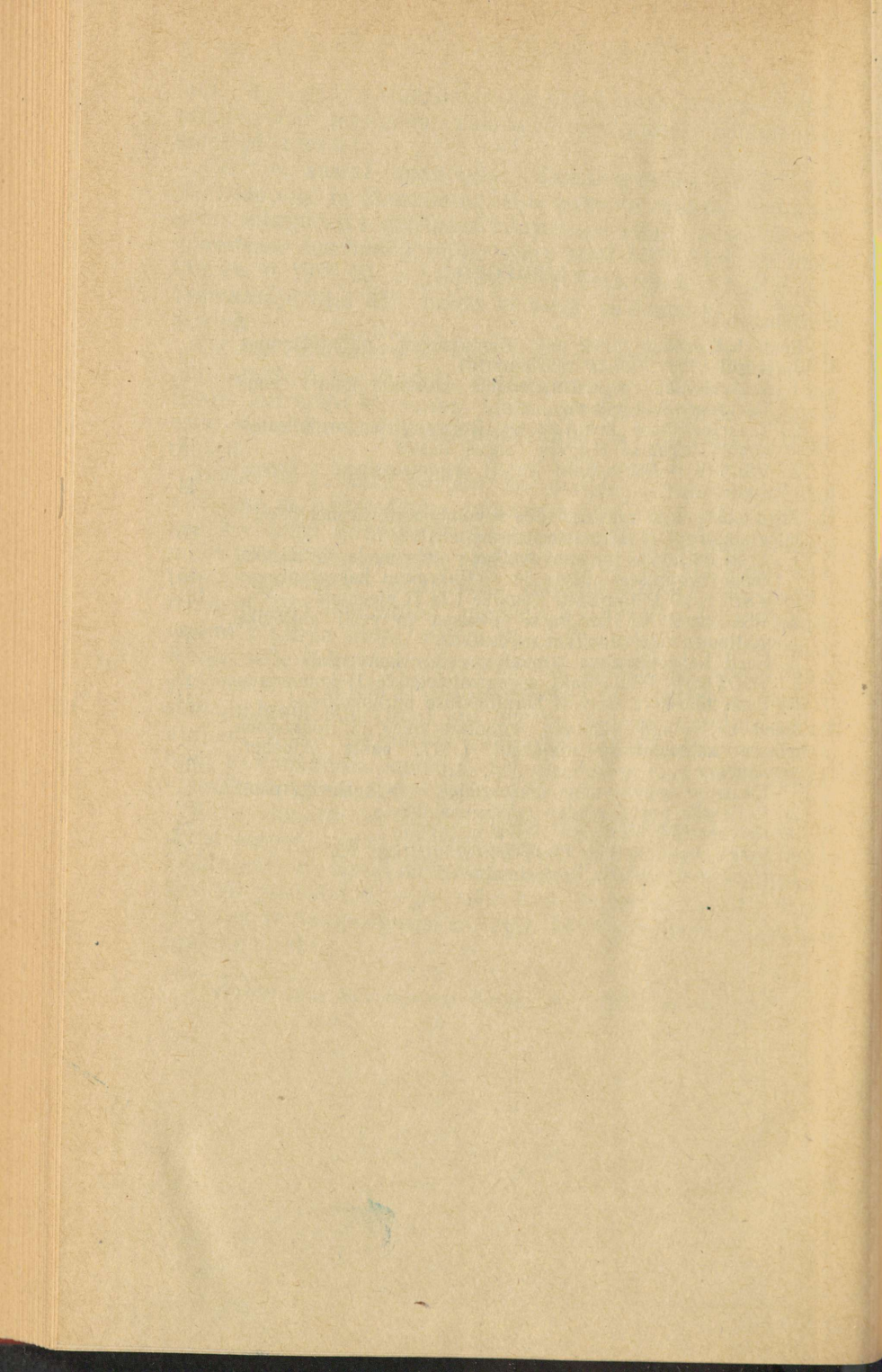
Eestis kindlustas sotsialistliku revolutsiooni kiire võidu peale eespool nimetatud põhjuste veel see asjaolu, et eesti kodanlusel ei olnud võimalik saada abi vene kodanluselt, kes oli purustatud, ega välismaa imperialistidelt. Eesti töölistel ja talupoegadel oli aga kasutada vene töörahva igakülgne abi.

---

¹ «Proletaarne Revolutsiooni Eestis» nr. 1, 1927, lk. 4.

SISUKORD

Sissejuhatuseks	3
I. Eesti bolševikud partei uue orientatsiooni väljatöötamise ajajärgul (1917. aasta märts-aprill)	7
1. Bolševistlike organisatsioonide olukord Eestis enne Veebruarirevolutsiooni	7
2. Tsaarivalitsuse kukutamine Bolševistlike organisati- oonide legaalse tegevuse algus Eestis	19
3. VSDT(b)P Põhja-Balti (eesti) organisatsioonide konve- rents	44
II. Eesti bolševikud rahvahulkade revolutsioonilise mobiliseeri- mise ajajärgul (1917. aasta mai-august)	65
1. Eesti bolševike töö rahvahulkade enda poole võitmiseks, nende organiseerimiseks ja võitlusvaimu kasvatamiseks	65
2. VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee I ja II pleenum	101
3. VSDT(b)P VI kongressi otsused ja eesti bolševike võitlus nende elluviimise eest	108
4. Eesti kehvtalurahva (maatameeste) konverents	127
5. VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverents	140
6. Eesti töörahva osavõtt korniilovluse purustamisest	144
III. Eesti bolševikud rünnaku organiseerimise ja nõukogude võimu kehtestamise ajajärgul (1917. aasta oktoober- november)	151
1. Enamuse saavutamine nõukogudes eesti bolševike poolt	151
2. Bolševike partei võidab rahva usalduse	157
3. Relvastatud ülestõusu ettevalmistamine	175
4. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit	198
5. Nõukogude võimu kehtestamine Eestis	203

Саат Иоосеп Максимович
БОЛЬШЕВИКИ ЭСТОНИИ В ПЕРИОД
ОКТЯБЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ
На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин Пярну маantee 10

*

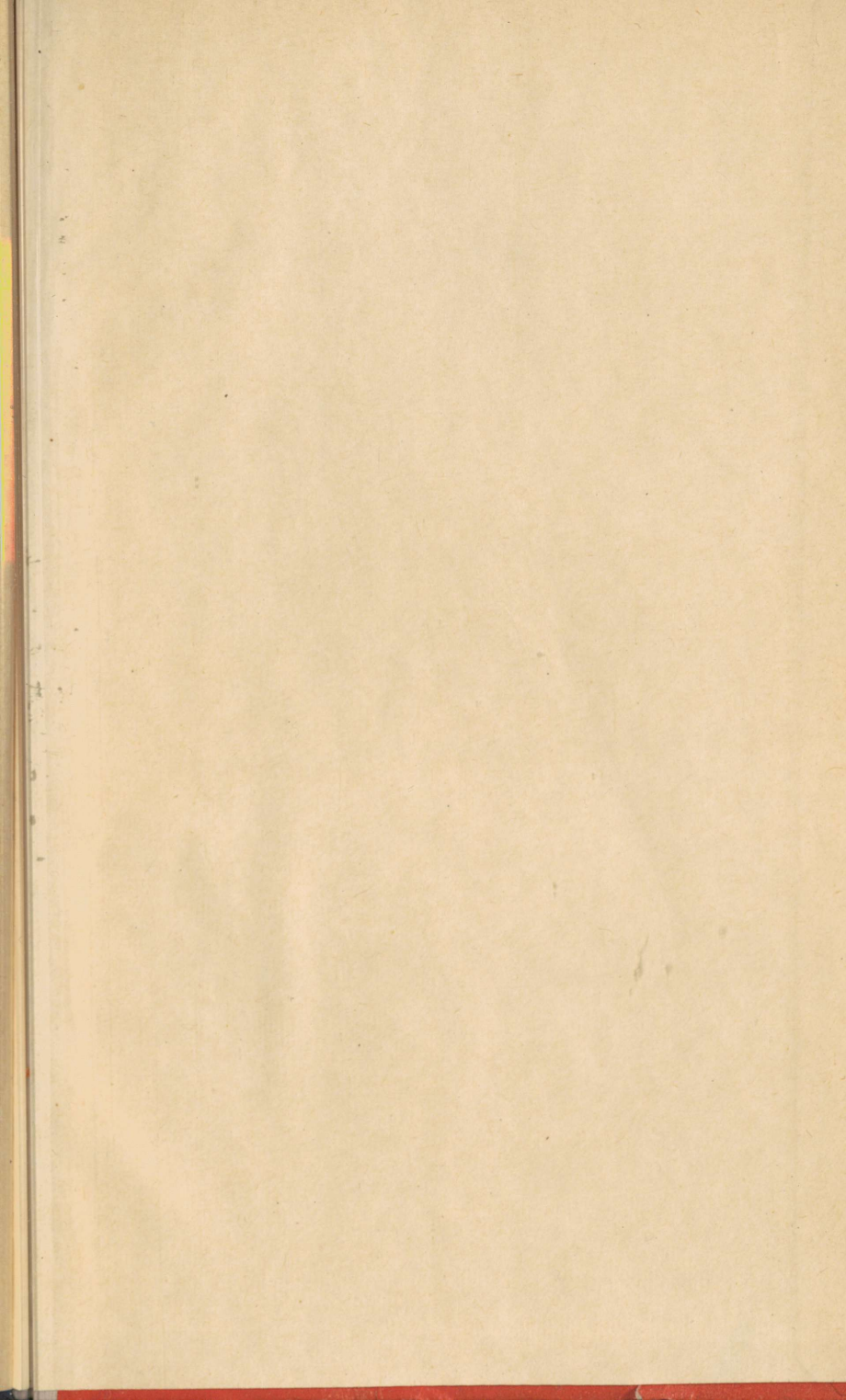
Toimetaja H. Seping
Tehniline toimetaja L. Uuspõld
Korrektorid A. Kiho ja M. Pedajas

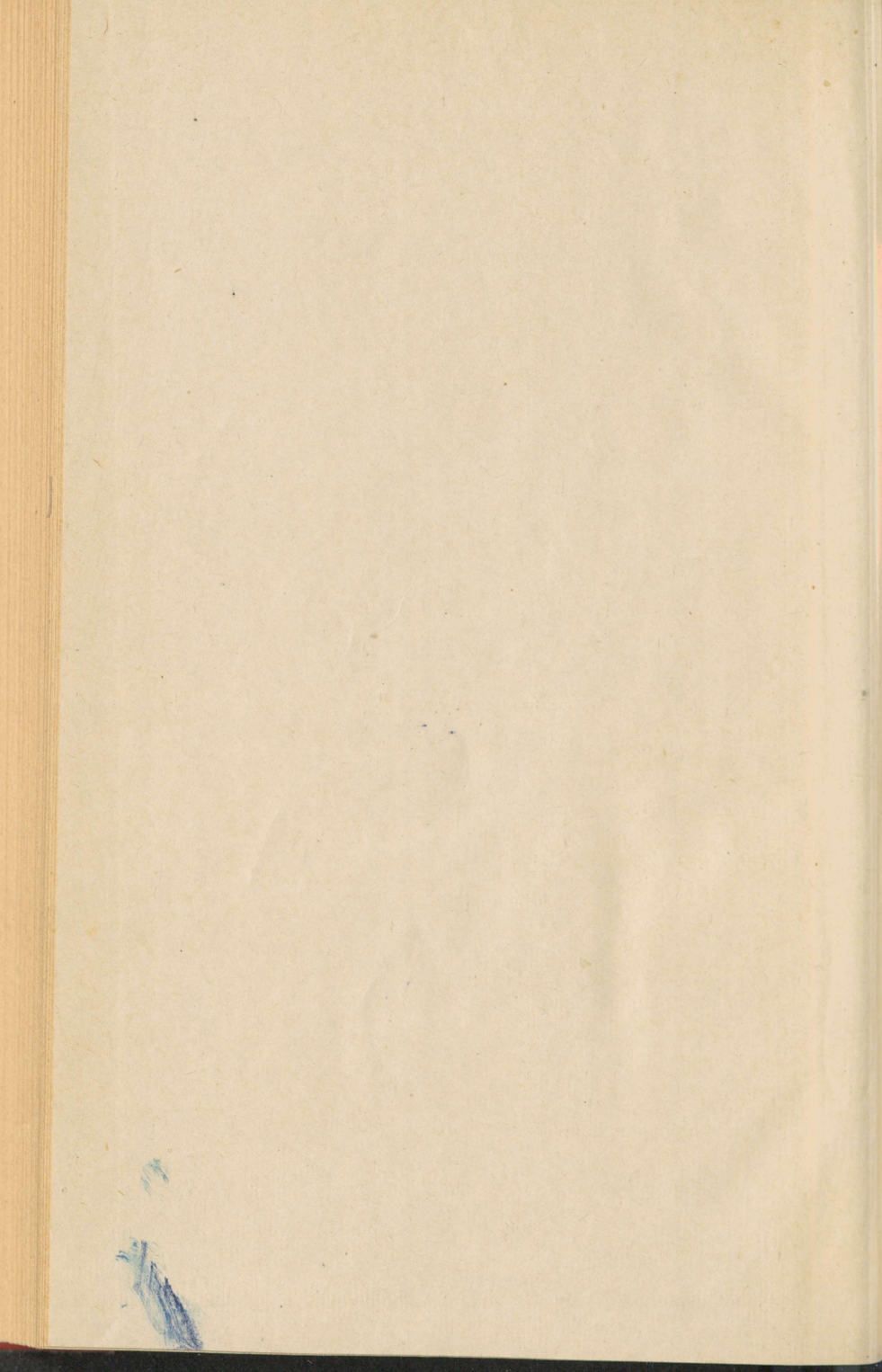
Ladumisele antud 27. XII 1955. Trükkimisele antud
1. VI 1956. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 14,75. For-
maadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 12,09. Arvutus-
poognaid 14,30. Trükiarv 2500. MB-04848. Tellimine
nr. 2763. Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.

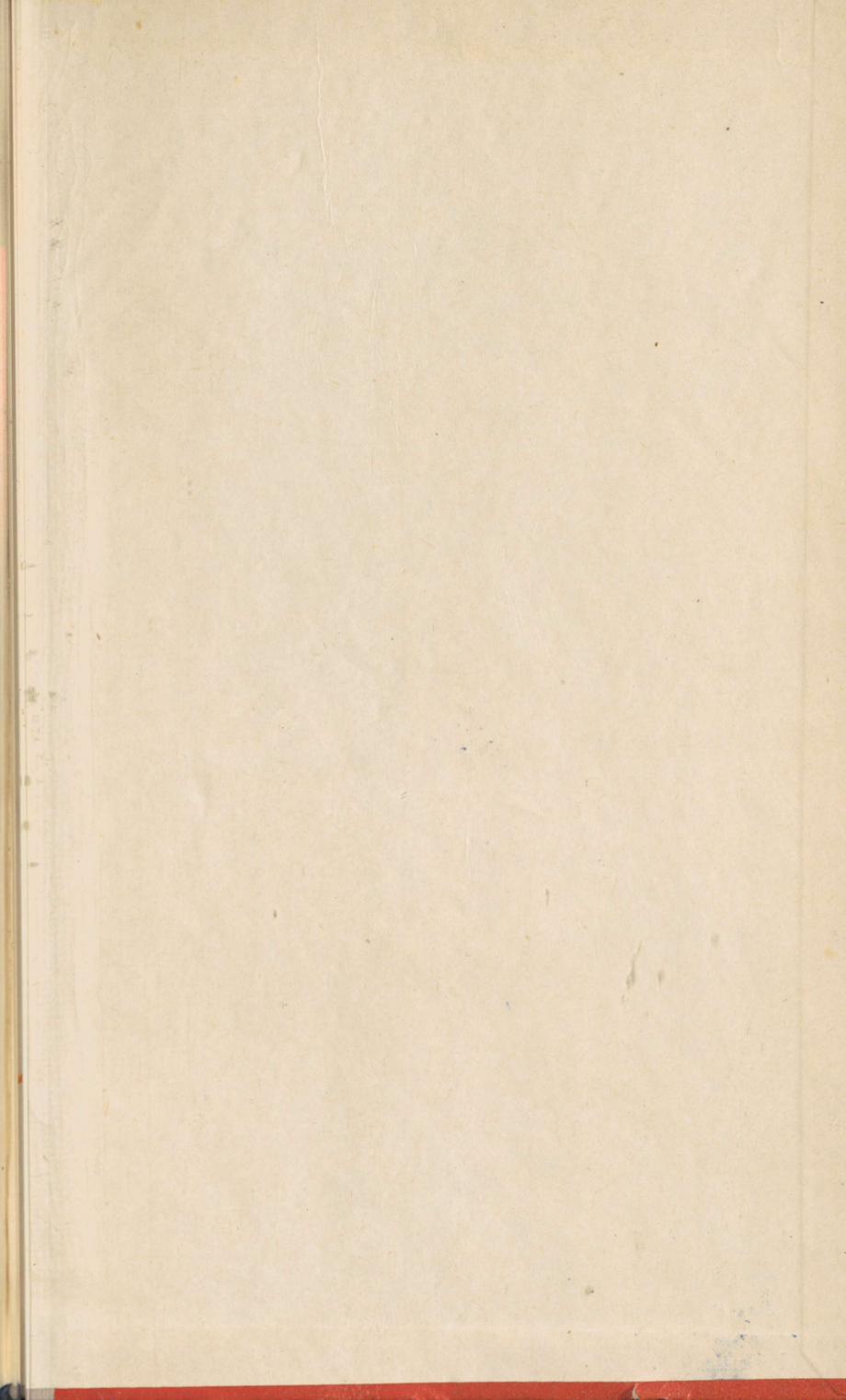
Hind rbl. 4.30

1—9

Rbl. 4.30

W11.3896

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00458046 2

Rbl. 4.30

W11.3896

J SAAT

J. SAAT

EESTI BOLŠEVIKUD
OKTOOBRIREVOLUTSIOONI
AJAJÄRGUL

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00458046 2

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • 1956